UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

WERNER SÖDERHJELM

SKRIFTER

I

BAND III
PROFILER

227439
29. 11. 28

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Swed
S6815p

WERNER SÖDERHJELM

PROFILER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

HELSINGFORS 1923
HOLGER SCHILDTS TRYCKERI

Föreliggande volym utgör en — för enhetens skull — väsentligt omarbetad upplaga av boken Profiler ur finskt kulturliv, utkommen 1913. Medan åtskilliga uppsatser ur densamma bortlämnats, äro här tillagda tvenne i Argus (1918) och Forum (1922) publicerade anmälningar av Edelfelts brev ävensom en hyllning till Sibelius från 1915.

INNEHÅLL:

Albert Edelfelt.

Ungdomsbrev ..... sid. 7
Brev, utgivna av Berta Edelfelt ..... » 97
In memoriam ..... » 122
Pasteurs porträtt. Med anledning av minnesutställningen 1910..... » 132

Hjalmar Neiglick. Inledning till hans Valda uppsatser ..... » 143

Jean Sibelius. Tal vid femtioårsfesten ..... » 173

Fredrik August von Platen. En typ från en övergångstid ..... » 183

Becker-Bey ..... » 233

ALBERT EDELFELT

UNGDOMSBREV

När någon gång en levnadsteckning över Albert Edelfelt skrives, skall såsom det förnämsta materialet därtill en ovärderlig samling brev tjäna, i vilka konstnären, varje gång han var borta från hemmet, sände sin moder de noggrannaste redogörelser ej mindre för de yttre händelserna i sitt liv än för sina intryck och sina idéer, sina planer och förhoppningar, sina tvivel och sina fröjder. Dessa brev äro mänskliga dokument av sällsynt slag i våra dagar. Redan genom sin fullständighet: de omfatta tiden från 1872 till moderns död 1901, således en period av trettio år, och under det de båda korrespondenterna äro skilda, förgå vanligen blott några dagar utan att ett brev avsändes. Och det är sannerligen icke några korta rader, flyktigt kastade på papperet för att ge ett livstecken — det är, som gamla tiders brev, förtroliga samtal om ämnen, som falla i minnet, långa beskrivningar på upplevelser av alla slag, reflexioner över människor som mötts, jämförelser mellan de utländska förhållandena och de egna, och framför allt naturligtvis betraktelser över konst och redogörelser för de egna studierna och arbetena. En gång i framtiden skola dessa Edelfelts brev kunna bliva av betydelse även för kännedomen om åtskilliga sidor av våra dagars liv och om åtskilliga personligheter både hemma och i utlandet — ty karaktäristiska porträtt före-

komma, både i ord och stundom även i bild. Publikationen av dem bör emellertid då åtföljas av ett urval av hans mors icke mindre — ehuru på ett annat sätt — intressanta resebrev. Denna korrespondens mellan en av de förnämsta representanterna för vår odling och en av de högst begåvade kvinnor, som någonsin levat i detta land, skall utgöra ett enastående bidrag till vår kulturella historia.

Men Edelfelts märkvärdiga förmåga att utnyttja sin tid lät honom finna tillfälle också till en flitig brevväxling med vänner. Ännu under de senare åren, då man småningom vant sig av med brevskrivning, kunde dessa överraskas av att från honom mottaga långa, intressanta och idérika epistlar, fulla av åskådlighet och personligt liv, av roliga infall, karaktäristiker och skildringar, av entusiastiska utgjutelser över något framsteg i konst och kultur eller indignerade uttalanden om företeelser, som vittnade om motsatsen. Han var säkert en av de mest underhållande och mångsidiga brevskrivare, som hans generation i norden hade att uppvisa.

— I det följande skall lämnas några prov på, vilken belysning Edelfelts brev kasta över hans utveckling som personlighet och konstnär. Det gäller några få, men viktiga år av hans ungdomstid 1872—1875, från dagarna innan han fyller aderton och till några veckor efter det han fyllt tjuguett år. De börja vid en tidpunkt, då han, ehuru full av hänförelse för konsten, ännu icke beslutit sig att helt ägna sig åt den; de fortsättas efter det han fattat detta beslut och gör sina lärospån vid akademin i Antwerpen samt därifrån förflyttar sig till Paris och där, under halvtannat år, på allt sätt vidgar sin syn och mognar. När han bryter upp därifrån, har han

redan en ställning bland den konstnärsungdom, som skulle komma att bli den ledande under följande femton eller tjugu år, och de första stora uppgifterna begynna hägra för hans fantasi.

Det är endast en ringa del av breven till modern och till en nära ungdomsvän, som det här kan komma i fråga att återge. Mycket av vad han i dem säger, är självfallet ungdomligt, många av omdömena i konst bliva väl icke beståndande, och mycket av vad han dyrkar beror på tidsomständigheterna och kraven som ställdes av dem — vi skola minnas, att det är fråga om en tid, som ligger fyratio år bakom vår och som behärskades av konstideal, ovanpå vilka nu redan många avlagringar hunnit samlas. Men allt detta har förvisso sin stora betydelse som moment i Edelfelts utveckling. Och dessa brevutdrag — vilka jag mest låter tala för sig själva, utan vidlyftigare kommentarier — skola i alla fall vara tillräckliga att visa, vilka ideal som från början ledde hans steg på konstnärsbanan, huru han tillgodogjorde sig allt vad han inhämtade och med vilken beundransvärd energi han hängav sig åt arbetet, det som han alltid vördade som det första och sista medlet, när det gällde att nå ett mål. De skola också visa, med vilken hängivenhet han nu, som alltid, hängde fast vid sitt fosterland. Och de skola slutligen giva oss en utomordentligt sympatisk bild av hans tillgänglighet för allt som rörde sig omkring honom, av hans säkra och intelligenta omdöme, hans impulsiva känsla för det rätta och upphöjda, av hans värma och iver för alla kulturella värden, med ett ord, av den nobla personlighet han var och vilken redan i dessa ungdomsår framträdde i allt vad han tänkte, sade och gjorde.

I.

I medlet av juli 1872 — han hade då ännu icke fyllt aderton år — begav sig Edelfelt ut på sin första längre resa. Han var inbjuden att gästa friherre Leuhusens å Granbäck i närheten av Jönköping, vänner till hans mor, och han dröjde borta ända till slutet av september. Av denna tid tillbragtes likvisst några veckor å Gripsholm, där han kopierade Adlercreutz' och Ebba Brahes porträtt, samt några dagar i Köpenhamn och Stockholm.

Långa brev både till hemmet och till vännen Axel Antell upplysa oss om de minsta detaljer i hans upplevelser och intryck.

Edelfelt reser från Helsingfors i sällskap med den tyske porträttmålaren B. Reinhold, som varit en av hans lärare under de studier i teckning och måleri, vilka han redan som skolgosse och efter sin studentexamen 1871 flitigt bedrivit. »Han var glad och trevlig», säger han om Reinhold, »upprullade ljusa och glada framtidsplaner för mig och bjöd på spanskt vin och seltersvatten». Vid Skuru tillstöter Gunnar Berndtson, också med destination till Stockholm. Vid ankomsten till Åbo äro emellertid både Edelfelt och hans reskamrat Reinhold så sjuka, att de måste styra kosan till ett apotek och sedermera »bädda in sig» i Reinholds logi. Där besökas de av »gubben Ekman», som icke är litet förbluffad över att finna »ett dylikt lasarett» och som på bästa sätt försöker pyssla om de kranka och ordinerar Edelfelt att gå ombord på ångbåten och svepa in sig i tre filtar — vilket denne också med gott resultat gör.

Är denna sammanställning icke lustig? De två unga studenterna, som skulle representera framtidens målargeneration, i sällskap med en tysk porträttfabrikant, ofantligt anlitad och uppburen hos oss under denna tid av konstnärlig fattigdom, och sedan den gamle veteranen från en tid, då viljan togs för verket och då, såsom han själv fått pröva, medelmåttan upphöjdes till rang av snille för att med krossade illusioner ramla ner från sin höjd — den gamle R. W. Ekman ansikte mot ansikte med honom, som skulle träda i spetsen för den moderna tidens konst i Finland. Och en ännu äldre figur, som skymtar i denna beskrivning, är gubben N. H. Pinello, vilken de sett vid ångbåten — han som redan varit med om den Runebergska tiden i Åbo.

På Granbäck förflyter tiden utomordentligt angenämt i en vänlig, bildad och glad omgivning, och visiter göras i trakten. Edelfelt lägger märke till att de, vilka han närmast träder i beröring med, äro ovanligt inkomna i finska förhållanden, detta tack vare dels hans mor, dels ock Robert Castrén, vilken vistats i trakten hos en god vän och icke försummat att tala om fosterlandet. Likväl säger Edelfelt på tal om detta i ett brev:

Det är förargligt se huru snart sagt alla svenskar betrakta oss finnar och våra politiska förhållanden med en känsla, som närmast liknar medlidande. Och de kunna tyvärr hava skäl för ett dylikt åskådningssätt, ty i det vår frihet, vårt statsskick är något som man kan huttla och leka med, kan Sverige med stolthet nämna sin frihet som sin säkraste sköld, dess tröst i varje bleklagd sorg: Sverige begynner nu åter ruska på sig efter sin långa dvala, och om det också icke söker återuppliva minnet av forna, blodiga bedrifter, höjer det nu mot övermakten andra, säkrare vapen än spjut och svärd: de heta idoghet, frihet och folkbildning. — — — — Ibland kan man få höra rätt egna frågor; så t. ex. sporde en student mig om H:fors vore större än

Jönköping, om inte Finland redan vore bra nog förryskat, om icke svenska lagen i Finland numera betydde bra litet o. s. v. Också en dylik okunnighet har sina naturliga grunder, ehuru den visst icke är att försvara; man har här för mycket att tänka på sig själv och de stora kulturländerna, för att hinna följa med vad som försiggår i det lilla, fattiga Finland. — Lantdagen 1872 har dock väckt stort intresse, Svenska professions- och pressfrihetsfrågorna i synnerhet. Att högvördiga prästaståndet icke här väckt synnerliga sympatier för sitt utmärkta uppträdande i den förra av dessa frågor är klart, och icke har jag en enda gång sökt taga dess försvar.

Sitt behov av konstnärligt arbete tillfredsställer han genom att måla ett par porträtt. Med Georg Pauli, som bor i närheten och som således blir hans älsta bekanta bland de svenska parismålarna från 80- och 90-talen, samt tecknaren Sörling gör han en utfärd till Faberg för att teckna, fastän vädret är gruvligt och förvandlar hela utflykten till ett komiskt äventyr. Redan i Stockholm får han lust att se utställningen i Köpenhamn, dit många tavlor från nationalmuseum äro förda, och denna tanke återkommer sedan i breven. Slutligen tar lusten överhand över betänkligheterna, vilka företrädesvis äro av ekonomiskt slag, och i sällskap med ett par vänliga svenska herrar anträdes färden under de första dagarna av september och blir mycket rolig och lyckad. Den första natten tillbringas med att köra i vagn runtomkring staden, emedan intet rum står att finna, men hela följande dag användes för expositionen. Se här vilka intryck adertonåringen medför från de skandinaviska konstnärerna av den äldre generationen och huru han formulerar dem:

Vad ren konst åter beträffar, så tyckte jag (kanske orätt), att Sverige stod betydligt över de två andra rikena, så menat nämligen, att konstverken från Sverige voro till värde mera

jämna än de norska och danska, bland vilka senare man invid den bästa tavla kunde se det mest mediokra. I synnerhet tyckte jag att de danska landskapen voro förskräckliga, gräsgröna skogar och ljusgredelin himmel, allt slickat och stelt. Nej, tacka vet jag Wahlbergs och Berghs raskt målade, natursanna bilder, de tala till hjärtat. Att i den norska avdelningen Gude bildade ett stort, ett makalöst undantag, behöver ej sägas, och hans Brudefaerd och Saetergjenter, som gå till Fjelds, äro de mest poetiska bilder man kan se. De utmärktaste danska målare äro bestämt figurmålarne C. Bloch och Exner, och delvis Marstrand. O! vad dessa Blochs bilder ur munklivet äro makalösa, och hans italienska genretavlor och historiemålningar giva minsann ej efter: också stå nu fästade lappar vid varje hans tavla med: solgt till H. M. Konungen, solgt till H. K. H. Storfursten av Russland, o. s. v., och människorna stå i queue för att kunna se dessa pärlor i expositionen. — Gertners porträtter äro, som känt, mästerliga, i synnerhet det av Fredrik VII och unge greve Moltke Hvitfeld, vilken senare är avtagen i full husaruniform i knästycke. — I den svenska konstavdelningen (som känt bildar denna ett skilt annex i parken) intaga Winges Thor och jättarna, Höckerts Lappkåta och Rosens Erik den XIV huvudplatserna. I synnerhet bilda Höckerts och Rosens tavlor vackra motstycken, den förra utmärkt genom glänsande varm och kraftig kolorit, den senare genom ädelhet i kompositionen. Katharina, som håller den dystra konungens hand tillbaka från dödsdomsdokumentet, som räckes honom av Göran Persson att undertecknas, påminde mig mycket om Moster M.: samma ljusa bleka ansikte med det fina minspelet. Kung Erik själv är mästerlig, och mot Göran kan man endast anmärka, såsom kritiker redan sagt, att han är idealiskt ful. Sådana målare som Winge, Wickenberg, Höckert, Scholander, E. Lundgren och Rosen och många, många andra kunna svenskarna med rätta vara stolta över, ty de se också häruti att gamla Sverige ändå är huvudet i Norden. Allt vad Rosen målat, porträtter, akvareller, teckningar allt slog ofantligt an på mig, och jag tror, att jag använde jämförelsevis största tiden till att se dem. Wickenbergs tavlor, som jag läst så mycket om, hade jag aldrig föreställt mig *så* mästerliga.

Det nya han såg både i Köpenhamn, Stockholm och Gripsholm, sysselsättningen med porträtt och kopior, sammanträffandet med målare — allt detta gjorde, att frågan om framtiden livligt upptog Edelfelts tankar under denna sommar. Det är nämligen, trots alla förstudier, ingalunda beslutet, att han skall ägna sig åt

konstnärsbanan. Där äro så många om och men, framför allt av ekonomisk art. Redan den 8 augusti skriver han till sin mor, att han icke vunnit någon klarhet i denna fråga. »Att jag har en brinnande lust åt ett bestämt håll, ditåt jag säkert skulle vända mig, om jag vore rentier, det vet jag, och att jag rätt snart måste bestämma mig, det har jag också tydligt för mig.» Han skämtar om att, i fall det vore under »svenska tiden», han ginge in vid militären, då man under halva året hade tid att ägna åt det som intresserar en och dessutom »tillfälle att, om så behövdes, värna rätt och fosterland». Emellertid får han från olika håll bestämda uppmaningar att icke töva med sitt beslut och även anvisningar om närmaste sättet för dess realiserande. När han passerar Stockholm på väg till Gripsholm, sammanträffar han med målaren löjtnant Cederschöld, som för honom upp till J. A. Malmströms ateljé. M. är »enkel, artig, glad och älskvärd» och visar sitt utkast till det »gigantiska» Bråvalla-slaget. Både Cederschöld och Malmström råda Edelfelt »att endera komma till Stockholm eller fara till Paris direkt, ty dit kommer man dock förr eller senare, om man skall gå långt i den moderna konsten». Men detta är tills vidare chimärer. Senare i samma brev, där han talar om dem, heter det:

> Jag skall i höst försöka läsa grekiska på allvar, men om det är någon möjlighet, skall jag söka stipendiet, så att jag får försöka huru det går. Här i Sverige har man gjutit olja på elden, vad min lust för måleriet vidkommer, och *nu* kan jag ej tänka mig, att jag om tio år skulle sitta som kollega i Jyväskylä eller auskultant i Åbo hovrätt.

Några dagar efteråt skriver han om samma sak till Axel Antell några rader, vilka likaledes visa, att studierna vid universitetet än så länge äro hans när-

maste framtidsmål, men också att råden han fått i Sverige gjort intryck:

Jag kan förmoda att såväl L. som du redan äro inne i de filologiska studierna för terminen. Jag, som kommer så här post festum till Helsingfors, kommer väl att bli efter i studierna, men det kan nu ej hjälpas. Jag har dock beslutit att vara flitig och ordentlig i Helsingfors, läsa hemma, besöka alla föreläsningar och icke ge mig in i avdelningsvirret, ty då bär det åt fanders med studierna. — Tänker du fortsätta att taga franska lektioner för Maisonette?[1] Gör du det, så kommer jag med, ty jag *vill* lära mig franska, bon gré, mal gré ... Annars har man här i Sverige rått mig att genast kasta mig in på det artistiska och lämna studierna, emedan man påstår, att man kan gå långt på konstens bana om man börjar i tid. Speciellt har en löjtnant Cederschöld, som själv målar ganska bra, försäkrat mig, att det är det dummaste man kan göra att gå åratal och tveka, om man känner lusten bränna inom sig, om man vet med sig själv att man har tillräckligt mycken kärlek till konsten för att icke skrämmas av de första motgångar, som kunna möta på dess osäkra väg.

Livligt leka de konstnärliga sysselsättningarna i hågen:

Jag tänker, skriver han senare till sin mor, att jag i höst får ett och annat ritningsarbete i H:fors. Först Topelii bok, som skall illustreras, så teckningar åt Tilgmann, som han talade om o. s. v. Vad de Topeliuska teckningarna[2] angår, så har jag tänkt att söka *göra* dem så bra som möjligt, emedan de komma att tryckas i så många exemplar, och jag har redan skaffat mig adressen på en utmärkt träsnidare i Köpenhamn ... Pauli, som redan är i Stockholm, har lovat föra mig upp på målarakademin och där visa mig bl. a. alla Gustave Dorés verk. En sådan tecknare skulle man bliva! Tänk att, såsom han, få 400,000 francs för Miltons verk!

På Gripsholm, dit han anlände den 17 september, kände sig Edelfelt som fisken i vattnet. De goda rekommendationerna från Leuhusens gjorde en stor

[1] En fransk språklärarinna i H:fors, som synes varit mycket känd och anlitad.

[2] Illustrationer till fjärde boken av sagorna.

effekt, han blev ytterst vänligt mottagen, intendenten Ekenstjerna, »en av Sveriges största sångare», underhöll honom med sin sång, och det hela gav en utomordentlig stämning. Han bebodde ett av rummen i kavaljersflygeln, bestämt för Gustav III:s hovfolk, och han gick och svärmade bland porträtten:

Jag har i synnerhet blivit betagen i ett okänt fruntimmer av Van Dyck, som är alldeles charmante, och sedan — Ebba Brahe. Ja, jag kan ej hålla mig en timme utan att gå och se på detta porträtt, och dricka glansen av dessa fina, ädla blå ögon och beundra de nobla, jungfruliga dragen. Hade jag tid, så skulle jag bestämt måla av det[1], och kopian skulle hänga i mitt rum, mig till ständig ögonfägnad. Så skall man se ut, då man vinner den störste konungs kärlek, som norden burit! — Adlercreutz' porträtt är en kopia av Breda och ungefär så stort som Wallgrens porträtt.[2] Jag kan därför ej måla det så stort som morbror G. vill hava det[3], men nog skall det bli bra ändå. Jag skall brodera sådana grannlåter och göra sådana *ordnar*, att Borgåborna skola falla i stum förundran vid deras glans ... Jag får kaffe av slottsknekten kl. $^1/_2$7, begynner därefter måla och fortfar härmed till kl. 1, $^1/_2$2, då jag går in till staden (så långt som från Kiala till röda ladorna) och äter middag på hotellet, hoc est gästgivargården, där man får utmärkt god mat, men lika dyr som i Stockholm. På eftermiddagen arbetar jag 2 à 3 timmar. Så när som på några teckningar och eskisser har jag ej målat något annat här. Några finnar vet jag ej finnas här, som särskilt skulle slå an, men jag har mycken lust att göra ett utkast av Ebba Brahe eller Ehrensvärd, amiralen ...

Efter att hava räknat upp en del av slottets konstskatter, bl. a. porträttet av mamsell Hagman (»makalöst, förtjusande vackert»), fortsätter Edelfelt brevet en dag senare, den 20:

KUNGEN ÄR DÖD! Se där det sorgliga budskap, som nu far genom Sveriges rike och som nedstämt alla sinnen, som

---

[1] Detta gjorde han ock.

[2] Porträtt av dr Vallgren i Borgå, som Edelfelt nyss fullbordat.

[3] Kopian var en beställning av borgmästar Holm i Borgå, förmedlad genom Edelfelts morbror.

älskat hans manliga, hurtiga karaktär och lärt att värdera hans lugn och takt i regeringen. Som ett åskslag slog denna visserligen anade, men dock nu minst väntade underrättelse ned över allt, och säkert är, att då allt Sveriges folk kläder sig svart, det också sörjer i djupet av sitt hjärta. Man är så helt upptagen av underrättelsen »le roi est mort», att man alls ej tänker på att utbringa något »vive le roi» för Oscar, som aldrig kan bliva för svenskarna detsamma som den redlige, trofaste, genomsvenske och genomlättsinnige konung Carl XV ... Jag klär mig f. n. i svarta byxor och blå rock, av den enkla anledning att jag ej har någon svart, men meningen är lika god, och ingen människa märker det, då jag har paletå på mig ...

Ett sista brev från Gripsholm sysslar ännu med denna händelse och avslutas med några reflexioner om konst:

Ju mera jag ser på dessa gamla konterfejer, som omgiva mig på alla sidor, då jag går och spankulerar ensam i salarna där uppe, desto mera intresse väcka de hos mig, och några av dem kan jag aldrig se mig mätt på. Bl. andra äro Amiral Chapman och baron Stael från G. III tid mästerliga. Det senare är franskt. — Då man bland dessa hundraåriga konstalster märker tavlor, som nutidens målare med möda skola åstadkomma, kommer man underfund med att det förhåller sig med konsten som med poesin; den går icke framåt med århundradena utan håller sig mest lika till sitt väsen, om ock smak och tidsandan kunna påtrycka sin egendomliga stämpel. — Med all vår viktighet kunna vi i vår tid ej uppvisa något, som skulle överträffa Davids psalmer eller Homerus, och nutidens konstnärer skola alltid med stum beundran blicka upp mot de gudaskapelser, som Phidias för årtusenden sedan hamrade ur marmorblocket, och de bilder, som Renaissansens mästare kunde framtrolla. — I Nationalmuseum i Stockholm tycker jag mest om de nederländska tavlorna, och delvis om de franska och svenska, men de italienska begriper jag mig tyvärr ej på ... Man säger också, att den italienska konsten är svagt representerad där. — I Köpenhamn såg jag några utmärkta nederländare, i synnerhet några Rembrandter, som jag tyckte särdeles mycket om. Rembrandt, det var då en duktig karl! Sådana levande, friska bilder tycker jag om.

Under följande vinter fortsättas konststudierna med lika mycken iver som framgång, och om sommaren var beslutet att helt ägna sig åt dem fattat. På hösten skulle resan ske med Antwerpen såsom närmaste mål.

A. von Becker hade givit kraftiga rekommendationer till flere ställen i Europa. Härom talas i brevväxlingen med vännen Antell, då Edelfelt i lugn och ro tillbringar ferien i hemmet å Kiala, avbrytande enformigheten med att tillsammans med den för samtida generationer mycket bekante redaktören »Cajus» Cajander i Borgå »söka att gagna fosterlandet och den arkeologiska vetenskapen genom att då och då begiva oss ut i bygderna för att mäta upp, avteckna och beskriva jättekast, kummel, av vidskepelsen helgade ställen ss. offerkällor och dylikt» samt deltaga i en kappsegling, som »bildar epok i vårt sommarliv» och däremellan läsa Shakespeare och rövarromaner.

Breven innehålla vidlyftiga relationer av dagens händelser samt småsatiriska eller ungdomligt ivriga reflexioner om dem. Följande kan citeras såsom karaktäristiskt för Edelfelt. Det gäller teologiedoktor Lampén, en vän till familjen och en högt ansedd man:

Under den sistförflutna veckan har gubben Lampén varit här på Kiala. Han är ändå en ovanligt bildad man, och vad som är det bästa, bildad även i hjärtat. Hos honom finnes alls icke denna odrägliga plugg-visdom och ty åtföljande dumdryga stolthet, som hos så många av våra s. k. lärde män. Endast då kunskapen, såsom i detta fall, inträngt till och förädlat hjärtat, endast då är hon vad hon alltid borde vara, ett ljus som värmer och lyser, en välsignelse för andra, ty av dessa kalla, högfärdiga lärde, vilka samlat en hel hoper bokvett i sina huvuden men i fullt mått bibehållit sin forna råhet och egoism, har man precis lika mycken nytta som av första bästa encyklopedi eller konversationslexikon. — Ännu i dessa dagar har jag grämt mig åt Nyländska avdelningens ohjälpliga faute att ej inbjuda honom till årsfesten i fjol (och detta kanske mest därför, att han ej fann sig uppbyggd av att höra X. föredra »Tjupla, Tjupla Fennomani» hos Catani). — Ja det är så att man kan gråta åt'et. Vi Nyländingar ha *för få* framstående karlar för att kunna mista en enda, och fortsätta vi, vilket Gud förbjude, i en så inhumant-intolerant anda, som nyss nämnda genistreck bevisar, så komma vi nog aldrig att få några.

Den 15 augusti skriver han åter till Antell:

Stilla som du, har jag tillbragt de senaste veckorna. Jag har målat rätt flitigt, utan att dock något lyckats för mig. Ju längre jag suddar på här hemma desto mera känner jag huru ytterst nödvändigt det är för mig att komma ut och med allvar gripa arbetet an. Längtan att se något utmärkt, något som i allan tid gäller såsom mönstergiltigt, griper mig beständigt, och jag gläder mig därför mycket åt min resa. — Just denna brist på arbeten i skön konst av högsta värde, gör att, såsom jag tror, våra finska konstnärer aldrig komma att slå ned sina bopålar inom fädernes landets gebiet, utan äro dömda till en beständig landsflykt, såvida de vilja gälla något som artister. — Jag har roat mig med romanläsning mera denna sommar än någon föregående. Om också inom denna branche av litteraturen finnes ofantligt mycken smörja, så vill jag dock påstå, att en roman måste vara särdeles usel, för att ej lämna någotslags spår av nytta efter sig. I bra många fall väckes dock genom romaner tanken på det ena eller det andra, och i synnerhet om berättelsen är historisk, lider det intet tvivel att man icke rent av lärer sig en hel hop saker genom romaner. — Mirabile dictu har jag ej förrän i sommar läst Victor Hugos »Notre Dame», och dessa utmärkt snillrikt tecknade personer från medeltidens sista dagar, med Ludvig d. XI i spetsen, spöka allt ännu i min hjärna. Dock tycker jag alltid att Ingemanns historiska romaner lämna ett behagligare intryck än detta Hugos fantastiskt-hemska mästerverk, åtminstone ser Ingemann betydligt mera den mänskliga och gudomliga rättvisan till godo än Hugo. — Så romantisk medeltiden än är, så erfar man dock alltid vid läsandet av dess hävder samma känsla av obehag som uti ett kvavt rum; här är det okunnighet, vidskepelse och andens fullkomliga ofrihet som kännes så tryckande i luften; och man drar därför ett djupt andetag av lättnad, då bladet vändes, och man med ens ser för sina ögon reformationen, Amerikas upptäckt och vetenskapens pånyttfödelse. Jag har ofta disputerat i denna sak med Falkman, som ordentligt svärmar för 13- och 1400-talet, och jag kan icke begripa, huru en människa i 19:de århundradet, i ett Lutheranskt land med svensk bildning kan annat än med sorg tänka på denna för folken så svåra tid.

... I allmänhet måste du tro mig vara betydligt elakare än jag i själva verket är. Jag medger, att jag ofta, ja kanske för ofta, fällt stränga och elaka omdömen om andra, men jag tror dock, att detta skett mera av lättsinne, än av egentligt begär att nedsätta min nästa. Jag har egentligen intet skäl att gå åt folk eller bära något agg till någon, då alla människor varit utmärkt hyggliga emot mig, och jag noga taget icke vet mig hava en enda fiende. Vad jag skattar som största lycka är, att jag under dessa mina första studentår räknat några verkliga vänner,

och med fog kan hoppas, att dessa förbindelser icke skola upplösas genom att jag nu skiljer mig från Eder för en tid. Jag tror ej vad dessa blaserade, s. k. erfarna människor säga, då de påstå att sann vänskap karlar emellan endast är ett foster av poetiska svärmares fantasi, ty jag känner på mig, att det finnes ungdomsintressen och ungdomsminnen, tillräckligt starka att fästa personer vid varandra för livet, om också banorna i livet bli så olika, som möjligt är.

II.

Den 26 september 1873 begav sig Edelfelt med ångfartyget Porthan, kapten Mattsson, till Lübeck. Känslorna vid avfärden voro rätt blandade, och redan från Reval skriver han: »Så länge jag kunde, höll jag mina fuktiga ögon riktade mot Eder alla på stranden, och när jag icke mera kunde urskilja de vita näsdukarna och de kära studentmössorna, kändes det tungt, mycket tungt för mig. Med begärlighet hängde jag med blickarna fast vid Helsingfors' vita stenhus och de älskade, skrovliga finska klipporna. Jag viskade ett långt, varmt farväl till allt det kära jag lämnade bakom mig . . .»

Resan går förträffligt tack vare kaptenens älskvärdhet, det vackra vädret och ett par angenäma reskamrater, vilka äro prydligt avtecknade i brevet och av vilka en tysk student, herr Rosenbaum, följde med Edelfelt ända till Hannover. Färden över kontinenten erbjöd vissa vanskligheter, ty man reste i tredje klass och hade misstagit sig i avseende å farplanen, så att det blev uppehåll på flere ställen med otrevligt nattvak och annat besvär. Omsorgsfullt beses dock allt och skildras i minsta enskildheter. Sitt första mäktiga intryck får Edelfelt i Kölnerdomen:

Heligt, stort och underbart är det intryck, som domen gjort på mig. Under mina vandringar omkring i det härliga templet stannade jag dock helst vid nedre dörren, för att några ögonblick få slippa höra den pladdrande föraren och njuta av detta sköna perspektiv, som domens inre erbjöd. Den götiska stilen ger åt sina kyrkor en prägel av helighet, av kristlig andakt, som de andra byggnadsstilarna fåfängt söka åstadkomma. I Kölnerdomen *vet* man, åt vilken kult kyrkan är invigd, i Isakskyrkan t. ex. måste man av korset på taket gissa sig därtill. Och sedan detta vackra färgspel på de smärta pelarne genom ljuset från de målade fönstren, de rika skulpturarbetena, allt bidrager till att höja, att samla andakten och det enda som är störande för detta Guds hus är den här av otrevliga katolska präster som rör sig och lever därinne. Det är sorgligt att en *sådan* kyrka skall ägnas åt den gamla, genomruttna katolicismen! — Jag *kan ej* beskriva huru förtjust jag är i själva byggnaden. Ädel, ståtlig, helig, måste detta helgjutna snilleverk mäktigt inverka på varje människa, som ännu har sina två ögon och den minsta gnista av ädel känsla i behåll. Sådan bör konsten vara, *så* bör den kunna tala till människans bästa, renaste känslor och som sådan kan hon hoppas att närma sig sitt mål, mänsklighetens förädling. Med tornbyggnaden hoppas man vara färdig år 1880 — då bör man bestämt resa hit igen, om icke förr, för att få se domen riktigt färdig. Rådhuset, med hansesalen, den romerska amphiteatern, där i urälsta tider vilda djur stredo till borgmästares och råds förnöjelse, visade mig också samma ciceron, likaså modellen till domen i J. M. Farinas butik (där jag var nog hårdhjärtad att emotstå tre mamsellers enträgna bön att köpa en stor flaska »Eau de Cologne» för att ge åt »Ihrer Mutter, Ihrer Schwester oder Ihrem Liebchen»).

I sällskap med några hundra arbetare, som återvände från en fest och voro i stark feststämning, anlände Edelfelt den 1 oktober på kvällen till Antwerpen och tog in på ett litet hotell, Rose d'or, i mitten av staden. Hans första intryck är gott. Människorna äro vänliga och beskedliga. På hotellet tänker han stanna, ty han kan få pension där för 75 francs i månaden. Han har redan under den första dagen vandrat ikring överallt: och hans efter intryck törstande sinne är fullt av vad han sett:

Det är vackert och upplyftande att se, att tre de förnämsta platserna här i staden prydas med bilderna av tre målare: Ru-

bens, Teniers, Van Dyck. På sockeln till Rubens' bildstod står endast på latin: Åt P. P. Rubens, fordom antwerpisk medborgare, reste Antwerpens senat och folk stoden. Mera behöves icke: redan denna enkla inskrift är lika hedrande för mannen, vars bild står där, som för den stad, som fostrat honom och nu håller hans minne stort, aktat och hedrat. Jag har sett och beundrat målningarna i katedralen, jag har känt mig som en mask inför Rubens' gigantiska snille, men jag har känt mig hänförd, upplyftad på samma gång av att stå ansikte mot ansikte mot några de största mästerverk konsthistorien har att uppvisa.

Han presenterar sig hos en industriidkare Van Loon, till vilken han har rekommendation från kommerserådet Hackman i Viborg, och mottages mycket vänligt samt får löfte om en kraftig anbefallning till akademins direktör. På hotellet äter han middag bl. a. med en skollärare M. Even, som, när han hör att Edelfelt studerat gamla språk, tilltalar honom på latin: »det klack först i mig något litet, men jag fattade mod och svarade så gott jag kunde på Ciceros språk. Snart bytte vi dock latinet mot franskan och jag hoppas och tror, att jag ej gjorde alltför stora bockar i det förra». Brevet, skrivet dagen efter ankomsten, är över sex sidor långt och innehåller dessutom skildringar av människor som iakttagits på gatorna och två roliga teckningar av nunnor och munkar.

Dagen därpå avhämtas Edelfelt av sin beskyddare och föres till akademins direktör, den bekante målaren de Keyser:[1]

Akademin, som sammanhänger med museet, ligger utmärkt vackert; höga majestätiska popplar omskugga den trev-

[1] De Keyser, född 1813, var till sitt ursprung fåraherde och hade blivit uppfostrad av en dam, som iakttagit hans anlag. Han hade debyterat med en uppseendeväckande »Korsfästelse» (nu i Manchester) och sedermera målat en mängd stora historiebilder samt ansågs för den belgiska målarskolans ledare. Edelfelt hade respekt för hans arbeten, men icke mer.

liga byggnaden, allt ser inbjudande ut. Vi knackade nu på dörren till direktörens rum, den öppnades, och M. de Keyser stod framför oss — en gråhårig och gråskäggig gammal man, med ett elegant och hyggligt utseende. Vi trädde in i de Keysers magnifika atelier, och M. Van Loon presenterade mig nu och framhöll speciellt, att en aktad man i mitt eget land framhållit mina anlag som goda o. s. v. — Med klappande hjärta öppnade jag min rulle med ritningar och höll en och en i gången framför direktören. »C'est un bon commencement, monsieur, et vous êtes jeune encore» sade han »on voit que vous avez de grandes dispositions, et de la facilité». — Att ett sådant omdöme skulle glädja mig, är klart, och jag frågade nu om jag kunde bliva antagen i Akademien. Och jag blev antagen utan vidare. Dock beklagade M. de Keyser, att han också på mig måste tillämpa lagens bokstav, som säger att var och en på akademin måste utföra någon teckning efter antik. Det var dock icke värre än att jag genast av sekreteraren blev inskriven och av honom fick inträdesbiljett. Mina antikritningar tyckte direktören icke riktigt om, »mais ce n'est pas votre faute», tillade han skrattande och tycktes mena, att alla ritlärare hade galna metoder, undantagande de i Antwerpen. Han trodde, att jag redan om några veckor skulle bli uppflyttad i högre klass, och rådde mig att stanna här till nästa Juni, emedan kursen egentligen begynner i Maj, fortfar sedan till 1 Augusti, då ferierna, som räcka till Septembers slut, vidtaga. I anatomi, perspektiv, komposition, estetik m. m. kommer jag således att börja mitt i kursen. — Han frågade mig om jag betänkt mig noga innan jag givit mig av till A., en ort där man arbetar så flitigt och där reglerna äro så stränga, och jag svarade naturligtvis, att det var just för att arbeta som jag kommit hit, just för att jag visste att man här hölls i tukt och Herrans förmaning. — Om Hulda B. sade han: »Elle est vraiment jolie, je vous avoue!» om Mammas porträtt, att det var väl tecknat, men att färgen hade fel, angående färgen i de övriga målningarna hade han ett och annat att anmärka, men slutade dock med att det var en god början, och att han trodde att jag på jämförelsevis kort tid skulle komma att göra framsteg. — Akademi-undervisningen börjar först om måndag, då jag bör vara där kl. $^1/_2$10. —

Vid avskedet bad han att få hålla mina ritningar hos sig, emedan han ville visa dem åt den professor, som först skulle bli min lärare och vändande sig till M. V. Loon sade han: jag hoppas att Ni kommer att ha heder av er recommandé, och att vi bli nöjda med honom.

Efter att tre dagar hava gått på akademin skriver Edelfelt att han trives ganska gott inom dess murar trots det myckna arbetet eller kanske just i följd av

detsamma. Han håller på med sitt provarbete, vilket skall avgöra, om han kommer in i målarklassen eller måste teckna antik ännu under några månader. Han fortsätter:

Professor Beaufaux, som är lärare i teckning efter antiken, talade i går en lång stund med mig. Han menade att mina förra ritningar och målerier utvisade att jag hade »de bonnes dispositions», »une certaine facilité» o. s. v. men ansåg att jag hade något för mycket maniererat i min stil, att jag mera fäste mig vid att få teckningen vacker och »délicieux», än att träget följa modellen. — Våra lektioner äro fördelade på följande sätt. Fr. 9—12 teckning eller målning, från $^1/_2$—$^1/_2$5 dito, från 5—6 föreläsning och från 6—8 teckning efter antiken. Varje klass har sin surveilleur, som ser till att tystnad iakttages, att man ej röker på akademin, och att alla äro närvarande. — Surveilleuren från 6—8 är mycket sträng, och råkar man tilltala sin granne, kan man vara säker på att från vrån få höra ett varnande: Mossieu!, men den som under dagen har uppsikt över oss är ej så farlig att tas med. Det är därför då ett duktigt stoj, sjungande och pratande, som ger åt det hela en högst besynnerlig prägel, i synnerhet som man hör talas: franska, tyska, engelska och flamländska — vanligtvis på en gång.

Följande dag skriver han:

En rolig, alldeles färsk nyhet kan jag berätta. I dag på morgonen lämnade den omtalade holländaren, brüsselbon och jag in våra provarbeten. Efter 1$^1/_2$ timme, tillbragt i oviss förbidan, kom surveilleuren Mr. Pierre och förklarade att av dessa tre *endast* Mr. Edelfelt bleve uppflyttad och att prof. Van Lerius sagt att hans ritning vore den bästa av alla de fyra tävlandes. Den lilla brugesois'en, som bär det äkta katolska namnet Pion de Pape, och jag fingo således rättighet att redan i morgon begynna måla, något som våra herrar kamrater ännu lära få vänta på någon tid.

Till sin första kompositionsuppgift får Edelfelt nu: Perikles hos den döende Anaxagoras, och samtidigt har han sin första tors under arbete. Målarklassen är delad i två avdelningar, en som om aftnarna tecknar antik och en som tecknar naken modell, och Edelfelt är för tillfället i den förra. Han prisar sin lärare Beau-

faux, som sagt honom att han borde stanna i antiken någon tid för att få bort ett visst torrt maner i sitt sätt att teckna. »Ni tecknar» sade han, »tillräckligt bra för att kunna teckna ännu bättre; Ni står i jämnhöjd med de bästa akademister i avseende å utarbetande och precision och uppfattning, men Ni saknar det pittoreska i Edra teckningar, de ha icke färg, relief, tillräckligt». Edelfelt inser fullkomligt att läraren har rätt och vill med nöje fortsätta under en sådan ledning. — Samtidigt åhör han föreläsningar i estetik, i kostymlära och antik konsthistoria, i komposition och i anatomi. Man ser, att akademins rykte om att kräva mycket arbete icke var överdrivet.

För övrigt för han ett stilla och enformigt liv, intar sina måltider med sitt värdfolk samt ett par herrar, som han ej vidare sympatiserar med, och sitter på sitt rum om kvällarna, tecknande eller skrivande brev. Bland kamraterna i akademin har han närmast slutit sig till ett par tyskar, en engelsman och en amerikanare. Tillsammans med några av dem gör han en resa till Brüssel, som visserligen åstadkommer en konflikt med hans sparsamhetsprinciper, men ändock frestar för mycket. I Brüssel mottagas de av en elev vid akademin, Dubois, som skrivit en bok om Wiertz, i vilken denne ställdes över de allra största. Sina intryck från Brüssels museer återger Edelfelt på följande sätt, bifogande vid alla tavlor, som intagit honom, en impulsivt åskådlig skildring av deras ämnen:

Först gingo vi i det mest hällande regn till Musée Wilson. — Dubois fann dessa saker alltför moderna, — icke tillräckligt högstämda o. s. v. Men jag och de andra två, vi voro förtjusta uti sakerna där av Troyon, Meissonier, Regnault och bland de gamle Rembrandt och Frans Hals. — Härifrån bar det av till

Palais Ducal. Jag kan ej beskriva min förtjusning över några tavlor där. I synnerhet var jag alldeles utom mig över Pouwels': Van Arteveldes änkas offer för fosterlandet. Likaså anslog mig Verlats: Jerusalems intagande. Leya har en makalös tavla, De Groux likaså, Galliait flere dito — o. s. v. — Alla dessa hava varit elever vid akademin här i A. Verlats studie hänger ännu i det rum där vi måla, — och är ett litet mästerverk. Den som kunde måla som de! Det är en ära, en lycka för stor, att kunna hoppas därpå. — Men nu till Musée Wiertz. Redan under vägen dit (tvärt igenom hela Brüssel) beskrev vår vän Dubois med hänförelse tavlorna där. Det intryck jag fick av detta åt konsten helgade tempel är så egendomligt blandat, att jag omöjligt kan fälla något omdöme om Wiertz. Det första intrycket var: ett stort snille, som ständigt lider motgångar, men som uppehåller sig genom tron på sin egen förmåga, som inspireras av de högsta idéer, och som kämpar mot en värld, men går för långt i sin kamp, och som därför står på gränsen till överdrift, någongång på gränsen till det osköna. — Kristi triumf är *vacker*. Den korsfäste Frälsarens gestalt skymtar fram bland moln och dimmor, men ljuset genombryter dimmorna, låter molnen försvinna, och faller rakt ned på Lucifers vackra elaka ansikte, och jagar honom och hans anhang på flykten. — Lägg till den vackra koloriten och kompositionen ännu tre ggr den naturliga storleken hos personerna, och Mamma har då en aning om detta jätteverk. De andra stora målningarna behagade mig ej. Det var något så stort, så våldsamt eller så grymt, att jag åtminstone ej kunde finna mig däri. *Ryslig* är »Une scène de l'enfer»!!. Lika förfärlig är tavlan en barnamörderska. En tavla: Kristus, Eva och satan är utmärkt. *Les pensées d'une tête coupée*, med sina långa inskriptioner, reflexioner och dylikt under tavlan, är allt annat än en *målning*, det är en bit filosofi, reflexion, men icke skön konst. — Wiertz' skulpturarbeten äro mästerliga — men fantastiska också de.

I museet i Antwerpen återfinner Edelfelt Verlat, och han talar mer än en gång om en madonna av denne målare, inför vilken han städse dröjer med beundran. Verlat, som var elev av de Keyser och akademin i Antwerpen, hade målat denna madonna några år tidigare, ehuru han redan då från historiemålningen och genren väsentligast riktat sig mot djurmåleriet och på detta gebit vunnit sin största berömmelse. Det var säkert den överlägsna skicklig-

heten och elegansen hos denne målare, som anslogo Edelfelt. I följande skildring av madonnatavlan — åtföljd av en summarisk reproduktion i brevet, jämte en särskild, alldeles förtjusande teckning av madonnans huvud — ser man, huru helt han uppgår i vad han skådar; och i vad han efteråt säger om de tyska målarna och om Delaroche, skönjer man ock, hur avgjort hans sympatier voro på färgkonstnärernas av latinsk ras sida.

Jag är helt nedslagen, då jag ser några så utmärkta saker som t. ex. de av Verlat, ty jag anser det vara en sådan omöjlighet att komma så långt, och jag ser därför ofta min artistiska framtid i mörker för mig. Vad den är storartat skön, denna V:s tavla, Jungfru Maria med Apostlarna. Han har icke målat en vacker, blond madonna, med detta heliga, men oftast uttryckslösa ansikte, som man så ofta ser, icke heller en av Rubens' eller Murillos sinnliga, sköna kvinnor, han har valt till ämnet för sin tavla den hel. jungfrun, som skådar på sitt barn med denna profetiska blick, med denna känsla av att »en pil skall genomtränga hennes hjärta» och hon ser törnekronan kring sin enföddas huvud i sin inbillning. Marias anlete är vekt, men klokhet och en *stor* själ lyser ur de förgråtna ögonen, det är en *intelligent kvinna* som kan uppoffra sig själv, sitt eget jag för en stor idé. — Med ett ord, denna bild har så grävt sig in i mitt sinne, att jag aldrig skall glömma den, det är den största, den mest upphöjda poesi, som uttalar sig däri. Målningen är som sådan mästerlig. Man ser att Verlat tagit Tizian till sin förebild i färgen, och detta är ej något dåligt val. Så bör man studera de gamla mästarne, att man lockar fram deras uppfattning och deras storslagna sätt att framställa den, ur deras målningar, och icke såsom Wiertz kopierat Rubens d. v. s. frambringa tavlor, målade precis som mästarens, med hans fel och förtjänster. Verlat har också utställt ett djurstycke, som är över hövan skönt. Det är en man som målar vad som helst och lyckas bra däri. Hans tankar om landskapsmålningen äro ej för stora, vilket han dömas av hans yttrande, att man kan måla landskap med tillslutna ögon och sovande fantasi, om man blott har rutin ... Overbecks tavla, Kristi himmelsfärd förefaller mig usel, ohyggligt usel. Jag blev verkligen flat, då jag första gången såg denna tavla av den omskrikne mästaren. Visserligen är teckningen skön, men färgen, färgen, den är en fråga som herrar tyskar än ej riktigt få klar för sig, åtminstone de äldre mästarne, Cornelius, Schwindt, Kaulbach

och Overbeck ... De Keyser är som sagt utmärkt skicklig, men kanske för vacker, och detta gör att hans målningar bli litet karaktärslösa. Verlat däremot pressar fram det karaktäristiska på ett snillrikt sätt, så att hans tavlor genast försätta åskådaren i en viss stämning, sorglig eller glad, allt efter föremålet för bilden. Senaste söndag höll de Keyser åter en extra föreläsning som var utmärkt intressant. Jag tycker om hans sätt att bedöma andra målare, emedan han alltid ser de vackraste sidorna hos dem, och lär andra att uppskatta dem ... De Keysers personliga bekantskap med de flesta berömda målare i detta århundrade gör hans föredrag ännu mera pikant, genom de anekdoter och små karaktärsbilder han då och då inflikar vid tal om den nyare konstens heroer. — Paul Delaroche är hans favorit, och det tycker jag om; det är något så ädelt, så genomädelt i hans verk, han lämnar allt vulgärt åsido och går att visa mänskligheten lidandets storartade poesi i form och färg. Vad målarekonsten dock är stor, då den så bedrives.

Med icke ringare iver uppgår Edelfelt i studiet av de gamla mästarna, särskilt de två, han här är i tillfälle att se väl representerade, Rubens och Van Dyck.[1] Den senare har han genst förstått, med Rubens tager det en liten tid, men den store koloristen fångar honom dock snart helt och hållet, och när han talar om dessa båda, är det vanligen från synpunkten av det, dit och var en ung målare, han själv som alla andra, bör sträva att nå. Varje gång han står inför dessa bilder, i vilkas själ han för övrigt genom flitig kopiering söker tränga in, lära de honom, huru stor konsten är och huru mycket han har att inhämta. Ödmjuk inför denna storhet, ofta alldeles förkrossad av den, men än oftare sporrad och stärkt, kommer han ifrån dessa besök, rannsakar sig själv och sina svagheter och lägger ner i breven till modern varje nyans av sina intryck och sina tankar. Så skriver han bland annat:

---

[1] Vi ha sett, huru han redan i Gripsholm-galleriet står betagen av beundran inför ett porträtt av Van Dyck.

Det småaktiga, mamsell-lika, som jag tycker mig finna i min målning och som Dubois också menade delvis funnes däri, *måste* bort. Han (D.) ger mig rådet att som säkert hjälpmedel begagna studium av Rubens och Van Dyck. Jag är säker på, att jag skulle lära mycket av detta ständiga umgänge med tvenne av de största konstnärssnillen världen sett, men jag rädes för att börja. Jag känner t. ex. Rubens ännu bra litet. Nu njuter jag dock av honom mycket mer än i början. Van Dyck har jag alltid varit förtjust i.

En annan gång berättar han:

Häromdagen stod jag en lång stund i museet och betraktade Rubens' en tavla som han målat vid 20 års ålder. En vemodig känsla bemäktigade sig mig. Jag stod där snart en 20 årig inför en ung målare av min ålder, och jag måste finna mig i att se det ofantliga svalget emellan honom och mig. Vad jag dag för dag mera begynner förstå Rubens. Det är något så genomkraftigt, så friskt och så klart i hans bilder, och framför allt är där liv i dem. Van Dycks en »Pietà» är jag alldeles galen i här i museet. Ett sådant tête d'expression som Maria, mater dolorosa, kan man ej beskriva, det måste ses.

... Wiertz' skrifter intressera mig mycket. Han skrev som han målade: fantastiskt regellöst, men genialiskt. Hans éloge de Rubens är ett mästerstycke, däri författaren bevisar att Rubens är den största av alla målare. Han låter den stora antwerparen turvis tävla med Rafael, Michelangelo, Tizian, Correggio, Rembrandt och Velasquez, och låter honom segrande utgå ur varje kamp.

Och i sitt julbrev till hemmet skriver han:

Gärna ville jag skicka Mamma någon julklapp; jag ville måla, skapa något ädelt, rent och skönt, någonting vari jag kunde inlägga hela min själ, — men jag kan det icke; dag för dag lär jag mig huru usel jag är, huru oändligt mycket jag har att lära. I detta fall är jag övertygad om, att det var en lycka för mig att komma ut, från det lilla Helsingfors, där det är rent av omöjligt att *försvinna* ibland mängden, och där man dock tror sig vara något, åtminstone något bättre än den eller den. Här har jag de största, de ädlaste exempel; inga små själar, som nöja sig med halvt arbete, halvt snille, halv ära, ty jag ser Rubens och Van Dyck, jag ser dem och njuter i stora, långa drag den friska atmosfär, som omger dessa stora andar. Jag har läst Wiertz' Rubens och jag har härigenom lärt mig att beundra båda dessa män högre än förut. — Konsten, målarekonsten särskilt, är icke gjord

till en leksak för rikt folk, icke till ett experimentalfält för pennfäktares kritiker, icke till en behaglig dekoration för kejsares och kungars palats, den bör, såsom poesin, uttala ett helt folks, ett helt tidevarvs intellektuella liv, de högsta, de allvarsammaste idéer, som härskat hos detta folk eller under denna tid. Jag ångrar rätt innerligt alla de många barnsliga, förhastade, dumma omdömen som jag där hemma minns mig ha uttalat över de stora mästarne; det är icke uteslutande snobberi av en hop konstkritici att i timtal stå framför en gammal mörknad tavla av Rubens. Det finnes så mycket snille, så mycket storhet i varje sådan duk, att vi, nutidens pygméer, behövde veckor för att rätt uppfatta den. »Målarekonstens Homerus» kallas Rubens av Wiertz och det är en träffande liknelse. Homerus beskriver sina hjältar så stort, så gigantiskt, att vi ofta finna dem onaturliga, emedan vi själva äro så små, men han är och förblir dock skaldernas fader.

Mången gång uttalar Edelfelt på samma sätt sin belåtenhet och tacksamhet att ha fått komma till Antwerpen för att lära, och själva undervisningen på akademin tillfredsställer honom i hög grad. Lärarna är han för det mesta nöjd med, men i synnerhet drager han nytta av kamraternas kritik. Det är glädjen att få helt, intensivt hänge sig åt arbetet, glädjen att ha kommit bort från Helsingforslivet med sina distraktioner och sina anspråk på den unge studenten, som ger sig luft i följande rader:

Småningom har jag litet mera begynt bliva bekant med antwerpener maneret att måla. Det är framför allt soliditet och sanning i färgen, som här eftersträvas. Allt det nätta, det småtäcka är därför strängt förvisat från akademins salar. Emedan så är, få ofta de yngre elevernas målningar ett tungt och dystert utseende, som gör, att de ej så mycket tilldraga uppmärksamheten Jag hade kanske fått ett smånätt, putsat sätt att måla om jag icke kommit hit, här behöver jag ej frukta det. Egentligen står också det nätta ofantligt mycket mer fientligt mot det sköna än man tror ... Jag är nöjd med att jag börjat mina allvarliga studier nu, vid 19 år, icke förr och icke senare. Det tyckes dock bevisa sig, att det egentligen är dessa år, det 19, 20, 21, som man lär sig det mesta, och egendomligt är, att i naturklassen endast en är yngre än jag, ehuru de hållit på sedan 12, 13 års ålder. — Några riktiga akademihästar finnes här också,

d. v. s. sådana som oklanderligt kunna måla ett huvud, en tors eller teckna en figur efter modell, men icke kunna, om man än sloge ihjäl dem, frambringa något eget, teckna en liten croquis eller karikatyr. Dessa äro offer för akademibildningen, som, ehuru god och nyttig i och för sig själv, bestämt blir skadlig då den drives för långt. Följden är att dessa akademister, sedan de äntligen tröttnat att år ut och år in sitta på skolbänken, aldrig kunna måla en tavla och ännu mindre skapa något stort konstverk.

... Jag kan ej förstå huru den målare skall vara konstruerad, som ej älskar musik. Musiken och målarekonsten, vår tids stolthet, ha så ofantligt många beröringspunkter. Det är känslan som talar i dem båda, icke förståndet, och det beror på formens skönhet att göra denna känsla njutbar för andra. — Här ute försvinner helt och hållet den finska uppfattningen av en målare d. v. s. en supig lätting, hänvisad till allmän barmhärtighet och narrars hjälpsamhet. — Här är ej målaren en onyttig varelse i samhället, han står här vid skaldens och litteratörens sida och bildar en nödvändig länk i samhället. Och detta har han rätt till, såvida han har ädla vyer och arbetar allvarsamt. Men också har här levat och verkat en Rubens, som jämte det han var tidens största konstnärssnille, var en utmärkt diplomat och stod på höjden av sin tids bildning. Man *kan* dock vara sant artistisk, utan att ha hål på armbågarna och slå dank. — Jag vet ej, varför en man med anlag och arbetskraft, som strävar till ett högt mål, ej skall vara värdig samma *aktning* som vilken kälkborgare som helst, om han än bure titeln av statsråd. — Mamma är en av de få som rätt förstå vad jag menar, och därför skulle jag visst ej vilja yppa mina tankar om en massa hederligt folks åsikter hos oss, för andra än just för Mamma. — Emellertid finnes det här, i Tyskland och Finland också hederligt folk, som tänker rakt motsatsen mot det som hederligt folk tänker hos oss. — Men bättre tider komma väl också i detta avseende. Vårt land skall väl engång växa ur den naiva oskuldsperiod, då man kunnat kalla Ekman Finlands Tizian, och Löfgren Finlands Rafael, såsom Åbo Underrättelser enligt Walter Runebergs utsago engång så snillrikt uttryckt sig.

Vad jag är lycklig att vara så långt borta från alla dessa roligheter som förstöra ens tid, föda dum egenkärlek och egentligen icke gagna till något. I H:fors måste man vara litet artist, litet vetenskapsman, litet aktör, litet sångare, litet kurtisör, litet danskavaljer, litet politikus o. s. v. och man slutar, om man fortfar på detta sätt, att bli liten alltigenom. Det gör så innerligen gott att komma ut i världen och få se huru oändligen litet egentligen dilettantismen betyder. *Den* har aldrig frambringat några storverk, det är det envisa, trägna arbetet, den glödande, ihärdiga kärleken till sin konst, sin vetenskap eller sitt land, som *endast* kan lämna ett spår efter sig i mänskligheten, i folkens

historia. Också tror jag mig ha fått en helt annan uppfattning av konsten nu, sedan jag kommit ut. Det är icke något lekverk, ty konsten är svår, allvarlig och skön, och man bör ej driva gäck med den.

... Jag är glad att vara i en duglig och allvarsam konstskola, har mycket arbete, och arbete som intresserar mig ofantligt. Säkert hade det blivit bra mycket mindre gjort i Stockholm än här. Dessutom är otvivelaktigt andan här dock större än den stockholmska, tack vare Rubens, Jordaens och Van Dyck.

Stundom smyger sig, såsom vi redan sett, modlöshet och bristande tilltro till egen kraft in i dessa reflexioner och färgar framtidsperspektivet grått. Det beror på, att målet för den ungdomliga entusiasmens strävan ännu ligger så långt och förutsättningarna för dess nående tyckas så små:

Den som blott kunde skildra sina känslor, sina tankar så som man ville det. Då jag vet, huru jag ville måla, och icke kan det, då jag ser bilden färdig, präktig i min fantasi, och blott kan frambringa en ynklig karikatyr av min tankebild, då känner jag mig som en dövstum; jag vill tala, men tungan häftar i min gom. Målarkonsten är en stor, en ädel konst, men svår, så svår, att det fordras mycket tålamod, mycket, mycket arbete för att komma någon vart därmed.

... Jag känner mig så svag och ömklig, viljan är icke stålsatt, förmågan är klen, och jag känner mig vara så liten i uppfattning, i tankar, i viljekraft. Jag ville hava en Wiertz' energi, en arbetsförmåga som han, då han som 15 års gosse och elev vid akademin skrev till sin fader: 'huru kunde jag en minut hava ledsamt, då jag arbetar för ett stort mål; om man förde mig till schavotten oskyldig eller gjorde mig till alla ryssars självhärskare, så skulle icke mitt hjärta slå fortare'. Vid sådana föredömen känner jag mig som den största käring, jag bävar för jämförelsen mellan mig och dem, men jag är ung och har således rätt att hoppas.

... Jag känner mig verkligen ödmjuk här, ofta usel, oduglig och oläraktig, och ingenstädes ha mina möjligen groende stora tankar om mig själv blivit grundligen stukade som här.

Men detta är, naturligtvis, helt övergående stämningar. Icke ett ögonblick verka de förlamande på arbetet, som sjuder med en oavbruten energi och en

hängivenhet utan gräns. Och det behöves icke mycket för att förtröstan skall återvända. En dag har Edelfelt av en ung, framstående målare vid akademin fått komplimanger för en halvfärdig tors: blott han kunde undvika de smutsiga tonerna i övergångarna, skulle han komma att måla bra och duktigt. »Jag vet själv, att jag har en ful ovana att blanda färgerna, och dessa förlora därför i sanning och kraft... ofantligt mycken övning fordrar måleriet, lång, mångårig övning. Friskt mod och hopp!»

Och en annan dag, då stämningen är mer tryckt än vanligt och längtan till hemmet tar överhand, får han ett uppmuntrande brev från sin mor. Då har han blott en tanke: att göra allt för att infria hennes förhoppningar och gälda igen en liten del av allt det ovärderliga, han av henne fått mottaga. I de vackraste, innerligaste ord säger han detta, och medan han skriver, växer tilltron till hans förmåga att utföra vad han önskar, och han tillägger:

Jag känner mig nu fullkomligt som en man, jag tänker på min framtid med hopp och mod, ty jag är ung, jag är frisk och känner blodet sjuda i mina ådror, och denna barnsliga känsla att vilja hjälpas fram, och själv lägga händerna i kors, har ej ett ögonblick fallit mig in. Ingen vinner målet, utan den som kämpar redligen, och det är därför som jag nu ville söka att rusta mig till en sådan redlig kamp. Måtte jag blott hava själsstyrka och energi! Jag har anlag, jag har fått den utmärktaste uppfostran och vård och sist blivit satt i tillfälle att grundligt studera, och det ankommer således endast på min egen karaktärs fasthet att gå framåt eller ej. Måtte Mamma ej dock tro, att jag vill göra under och mirakel och göra sjumilasteg på en minut, nej, nu mera än någonsin inser jag, att det blott är ett *ihärdigt* långvarigt arbete och en brinnande lust att hinna målet som gör att man kan gå framåt.

Det är med en fullständig objektivitet han talar om sina framsteg och vad som brister honom. När modern

skriver och frågar, huru han själv är nöjd, vet hon, att hon får det säkraste omdömet om hans utveckling. På en sådan fråga svarar han en gång, att han om sina kompositioner tror, att de äro elegantare än de andras, men sakna kraft. »Vad mitt måleri beträffar», fortsätter han, »så råkar jag för varje ny tors i förtvivlan. Jag tycker mig vara petig, matt och rödgredelin i färgen, mina målningar äro platta o. s. v., allt fel som tiden och arbetet kan taga bort, men som plåga en mycket, då man lider av dem.» Och vi ha sett, huru han förföljer det »smånätta» i sin konst.

Han är förtjust att måla efter naken modell, och han vet intet högre än uppgiften att återge hudens alla nyanser så att de leva. Det är någonting alldeles nytt för honom. Vid sidan av detta arbete får han emellertid, enligt akademisk sedvänja, egna största delen av tiden åt historisk komposition. Men även här tager han uppgifterna högst allvarligt och intresserar sig för dem. Så berättar han om hur han vill behandla »Moses och hans moder»:

Jag har sökt tänka mig in i detta vackra ämne: förkrossad, förgråten ligger den judiska kvinnan vid flodens strand, på knä invid det dyrbaraste hon äger; lugnt sover gossen, ty han vet ej att kung Pharao traktar efter hans liv. Moses' syster står och spejar uppmärksamt, ty hon fruktar att de egyptiske skola varsna de båda kvinnorna — men ingen synes, — den nedgående solen kastar sina sista strålar över den uråldriga strömmen, över pyramidernas och sphinxernas land.

En annan gång sänder han en teckning av en komposition: Agrippina, Neros moder, inför mördarna, och utlägger vidlyftigt huru han tänkt sig den. För »Jacob, då han ser sig bedragen i hoppet att få Rachel» erhåller han beröm av direktören, som gillar utfö-

randet, men gör anmärkningar mot grupperingen. — Hans intresse för dessa ämnen beror ej blott på pliktkänslan: han trodde sig ju från början bestämd till historiemålare. Därför vill han ock tävla om Finska konstföreningens pris i figurmålning med en historisk tavla, dock är han ej säker på att bli färdig. Med anledning därav säger han: »Att det ändå är historiemålning, som främst tilltalar mig, tycker jag mig nu klart inse». Men han tillägger genast en reservation: »I alla fall kan det hända att jag ej har mina anlag ditåt. Qui vivra verra!» För denna tävlan har han tänkt utföra en komposition, vilken hört till uppgifterna vid akademin och behandlat Attilas död. Samtidigt har han dock även ett inhemskt ämne på tapeten, nämligen De sjuttio vid Demmin, och dessutom ärnar han sända sin tors, i händelse den blir bra. Härom skriver han i medlet av mars följande:

För expositionen i H:fors har jag påbörjat en kolkomposition: Attilas död. Ämnet mycket enkelt: Under Attilas bröllopsfest saknade Hunnerna länge dagens hjälte. Slutligen bröto de sig in i brudkammaren och funno där den unga drottningen nedböjd vid hunnerhärskarens blodiga lik. Sedan jag under några aftnar arbetat på utkastet gick jag dristigt till de Keyser, medtagande jämväl: de sjuttio vid Demmin (en liten teckning som jag gjort). De Keyser var utmärkt vänlig och artig. Han korrigerade noggrant kompositionen (som han var tämmeligen nöjd med), sade att jag gjort framsteg och bad mig så fort som möjligt återkomma. I morgon skall jag begynna den tredje teckningen med de K:s rättelser och åter gå till honom. De Keyser korrigerar endast genom att ge goda råd, ej genom att rätta småsaker eller röra vid ritningen. Så t. ex. rådde han mig att genom några ljuseffekter uppliva den eller den skuggan, söka mera koncentrera intresset på Attilas person, o. s. v. De sjuttio vid Demmin var han intresserad av, och menade som jag, att Gustaf Adolfs stora, ridderliga karaktär, hans manliga figur och minnesvärda bragder kunde ge stoff till en massa historiemålningar. Han rådde mig även att icke lämna akvarellen, såsom ett så ypperligt medel att snabbt och karaktäristiskt återgiva sina tankar. Jag har tänkt utföra »Attilas död» i så stor skala att figurerna bli unge-

får en fot långa. Snart skall jag skicka en skiss av detta försök i komposition. Måtte blott min tors lyckas! Vore det så att torsen bleve skaplig, hade jag sålunda två saker att skicka hem. Strunt prat av en publik och några recensenter som ej förstå något, bryr jag mig ej om, om blott personer som begripa något, om minoriteten finner det bra som jag skickar hem. Emellertid är jag mycket rädd för att målningen ej lyckas. Modellen är mycket vacker, men har en vit, blek färg som är ytterst svår att träffa. Så ungefär är ställningen. Visserligen komma de allra flesta att alls icke se på »en naken karl» av Edelfelt, men om det finnes någon som vet huru man lärer sig målarkonsten, så skall han säkert fästa sig vid, om min studie är väl eller illa målad. Människokroppen är dock det svåraste och vackraste man kan måla, och en målares halt dömes lättast efter det sätt, varpå de nakna partierna äro framställda.

Det blir slutligen dock torsen som sändes till expositionen; det övriga medhanns icke.

Synnerligen sympatiskt skildrar Edelfelt samlivet med dem av kamraterna, vilka han kom att stå närmast och vilka alla hörde till akademins bästa elever. Tre eller fyra av dem bildade tillsammans med honom en grupp, som sammanträdde till regelbundna och anspråkslösa små soaréer, varvid både konst och annat diskuterades, mycket musik gjordes och poesi lästes. Edelfelt berättar att han vid en av de första sammankomsterna »låtit övertala sig att kväda några svenska visor»: »Opp Amaryllis», »Ser jag stjärnorna sprida sitt flammande sken» och »Liksom en herdinna», »vilka alla ansågos särdeles anslående». Han förskaffar sig en tysk översättning av Fänrik Stål och läser därur för sina kamrater, av vilka ett par — och den som stod honom närmast, Scriba — äro tyskar. Mest anslå »Sveaborg» och »Vårt land», och Edelfelt finner till sin förargelse, att ett par av styckena äro oriktigt återgivna.

Stundom ge diskussionerna med kamraterna på akademin anledning till långa utgjutelser i breven,

såsom då han en gång upptager sitt älsklingsämne om katolicismen och protestantismen — det han redan, såsom vi sett, diskuterade med målaren Falkman i Finland.

En gång på akademin har jag haft en dispyt i religionsfrågan med lilla de Pape och Anthonies, båda ganska beskedliga ungdomar och mycket ivriga katoliker. Det var frågan om medeltiden, och jag kom av gammal vana att nämna Luthers reformation såsom vändpunkten i historien mellan medeltiden och nyare tiden. Vid Luthers namn tillfogade genast de Pape helt naivt: »Ah cet animal-là», vilket naturligtvis förargade mig, likasom det sätt varpå han talade om kättarkungen Gustaf Adolf. Det är verkligt sorgligt att se huru man redan i skolorna ljugit för ungdomen i detta papistiska land, att se huru nedrigt man utmålat Huss, Luther, Calvin och Zwingli, huru man av dessa stora, ädla andar gjort usla egoister, falska profeter och Antichrister. Dessa ungherrar försvarade också påvens förbud att läsa bibeln, Hans Helighets ofelbarhet, och hoppades båda på fullt allvar att ännu en gång hela världen skulle församla sig i den katolska kyrkans sköte under påvens välde. Vad bibeln beträffar, så hade de som rättrogna katoliker ingen aning om vad den innehöll; då de kände sin katekes, visste fastetiderna och reglerna, biktade sig så och så många gånger o. s. v. så hade de tillräckligt reda på sin kristendom. — Alla rättrogna fröjda sig över de stora framsteg katolicismen gör i England. Egendomligt är också att se denna tilldragelse i vår tid: en utlevad, levnadstrött aristokrati, som, sedan den försökt allt möjligt pikant, hittar på att göra vallfärder, tro på det heliga vattnet i Lourdes och dylikt. Men de ha rätt och handla konsekvent. Den som förnekar allt slags framåtskridande i politiskt avseende, den som med hänförelse tänker på medeltidens ljuva tider, då man i fred och ro fick pina de arma dumma bönderna, den kan gärna taga steget fullt ut, kan gärna glömma Luthers, Huss' och Wickliffs namn, ty dessa män voro ju revolutionärer, och återvända i den allena saliggörande kyrkans sköte, köpa sig radband och fara till Lourdes!

En annan gång har en av hans kamrater dragit en dålig lott vid värnpliktsuppbådet och fått lov att avstå från konkurrensen om prix de Rome, som han haft utsikter att vinna. Detta ger Edelfelt anledning till en flammande filippik mot värnplikten,

särskilt den tyska. Men han tänker också på förhållandena i hemlandet, och han berör socialismen, som man hemma icke visste mycket av:

Det låter så vackert då man säger, att Tysklands söner som sin stolthet räkna att bidraga med sin egen kropp och tre år av sitt liv till fosterlandets storhet, men betänk, att t. ex. en talangfull, snillrik ung man måste avbryta sina studier för *tre långa år*, från kl. 7 om morgonen till 8 om aftonen exercera och bråka, stå under råa sergeanters och fältväblars befäl, med ett ord bliva ett djur, en maskin, en automat, en åsna ... Måtte Gud beskydda Finland från värneplikten! Vad ha vi för nytta av att uppoffra den enda rikedom vi ha, vår ungdom och vår intelligens, åt Ryssland! Det ligger nog i kejsardömets intresse att försvara oss mot yttre fiender, utan vårt biträde ... Få se, om jag skall tvingas att avbryta min bana just nu, då jag brinner av längtan att studera, för att ställas under en löjtnant L:ii kommando. Det vore *rysligt!* ... Här i Belgien och i Tyskland finnes en makt, som motarbetar militärtvånget med allt gewalt, en makt, som vi i norden skratta åt, emedan vi ej lärt känna den, en makt, som är fruktansvärd, emedan dess anhängare ha lidit mycket, ha ett förtvivlat mod och starka armar — Internationalen. Dagligen har man här i A. arbetaremeeting för att diskutera militärlagen. De tjugu socialdemokraterna i tyska riksdagen bilda väl ej ett stort tal, men bevisa dock, att det finnes 20 valkretsar, som hysa deras åsikter. De flesta fabriksstäderna i Westphalen och Rhenlanden ävensom Mainz och Frankfurt äro fulla av internationalister.

Den religiösa konflikten rycker vid jultiden in på livet. Julaftonen skall firas samman med några tyskar, men ända till kl. 8 får man arbeta på akademin, och »detta förargar mig lika mycket som alla andra protestanter». Edelfelts middagskamrat, den belgiske språkläraren, sårar hans bästa känslor genom att »med ett visst medlidsamt småleende» se vilken vikt han och Scriba fästa vid julen, och han utbrister i en tirad mot allt skolfuxeri och alla »krassa, torra materialister». Men dem skall man icke fästa sig vid, de äro »otillräkneliga och fattiga» — nej, »leve poesin i livet, leve den friska, glada, unga uppfattningen, som ser

och älskar det stora och det sköna», och som kan förstå vad känsla och entusiasm är. — På detta sätt flammar han till av varje anledning, den ena impulsen ger den andra, värmen är alltid uppe, och han skriver slikt till modern såsom vore det till en jämnårig och lika lätt antändlig kamrat.

Julaftonen begås såsom planerat är, men det lilla sällskapet får en oväntad förstärkning i en landsman till Edelfelt. På ett kuriöst sätt har bekantskapen med denne gjorts några dagar förut å akademisternas stora maskeradbal, vilken E. för övrigt i ord och bild vidlyftigt skildrar. Episoden förtjänar anföras:

... Men nu till en märkelig tillfällighet. Scriba, som hade något att säga åt musiken, springer upp på läktaren och vänder sig till två äldre herremän som sitta där, med begäran att spela upp till vals. Som han talade franska, svarades: »kann nicht verstehen». På flamska frågades nu, samma svar, sist på tyska, och då förklarade den ena, en tjock och rödbrusig man, med ett stort gapskratt, att de alls ej voro några musikanter, utan främlingar, som av portiern fått lov att se på roligheten från läktaren, den ena vore norsk sjökapten, sade han, den andra finsk skeppsmäklare: »Was? Finnländer!» hörde jag min vän Scriba utropa, han svängde sig tre gånger om på sina långa ben och ropade tvärsigenom salen: »Edelfelt, lieber Edelfelt, was eigentümliches, kurioses, ganz sonderbares!» Jag kommer och presenteras i största hast och så var bekantskapen gjord med kapten Svendsen och skeppsmäklar L. från Nystad. Han tyckes vara en hygglig och allvarsam, enkel man, omkr. 45 år, har varit bosatt i London i 6 års tid, och är nu skeppsmäklare i Antw. Han är ogift och var särdeles glad över att göra min bekantskap, emedan jag vore den första finne han träffat här. Vi pratade om ditt och datt i hemlandet, Scriba bjöd hr L. att deltaga i vår anspråkslösa julafton, och denne antog med glädje anbudet och lovade skaffa äkta svensk punsch tills dess. Vi stämde möte till följande dag kl. 7 på aftonen i café de Nord. Scriba, Schultz, Fischer, hr L. och jag sutto där och pratade bort söndagsaftonen, såsom beslutat var, och det kändes riktigt gott i käkarna att få tala svenska igen. Bäst vi sutto så i godan ro, höres ett förfärligt buller, skrik, kvinnoklagan o.d. i rummet bredvid, där familjen Rousseau åt sin kvällsvard. Vi och några andra gäster i kaféet rusade naturligtvis till för att se vad som

var på färde, och blevo vittnen till en högst obehaglig scen Husets två söner, mekaniska arbetare, hade druckit något för mycket, och vid bordet begynt gräla, med den påföljd, att den yngre knuffade till den äldre, och denne begagnade sig nu av sina knytnävar för att hämnas. Slagsmålet var i full gång, bord, serviser, glas, allt ramlade för dessa ädla kämpar, systrarna gräto och jämrade sig, och den arma modern, som tyckes vara en beskedlig människa, försökte med de vackraste ord beveka sina herrar söner (båda omkr. 20 år eller mera) att upphöra med skandalen. Hon kastade sig mitt emellan de ursinniga slagsbultarne, men förgäves; vår äldre kämpe fattar nu tag i en stor knölpåk för att jaga modern ur vägen — då träder min herkuliske landsman fram, tager stadigt i vår fransman och säger åt honom på renaste svenska: »Rör du, din skojare, ett hårstrå på mor dins huvud, så får du med mig att göra!» Visserligen förstod den vanvettige fransosen ej orden, men måtte dock ha insett att det ej var något skämt som var å färde, och han, Galliens son, som stritt vid Champigny och Gravelotte för »la Glorie française» — *släppte pojken.* Och nu ställde sig med ett medlidsamt småleende min nordiske vän framför modern, och det kom *således aldrig i fråga att mera anfalla henne.* Nu visste jag huru Sven Duva såg ut när han stod på bron och stred, nu hade jag åter sett ett drag av denna lugna, säkra, ädla ande, som alltid utgjort en heder för vårt kära finska folk. — Den älsta systerns fästman, en belgisk officer, *täcktes* stå där i epåletter och värja och blott se på!

Detta är den ene av de två landsmän Edelfelt under denna vinter i Antwerpen sammanträffar med. Mötet med den andre ger honom icke tillfälle till samma stolta känslor av patriotism, utan upprör honom i stället på det högsta. Man befinner sig en kväll på operan:

I parterren där jag satt hörde jag ett sällskap herrar strax invid mig underhålla sig på svenska, och en av dem, synbarligen en yngre sjökapten, hade den mest utpräglade finska dialekt. Det klack i mig vid dessa hemlandstoner, och jag vände mig ofrivilligt till min granne och sade så artigt jag kunde, att det hjärtligt gladde mig att höra min hemlands dialekt för första gången på 2 $^1/_2$ månad. Och vad svarade min utmärkte landsman? Jo, ett oartigt, brett, savolaksiskt *jasså,* varefter han *formligen vände mig ryggen.* Jag kan ej beskriva huru jag kände det i detta ögonblick, jag insåg till fullo:

Tack för gåvan, vi ha bra,
vi vill ingen bildning ha ! ! !

Och på samma gång tänkte jag på den »nordiska hjärtligheten», på »den finska öppenheten, broderligheten», m.fl. dylika välljudande osanningar, som vi med sådan förkärlek begagna där vi sitta hemma under sotad ås . . . Jag gjorde ett heligt löfte att aldrig mera på utrikes ort *söka* sällskap med landsmän som jag icke kände redan i Finland, och jag kommer ej så lätt att bryta mitt löfte. — Jag betraktade under första akten min kära landsmans fysionomi, den var verkligen så talande, att jag redan i första hugget bort inse, att jag ej av *honom* kunnat få ett annat svar. Lilla de Pape, som satt bredvid mig och för vilken jag berättade historien, menade att det måste vara en människa »sans éducation», varpå jag alls icke tvivlar. — Mitt humör var miserabelt en stund framåt på aftonen.[1]

Ständigt syssla tankarna emellertid med hemlandet och livet där i alla dess former. Allt som försiggår inom Nyländska avdelningen och i studentkretsarna i allmänhet, intresserar på det högsta den unge student, Edelfelt av själ och hjärta är: han låter sända till sig studentkatalogen och han är oändligt tacksam när en kamrat en gång skriver till honom ett sextonsidigt brev om vad som passerat i den akademiska världen. Betecknande för hans ungdomliga entusiasm — och man igenkänner ju däri även Edelfelt från äldre dagar — är följande lilla scen, som han skildrar. Han har en afton fått flere brev hemifrån och med stor förtjusning läst Dietrichsons »Minnen», och därpå överraskar han sig själv, »iklädd studentmössa och gående av och an i min kammare, sjungande med ljudelig stämma 'Vi äro andens fria folk', tills det där svåra stället, där stämmorna gå inom varandra, kom mig att hejda mig i min inspiration och inse min dårskap. Ibland är det rätt roligt att ha en livlig fantasi, om också man därigenom ofta kommer att bli konfys och komisk.»

[1] Bredvid dessa rader ses i brevet ett förträffligt, karaktäristiskt porträtt av landsmannen.

— Om Runebergs födelsedag skriver han:

Beskrivningen över Runebergsfesten i Finland intresserade mig mycket; jag kände mig helt varm om hjärtat då jag läste om borgåboernas tillställningar. Theodor Lindhs verser voro bra, i synnerhet de sista stroferna. Jag firade festen här genom att stänga in mig och i fred få genomläsa för 1001 gången de vackraste av Fänrikarne! De äro som allt verkligt skönt, evigt unga, evigt nya och friska . . . det slår aldrig felt, att då jag t. ex. här öppnar boken och börjar läsa Gamle Hurtig eller Nummer 15 Stolt eller Lotta Svärd, det går kalla rysningar genom ryggen på mig, jag känner huru hjärtat sväller i bröstet av förtjusning, och tårarna stiga mig i ögonen. Ära, ära åt Runeberg, *åt vårt älskade Finlands förste son!* Vad betyda alla dessa gräliga patrioter . . . mot denna lugna, stora, ädla ande. — Den fennoman, som visslade på Runebergsfesten, borde *piskas i tre veckor, alla dar.*

— Vi ha sett huru ofta Edelfelt uttalar farhågor för att icke kunna fylla de löften man ställer på honom och icke bliva värdig sitt land. Helt rörande är den anspråkslöshet, med vilken han mottager underrättelsen om att Nyländska avdelningen beviljat honom ett stipendium på 100 mark och den oro varmed han fruktar sig ha gått i vägen för någon:

Om det verkligen så är, att avd. verkligen vill tilldöma mig de 100 mkn, så är jag likaså glad som tacksam, i alla fall kommer jag att anse mig förbunden att i framtiden måla något för avdelningen och uppfattar således de 100 mken såsom ett lån. Måtte jag blott icke därigenom att jag antager stipendiet förnärma någon annans rätt. Allt förefaller mig såsom en gåta, och jag ville gärna veta upplösningen på densamma. Vem kom fram med förslaget? Kanske var mötet ytterst fåtaligt besökt, och mina närmaste vänner bildade pluraliteten? I så fall är det säkert, att alla de frånvarande voro missnöjda med beslutet. Huru har tanken fallit på mig som antagit ett yrke, långt skilt från den akademiska banan? Kanske vann jag genom 2 eller tre rösters pluralitet, och i sådant fall skulle jag ej med gott samvete kunna taga emot penningarna. I alla fall skall det bli mycket intressant att få vidare underrättelser i denna sak.

Tillfälle att för publiken i hemlandet framlägga sina intryck från Antwerpen beredes Edelfelt då han,

visserligen först i slutet av mars, av Robert Lagerborg erhåller anbud att skriva korrespondenser till Helsingfors Dagblad. Han är mycket belåten därmed och sänder ett par innehållsrika brev.[1]

* * *

Det som likväl sysselsätter Edelfelt mest under största delen av denna tid är tanken på den tävlan, concours, vid akademin, som skall begynna på nyåret och räcka i veckotal. Redan i medlet av november begynner han tala om denna händelse, som för alla akademins elever är årets största. Det är ingen lek. För provet i expression och komposition måste man dröja i akademin två dygn i ett sträck; där förekomma prov (uppsatser) i estetik och konsthistoria, i anatomi, perspektiv m. m., utom naturligtvis de viktigaste, i målning och teckning. Redan nu är han orolig för anatomin, men studerar den sedan flitigt samman med sin vän Adams, som är en djupliggare i detta fack. På utgången av denna tävlan, säger han nu redan, skall bero, vart han styr vägen från Antwerpen, om till München eller till Paris. »Jag kan alls ej», skriver han i början av december, »hoppas på någon sorts utmärkelse eller mention honorable vid concoursen. Endast de 6 bästa nämnas, och bland 30—40 elever är det ej så lätt att höra till dessa lyckligas antal, i synnerhet som man har att tävla med 3 à 4 års gamla elever, vana vid skolan och dess sätt att måla.» Han är mycket intresserad av vem som skall få guldmedaljen och nämner

[1] Avtryckta i »Vad Albert Edelfelt skrivit», Helsingfors 1905.

flere av sina närmaste vänner som kandidater; men ehuru denna tilldragelse eggar honom ofantligt, förhåller han sig dock förståndigt skeptisk till dess ändamålsenlighet:

I alla fall tröstar jag mig med, att det icke är för utmärkelsen jag arbetar här; mycket mera för att verkligen lära något. Hade jag velat bli nämnd med heder, så hade jag blott behövt stanna kvar i antiken, där medtävlarna ej äro farliga, men jag hyllar icke den egoistiska satsen: hellre den första i Gallien än den andra i Rom. Man lär sig ovillkorligen mer av att vara den sämsta bland de skickliga än den bästa bland de dåliga. Litet barnslig förefaller mig dock den ofantliga vikt man lägger på denna tävlan. — För att bevisa huru litet en utmärkelse i skolan betyder vill jag blott citera ett exempel. För några år sedan var här i akademin en ung man Jan van Beers, son till den flämiske skalden och litteratören av samma namn.[1] Inte en enda av hans studier var Van Lerius i lag, och vid den concours, där Van Ryssel och Peters voro de 3:dje och 4:de i ordningen, var han blott den 6:te eller 7:de. Han skilde sig från akademin, började måla på egen hand, och i sista veckan ställde han ut i Cercle artistique 6 tavlor (varav 3 porträtter) mästerligt målade. Hans f. d. kamrater sågo litet snopna ut, då de sågo vilken allmän beundran de väckte och då de sågo lapparna med det betydelsefulla »vendu» över varje bild.

I början av januari redogör han för det definitiva programmet. Han ärnar icke deltaga i kriaskrivningen i historia och estetik, emedan han icke tilltror sig kunna skriva franska eller tyska tillräckligt felfritt. »I franska tror jag mig ha gjort framsteg, åtminstone talar jag nu med större lätthet, men gör ändå varje minut de tjockaste fel, i synnerhet i de oregelbundna verberna och bruket av subjonctif.» Han är däremot icke rädd för teckningen. »Då jag först kom hit, hade jag, enligt vad Beaufaux sagt, ett fruntimmersaktigt, nätt och smått maner att teckna, nu börjar jag bliva allt mera förtro-

[1] Senare, som känt, under en tid en av parismodets mest uppburna målare.

gen med Antwerpenskolan och tecknar raskare, oförskräcktare och manligare än förut . . . annat är det däremot med målningen, som går trögt.» — Ett par dagar före tävlingens början skriver han, att han med fasa hört, att den skall räcka in i slutet på mars, och nu blir han bekymrad för att ej hinna sända någonting hem: »Gärna deltager jag dock i tävlingen i komposition, teckning och målning för att få höra vad jag kan. Men *när, när* skall den olycksaliga Calle Holmska flickan skåda ljuset? (Avser en ny beställning av borgmästar Holm i Borgå.) Han tänker på att utställa några kompositioner i krita: »Tala om vad folk hoppas och tror att jag skall göra o. s. v. Jag vill icke att någon skall säga: Se Edelfelt, han reser ut med statens pengar, för att roa sig och se sig omkring i utlandet, och ingenting åstadkommer han. Bed dem framvisa en enda konstnär, undantagande fruntimmer och fuskare, som ej behövt lära sig något innan de kunnat framalstra något. Något dåligt skulle jag ej vilja skicka hem.»

Allt starkare spännas energin och arbetsivern, ju närmare dagen nalkas:

Jag har ritat ett helt skelett hos Adams från 9—3, secundo hopsmetat en komposition med 10 figurer och motiv från Neros förföljelse mot de kristna, tertio läst perspektiv och quarto sprungit genom halva Antwerpen för att skaffa mig ett ritbräde för concoursen i perspektiv. Mammas brev verkade ofantligt uppmuntrande på mig, som under den sista tiden verkligen gått och hängt läpp över mina klena framsteg i måleri. I går talade jag med Claus och Adams och bad dem uppriktigt säga mig mina fel vid målningen och sättet att avhjälpa dem. De menade båda, att jag bråkar för mycket med att söka skilda toner och nyanser och att jag borde måla djärvare och enklare och sålunda få mera harmoni i mina saker. Adams menade, att smutsigheten i mina ljuspartier kommer av att jag använder alldeles för små penslar och råddar hela färgskalan på en punkt, där han ej såge mera än en färgton. Båda menade dock, att de

senaste studierna jag målat här vore ofantligt mycket bättre än det jag målat därhemma, med undantag av Tajtas porträtt[1], som de anse passabelt, då däremot t. ex. juden anses hård och oartistisk i allra högsta grad. Under den senast förflutna veckan har jag nästan alla aftnar arbetat hos Adams, dels med anatomin, dels med kostymläran.

Den 3 februari börjar concoursen, och hemkommen från den första seansen skriver han emedelbart:

Från 9 till 12 hava vi hållit på med perspektiv och komma att fortsätta så i 8 dagar. Vi ha en lätt, men besvärlig uppgift, d. v. s. att göra upp ritningen till ett tak, så målat, att det ser högre ut, än det i verkligheten är. Arkitektonisk noggrannhet måste iakttagas, alla detaljer till ung. 3 pelare, sedda i förkortning, uppmätas o. s. v. Åh, vad det är tråkigt! Av de 30 elever, som höra till naturklassen, deltaga ungefär 18 i denna concours. Jag och Adams de enda utlänningarna. Vad jag är lycklig över att ej ha valt arkitekturen, ty redan helt litet av detta noggranna geometriska uppmätande, cirklande och sträckande gör mig helt vemodig. Att uppgiften är dumt given, därom äro alla överens ... De ceremonier, som föregingo tävlingen i dag, voro rätt löjliga. Vars och ens namn förseglades med akademins sigill i ett papper vidfästat ritningen, uppgiften sattes i ram och förseglades med tre stora sigill på det att man ej må kunna kalkera den o. s. v.

Han får sin perspektivritning färdig i rätt tid och låter av Dubois och en av sina lärare övertala sig att åtminstone gå upp och se, vilka ämnen som föreläggas i historia och eventuellt svara på dem i korthet för att rädda sig möjligheten till ett »prix d'excellence». Han »slukar en massa grekisk historia» och går upp. Vid själva tillfället blir han så upplyst om, att han kan skriva på svenska — akademin är skyldig att åstadkomma en översättning. Förargad över att ej ha fått veta det tidigare, griper han sig raskt an med uppgifterna:

---

[1] »Gumman med pärtkorgen.»

Bland frågorna voro: Lämna en kulturhistorisk bild över seder, styrelseform, kult och stridssätt under den Homeriska perioden och: Om Ni hade uppgiften att i fyra freskomålningar illustrera Greklands historia från 500 till 470 f. Chr., vilka ämnen skulle Ni välja och huru skulle Ni behandla dem? — Tillsammans skrev jag 22 sidor, så stora som dessa ... Till ämnen valde jag: 1. Underrättelsen om segern vid Marathon i Athen. Det är afton. Solen kastar sina strålar på Akropolis' heliga borg, vars marmorpelare glänsa som guld — hela naturen talar om frid, men omkring stadens murar stå gubbar, kvinnor och barn i tusental för att erfara stridens utgång. Då synes i fjärran budet, den unge soldaten med sin palmkvist i handen, han har lupit ursinnigt och faller död ner för Athenarnes fötter, men hinner ännu med jublande stämma ropa sitt *Nike-seger!* Det är blandningen av överraskning och glädje, av stolt patriotism och medlidande med den döende budbäraren, men framför allt hopp om Hellas' fortfarande frihet, som jag velat betona. 2. Leonidas vid Thermopylæ, ett briljant ämne genom motsatsen av det lugna grekiska modet och persernas tvungna strid. Denna bild med Leonidas själv som huvudperson borde kunna bli ståtlig. 3. Slaget vid Salamis. 4. Themistocles återvänder till Athen efter striden och mottages av stadens tacksamma kvinnor. Ämnet utlagt och behörigen detaljerat. Jag stannade från 9 till 5 vid skrivningen och var hungrig och trött som en dagakarl när jag kom hem. De andra hade alla beställt sig middag, som jag ej kommit att tänka på.

Arbetet i akademin avbrytes av karnevalen, som Edelfelt livligt beskriver och illustrerar med teckningar, men därefter vidtaga tävlingarna ånyo. I »costumes et antiquités» tror han sig ha lyckats väl: det gällde att framställa en spartansk kung i högtidsskrud; i »expression» är han mindre nöjd med resultatet; här har ämnet varit: Brutus förskräckes av en spökgestalt natten före det avgörande slaget vid Filippi. »Det plågar mig», tillägger han, »att ens fickor undersökas av surveillanten före var concours, att man är absolut instängd från 8 om morgonen till 9 om aftonen, att flämerna alltid misstänka oss främlingar för underslev o. s. v., med ett ord, concoursen är icke *trevlig*». Det skall dock bli bättre,

när turen kommer till teckningen och målningen. Emellertid återstår åtskilligt därförinnan. I estetik skriver Edelfelt på svenska 16 sidor om »skulpturens principer, historia och dess regler för typer, expression, silhuett, nakna partier och dräkter, polykromi, bas-relif, proportioner och framställningssätt» (»ett i sanning uttänjeligt ämne», anmärker han icke utan skäl). Vidare skrev han svar på frågorna: Vilka äro de yttre förhållandena som betinga en byggnads stil? och: Vilka egenskaper bör ett gott porträtt hava? — inalles c. 25 sidor. Vid concoursen i anatomi tror han sig ha gjort ett gott prov »i skelettet», men det har kostat ett grundligt arbete. Nu begynner i alla fall tävlan att intressera honom — »strid är liv!» — och han tänker sig t. o. m. möjligheten att komma upp till en av de sex första platserna. Den 8 mars skriver han:

Vad concoursen i komposition beträffar, så undangjordes den från kl. 10 måndagsmorgonen till kl. $^1/_2$ 11 på tisdagsförmiddagen. Det var rätt lustigt att se oss allesamman under natten, somliga sovo raklånga på golvet i salen, insvepta i paletåer o. dyl., andra sutto i sina gömmor och arbetade halvsovande på sina teckningar. Som man ej hade lust att lägga sig på bara golvet, smutsigt som det var, konstruerades av stafflier, ritbräden o. dyl. högst obekväma britsar, och då Portielje, Adams och undert., som delat en dylik, i största broderlighet uppstego från vår fyra timmars vila, kände vi oss så innerligen rådbråkade i alla lemmar ... Till ämne hade vi: Alexander mottagande Parmenios brev om läkaren Philippus ... Ett i sanning föga pittoreskt ämne ... Komp. utförde jag i kol och krita med ung. en fot långa personer ... De Keyser tycker dock icke om vad jag gjort, förmodar jag åtminstone, ty därtill är min komp. alltför enkel. Han vill vanligtvis ha en hel här antika, konventionella, maniererade smågubbar, uppradade i pittoreska ställningar, men utan att betyda något. — Redan andra dagen efter concoursen stod jag i museet sysselsatt med att göra skisser efter Rubens ...

För detta kopieringsarbete finner Edelfelts energi lediga stunder även under tiden för tävlan i teckning, vilken är förlagd till kvällarna. Den 27 mars slutföres tävlan i målning — Edelfelt har målat en tors, med vilken han själv är nöjd — och dagen därpå sänder han hem den glada nyheten, att han är en av de sex första i komposition, vilka av akademin blivit utsedda att utföra kartong. Detta gör, att han måste stanna i Antwerpen ett par veckor längre än han ämnat. Kartongerna inlämnas den 22 april, och utslaget följer omedelbart:

Jag kan fröjda mig åt ett utmärkt gott resultat, mycket bättre än jag kunnat tänka. Tänk, att jag i *alla* brancher, med undantag av expression, är bland de 6 första, samt att jag har det tredje *prix d'excellence*, . . . Är det icke otroligt? Se här mina platser: målning 5:te, teckning 3:dje, komposition 5:te (expression 7:de, således intet hedersrum), Anatomi: 1:o skelett 4:de, 2:o muskler 5:te, perspektiv 1:o linear 2:dra, 2:o pastell 6:te, historia 2:dra, *estetik 1:sta*, kostymer och antikviteter 3:dje. Som sagt, allt detta är mycket, mycket mera än jag förmodade, och i synnerhet gläder det mig att jag har goda platser i de tre huvudsakligaste sakerna teckning, målning och komposition. Ett så gott resultat tror jag ännu ingen utlänning fått efter blott $^1/_2$ års vistande vid akademin . . . Att jag i teckning är ibland de 6 första, är verkligen en ära, ty de övriga 5 äro alla gamla elever i naturklassen; alla hava de varit där åtminstone 2 år! . . . Rousseau, prof. i estetik, har i marginalen av mitt ämne i och för concoursen skrivit: »Mérite le maximum de points. Composition très remarquable. L'auteur a non seulement parfaitement compris les leçons ici données, mais il ajoute encore des réflexions personnelles qui sont justes et très originales, et ses exemples sont très bien choisis» . . . Såsom det 1:sta kommer detta ämne att stanna i akademin. Översättningen är mycket väl gjord av bibliotekarien för stadsbiblioteket i Antwerpen.

I det sista brevet från Antwerpen heter det:

Prisutdelningen var ganska festlig. Guvernören för provinsen Antwerpen, borgmästaren, flere andra dignitärer, hedersmedlemmarna av akdemin i uniformer, ordnar och band m. fl. voro tillstädes jämte ett stort antal damer. Efter det akademins

årsberättelse blivit uppläst begynte prisutdelningen, vilken försiggick sålunda, att den första i varje klass besteg tribunen, där han av någon bland hedersgästerna lagerkröntes och omhängdes med medalj, varefter de övriga hedersrummen, såväl de 3 första prix d'excellence som ock de första i varje branche upplästes ... I lördags var jag på avskedsvisit hos de Keyser, jag satt hos honom $^3/_4$ timme, han talade om sin ungdomstid och sade att det framför allt behövdes mod och dristighet för att skapa sig ett namn. Han menade, att de stora mästarne från 1830 nu är döda och någon storhet av allraförsta rangen finnes nu ej i Paris, ehuruväl Gérôme och Cabanel äro utmärkta målare ... Emellertid rådde han mig på det högsta att stanna någon tid i Paris för att se salongen och museerna och icke allenast se, utan även grundligt studera därjämte.

Den 5 maj avreste Edelfelt från Antwerpen, icke utan vemod lämnande skådeplatsen för sina första stora konstnärsansträngningar och några kamrater, med vilka han knutit en varm vänskap. De hade haft en tillställning för honom kvällen förut och följde honom alla, »trots en stilla krapula», till stationen. Ett par av hans närmaste kolleger hade redan tidigare begivit sig till Paris. Där vistades ock A. v. Becker, som ivrigt uppmanat Edelfelt att komma och lovat taga sig an honom. Flyktiga tankar på att slå sig ned annorstädes — han talar i breven både om München och Brüssel — sysselsatte honom icke mer, och den för hela hans kommande bana så avgörande vistelsen i »la ville lumière» skulle begynna.

III.

Efter att hava tillbragt två dagar i Brüssel och åter med Dubois genomgått museerna, styr Edelfelt kosan mot Paris, där han »i det mest nedriga oväder» och med lynnet »alldeles på dekis» — såsom han

skriver till Antell — åker in en eftermiddag. Den enda människa vars adress han kände, Berndt Lindholm, var bortrest, Wænerberg, som bodde i L:s ateljé var utgången, och Edelfelt satte sig därför på ett litet hotell att begrunda sitt företag att övergiva en ort, där han hade det bra och var omgiven av utmärkta vänner, och kasta sig »in i en obekant värld ... jag var arg, jag var ensam, och regnet som piskade på fönsterrutorna, ackompagnerade mina dystra fantasier». Emellertid gör han senare en lång promenad, identifierande alla byggnader med fotografier han sett och finnande Notre-Dame »liten och futtig» i bredd med domerna i Köln och Antwerpen. Följande morgon tidigt lyckas han redan träffa A. v. Becker, den forne läraren, som granskar hans studier och icke kan förstå, att han på en vinter gjort slika framsteg, samt lovar göra allt för att få honom in i Gérômes eller Bonnats ateljé. Därpå gör han ett långt besök i Louvre, »förvillar sig» på återvägen och hamnar slutligen på Café de la Régence, i famnen på en del halvbekanta landsmän.

De första intryckena, koncentrerade i ett brev av 15 maj, äro icke heller annars fullt gynnsamma. Det är obegripligt, säger han, hur man här kan gå så sysslolös som man gör: en finsk artist har under en vecka ej gjort annat än lotsat landsmän, själv har han blott gått omkring och skådat. För övrigt skrämmer honom dyrheten, ehuru de exempel han citerar icke verka imponerande, även med tanke på hans 19 års uppfattning och de många prisstegringar, som skilja oss från denna tid.

Här några utdrag ur brevet:

Allt det stora, sköna och underbart brokiga jag sett går ännu omkring i mitt huvud: den ofantliga massan konstsaker, det vimlande livet, den stora staden med sina monument, allt bildar i mitt minne ett sådant kaos, att jag riktigt måste bråka för att få rätt på en viss bild, på en bestämd hågkomst ... Att tänka mig en vecka i Antwerpen utan att göra strå i kors, är för mig omöjligt och här har det verkligen så gått, ty jag har nu endast sett och sett ... salongen med sina tusentals tavlor av den franska konstens förnämsta; Luxembourg, Louvre med Rafael och Rubens, expositionen i Corps législatif för Elsass-Lothringarne ... redan detta tar tiden i anspråk på en rasande fason ... Redan första gången jag besökte salongen studerade jag med lättfattlig nyfikenhet och iver arbetena av Gérôme och Bonnat, de två bästa lärarne i Paris, som man har att välja på. Ehuru jag kanske i början, förtjust uti Bonnat's färgprakt och mästerliga utförande, kände mig mera dragen till honom, så tror jag dock, att jag nu skulle föredraga Gérôme, den stränge tecknaren och utmärkte läraren, emedan jag av honom kunde få ledning i komposition och historiemålning. Mamma kan ej tro, huru jag varit villrådig i detta avseende och sedan huruvida jag *överhuvudtaget borde stanna i Paris eller icke*. Härom aftonen satt jag utanför Café de la Régence. Jag ser greve Rosen[1] passera, han fixerade mig skarpt och kände genast igen mig, samt kom och satte sig vid det bord, där jag var. Efter det han uttryckt sin förvåning över att finna mig här ... begynte han hålla en litania över Paris, som inte var nådelig. Jag borde, tyckte han, sedan jag sett Paris, fara tillbaka till Brüssel, till Portaels, mente han. Där i Belgien står konsten ännu allvarlig och stor under det att den fullkomligt fallit här i Paris och låtit hantverket totalt utträngа idéerna. Han gick åt Gérôme, Bonnat och alla parisermålarne alldeles ohyggligt. Vad skall man nu tro? Jag fick en sömnlös natt, det var följden ... Jag funderade mycket på Rosens förslag att resa tillbaka till Brüssel av ett högst talande skäl: i Belgien är det mycket billigare *än i det ohyggligt dyra Paris*. Ja, efter kriget har här blivit riktigt Helsingforsiskt dyrt. Alla klaga däröver, och jag har minsann fått känna av det redan på den korta tid jag varit här. Ehuru jag ätit på det billigaste stället i hela Montmartre, så går dock en frukost (med vin) alltid till 1: 20 och middag till 2 francs. Utan vin serveras ju ingen mat, icke ens i den sämsta krog. I Quartier Latin ha jag ätit några gånger på de stora studentrestauranterna. Där får man frukost för 1 fr. och middag för 1: 60. Jag bor f. n. på ett litet hotell vid rue Fontaine n:o 29 och betalar 35 frcs i månaden.

---

[1] Den svenske målarens omdöme om Edelfelts förstlingsarbeten hade ju, som bekant, ett avgörande inflytande på dennes beslut att ägna sig helt åt konsten.

Det är det billigaste rummet i hela huset, mörkt, litet och otrevligt. Dessutom får man betala skilt (5 frcs i mån.) för städning. Mamma må ej tro, att jag *slösar eller vill slösa* — nej, det är verkligen såhär ohyggligt dyrt efter kriget ... Jag tror att varken W. eller B. äro några särdeles goda hushållare, fastän de skulle vilja vara det, och därför kommer jag med deras goda råd ej långt. Annars är Becker *utomordentligt* snäll och vänlig mot mig ...

Så snart jag kommer in på en atelier blir det tvärt slut med umgänget med nordbor och landsmän (undant. Becker), det är dyrt, det tar tid och är ej lärorikt. — I den mycket lilla, trevliga restaurationen där vi ätit har jag blivit bekant med tvenne unga svenskar och målare, herrar Nilsson och Josephson samt flere norrmän. Josephson (vid mina år) har varit elev hos Gérôme samt i Ecole des Beaux-Arts, men var alls ej nöjd, varför han nu reser hem. Detta kommer mycket av den ljusa funderingen, att Stockholm är ett sådant Eldorado också vad konst beträffar, samt att man kan lära lika bra där som här ... På båda de ovan nämnda ställena är »le nouveau» tvungen att bjuda hela sällskapet på vin, en rolighet, som vanligtvis lär gå upp till 20 frcs. Dessutom måste han sjunga något samt under de första dagarna springa och köpa såpa för penslarna och mera dylikt. Detta allt hade i grund förargat J., och han lär därför ha varit illa utsatt för deras skämt hela tiden. Med fransmän duger det då icke det allra ringaste att vara värdig, där får man lov att ta allt från den lustiga sidan, så går det nog.

En vecka senare är intrycket av Paris redan ett helt annat:

Nu har verkligen hela anblicken av Paris förändrat sig i mina ögon, som Mamma spådde! Jag ser nu det stora, det historiska Paris med förtjusta ögon, solen glimmar åter blank över staden och avspeglar sig i Seinens böljor, Notre-Dame kyrkan, det nedbrunna Hôtel de Ville, Tuilerierna, allt *talar* nu till mig om forna tiders kamp, arbete och stånd eller om människors barbari — med ett ord, den stora tavlan har fått liv, och mina ögon, först slutna genom resans bråk och det allra första intrycket av ensamhet, ha nu blivit öppnade och jag känner mig överlycklig och tacksam för allt det sköna jag får se ... Jag kan tryggt säga, att jag här *sett* lika mycket som under mitt föregående liv, och åtminstone i måleri gäller satsen: sehen ist halb lernen. Den franska konsten står dock orimligt högre än all annan vad utförandet beträffar. Sådana utmärkta saker som dem man ser i årets salong, får man ej se annorstädes ... Gérôme, se det är den jag vill lära hos; inte därför, att jag obetingat skulle appro-

bera hans ämnen eller hans färg, men han har två förtjänster, som jag anser vara alldeles ofantligt viktiga: en utmärkt, allvarlig teckning och oupphinnelig sanning i uppfattningen.

Han skildrar vidare åtskilliga av salongens tavlor som han beundrar, talar sedan om Luxembourg, där historiemålningen anslagit honom mest, och föreställer sig, vilken glädje det skulle vara att gå med modern och se på konst här. »Att få gå med någon som riktigt förstår en, som inte tittar på det som är *nätt*, utan på det som är *skönt*, se det vore den största glädje jag kunde tänka mig» — Han drömmer om att om ett eller kanske hellre två år ställa ut på »denna den bästa exposition i hela världen, kanske något ur *finska kriget 1808—1809!*» — I Louvre är han mest betagen i Rafael, Rubens och Ribera, i synnerhet den förstnämndes »enkla, stora, ädla teckning». Han är av hjärtat glad och tacksam för att ha fått förlängning på sitt stipendium och utgjuter sig, som från Antwerpen, om hur han vill bli en duglig målare och följa de stora exempel han ser för ögonen. Därefter går han över till realier: huru de Keyser pålagt honom att icke glömma att i unga år lägga starkt an på det rent tekniska, att de stora mästarne äro så stora, emedan de haft fullt herravälde över materialet o. s. v.

Några dagar senare uppvaktar han genom förmedling av Becker Gérôme, som är mycket vänlig, talar om sin enda föregående elev »från Ryssland» Wereschtschagin, och antar Edelfelt genast på grund av hans intyg. Själva inträdet i ateljén skildrar han sålunda:

När jag steg in i den ofantligt stora ateliern, rusade alla 50 emot mig med nyfikna blickar och det ljöd: »Ah, voilà le nou-

veau! mais l'voilà! Il n'est pas mal, par exemple! Bien fait, mais drôle de figure» och dylika skamlöst ogenerade anmärkningar — så skulle jag efter regeln sjunga, varvid jag ställdes på modellbordet och började först på franska, men det ville de ej ha, jag skulle sjunga på mitt eget språk, varpå jag med min skrälliga röst (jag är näml. hes sedan några dar) sjöng en vers ur »Se på de sjömansgossar» och så var det bra — nu skulle bienvennue'n komma. Varpå en figur kommenderades fram av de äldre för att ge »au nouveau les instructions nécessaires». Detta bestod däri, att han gick med mig till vinhandlaren och i tobaksboden, varvid förråder inköptes för 10 frcs (dock billigare än jag tänkte). I ett nu var detta slut och så började arbetet...

Man tecknar mycket bra hos Gérôme, modellerna äro utmärkta, han själv lärer vara utmärkt som lärare, men icke *målar* man så bra som i Antwerpen. Det fanns ej en enda, som skulle haft ditåt samma präktiga färg som de Beule eller Claus eller Josef van Ryssel. Dessutom målar man här inga torser i lebensgrösse, utan hela figurer av ungefär 60 centimeters höjd. I alla fall har man mycket att lära, i synnerhet emedan modellerna äro de vackraste man kan se. F. n. är Gérôme rest till Holland på någon vecka, och Yvon korrigerar. Tills G. kommer tillbaka, får jag visst teckna hela tiden, men det är lika roligt.

Om metoderna i ateljén skriver han vidare i medlet av juni, då han litet närmare kommit in i dem och då mästaren återvänt från sin resa:

Hos Gérôme får man rita eller måla allt efter som man behagar, samt är i alla fall mycket fri, d. v. s. man kan bli borta, komma för sent, eller huru man vill, utan att någon människa säger ett ord därom. Tre veckor poserar karlmodell, den 4:de kvinnomodell i var månad. I allmänhet är ateliern ett slags experimentalfält för vars och ens egna funderingar, och de studier här målas, äro därför högst originella. Det är icke här som i Tyskland, att man försöker att göra schöne Studienköpfe, utan man målar och målar om och skrapar och suddar ut, endast för att lära sig och gå framåt på sitt eget sätt. G. själv lämnar en också den allra största frihet vad behandlingssättet beträffar, man får måla tjockt eller tunt, slätt eller skrovligt, allt som man vill, huvudsaken är att det blir bra eller rättare sagt *riktigt*. Ytterst noggrann är G. i avseende å teckningen; man kan ej vara nog sträng i detta avseende. Vad färgen beträffar så gör han blott allmänna anmärkningar och går aldrig in i några detaljer, såsom att säga att det där är för rött eller där fattas en ljus ton och där en blå eller så vidare. Åt mig sade han i dag: »pas mal, assez bien même, vous voyez la nature simplement,

et c'est déjà un mérite», vilket jag ansåg vara mycket berömmande. Här i utlandet händer det aldrig, att någon lärare skulle lovsjunga en elevs arbete, något *beröm* i ordets rätta betydelse kan man därför aldrig vänta ... G. själv är mycket allvarsam, nervös och kort, men är utmärkt hygglig och artig. Var lördag korrigerar han kompositioner och är då alldeles ofantligt sträng. Vanligtvis kasserar han totalt skisserna. Var och en får måla vad han vill, ty några ämnen ges ej upp.

Kanske uppskattade Edelfelt, trots sin glädje över lärarens beröm, dock icke till fullo vad som låg i detta, att han såg naturen »simplement», liksom han icke anade, att detta skulle bli en av de egenskaper, som kommo att göra honom till en banbrytare i sitt hemlands konst. Betecknande är emellertid, att han dock särskilt fäster sig vid detta uttryck; ej mindre, att han beklagar, att man icke tecknar figurer i naturlig storlek: han skulle ju ock bli den förste att hos oss ställa upp fria, levande gestalter.

Intressant är att höra, vilket ämne han tänker på, när det gäller ett fritt kompositionsval:

Jag har tänkt måla Gustaf II Adolf och dessutom W. von Schwerin, på bår, ett ämne, som på de sista veckorna alltjämt sysselsätter min fantasi. Detta barn, bleklagt, utsträckt på båren, Adlercreutz med de ädla dragen, som böjer sig över honom, de gamla barska krigarne, Vegesack, Drufva m. fl. ... härens officerare, som nyfiket tränga sig för att få se krigets yngste kämpe, och allt detta sett en mulen, dyster dag, sådan som man tänker sig dagen efter Oravais, i förgrunden snö och upptrampad lera, allt vittnar om förstörelse — se detta vore ett präktigt ämne att måla i en framtid. Färgen skulle få hållas svart och dyster allt igenom, den bleka, vackra gossen på båren med ett draperi skulle tillsammans bilda ljuscentrum och huvudsaken i tavlan. Vanligtvis bli målningar med ämnen från någon dikt endast illustrationer, men här har dikten lämnat så oändligen mycket obeskrivet ... Det är ej fråga om att göra någonting för att folk skall kunna säga: Aj, se där är Vegesack, som prisar livets vår, och där står Adlercreutz och där Drufva, det är fråga om att framställa en storartad, sorglig scen från en av de olyckligaste dagarna i vårt lands hävder. Det blir stämningen, som blir huvudsaken, och den förhärskande idén som skall

framställas blir: »den svartnade, i trasor klädda hären», som mitt i sin egen olycka dock vet att hedra sina fallna hjältar . . .

Vad det är ledsamt, att vara en sådan ynkrygg, att man ej kan måla allt det man ville. Vad de Keyser hade rätt, då han bad mig skilt studera det rent tekniska, ty så mycket man än må svärma, så mycket estetikerna än må tala om att i ett ögonblicks inspiration skapa något skönt, så känner varje målare på sig, att det för att måla bra först och sist dock behöves *hantverket*. Rafael, Rubens, alla dessa ha studerat just detta av våra lärda magistrar så föraktade hantverk, mera än de tro, ja hela deras liv, Rembrandt var stor *endast* därigenom, Teniers, Metsu, Terburg, alla dessa ha fått namn endast därför. Det är konstnärens språk, och likasom den mest poetiska människa alltid förblir oförstådd, då han ej kan uttrycka sig i en skön och vacker poetisk form, likaså blir aldrig den *målare*, som ej kan sitt hantverk, som ej kan *måla*.

En vecka senare har han genom en akvarellskiss till denna komposition förvärvat sig en beundrande vän i sin ateljékamrat amerikanaren Weir, som är honom mycket sympatisk och som vi strax skola återfinna i hans väg. Likaledes skola vi ännu få tillfälle att tala om Schwerinutkastet. — Nu håller Edelfelt emellertid på med att måla privat, d. v. s. han har tillsammans med Becker modell, och han skall nu äntligen få »den Calle Holmska flickan» färdig. Det blir en rokokointeriör, en ung flicka, läsande ett brev. Till sin utomordentliga glädje får han en beställning av konsul Hackman i Viborg, liksom han redan tidigare har en av konsul Eklöf i Borgå. Ingendera hinner han dock nu tänka på, till den grad är han upptagen av arbetet på konstskolan.

Han har flyttat till Lindholms ateljé uppe vid Boulevard Clichy, för tillfället hyrd av svensken Nilsson, vilken i sin tur hyrt ut den åt Edelfelt för sommartiden. Det är icke någon kort väg till Ecole des Beaux-Arts, och dagen artar sig redan från tidigt på morgonen rätt ansträngande:

Se här min dagordning, sådan den gestaltat sig under den sista tiden. Stiger upp kl. 6, flyger i kläderna, och sedan promenad till Ecole d. B-A, emedan omnibusarna börja gå först kl. 7 1/4 och skolan och ateliern öppnas redan kl. 7. Denna vandring räcker minst 3/4 timme, så duktigt jag än må stiga på. På vägen intager jag chocolad i Crèmerie Richelieu nära Théâtre-Français ... Sedan från 7 till 12 på G:s atelier, dit G. själv kommer 2 à 3 ggr i veckan och korrigerar. Sedan kl. 12 déjeuner på ett studentcafé à 1 fr. 25, sedan omnibusfart tillbaka (15 cent.) som räcker 1/2 timme, så arbete hemma hos mig på eftermiddagen (eller också hos Becker), kl. 6 middag hos Fuchs, så någon sorts promenad, i fall jag ej har brev att skriva, och så hem igen kl. 10 vidlag.

Trots att dagen sålunda är »väl fylld», finner Edelfelt tid att emellanåt gå på biblioteket och studera Lavaters fysiognomik och kostymhistoriska verk. — Någon gång, men sällan, tillbringas en afton på teatern, och då är brevet fullt av styckets innehåll, spelet, karaktäristisk av de enskilda uppträdande in i de minsta detaljer; det är livliga, rediga och förnuftiga omdömen och framför allt bevisande en aldrig slappnad iakttagelse och en stark fantasis förmåga att återkalla det sedda i minnet. — Kamraterna i ateljén hava hela hans aktning för sin flits skull: »Man må ej tro», skriver han litet senare på sommaren till Antell, »att fransmännen eller sydtyskarna äro mera begåvade av naturen än vi söner av ultima Thule, men deras överlägsenhet i konst kommer helt simpelt av de utmärkta medel att utveckla sig, som stå dem till buds, och först och sist av det otroliga arbete de nedlägga på sina studier». Men det är svårt att bli bekant med dem — hur annorlunda här mot i Antwerpen! Ett par av dem äro dock tillgängligare; man sitter tillsammans om kvällarna, och en gång företager man en animerad och av oväder avbruten utfärd i omgivningarna. Bland skan-

dinaverna trives Edelfelt bäst med en norsk målare Isaksen, »en rolig och fiffig karl» som en gång bjuder honom på en glad middag och underhåller sig med honom om konst:

Vi voro hela aftonen tillsammans och talade mest om Rubens och Rembrandt, dessa två målare, som vi båda beundra så högt. Jag måste säga, att Rubens, Rembrandt och Van Dyck på mig gjort intrycket att stå oss nordbor närmare än italienarne. Jag beundrar Rafael, men jag ställer Rubens lika högt, så dumt det ock är att jämföra två målare. Jag tror dock, att det är med mig och Rafael som med Mamma och Walter Scott. När man är alldeles ung, så fäller man ofta omdömen, som man sedan ångrar. Säkert är, att om några år, då jag sett mera och blivit förnuftigare, jag kommer att mera förstå den store Urbinern. Dessutom tror jag, att det är Rubens' kolorit som gjort mig så partisk för honom, och nog tycker jag man kan säga, att Rafael aldrig kunde mäta sig med den store Antwerparen vad färgen, denna underbara, magiska poesi, beträffar. Det är sant, att Rubens aldrig kunde uttrycka denna helighet, denna renhet som Rafael, men han har uttryckt kraft, sorg, glädje, med ett ord, alla det mänskliga livets växlingar så storartat och så duktigt, att han icke behöver mera. — Som sagt, om tio år talar jag nog annorlunda!

Den 23 juli är sista arbetsdagen hos Gérôme, och samma kväll skriver Edelfelt till Antell ett mycket långt brev, däri han sammanfattar sina intryck och erfarenheter från Paris. Han har nu nyss fyllt tjugu år:

»Bliv ej egenkär», slutar du ditt brev! Sant är, att om jag är egenkär över något, så är det icke över måleriet. Man måste ha förlorat förståndet för att kunna få höga tankar om sig själv, just då man dagligen och stundligen erfar, huru ytterst litet man kan och huru ofantligt man ännu har att lära. Jag har haft stunder av riktig förtvivlan, emedan jag tyckt att det sett så mörkt ut med min artistiska framtid. Det är kanske dumt och otacksamt, då jag hittills ej haft annat än lycka, men konsten är något så oupphinneligt svårt, att det måste förlåtas även den modigaste, om han då och då ser allt i mörkt. Men trogen mitt lättsinniga åskådningssätt av livet, har jag åter någon gång mod och lust och tycker att det svåraste, det värsta nog kommer att övervinnas genom ihärdigt arbete — posito, att man *kan* arbeta ihärdigt, flitigt, ty detta är huvudsaken. I allmänhet

tror jag (nu ljuger jag icke ett dugg eller pratar strunt), att det icke är riktigt bra att slösa med lovord på en nybörjare, som man gjort med mig i Helsingfors. Jag tror icke, att jag därigenom blir dumdryg och fåfäng, nej, det blir jag icke, men jag känner det rätt genant att bli *bekant* innan jag förtjänar det, jag känner det högst förargligt att en hel hop människor, på grund av dessa lovord, tro att jag redan hunnit någon vart på konstens bana, och därför komma att skälla, när jag skickar hem något, som ej motsvarar deras förhoppningar. I alla fall tänker jag aldrig fästa något avseende vid de finska kritikernas omdöme, ty dessa äro alltid, med eller mot sin vilja, partiska. De (nb. recensenterna) känna personligen konstnären, de veta om han är hygglig eller ej, om han i H:fors i tiden ansetts dum eller kvick, och så dömes hans konst därefter. Dessutom spelar nationalfåfängan en viktig roll. Huru skrek man ej om Ekman och Löfgren i tiden, dessa »konstnärer med snart sagt europeiskt rykte», »Finlands Rafael och Tizian», som Ä. U. uttryckte sig, m. fl. . . . Nej, när jag får en riktigt grann kritik i Parisertidningarna, när folket tränger sig om mina tavlor på Pariserutställningarna om 20 år (drömmar som kanske dock aldrig förverkligas!) då skall du, min gamle vän, skriva till mig: »Broder Albert, bliv ej egenkär!»

När han sedan under ferien flitigt arbetar på sin rokokotavla och den vållar honom mycket bekymmer, ser han i andanom kritikerna där hemma med deras krav:

Jag verkligen darrar för den finska kritiken. *Här* veta alla att anse en nybörjare som sig bör och han förtjänar, hemma väntar man sig åter under och mirakel av en, som ännu icke varit borta ett år från Helsingfors. Om de visste huru litet jag kan! Om de insåge huru svår och kinkig konsten är! Jag ser redan hela denna här: B. O. S., Berndtson, Cygnæus m. fl. med ett suveränt förakt ooh blickar som antyda svikna förhoppningar se min tavla an. »Han lovade mera än så», säger en. »Parisersmak!» säger en annan. »Jag har väntat något verkligen seriöst, något storartat, såsom yttersta domen, Marius på Carthagos ruiner eller Stor-Mogul, något verkligen högstämt», säger den tredje. Och jag sitter här långt borta, med huvudet fullt av Stor-Mogular och Mariusar, som jag ej ännu *kan* måla, medan jag tar mig djärvheten att skicka hem något mindre stoartat, som jag möjligen kunnat tro mig gå i land med. Emellertid tror jag, att jag lärt mig åtskilligt genom denna min första tavla, och jag betraktar den också som en omsorgsfull studie mera än som ett konststycke.

Det är emellertid ännu en månad kvar tills tavlan blir färdig och kan hemsändas. Nya intryck, nya planer och utkast trängas om plats i det unga sinnet liksom i breven. — Allt som oftast skönjas i dessa spåren av att det i själva verket är endast en kort tid, sedan Frankrike var invecklat i ett förfärligt krig: kamrater på ateljén hava gjort fälttåget eller varit med om kommunupproret och berätta om sina upplevelser o. s. v. En dag ser Edelfelt på närmaste håll Mac Mahon, fången från Sedan, republikens president sedan föga mer än ett år, då Thiers fått vika för de konservativa intrigerna. Det är på en stor konstindustriell utställning, han möter marskalken och hans hertiginna, — »la maréchale, detta intelligenta fruntimmer, som säges vara den, som egentligen styr Frankrike i denna stund... Marskalken ser ut som en gammal soldat. Jag vet ej, vilken av våra gamla finska militärer jag skall likna honom vid, ty han liknar dem alla, solbränd, mager, tapper, beskedlig, men icke ovanlig på något sätt: en hederlig gammal överste vid de indelta eller vid något bättre ryskt regemente... Små gråblå ögon, vita kortklippta mustascher och litet skallig...» En herre, som står bredvid suckar: »vilket annat liv, när gamle Thiers gick fram», och detta ger Edelfelt anledning till en apostrof om denne »utmärkte man, detta stora snille, denne fosterlandets ädlaste son och dess räddare, som vid 75 års ålder räddat staten och stampat milliarder ur marken och som den nyckfulla, otacksamma franska nationen avskedat på grått papper». Han ser även Thiers' minister, akademikern greve Rémusat, enkel och flärdfri vandra omkring med

händerna på ryggen. »Likaså stulade helt ensam gubben Garnier Pagès, med sina ofantliga fadermördare och sitt långa vita hår — han, medlemmen av provisoriska regeringarna 1848 och 1870.»

En gång inne i politiken, berör han dagens stora händelse, marskalk Bazaines flykt från S:te Margherite, berättar om alla rykten som gå rörande detaljerna av denna uppseendeväckande händelse, fördömer bevakningen m. m. — Slutet av brevet är, såsom ofta, ägnat landsmännen. Filip Forstén, sångaren, den glade studenten, är kommen och blir ett dagligt sällskap under hela denna höst; Edelfelt är mycket intagen i hans tillgängliga väsen och lär sig för var dag allt mer hålla av honom. Becker är fortfarande utomordentligt vänlig, Lindholm, som senare anländer, likaså — han säger sig evigt komma att bli dessa båda tacksam för vad de i råd och dåd gjort för honom nu.

Den 19 augusti sänder han till sin mors födelsedag en teckning av skissen till Wilhelm von Schwerin. Den upptager en hel brevpapperssida. Den är i det närmaste sådan han tidigare sagt sig ämna göra den. Han tillägger, att det hela är ett hastverk, en första idé, som ej tål en alltför kritisk granskning. »Dessutom är det säkert, att jag, innan jag om 2 à 3 år blir möjlig att måla en sådan tavla, ändrar skissen 7 och 70 gånger. Det vore roligt att måla denna bild med figurer i halv naturlig storlek.» Kompositionen är vacker och helgjuten, ehuru naturligtvis rätt akademisk och litet stel. Såsom han förutspådde, skulle Edelfelt, när han ett kvarts sekel senare utförde bilden, göra den annorlunda — till stor fördel, bland annat,

för stämningens koncentration; vissa detaljer påminna dock om detta utkast.

Döm om hans glädje, när modern visat teckningen för Runeberg och denne tyckt om den! »Den var dock bra mycket för dålig att visas åt en sådan man», tillägger han; »om 1 $^1/_2$ à 2 år hoppas jag kunna måla tavlan.»

Nu sänder han också »Calle Holms flicka», som äntligen blivit färdig, och sedan börjar han med ett självporträtt, som vållar honom mycket bekymmer, emedan det ej vill gå. Han blir missmodig, men Becker uppmuntrar honom oförtrutet, och porträttet slutföres i sinom tid och utfaller ju ypperligt.

En dag tar Becker sin unge skyddsling med sig ut till Ecouen för att besöka historiemålaren Thomas Couture, Beckers gamle lärare, och genremålaren Edouard Frère: Härom skriver Edelfelt:

Komna till E. kl. 2, styrde vi genast till Couture. Stor park, vackert 2 vånings stenhus med tavlor, byster, inskriptioner o. d. på väggarna. Det sades att herrskapet var i parken, och vi funno ganska riktigt M. Thomas Couture, fru och tvenne minderåriga döttrar i en berså. Becker är mycket bekant och tyckes vara i stor gunst. Jag frapperades mycket av att se en av vår tids största målare så lik morbror August till statur, ansiktsform, gester o. d., som möjligt är[1] ... Hans fru är ännu ung, 40 à 45 år, och måtte ha sett mycket bra ut. Gubben C. är mycket rolig, pratar och fördömer allt möjligt hos de modernaste målarne, av vilka han mest sätter värde på Meissonier, har besatta men kvicka liknelser, ofta något kraftiga uttryck, men är alltigenom snillrik och intresserad. Rysligt sträng var han mot Baudry.[2] Hans »les Poètes», som har en något blek gulgrå ton, liknade han vid

[1] Den som minnes en av Edelfelts tidigaste målningar, porträttet av ingenjör Streng (just »morbror August») å minnesutställningen 1910, kan således göra sig en föreställning om Coutures utseende!

[2] I ett tidigare brev har Edelfelt med stor beundran talat om Baudrys målningar i operans foyer.

en »couverture de lit, tachée par des choses peu agréables». Sedan vi tagit avsked och Becker duktigt smickrat Couture, som i detta fall liknar Cygnæus, begåvo vi oss till Frère. Ännu vid porten passade jag på att säga, att jag var ytterst tacksam mot Becker, som berett mig lyckan att komma till en stor man, vilket Couture tycktes ha intet emot, ty han tog min hand, önskade mig all möjlig framgång, mycken flit och mycken ihärdighet och sade sig hoppas, att det ej var sista gången han såg mig. — Hos Frère har allt en annan karaktär . . . en förtjusande villa i medeltidens borgstil med tureller och utsprång, den ståtligaste atelier man kan tänka sig, rikt skulpterade möbler, ett präktigt biblioteksrum med dyrbara verk, en salong med en utmärkt tavelsamling o. s. v. Han har förtjänat 300,000 frcs på sitt måleri. Madame Frère är en gammal elegant fru med vitt hår och spetsmössa, mycket beläst och mycket pratsam och, såsom det säges, helt och hållet herre i huset. Gubben Frère är en liten man med fina drag, fint bildad, ceremoniös, försiktig i sina omdömen. Där stannade vi ung. en timme och så begåvo vi oss till Beckers gamle bolagist amerikanaren Champney . . .

— Slutet av ferien och början av terminen uppfyllas av oväntade logibekymmer, i det svensken Nilsson anländer tidigare än ämnat var och Edelfelt måste söka sig rum på annat håll. Han stannar vid rue Cassette på vänstra Seinestranden och möblerar själv, ehuru icke vidare luxuöst: »Mitt rum är bra, jag har nu gardiner, 3 stolar, karaffin och glas och fullt med mästerverk på väggarna . . . Stolarna kostade 3 frcs stycket, gardinerna (8 meter för 2 fönster och glasdörren till sovrummet) tillsammans 4 frcs.» Han har vidare — på kredit — köpt bord, tvättfat och kanna av Nilsson och Josephson för 15 frcs, fått lakan, likaledes på kredit, av Becker, samt är sålunda rustad att börja vinterkampanjen. Emellertid räcker det ej länge, innan en av hans studiekamrater, amerikanaren Weir, föreslår honom att dela ateljé och logi med sig vid rue du Pont de Lodi, och då förslaget är synnerligen fördelaktigt, accepterar Edelfelt det, ehuru han nöd-

gas bryta kontraktet vid rue Cassette, samt flyttar i november. — Bolagskapet med Weir, vilket räcker ett helt år, blir både angenämt och nyttigt, strävanden och åsikter sammanfalla, amerikanaren är en »begåvad, kärnfrisk och excentrisk» samt mycket hygglig ung man, som har flere distingerade bekanta i den parisisk-amerikanska societeten och inför Edelfelt där. Han är opraktisk och lätt uppbrusande, och stundom kan den tjuguårige finnen tycka, att hans jämnårige kamrat är ett »stort barn» — liksom alla amerikanare han känner! — men förhållandet är och förblir dock det bästa. Ett bevis därpå omtalar Edelfelt en gång: han har bett Weir om en uppriktig vänkritik av hans konst, och han får den. »Han sade mig följande om mitt måleri: du har en stor skicklighet och vana, du tecknar och målar väl — men det som huvudsakligast fattas hos dig, är ett riktigt allvarsamt, kärleksfullt, naivt sökande efter ett visst mål. Med dina saker är det fallet, att man ej riktigt vet, vad du *velat* (il n'y a pas des choses voulues), och det är ett fel. Med din lätthet att arbeta vore det synd om du ej kunde förena även denna den största förtjänsten, ja den enda i konsten. Du åtnöjer dig ofta med ett à peu près då du kunnat göra bättre. Hans vänliga, uppriktiga ord gingo mig till hjärtat, i synnerhet som jag med mig själv visste dem vara sanna.» Och Edelfelt tillägger:

»Jag skall söka skärpa mitt öga, söka mer än hittills att förstå naturen. I ett konstverk måste det finnas något bestämt som artisten velat återge, vare sig i ämne, komposition, teckning eller färg, det inser jag väl. Det finnes intet gemenare än det, som är *tämmeligen bra* på allt sätt. Gérôme säger: »J'aime mieux voir des choses mal faites, naives, bêtes, qui font voir la sincérité de l'artiste, ses recherches et son inspiration, que des produits insignifiants d'une main habile». Jag hoppas att det skall bli

bättre, för det är just min åsikt, och jag finner mig tilldragen av konstverk, som just genomandas av denna »sincérité», trots möjliga bristfälligheter.

Arbetet på ateljén, som åter begynner i slutet av september, eldar honom på nytt. Den concours, som skall avgöra om han kan komma in i »aftonskolan», den förnämsta i Paris, vidtager genast, och redan den 12 oktober kan han meddela, att han i en förberedande tävlan blivit den femte av sextio och således med glans admitterad till den slutliga tävlan. För den är han emellertid rädd, och för säkerhets skull har han med Weir och en annan amerikan gått in vid en aftonskola av mindre betydelse, ehuru också den underhållen av staten, och belägen vid rue de l'Ecole de médecine. Han vill lära sig litet skulptur, emedan det är intressant och icke svårt, då man kan teckna: flere stora målare ha för resten varit duktiga skulptörer. I denna skola får han snart i en tävlan den första platsen — han fortsätter likväl ej länge där. Men också i den definitiva concoursen i Ecole des Beaux-Arts lyckas han och kommer in såsom den femtonde av åttiofem.

Ju längre det lider, desto starkare känner sig Edelfelt övertygad om, att det är här, i Paris, han funnit den rätta jordmånen för sin spirande talangs allsidiga och lyckosamma utveckling. Liksom han ej tröttnar att tala om alla historiska minnen, vilka han under sina promenader kallar fram och vilka han anser representera världens historia såsom intet annat modernt lands hävder, så finner han ock i den nyare franska konsten koncentrerat allt det bästa som över huvud frambragts. Det är då icke under-

ligt, att han brusar upp, när hemifrån hans så välmenande vän och beskyddare B. O. Schauman skriver till Lindholm och beklagar, att Edelfelt kommit till »detta förskräckliga Paris, under Gérômes fördärvliga ledning, där han går förlorad för konsten» o. s. v. eller när samme B. O. S. till Edelfelt själv några veckor senare skriver: »ädle unge landsman, tag Eder till vara för tidens falska riktningar . . . Fem timmar om dagen måla naken modell: hu, jag ryser, då jag tänker på alla dessa nuditeter i franska avdelningen i Wien.»

Det är, skriver Edelfelt, dendär gamla regeln, att man skall resa till Italien, gå med en stor hatt och långt lurvigt hår, sällskapa med alla världens skandinaver i Rom, ha ett album, där man ritar alla trasteveriner, pipblåsare och bondflickor man ser på campagnan, därefter komma hem (lika dum som man rest bort) och då, då är man konstnär. Couture har aldrig varit i Italien och kan dock tävla med Ekman och Löfgren i europeiskt rykte. Italien är renässansens vagga, nåväl, Grekland är antikens, Egypten, Persien och Assyrien den älsta konstens. Varför skulle jag då ej lika väl resa till Ninives ruiner för att studera . . .?

. . . Vilken gräslig okunnighet av en, som låtsas ha studerat konst! Han borde veta, att sedan renässansen alla, alla, alla studerat den nakna modellen i alla länder . . .

Den gode B. O. S. hade ju även senare många invändningar att göra mot riktningen av Edelfelts bana; men ingen kunde med större intresse följa med den, och ingen kunde vara mer entusiastisk och stolt över hans framgångar. Edelfelt senterade städse alltför mycket den innerliga, rent faderliga välviljan för att kunna låta den gamle konstsvärmaren märka, att hans råd och förmaningar voro överflödiga.

De första rön Edelfelt för övrigt gör av kritiken i hemlandet äro icke vidare fördelaktiga för denna. En välvillig uppskattning av hans rokokoflicka, skriven

av en filosof och estetiker, som aldrig sysslat med konst, framkallar hans löje över de grova misstagen i användandet av konsttermerna. En annan kritik i Morgonbladet, vilken är ofördelaktig, finner han icke röja större sakkunskap. Han ger ej mycket för teorierna.[1] Den enda konstkritiker i Finland han tror på är — hans mor. Av henne begär han råd i de allra mest fackmässiga detaljer, för henne omtalar han på målarspråk, vilka färger han tänker använda, hur han ämnar ställa upp figuren m. m. och utber sig alltid hennes gillande samt tager sorgfälligt i akt hennes anmärkningar. Med henne ville han vandra i Louvre och på salongen, för att kunna tala med en, som »riktigt förstår». När han sänt hem den nämnda första tavlan från Paris och modern sagt sin åsikt om den, skriver han följande, som i mer än ett avseende är karaktäristiskt:

Hjärtligt glad, lycklig, förtjust, vad jag skall säga, över att Mamma, den kritiker jag av alla sätter mest värde på, tycker om tavlan. Mammas anmärkningar äro *fullkomligt riktiga*. Becker, Peyrot, Weir m. fl. ha anmärkt om underkäken och hakan ... Jag vet mycket bra, att det är fult. Likaså handloven — Dock tror jag att Mammas modersögon se utförandet bättre än det i själva verket är. Tusen tack, i alla fall. I det hela är ju alltsammans ett förstlingsarbete, som man ej kan ha överdrivna fordringar på. Jag tänker ofta på att det är eget att Mamma, utan

[1] Med anledning av att Rafael Hertzberg går på Louvren för att utbilda sig till konstkritiker säger Edelfelt en gång spetsigt: »Det är rätt eget, att stora konstnärssnillen som Ingres och Thorvaldsen behöva ett helt människoliv för att lära sig förstå de gamle, och en vanlig ung artist, som sen sina tidigaste år sysslat med konst, tycker sig aldrig vara stark nog att kunna ge ett säkert omdöme, men en magister från Helsingfors behöver vanligen 6 månader för att han skall bli kapabel att »Jofurlikt döma kungar, mänskor, Gud och fan». Se N. t. ex. 6 månader i Italien och tvärt vet han, att Tintoretto har en sjögrön, otäck ton i sina tavlor, att fransmännen aldrig kunna bli skulptörer (sic), att Belgiens moderna konst ej är något särdeles o. s. v.»

special-konststudier så att säga, dock har ett säkrare och sundare omdöme än *de flesta som studerat estetik* o. d. »Gott huvud gör det» och icke det goda huvudet allenast, utan ett friskt öga och stora anlag för bildande konst. Jag är säker på, att om jag har anlag för måleri eller skulptur, så har jag blott *ärvt* dem, ensamt och allenast av Mamma.[1] Hos Mamma ha dessa anlag sökt sig uttryck i musik och poesi, hos mig i form och färg: konsten, det sköna, är alltid densamma, ty »ett dess väsen är, väl den som det förnam».

Om man sloge ihjäl hrr estetiker, så skulle de ej *veta* hälften så mycket i dylika saker. Poesin, musiken, måleriet förefalla mig som en förtjusande blomstergård, ett Eden i vår syndiga tid. De lyckliga, som fått inträdeskort av Vår Herre, kunna utan vidare gå dit in, och i stora fulla drag njuta av blommornas doft, av skönheten därinne, under det att portvaktarena, estetikerna, roa sig med att resonera i lärda termer om dessa härligheter, som de aldrig sett, emedan de för evigt äro dömda att stå vid porten.

Jämte de flitiga ateljéstudierna gör han nu småsaker på egen hand, porträtt av två amerikanska vänner och ett par skisser med finska motiv:

Den ena skulle föreställa en scen från Sveaborgs kapitulation. En vårafton, då man ser de vapenlösa finska soldaterna draga bort i spridda skaror från den till fienden överlämnade fästningen, vilken som ett mörkt, hotande monstrum vilar i bakgrunden, ser man två finska soldater, som säga det kära, gamla fästet ett sista farväl. En gammal vithårig soldat har satt sig ned i snödrivan vid en närbelägen strand (Blekholmen t. ex.) och lyfter med rörelse handen mot Sveas gamla borg. Hans ansikte uttrycker den djupaste smärta. Bakom honom står en ung, ljushårig finsk krigare. Han vill ej se åt denna olyckliga fästning, han stirrar framför sig och knyter krampaktigt handen om den käpp som fienden givit honom i stället för hans forna vapen, och även den andra knytnäven är färdig att slå till — det blir svårt att måla, då nästan allt beror på uttrycket . . . Den andra skissen är för en akvarell, ett slags illustration till scenen från Regina von Emmeritz: »Den första bägaren hurra, Kamrater, skall Finland ha!» Scenen på borggården i ett gammalt slott. Finska soldater i älghudskyller ha lägrat sig kring ett stort ekbord och låta sig Rhendruvans saft väl smaka. En lustig Larsson har ställt sig uppe på bordet, och de andra höra med allvar

[1] Vi må minnas, att Edelfelts far var en framstående arkitekt.

på hans visa. Några unga officerare dricka skålen med hänförelse.

Den första skissen är avtecknad i brevet. Ingendera blev sedermera utförd.

På denna beskrivning låter det ju, som om Edelfelt skulle vara nog starkt fången i det »litterära måleriet» efter de franska historiemålares föredöme, vilka framför allt sökte nå de patetiska stämningseffekterna, »expressionen», som man bl. a. lagt så stor vikt på i Antwerpen. Men här gäller det ju blott att för modern åskådliggöra den idé som besjälat honom och som över huvud ligger till grund för hans tidigare historiska konceptioner — den fosterländska. Vi ha ju sett, hur hans första tavla varit ett rent experiment. Och han sörjer för att låta oss veta, vad han teoretiskt tänker i denna sak. Då han en gång med Rafael Hertzberg och en svensk skriftställarinna besöker Louvre, utspinner sig mellan dem en diskussion, vilken Edelfelt relaterar, berörande därvid flere konstfrågor och sägande sanningar, som visserligen nu tyckas oss rätt enkla, men då icke voro det för alla, och som i alla fall icke lämna något tvivel om hans rent konstnärliga ståndpunkt. Man stannar framför Rembrandts berömda tavla: en död oxkropp i en slaktarbod. De två lekmännen, »som stodo på estetisk grund», begrepo den ej alls, Edelfelt »sökte framhålla den utmärkta färgen, det mystiska, varma solljuset, den underbara effekten o. s. v.». Och han fortsätter:

Jag är då alls icke vad man kallar naturalist eller materialist inom måleriet, men jag tycker dock och tusende med mig, att det kan finnas utmärkta konststycken, som ej »föreställa någonting», utan att jag därför vill påstå, att dessa skulle utgöra kvintessensen av målarkonsten — långt därifrån. I allmänhet bekym-

rade sig de gamla mästarne bra litet om ämnet, d. v. s. de voro nog förnuftiga att alltid inskränka sig till ett givet, känt moment ... Deras styrka låg sedan i att *behandla* detta enkla ämne så kärleksfullt, så ädelt, och med så mycken skicklighet i form och i färg, att det därigenom dubbelt tilltalar åskådaren. Vad ha Tizians tavlor för ämne t. ex.? Har icke Rafael hundrade gånger målat samma sak, madonnan med Kristusbarnet? ... Det förargar mig därför, då jag hör fruntimmer tala om att Rafael är så naturlig, att det och det trädet är så naturligt målat, att nedre fållen på jungfruns klänning är »nu så precis liksom det sku vara verkligt». Rafael är då alls icke den man, som brydde sig om att göra fotografiska bilder, och dylika omdömen bevisa, att åskådaren icke har den ringaste aning om vad konst är. Rafael är som tecknare det största snille som någonsin existerat, ädel och harmonisk, men fri, och alls icke någon som roade sig med att berätta pikanta anekdoter eller kopiera naturen utan geni såsom flere av de nu levande tyska genremålarne, som ha ett så oinskränkt välde över alla fruntimmerssjälar. — Flamländarne, dessa stora, mäktiga mästare, Rubens, Van Dyck, Crayer, m. fl., de borde mera slå an på personer, som icke äro så »lärda» i konst, om jag så får säga. Åtminstone tycker jag mig mycket mera anslagen av dem och av spanjorerna Murillo, Valasquez, Ribera samt holländaren Rembrandt och Frans Hals, än av hela italienska skolan. Italienarne beundrar jag, de andra älskar jag. Och dock kan jag ej gå ifrån, att teckningen är huvudsaken, är allt i konsten, och att Ingres hade rätt i sitt egendomliga yttrande: »le dessin est la probité de l'art». Skulle jag få välja mellan att bli en stor, stilfull, ädel tecknare eller en utmärkt kolorist, så tror jag jag skulle välja det förra. Men kunna då saker ej förenas? Ja visst. Van Dyck är det utmärktaste beviset därpå, och likasom Rembrandt, Rubens, Velasquez och Murillo, koloristerna, gjort utmärkta saker i teckningsväg, så ha Rafael, Ingres och Hippolyte Flandrin ofta målat en mästerlig färg ...

Emellertid går han nu varje dag på Louvre kl. 1—4 (han unnar sig icke en minuts ro på dagen!) just för att studera färgen, ty han har för tillfället på skolan en utomordentligt vacker modell, och vill göra det bästa han någonsin kan i koloriten. Senare använder han samma timmar till att i skolans bibliotek studera Rafaels och Andrea del Sartos teckningar, och hans dyrkan av teckningen får nya uttryck i breven. Gérôme har också särskilt anbefallt honom att

förkovra sig däri och starkt kritiserat teckningen i en studie av Edelfelt, som han för övrigt berömt.

— Under senhösten hade den finska kolonin, utom tillfälliga besök, blivit ökad med ett antal konstnärer och litteratörer, av vilka två kommo att upptaga och sysselsätta Edelfelt rätt mycket. Den ene var poeten, översättaren, journalisten och kritikern Rafael Hertzberg, nio år äldre än Edelfelt, bekant med honom — som med alla människor — från Helsingfors, kommen till Paris för att utbilda sig i språk och alla estetiska fack. De äro mycket samman, och Edelfelt ger, liksom Becker, Hertzberg många goda råd i konst, vilka denne villigt lyssnar till, samt gör honom bekant med både skandinaver och fransmän. Han ger i brev till Axel Antell om den äldre vännen ett omdöme, vars mogenhet förvånar och vars psykologiska riktighet skall kunna konstateras av var och en, som känt Hertzberg:

Han är en egendomlig varelse, en sällsam blandning av framstående förstånd och naiv barnslighet, av omdöme och oförnuft. Vad jag mest saknar hos honom är *manlighet;* han är beskedlig och god, glad och trevlig, men ser i mitt tycke ej världen som en man. Hela det *stora* livet i Paris, det politiska livet, Frankrikes historie, som på varje steg möter oss här, vår tids väldiga strider mellan ateism och bigotteri, mellan legitimister och progressister, allt detta går hans näsa förbi, och han fördjupar sig helt och hållet i det lilla, det naiva, det nätta i livet. Jag klandrar honom ej därför, nej ingalunda, men jag förvånar mig över en sådan karaktär. En ung man på trettio år, med gott huvud, som speciellt intresserar sig för små barn, små söta flickor, sagor o. d., är i mitt tycke ett fenomen. Du må för ingen del tro, att jag nu vill baktala H., en bra karl, 10 gånger bättre än jag, tvärtom har jag hundra gånger sagt honom allt detta rent i ansiktet och mycket mera till, allt i största vänskap, förstås. Emellertid tror jag att Pariservistelsen kommer att göra honom gott, ty han höll för mycket på att bli sagoberättare speciellt för H:fors unga fruntimmer på studentsoiréerna.

Så fort det är fråga om allvarligt arbete, som Hertzbergs översättningar från den finska folkdikten, hans föresats att bearbeta en finsk grammatik på franska o. s. v., så är Edelfelt helt och hållet med och begär ej bättre än att kunna vara till nytta.

Den andre landsmannen är en (också numera avliden) arkitekt från den finska provinsen, redan 37 år gammal, som kommer med ett stipendium för att utbilda sig och som ej kan franska, ej kan teckna, ej har en aning om vad han vill o. s. v., vilket allt gör Edelfelt, som skall skaffa honom undervisning, alldeles förtvivlad. Hela denne arkitekts sejour i Paris bildar i Edelfelts skildringar — både de skriftliga från denna tid och de muntliga, senare — en tragikomisk epopé, vars muntrande och tröstlösa episoder avteckna sig mot en bakgrund av karaktäristisk kulturell hållning: statens stipendieunderstöd åt personer, som äro i saknad av alla förutsättningar att draga nytta av dem. Edelfelt är emellertid outtröttlig i att söka skaffa in sin landsman på ateljéer och i skolor, att visa honom minnesmärken, säga vad han skall se m. m. Men när denne icke »ids» och när han på uppmaning att göra ett prov, teckna planen till ett museum eller något sådant, blott har till svar, att han icke kan det, eftersom han aldrig lärt sig det, eller: »säg honom, att man ej kan lära gamla hundar sitta», så är det ju ej underligt, om Edelfelt ibland förlorar tålamodet. Men i grunden tycker han dock om denne »världens beskedligaste karl och sämste arkitekt», som alltid ånyo överraskar genom sin ursprunglighets fullständiga kontrast mot omgivningen, och han låter honom slutligen vegetera och latas bäst han vill.

Emellanåt förargar han sig dock grundligt över att landsmännen icke kunna det ringaste vänja sig vid förhållandena: »De äro så genomfrusna, tycka om att småjutta i timtal, gå så förfärligt långsamt på gatorna, få sjuka fötter om man går fort, förstå ej språket, följa ej med måltiderna och sätta ej värde på tiden . . . Så stanna de i vart bodfönster och mena att man 'nu ska' lite titta' och så vilja de ej gå ensamma någonstädes, och vilja ha tolk i möjliga och omöjliga fall. Jag har i dessa tider tolkat på den fason, att jag känner mig som en levande fransk-svensk parlör.» — Edelfelt kunde aldrig förlika sig med att se landsmän ligga i Paris utan att bry sig om att lära sig språket, sätta sig in i det franska livet, söka att inhämta och förstå så mycket som möjligt. Lika tillgänglig som han var gentemot dem, vilka hade god vilja, lika mycket undvek han de andra. — Med oförställd häpnad berättar han en gång litet senare på året, att en landsman från provinsen, som med sin dotter besökt Paris, kallat triumfbågen på Place de l'Etoile *en stor fontän*. »Varför? — Ja, det är icke gott att veta.»

Bland målare finnas Kleineh och Liljelund i Paris, utom Becker och Lindholm (»se *det* är en karl», säger Edelfelt om denne senare kort och kraftigt). Där är ock dr K. F. Eneberg, som »är fullkomligt samma flitiga fennoman som förr: han studerar oförtrutet, följer med föreläsningarna, är medlem av flere orientaliska sällskap och tyder kilskrifter!» Vidare Anders Ramsay och Filip Forstén, som redan nämndes. Med flere av dessa firar Edelfelt sin första julafton i Paris, utan någon julstämning och julfröjd. Det bästa minnet han har av julen är en predikan av Pressensé

i protestantiska kapellet vid rue Taitbout; den är, synes det honom, en ovanligt intelligent utläggning av »den gudomliga sanningen», den tar hänsyn till alla mänskosläktets intellektuella vinningar och är enkelt vältalig, och Edelfelt föresätter sig att ofta återvända till detta lilla kapell.

Nyårsnatten, då han skriver det första brevet daterat 1875, ger honom anledning att kasta en blick tillbaka på det gångna året, och han är djupt tacksam för all lycka och framgång som kommit honom till del.

När detta skrives, står Edelfelt under intrycket av en tilldragelse, som han senare i brevet skildrar. Fyra av finnarna hade beslutit slå sig ihop för att avbetala en tacksamhetsskuld till Becker, Lindholm och Ramsay samt bjudit dessa på en tillställning till Edelfelts ateljé (bolagisten Weir är för tillfället bortrest). Närvarande är bland andra H. F. Antell, donatorn. Hertzberg och Edelfelt dikta ett kväde, som den senare illustrerar, alla äro mycket glada — »Ramsay såg visserligen litet förnäm ut i min fattiga atelier» — fastän det drickes grogg ur opar koppar och glas och det ej finnes mer än fyra teskedar. Tillställningen kostar »ungefär 2: 50 pr man!» Därunder inträffar följande:

Dr Antell, som även var inbjuden, och på briljant humör, drack först brorskål med mig, och bad sedan att få tala några ord enskilt med mig. Inkommen i vårt sovrum talade han detta: Kära bror, vi ha visserligen sett varandra endast en gång förut, men jag anser mig dock känna dig sen gammalt, ty jag har hört talas så mycket om dig av mina gamla vänner Schultén, Freudenthal och Lille, och vet, att du är en ungdom som verkligen arbetar och har ingenium. Nu har jag tänkt göra dig en beställning på 1,000 frs, men vet nog själv att det skulle tynga på dig

att ta emot pengarna förut och sedan ha en stor tavla att flyga i hop på ett år eller så. Jag ger dig därför 2 år för arbetet, som får vara en huru flyktig skiss som helst. Något i Velasquez' eller Murillos stil, men icke något som kostar enormt i modell eller fordrar förberedelser. Nu vet jag genom Lindholm, att du för närvarande ej har mera än 400 frcs kvar av ditt stipendium, och du bör, om du skall kunna studera obekymrat, ej tänka med förfäran på morgondagen. Kom därför, jag ber dig, i morgon till mig, och tag 500 frcs, och andra hälften får du när du vill. Men tag ej illa upp min välmening, och berätta ej om det här. Tag för all del ej detta som att jag ville hjälpa dig, ty jag får nog minsann valuta för mina pengar, då jag före kl. 12 på natten den 29 december 1878 får något av din hand. Inom den tiden kan du vara en duktig målare och en skiss gjord på några dagar kan då vara värd 1,000 mk. Och för resten säger jag dig: kommer du i någon penningeförlägenhet, så kom till mig, jag ber dig därom.» Följande morgon kl. 11 gick jag till Grand Hôtel, vi åto frukost på en av Paris finaste restauranter, gingo sedan till Becker och sist på operan Faust. Som jag betalade operabiljetten själv, så blev denna dag mig så dyr, att jag ej täcks tala om det, men jag hade i alla fall tusen mark i perspektiv, och 500 på fickan. Var det icke hyggligt av Antell? . . . Jag har, som Mamma ser, lycka i allt, och är nog tacksam därför, måtte detta fortfara.

På våren berättar Edelfelt, att han en dag mött Antell på salongen och att denne tvungit honom att taga emot de återstående 500 francs. — Emellertid hinner han ej ägna en tanke åt denna beställning. Han håller på med ett porträtt av Berndt Lindholms lille gosse och får det färdigt redan i början av januari. Uppmuntrad av kamraterna inlämnar han det till salongen i medlet av mars, men gör sig icke några förhoppningar att få det antaget. I själva verket blir det refuserat; han tar det icke alls svårt, han delar ödet med 6000 andra tavlor och med målare som Courtois — en av Gérômes älsta elever och sedermera en av Edelfelts närmaste vänner — för att ej tala om svenskarna Skånberg och Hermelin; även Weir har fått en tavla refuserad, men en annan antagen. Becker och Lindholm hade båda kommit in, den senare »med glans».

— Samtidigt erfar Edelfelt emellertid från Helsingfors, att han för sin ditsända tavla erhållit konstföreningens pris.

Sorgfälligt meddelar han vad Gérôme på ateljén säger om hans studier. Högre beröm än »pas mal» och sådant plägar ej komma över denne lärares läppar. Däremot kan han vara mycket sträng, men då hans kritik är rättvis, är Edelfelt blott tacksam för den.

I concoursen i januari har han fått sjätte platsen (bland 60) i första serien, vilket är mycket bra. Likafullt har läraren givit honom en allvarlig lektion:

Gérôme höll för mig i anledning av min sista studie en läxa, som jag väl behövde: »Vous êtes habile, très habile, mais prenez garde que l'habileté ne devienne une manière. Votre étude est d'ensemble, est bien dessinée, et bien peinte, mais je n'y trouve pas cette recherche sérieuse, naive, pour ainsi dire, qui est absolument nécessaire pour constituer un bon peintre, et un peintre original. Tâchez d'éviter ces tons de brun brillant que vous avez dans la main. Ils sont très jolis, mais ils ne sont pas vrais. Je sais que vous savez faire mieux que ça, et votre figure de la semaine prochaine sera meilleure, n'est-ce pas, et elle n'aura point ce défaut que je viens de blâmer.» Det är en förunderligt skarp karl, G.; och han är speciellt för mig av utmärkt nytta, ty han vet så ypperligt väl min svaga sida, den att hellre göra ss. han säger »de belles choses que de bonnes choses». Då man studerar är detta ett fel som måste undvikas. »Ne pensez pas à ce que vous avez vu, ne cherchez pas à imiter tel ou tel peintre, soyez vous-même avant tout, et suivez les maîtres dans leurs principes, dans leur conception simple et large, mais jamais dans leur manière» säger G.

Tre veckor senare citerar han följande:

I ateliern ha vi målat en kvinnorygg, och Gérôme tyckte om min studie. I dag tog jag med mig en skiss som jag gjort här hemma från 2—4 under de 3 sista dagarna. Ämnet är följande: Det är afton på ett av de tyska slagfälten under 30-års kriget. Drabbningen är slut, och en ung krigare har gått ut för att söka sin vapenbroder bland de fallna; han böjer sig ned över ett lik, insvept i en trasig svensk fana, som den döda ännu krampaktigt trycker till sitt bröst, han kastar upp en flik av fanan och ser

sin väns bleka ansikte. — Lindholm och Becker, åt vilka jag redan för några veckor sedan visade en skiss härav, tyckte att detta utkast var det bästa jag gjort etc. och Weir rådde mig, trots min tvekan, att visa det åt G. Den utmärkte kompositören sade just vad jag själv tänkt, ehuru det ej var uppmuntrande: »Le sujet n'est pas mal; on pourrait en tirer quelque chose, mais l'esquisse n'a pas de physionomie, ni d'originalité, et manque complètement de distinction. Cela n'est pas un porte-drapeau mort à son poste, c'est tout bonnement un paquet. Il faut trouver autre chose que cela!» Jag skall börja om igen! Vad det ändå är annat att höra en riktigt stor målare göra sina, om också stränga anmärkningar, än att få nöja sig med sina landsmäns osäkra, tvekande, ofta smickrande omdömen. Kamraterna i ateliern menade också att jag kunde göra bättre än så; och detta dels gladde dels förargade mig.

I slutet av april blir han efter en ny concours klasserad som den 5:te i måleri: »Gérôme gick åt mig duktigt, sade, att min studie hade lyckats varken i teckning eller färg; men, sade han, j'y vois une recherche sérieuse, et nous arriverons ('vi bli nog folk av') à coup sûr». Edelfelt känner sig glad och förkrossad på samma gång: han har just av Nyländska avdelningen fått ett stipendium på 700 mark. »Det regnar ju pengar» (han har kort förut fått 250 rubel av ministerstatssekreterarens dispositionsmedel). »Vad jag känner mig ovärdig, usel, oduglig!»

Den 22 juni skriver han, att han fått en tredje medalj i ornamentsteckning på skolan, och en månad senare utställer han på elevernas årsexposition fyra studier. Han väntar icke någon belöning och är oförställt glad, när vännen Weir fått en. Han skriver med anledning av denna exposition några rader, som visa huru hans självkritik är vaken och vilken instinktiv fruktan han har för landsmäns smickrande omdömen, som ej bygga på tillräcklig auktoritet:

Kamraterna tyckte det var orättvist att jag ej fått en »mention honorable», men jag tycker själv, att mina studier ej för-

tjänade det. De föreföllo hårda på expositionen, och jag skall söka rätta detta fel. Becker, som såg expositionen, tyckte mina studier voro de bästa näst Dagnans (D. troddes få 1:sta priset, varför han ej fick det begriper ingen). — Annars litar jag ej mycket på Beckers omdöme. Han kunde t. ex. ej se att Weir är artistiskt begåvad, kunde ej finna att Bastien-Lepage's kommuniant var ett mästerstycke o. s. v. Dessutom har jag nyligen sett studier av honom från Bonnat's atelier (han går ju tid efter annan i ateliern alldeles som jag, och är troligen den älsta atelierelev i Paris och i världen, känd i ateliern under namnet »père Becker», »le vieux» o. s. v.), som minsann ej vore att skryta med. Han har ännu de gamla Coutureska, grundfalska, dumma reglerna i huvudet, och det hindrar honom att följa naturen enkelt och att se den med riktiga ögon. Couture var ju själv ett geni, och är ännu så gott som oöverträffad i sin genre, men icke går det an att imitera honom. Hans manér var så personligt, så endast ägnat för Thomas Couture, att en annan aldrig kan tillägna sig vidare än dess fel.

Av vad Edelfelt säger om Couture, framgår ju tydligt, att han aldrig löpte fara att i sin historiemålning sträva efter att följa denne i spåren, hur mycket han än betecknar honom som »geni» och hur mycket än Coutures stora målningar i Luxembourg vid ett första besök tyckes imponera på honom. Han märkte snart det falska i dem, liksom han märkte det äkta hos andra. En av de ännu levande äldre franska målarna, vilka han däremot alltid med beundran omtalar, är Corot, och i själva verket bibehöll han städse för denne store mästare samma respekt: när han i sina landskapsbilder strävade efter att få luften lätt och genomskinlig, var det Corot han mindes. Denne, vars personlighet av den yngre generationen hölls lika högt i ära som hans konst, dör under vintern 1875, och Edelfelt skyndar att sända en levnadsteckning över honom i Figaro till modern samt berättar följande episod från hans begravning:

Vem skulle väl tro, att den stillsamme, godhjärtade, präktige père Corot skulle få en begravning som gav anledning till en formlig skandal! Omkring fyratusen personer hade samlat sig

till kyrkan för att övervara begravningen. Allt går stilla till under mässan, tills en dominikanermunk stiger upp i predikstolen och framhåller det som ett tidens tecken, att alla tidningar talat om Corot's talang, ingen att han dött som en god katolik och undfått nattvarden och den sista smörjelsen. Tidningarna, sade han, gå i spetsen för tidens dekadens. Då hördes redan »chut, chut» i kyrkan; snart påstod predikanten, att den artist, som ej vore god katolik, i all sin skicklighet ej vore annat än en simpel konstmakare o. s. v. Bullret blev ohyggligt, och från alla sidor hördes det: »il ment, à bas!» etc. Två gånger blev sålunda predikan avbruten, och prästen hann just jämnt börja tredje gången, då ett vansinnigt fruntimmer, som rymt från sin familj, knöt näven mot prästen och skrek: »Vous insultez mon cousin, Corot, le grand peintre, mon grand cousin!» (hon var ej släkt med honom). Nu blev spektaklet sådant, att orgeln fick komma emellan. Alla Corot's vänner voro djupt nedslagna över uppträdet, som sedan på tusende sätt gjort sin rund skvallervägen.

— Långsamt och icke utan motigheter se vi Edelfelt nu gå framåt i arbetet, men i alla fall säkert och med den förtröstan, som medvetandet om kallelsen och den stränga pliktuppfyllelsen ger. Oaktat allting liksom gestaltat sig lättare i Antwerpen, förefaller han dock nu att vara belåtnare och stå på säkrare fötter, liksom i hela hans personliga utveckling detta första år i Paris betecknar en frapperande mognad. Redan blotta omgivningen verkar på hans mottaglighet utomordentligt suggerande och bildande: allt vad han ser av konst, av historia, av människor, inspirerar honom helt annorlunda än förr, varvid hans förträffliga omdöme genast urskiljer och behåller det bästa. Men otvivelaktigt föres han också genom det sätt, på vilket han lär, vida närmare det som är hans innersta strävan: han kommer sin konst mera in på livet, han finner arbetet byggt på grundligare och reellare metoder, och den moderna teknikens hemligheter öppna sig för honom, på samma gång en falang av litet äldre kamrater visar ho-

nom, mot vilka mål den unga generationen riktar sina tankar och ansträngningar. Den tvekan, han i början röjt angående en fortsatt vistelse i Paris, försvinner mycket hastigt, och när, som vi sett, varningsrop hemifrån nå honom, tillbakavisar han dem indignerat med att han älskar Paris och ämnar stanna där. Denna övertygelse att han just här hade allt vad han behövde och ännu mer, att det var just här, han *måste* vara, den försvagades icke ett ögonblick under de trettio år, som ännu återstodo honom att leva.

Vilken skillnad för övrigt mellan det ensamma, enformiga livet i Antwerpen, där kamraterna och värdfolket utgjorde så gott som det enda umgänget, och Paris, där Edelfelt redan denna vinter kom in i kretsar, representerande en hög och mångsidig kultur och ägnade att giva en skönhets- och bildningstörstande yngling riklig näring för hans ande.

Den svenska skriftställarinna, som ovan i förbigående nämndes (och vilken Edelfelt uttryckligen undantar, då han talar om fruntimrens omdöme om Rafael), är fröken Pauline Ahlberg[1], en syster till friherrinnan Leuhusen, hans moders väninna, hos vilken han, som vi sett, tillbragt en stor del av sommaren 1872. Fröken Ahlberg bringar honom i kontakt med filosofiska spörsmål, för vilka hon främst, enligt hans åsikt t. o. m. för mycket, intresserar sig. Men hon har ett öppet sinne också för alla andra intellektuella spörsmål, och sällan sammanträffar Edelfelt med henne, utan att några principiella frågor debatteras. Deras livsåskådningar bryta sig mot var-

[1] Hon blev sedermera gift med målaren Julius Kronberg och dog sinnessjuk.

andra, och han söker med sin ljusa syn skingra hennes pessimism och ensamhetskänsla — så mycket svårare för honom att fatta, som hon tyckes äga alla yttre och inre betingelser för att njuta av livets fullhet — han söker övertyga henne om, att hos alla dem, hon råkar i beröring med, finnes något gott att taga vara på, att man måste sträva att finna det, taga livet från dess bästa sidor, skapa sig ett mål och trösta sig med arbetet. Och när hon fördjupar sig i »brokig, hjärtslitande och förståndsnötande litteratur», råder Edelfelt henne att läsa »den störste av alla skalder», Runeberg, och han för till henne dennes arbeten, vilka hon glömt »för alla jordens bläcksuddare», han läser dem högt för henne och är glad, när de tyckas göra henne gott.[1]

Tillsammans med henne besöker han Caros berömda moralfilosofiska föreläsningar i Sorbonne, hör dennes kollega, litteraturhistorikern René Taillandier, vidare Flammarion i Salle des Capucines och Pressensé i det protestantiska kapellet. De göra en utfärd till nationalförsamlingen i Versailles, där han ser Gambetta och andra av krigets och republikens berömda män. Hon inför honom i den pension där hon bor och där kulturella intressen odlas, i synnerhet musik — bl. a. uppträda där fröknarna Friberg och Grabow, Filip Forstén m. fl. — och där dessemellan politiska diskussioner föras. Man är i denna familj »grundrepublikansk (förnuftigt republikansk). ... Under det att intelligensen i Norden ofta är kon-

---

[1] När Edelfelt omtalar allt detta, gripes han åter av sin hänförelse för Runeberg, och hans ungdomliga patos sväller över i hänförda utrop om hans fosterland och dess störste son, av vars »rena, ädla fläkt» han önskar sig kunna genomandas.

servativ, är den här i Frankrike vanligtvis alltid republikansk. Det låter därför kanske egendomligt i Edra öron och alls ej som en rekommendation, då jag säger att unga fruntimmer t. ex. äro republikanskt sinnade, men de kunna nog vara lika fina, lika bildade, lika sant kvinnliga för det.» En gång griper stämningen alla så, att man unisont sjunger Marseljäsen med entusiasm, under dundrande ackompanjemang av husets dotter: »Vi sjöngo alla verserna, den ena mera härlig och hänförande än den andra — det var en storartad stund.»

En helt annan miljö får han skåda, då han med Weir är bjuden att besöka den amerikanska familjen Sargent, där den unge sonen är kamrat med honom och elev av Carolus Duran. Efter det han med stor möda (det är nämligen söndag) och mycket pengar skaffat sig ett par gula handskar, beger han sig upp till den eleganta bostaden i Champs-Elysées. Gamle herr Sargent är en f. d. läkare, som sedan 20 år vistas i Europa med sin familj och är mycket rik. Hans fru »är röd och trind samt ytterst glad, livlig och fiffig. Jag har aldrig sett ett fruntimmer som resonerat så i måleri, precis som en man av yrket... Sonen är en utmärkt hygglig gosse, med ovanliga anlag. Dock tror jag mera det är hans fulländat sorgfälliga artistiska uppfostran som gjort honom skicklig, och vanan att se mycket har betydligt utbildat hans smak. Han har en massa skisser, alla gjorda med en förvånande färdighet. Han spelar bra piano, talar ledigt en massa språk och har för resten ett livligt intresse för allt möjligt.» Sålunda karaktäriseras den snart så ryktbare målaren, som blir en av de

stora stjärnorna på denna generations konstnärshimmel icke blott genom sin oöverträffade »skicklighet», men också genom allvarliga egenskaper i sin porträttkonst, den ofta förvånande kraften och bredden, det djupa studiet av personligheten. Det var alltså den första av de ledande andarna i åttitalskonsten Edelfelt kom nära, och detta vänskapsförhållande räckte till hans död.

Men i detta sällskap har hans uppmärksamhet dock mest fångats av en ung dam, en kusin till hans kamrat, en adertonårig skönhet, som är förtjusande och vars utseende han noggrant skildrar. Han blir inbjuden också i hennes familj, och den vackra miss Sarah Austin spelar en stor roll i de följande breven, tills hon på våren med sina föräldrar lämnar Paris, för att en enda gång senare i livet korsa Edelfelts väg. Också fröken Ahlberg, vars betydelse för hans intellektuella utveckling under dessa tider varit stor, reser till Stockholm. Hon publicerar några år senare sin stora biografi i två band av Victor Hugo, under märket P. A., och skriver även om andra franska författare. — Umgänget med ett par franska och utländska familjer, i vilka Edelfelt under vinterns lopp kommit in, upphör även vid sommarens inbrott, landsmännen sträva nästan mangrant mot norden, och kamraterna i ateljén äro de enda som bliva kvar.

Under vintern hava flere, mer eller mindre intressanta, landsmän passerat. Professorerna W. Lagus' och J.A. Estlanders besök i medlet av februari lägger självfallet beslag på den lilla finska kolonin. De återvända från universitetets i Leyden 300-årsfest, där de representerat vår högskola, och Edelfelts gamle lärare,

Lagus, söker upp honom genast. På Café de Suède samlas en kväll de finska konstnärerna och vetenskapsmännen, förstärkta med dr Esaias Tegnér från Lund, och Edelfelt får av Estlander direkta hälsningar från sitt hem. Men Lagus, som haft sina förhoppningar på att i Edelfelt en dag skåda en prydnad för den klassiska filologin, uttalar sitt missnöje med att denne alldeles övergivit studierna och söker åtminstone för en tid locka honom tillbaka. Härom skriver Edelfelt:

Det var på vägen till Grand Café, som Lagus riktigt tog mig »per aures» och förehöll mig nödvändigheten av kandidatexamen. Han använde all sin oratoriska förmåga för att bevisa för mig, det endast den grundliga lärdomen kunde bringa en människosjäl i det nödvändiga sammanhang och giva den det inre lugn, som i alla stormar står oberört av olyckan. Dock tyckte jag han motsade sig ofantligt, då han åter formligen rådde mig att ta en skral och slarvig grad, med laudatur i estetik och sedan approbaturer hela vägen igenom. Jag försökte fåfängt att invända några gånger, att jag, även om aldrig lagern komme att kröna min panna, dock skulle sträva efter bildning och vetande, fåfängt förklarade jag, att jag i framtiden alltid skulle bemöda mig om att ej bli en dummerjöns. Jag lät Lagus tala till slut och svarade intet, tacksam var jag emellertid för det stora intresse han visade mig. Han menade, att jag på 1 à 2 år skulle kunna undanstöka gradualstudierna, och att 1 à 2 års förlust i min artistiska utveckling skulle betyda så ofantligt litet. I båda fallen är jag av olika åsikt. Jag har ju sett t. ex. L-e, som har bättre läshuvud än jag, använda 4 år för gradualstudierna, och därtill har han varit mycket flitig. »Tekniken borde du nu småningom ha lärt dig» menade Lagus. Det är ungefär som att tro, att en poet skulle lära sig att skriva vers på någon viss tid och sedan under sitt återstående liv endast skulle kunna använda sin förvärvade kunskap.

På högsommaren får Edelfelt till sin glädje ett besök av den gamle vännen Axel Antell, vars historiska kunskaper och livliga intressen göra honom till ett tacksamt och lärorikt sällskap.

* * *

I slutet av april erhåller Edelfelt av förläggaren G. W. Edlund i Helsingfors uppdraget att illustrera Runebergs »Julkvällen». Han antar anbudet »med stor fröjd», och han är särskilt glad över att Edlund vill låta utföra teckningarna i Paris. Redan den 12 maj skriver han, att han gjort eskisser till tre bilder: Augusta och Pistol, Augusta och kaptenskan, majoren och Pistol. Allt mer börjar denna uppgift te sig för den tjuguårige konstnären ansvarsfull och intressant, och den 21 maj skriver han:

Nu vill jag söka göra bilderna till Julkvällen så bra som möjligt 1:o emedan man på illustrationerna till ett av de största mästerstycken ett lands poesi frambragt bör ställa mycket höga pretentioner, 2:o emedan boken kommer att spridas i hundratals exemplar och $^3/_4$ av Finlands befolkning visst aldrig får se något annat av mig än dessa illustrationer ... Varje av dessa teckningar bör vara en fulländad genrebild och tar således, vad kompositionen beträffar, lika mycket arbete som en vanlig tavla, endast med den skillnad, att här intet vulgärt, intet småaktigt eller pjaskigt får komma i fråga, på det ej illustrationerna svära mot den gudomligt vackra texten. Uppgiften är alltså svår. Jag har gjort fyra skisser till scenen den gamle Pistol berättar i stugan, 3 till fr. Augusta och kaptenskan, 2 till gamle Pistol och majoren. Den första bilden, fr. Augusta i släden och Pistol på vägen, blir, såsom Mamma förutsåg, mycket svår. En kusk, en släde och en häst ger genast åt bilden ett marknadstycke, något i den svensk-düsseldorffska genren, och handlingen blir bra svår att framställa ... Dessa teckningar anser jag alls ej som en penningefråga, utan helt och hållet som en *hederssak*, såsom det ypperligaste medel mig hittills blivit givet att göra mitt namn bekant i hemlandet. Jag vill därför söka göra mitt bästa.

Han vill »i nästa vecka» visa sina skisser för Boulanger, vilken är Gérômes ställföreträdare i ateljén, och samtidigt sända »några flyktiga penntecknings» till modern — »en av de förnuftigaste estetici jag någonsin sett». Det blir emellertid ej av förrän senare, och en månad efteråt, den 22 juni, skriver han:

Härom dagen tog jag mod på mig och gick med mina halvfärdiga teckningar till Boulanger. Han var mycket nöjd med dem, ehuru han kasserade ett förslag till gamle Pistol i stugan och gav mig en massa råd i avseende å ljusfördelningen. Han sade ungefär detta: »Ils sont très gentils, vos petits croquis, et on voit tout de suite ce qu'ils représentent, ce qui est un des plus grands mérites de la composition; c'est une excellente étude pour vous, et vous y apprendrez beaucoup. Votre composition est sincère, simple et naturelle, tâchez de ne pas perdre ces qualités-là. Oui, mon ami, je vous en fais mes compliments.»

Boulanger hänvisar honom för träsnitten till en utmärkt tecknare på trä, Lavée, som kan ge goda råd, och denne utövar en rent teknisk kritik, som är Edelfelt till stor nytta, men som tvingar honom att väsentligt omarbeta illustrationerna. Han är rätt missmodig, ty detta kommer att fördröja hans hemresa; men van att i allt söka se goda sidor, tröstar han sig med att denna övning att teckna på trä skall bliva honom till nytta, om han i framtiden tänker på att illustrera Runebergs arbeten, i synnerhet Fänrik Stål. »Jag skall ej göra det förr än om 3 à 4 år, då jag med Guds hjälp kommer längre i teckning och då jag kan göra något passabelt. Nu tycker jag rätt ofta att det är oförskämt att låta mina dåliga bilder åtfölja Runebergs text. Men jag skall söka göra mitt bästa.» — Frågan om träsnitten blir dock framgent ett ämne till mycket bekymmer, tills Edelfelt sammanträffar med den sedermera så berömde gravören Baude (denne blir en av hans närmaste och trognaste parisvänner), och Edlund generöst avlägsnar de ekonomiska betänkligheterna.

Emellertid har Edelfelts mor talat om illustrationerna med Runeberg själv. Därom skriver hon till sonen den 13 juli, i sitt gratulationsbrev till hans myndighetsdag: »A propos arbeten, så var jag härom

dagen hos Runebergs och var han kryare än vanligt. Det intresserade honom mycket att höra om Julkvällens illustrerande av dig: 'det är det arbete av mig, som jag tycker mest om', sade han. Vi talade mycket om saken; det blev även fråga om, att Edlund ville hava dem hållna i Dorés manér. 'För all del ej' menade han, 'jag tycker *ej* om Doré, han är i mitt tycke affekterad, alltid något *för mycket!*' Som jag vet, att denna tanke om Doré till stor del även hyses i Frankrike av förståsigpåare, roade det mig att höra honom, utan studier och utan artistisk erfarenhet egentligen, säga detsamma!»

Några dagar senare har fru Edelfelt visat Runeberg de teckningar sonen hemsänt, och efter att hava hört skaldens omdöme, meddelar honom honom i telegram, att han fäst sig vid, att en av dem icke var fullt överensstämmande med texten (Pistol hade gjorts sittande under mötet med majoren). Edelfelt inser anmärkningens riktighet och omarbetar teckningen. Andra av utkasten har Runeberg tyckt mycket om, vilket, liksom moderns gillande, gläder Edelfelt ofantligt.

En annan uppgift som står i sammanhang med denna, är utförandet av Runebergs porträtt, varpå man även tänker i Finland. Edelfelt har fått skaldens medgivande att under två veckor på sensommaren »posera» för honom, och han är djupt genomträngd av det stora och fordrande i denna uppgift. Men det är betecknande, att han jämnställer den med målandet av moderns porträtt, vilket även borde ske efter hans hemkomst. Härom skriver han den 20 augusti:

Den stora lyckan att få måla Mammas och Runebergs porträtter då jag kommer hem uppfyller alla mina tankar. Jag skulle ej vilja ha några andra att göra än dessa två! Vad jag gärna ville ha en Bastien-Lepage's hand och öga, för att göra 2:ne monumentala tavlor. Måtte jag blott komma ihåg Gérôme's: »sincérité, simplicité, étude, recherche, noblesse de conception, grandeur du contour!» Jag är rädd att jag möjligen låter en hop människors råd inverka på mig, och kommer att göra slarvigt. Likheten vill jag söka framför allt. Likheten är just = riktig teckning och riktig uppfattning. Jag har tänkt först göra en eller två noga studerade teckningar efter naturen, underkasta dem Mammas dom, och sedan, då jag fullkomligt vet vad jag vill, skrida till målningen. — Detta porträtt av Runeberg måste bli bra. Måtte jag blott kunna ha tillräcklig viljekraft att genomföra bilden, hela tiden genomträngd av samma sökande efter sanning och natur. — Om jag ej skulle få porträttet färdigt på 2 veckor, så kan jag ju senare på vintern komma tillbaka till Borgå och fortsätta. Bäst vore, tycker jag, att hålla porträttet så enkelt som möjligt; genom enkelhet vinnes storhet, och stort och brett måste väl Runebergs porträtt vara hållet. Därföre inga accessoirer som skulle störa, allt måste koncentreras. Här medföljer ett utkast — naturligtvis ett barn av minuten, alls ej värt att rätta sig efter. Bra roligt blir det att ej ha den tråkiga, styva kaftanen att måla.

Tyvärr blev planen aldrig utförd. Många år senare målade ju Edelfelt ett porträtt av Runeberg efter fotografier, sådan skalden var i sin mannaålder — med »den tråkiga, styva kaftanen». — Huru ypperligt han — visserligen också mycket senare — löste den andra uppgiften, är ju bekant.

* * *

Medan tankarna sålunda rörde sig kring självständiga arbeten, ämnade att i hemlandet visa frukterna av Edelfelts strävanden och låtande honom pröva sina krafter på uppgifter av just det slag, han drömt om, knyta honom i Paris allt fastare band vid hans kamrater och jämnåriga. Och en händelse,

som för den unga generationen får en stor bärvidd, närmar honom nu till detta släktleds förare bland franska konstnärer, Bastien-Lepage. Han hör honom förkunna sina teorier, han finner honom orättvist bedömd av akademikerna, och den beundran, som han alltid kommer att hysa för denne målares personlighet och verk, slår ut i full låga under dessa veckor.

Men låtom oss höra honom själv förtälja några interiörer från dessa den Bastien-Lepage'ska riktningens barndomsdagar. Hans brev utgöra dokumentära bidrag till dess historia.

Första gången han egentligen tyckes komma i resonemang med Bastien är vid en middag på det lilla matstället, där Edelfelt och Weir plägade intaga sina mål och dit den sistnämnde den 4 juli — den amerikanska frihetsdagen — bjudit några andra, bland dem Dagnan, Wencker (»Gérômes bästa elever») och Bastien-Lepage. Edelfelt skriver:

Har jag talt om Bastien-Lepage (elev av Cabanel)? Jag beundrar honom. Han är enligt mitt och många andras tycke den utmärktaste porträttmålare i Frankrike — har fått alla medaljer på salongen, får helt säkert Romarpriset i år (åtminstone önskar jag det) och är blott 24 år. Den gladaste, intelligentaste och mest genialiske ungdom man kan träffa på . . . Vad det var roligt att höra honom tala! Jag glömmer aldrig de råd han gav mig, aldrig det myckna han sade om konsten, som *han* förstår bättre än någon . . . Han predikade för mig detsamma som Gérôme: »simplicité, sincérité et caractère», och sedan framför allt *teckning*. Han citerade ofta Corot's korta och kraftiga regel, som han i ett brev till en vän uttalat: »Dans la carrière d'artiste, il faut conscience, confiance en soi et persévérance. Ainsi armé, les deux choses, à mes yeux, de dernière importance sont: l'étude sévère du dessin et des valeurs.» B-L. har målat blott tre porträtt och för alla tre har han fått medalj. Det första av hans gamla morfar »en plein air» i en trädgård . . . är alldeles mästerligt . . . Han sade, att huvudsaken i måleri som i allt grundligt arbete var (utom talang, som naturligtvis måste finnas) en stark *vilja*.

Man får ej skona sig själv, sade han, arbeta med hela sin intelligens och ej som en vedhuggare; sätta sig in i sitt ämne så att det allena upptager ens tankar. För en nybörjare, sade han (och det är mycket sant), är ej den hastigt skisserande inspirationen att rekommendera, ty den leder till egenkärlek och till ett ändamålslöst frambringande av omogna verk (man smekes av det möjligen genialiska i skissen och tror sig vara fullfjädrad konstnär), nej, man skall veta vad man vill och ej sky arbete, börja om, utföra, framför allt söka återgiva *just* det som man vill och ej lämna det minsta au hasard, icke bry sig om »l'approbation des bourgeois», — Vi talade länge om poesi och musik, om Bibeln, vars ämnen han ansåg aldrig kunna bli gamla, om dess stora, verkligen gudomliga poesi.

Ett par veckor senare äro prix de Rome-kandidaternas prismålningar exponerade, och Edelfelt berättar:

Jag har i dag sett ett konstverk, som ännu sitter mig i huvudet, som riktigt har tagit mig med storm — det är Bastien-Lepage's romarpris. De andra 9 konkurrenterna, så vackra deras tavlor än voro, sågo helt vulgära, fadda ut i bredd med detta mästerverk, fullt av helig andakt, av sann biblisk poesi. Ämnet var, som jag kanske skrivit: ängeln som förkunnar Kristi födelse för herdarna. De flesta andra hade gjort detta mycket effektfullt, herdar i beduinska kostymer, som kasta sig till marken och intaga vackra poser, änglar som kokettera mer eller mindre och som alla påminna starkt om alla dem man sett förut. Bastien-Lepage däremot hade tänkt sig djupare in i sitt ämne. Tre herdar, vanliga simpla människor, överraskas vid sin matt flämtande eld av ängeln, som visar dem huset i fjärran, där Världens frälsare föddes. Intet överdrivet dramatiskt liv, ingen affektation, endast stor, helig häpnad, andakt och stilla glädje och frid. Det härliga landskapet breder sig fridfullt i fjärran, och morgonrodnadens strålar upplysa föremålen milt, så att hela tavlan är i halvton. Ängeln är som oskuld, naivitet och renhet jämförlig med de älsta mästarnes. Det är icke någon vanlig ängel, nej, en liten bondflicka om 12 år med stora snövita vingar och en gråblå slöja, uppfäst med guldgördel. — Det är något medeltidsaktigt, oskuldsfullt stort i denna tavla, som gör att den lyser som en stjärna bland allt det andra teatraliska, hantverksmässiga måleriet ... Att ett sådant prix de Rome, så fullkomligt originellt, så mästerligt gjort och så alldeles icke akademiskt, skulle väcka uppseende, är klart. Flere tidningar ha i dag med förtjusning talat därom, och ansett honom vara säker om priset (i övermorgon fäller juryn sin dom), och i dag på expositionen hade han en succès fou. Alldeles betagen efter

att ha sett denna bild (de andra så bra de voro ides jag ej se på), skulle jag gå ut, då jag i ett hörn av salen upptäckte Bastien-Lepage själv, omgiven av en skara vänner. Jag skyndade dit, gratulerade honom av allt mitt hjärta och sade: »Vous m'avez bien parlé de la poésie éternelle de la Bible, mais je n'avais pourtant jamais cru, que vous puissiez la rendre d'une façon si magistrale». Också såg han glad ut, den lycklige, lycklige pojken — tänk han är 24 år!

Ett par dagar till, och utslaget har fallit. Av den uppseendeväckande händelsen och vänkretsens hållning till densamma ger Edelfelt en skildring full av stämning och åskådligt liv:

I onsdags på aftonen var jag förhindrad att själv gå upp på Ecole des B.-A. för att höra utslaget, men jag kunde ej tänka något annat än att B.-L. verkligen var pristagaren. Jag gick uppför rue Tournon, och såg med ens ett sjungande och jublande sällskap dra upp mot Luxembourg. Jag tog för avgjort att det var B.-L. och alla våra vänner, men erfor till min fasa, att det var Commerre med anhang. C. hade således, tvärt emot all rättvisa, tvärt emot alla förhoppningar fått Romarpriset. Omöjligt tycktes det, men var dock sant. Jag sprang hem för att fråga Weirs tanke i saken — men döm om min förvåning, då jag, kl. 11 på aftonen, i stället för att finna Weir ensam i ateliern som vanligt, fann vårt »habitacle» grant illuminerat, ett bord och en bål i mitten; och runtomkring Jules Bastien-Lepage, hans bror Emile, arkitekten, Meyssat, Wencker, en gravör Baude och Weir. Weir hade haft den luminösa iden att dränka förargelsen, indignationen i en bål. Det blev en av de roligaste och hjärtligaste vifter jag varit med om. Jag fick nu höra allt. La Section de peinture i Institut de France hade enhälligt (så när som på Bastien-Lepage's lärare, den gamle intrigören Cabanel, som protegerat Commerre) givit honom priset, men de andra avdelningarna, arkitekter och skulptörer, hade börjat rösta än på den ena än på den andra, menande att Bastien-Lepage's vore för fritt (hoc est för originellt). Under 5 timmar hade man disputerat, och man hade icke mindre än 20 omröstningar med slutna sedlar. — Ingen hade tänkt på Commerre, men resultatet blev, att man, blott för att icke ge priset åt B.-L., gav det åt den förste bäste. Då juryns dom blev känd, hade indignationen varit allmän. Gérôme kom och tryckte B.-L:s händer och försäkrade honom att han gjort allt sitt till, att han tyckte det var orättvist, oförlåtligt o. s. v. B.-L. var alldeles upprörd av harm, ty här låg orättvisan i öppen dag. Han rusade till telegrafstationen och telegraferade till sin mor: »Horrible

infâmie. Second prix seulement.» — Han hade nämligen fått 2:dra priset (2,000 frcs). Dock är det egentligen äran att ha fått Romarpriset som man söker, mindre pengarna. — Det är eget med Canabel, han har alltid varit elak och avundsjuk mot sina bästa elever. Hur bar han sig ej åt mot Henri Regnault? —

Emellertid började B.-L.s mod att repa sig, han blev snart glad, och nattens timmar förflöto hastigt under varmt och entusiastiskt tal, under sång och skämt. Det blev en riktig förbrödringsfest, man öppnade helt och hållet sitt hjärta för varandra och man talade fritt om djärva framtidsdrömmar, om konst, om de kära hemmavarande, om vänskap och fosterland. — »Il n'est pas artiste» sade Bastien-L. »qui n'aime pas ses parents et sa patrie, qui ne peut pleurer en pensant à sa mère, qui n'a pas eu ses inspirations les plus pures au sein de sa famille! La main, aussi habile qu'elle soit, ne fait pas l'artiste, c'est *le cœur!*» — Och så drucko vi för våra hem, för Bastien-L:s gamla morfar, som påkostat de båda brödernas hela uppfostran (deras far är arrendator på en egendom i dep. Meuse), för Weirs hem och fästmö, och Meyssat utropade: »Edelfelt ne va pas se fâcher, si nous buvons à sa mère! Montre-toi digne d'elle! Si tu seras grand un jour, ça sera sa plus grande joie!» Och så drucko vi entusiastiskt för Frankrike, Finland och Amerika, och Meyssat proponerade ännu ett hurra för: »les plus grand poètes des pays du Nord, Runeberg et Tegnér». (Den förre kände han endast genom mina berättelser, den senares »Frithiof» och »Axel» har han läst.) Bastien-L:s vemod kom alltjämt över honom. »Vous savez aussi bien que moi, dit-il, que ce n'est pas pour moi, que j'ai tenté la chance de concours, c'est pour mes parents, pour mon grand-père — et ma pauvre mère s'y attendait! Mais j'ai eu trop de bonheur, et l'échec que j'ai subi me servira de leçon — c'est ma vanité qui fut punie — tant pis . . . nous allons recommencer, je vais leur prouver que je n'ai pas perdu le courage, je l'aurai ce prix, je le veux, et je l'aurai! Jamais se décourager, parbleu, on est Français ou on ne l'est pas!» — Wencker proponerade att vi alla 6 skulle »tutoyer» (säga du åt) varandra hädanefter, hjälpa och bistå varandra och vara vänner i lust och nöd. — När slutligen dagen bräckte kl. $^1/_2$ 5 på morgonen, hade vi knappast tänkt på tidens snabba flykt, och vi kunde endast med förtjusning tänka på det hjärtliga samkväm vi haft. »Oh la charmante nuit d'été, nous ne l'oublierons pas!» Bastien-Lepage bjöd oss nu alla på frukost (ett utmärkt förslag kl. 5 på morgonen). Först kl. 7 kommo vi till sängs . . . Det var sålunda den första genomvakade natt jag haft i Paris och jag ångrar den icke. Mycket sova blev det ej. Kl. 9 kommo några och sökte Weir och så måste vi upp. Vi hade rendez-vous kl. 11, gingo alla och togo ett bad i Seinen och åto sedan som vanligt frukost på restaurant rue St. Bénoit . . . På expositionen, dit vi sedan begåvo oss, fortfor B.-L:s succès. Fullt med folk framför

hans tavla, högst få framför Commerres. Jag kom av en händelse att stå alldeles bredvid Sarah Bernhardt. »Oh! c'est révoltant, c'est indigne, de ne pas couronner une œuvre aussi remarquable, aussi hors ligne que celle-là» hörde jag henne utropa.[1] Följande dag på aftonen bjöd Romarpristagaren i skulptur Hugues alla på restauranten på champagne. Där var åtminstone 60 à 70 personer, alla elever ifrån Ecole des B.-A... Så slogs en dörr lös, och Hugues lyftes upp och bars under hurrarop genom salen. Sedan kom turen till 2:dra priserna. Först en skulptör, så en arkitekt och så en gravör... Nu kom man och ville hissa Bastien-Lepage, trots allt motstånd fick man honom upp på stolen. Med ens upphörde stoj och skämt och ett frenetiskt »vive Bastien-Lepage!» dånade nio gånger genom salen. Denna alldeles märkligt sympatiska hyllning bragte vår kära Bastien-Lepage alldeles ur koncepterna, han bleknade och kom storgråtande ned, omfamnande till höger och vänster. (Commerre hade visligen hållit sig undan och ej kommit.) Härefter gav värden Hugues tillkänna, att han bjöd hela sällskapet till »le Chalet», ett värdshus med trädgård bakom Luxembourg. Man bildade nu lång queue och romarpristagaren bars i spetsen. Så slingrade sig det långa tåget genom Quartier Latins smala gator. På place St. Germain tog man i ring omkring Hugues, fortfarande buren av 6 par starka armar, och sedan fortsattes marschen till le Chalet...

Innan man skiljes för sommarferien, bjuda Bastien-Lepage och hans bror de närmaste vännerna på middag, och man har det utmärkt trevligt. Gästerna få dessutom giva ett heligt löfte att i september besöka bröderna hos deras morfar i departementet Meuse, ett löfte, som Edelfelt beklagar att han ej kan hålla. Det är denne morfar, som trots familjens motstånd, hjälpt både målaren och arkitekten i deras strävanden, sänt dem till Paris och underhållit dem där — Jules, målaren, hade redan hunnit taga studentexamen och etablera sig som posttjänsteman. —

[1] I Edelfelts nekrolog över Bastien-Lepage (i hans publicerade skrifter) skildras, hur Sarah Bernhardt fäste en lagerkvist vid Bastiens tavla.

Edelfelt berättar, att han besökt Bastien-Lepages »dåliga atelier», där det fanns få saker, men alla »hors ligne»...

* * *

Mer än en månads tid dröjer Edelfelt ännu i Paris, sysselsatt med att slutföra teckningarna till »Julkvällen» och få dem skurna. Därunder gör han genom Baude bekantskap med redaktören för L'Illustration och blir av honom anmodad att sända teckningar från Finland. Andra angenäma franska bekantskaper förkorta tiden och fylla ensligheten. Den 14 september skriver han sitt sista brev från denna första vistelse i Paris. Ett par dagar därpå styr han kosan hemåt, med sitt sinne fyllt av intryck, erfarenheter och planer, med hjärtat innerligt tacksamt för all den framgång och uppmuntran, som redan nu, vid hans nyss tillryggalagda tjuguett år, i så rikt mått hunnit komma honom till del.

BREV, UTGIVNA AV BERTA EDELFELT

1.

I företalet till det urval av Albert Edelfelts brev till hans mor 1876—1880, som utkom senaste jul, säger utgivarinnan fröken Berta Edelfelt, att hans systrar fått mottaga otaliga uppmaningar att offentliggöra hela denna brevväxling. Detta är minsann icke förvånande. Allmänheten anser sig äga en viss rätt att få veta vad som kan vetas om en, vilken tillhör hela folket som Edelfelt och vars bana varit för en finsk man så enastående. Och när det är bekant, att för hans biografi förefinnes ett material, så sällsynt både i avseende å omfång och beskaffenhet som denna intima korrespondens med modern, fortsatt genom ett kvartsekel med brev flere gånger i veckan, så kan det icke förtänkas de intresserade om de äro otåliga över att ännu sedan ett dussin år förflutit efter Edelfelts bortgång icke hava fått mera än en aning om denna ovärderliga biografiska källa. De utdrag från Antwerpentiden och den första Paristiden, som jag var i tillfälle att publicera i min bok Profiler ur finskt kulturliv 1913, torde icke minskat lusten efter mera.

De nu utgivna breven, åtföljda endast av några korta men upplysande kommentarier, ansluta sig till dessa, i det de börja vid jultiden 1876 och omfatta de

år, då Edelfelts första stora salongstavlor, Drottning Blanca, Hertig Karl vid Klas Flemings lik, Den brända byn och Ett barns likfärd kommo till. Uteslutningar äro gjorda i syfte att låta den konstnärliga utvecklingshistorien förhärska: och sällan har för visso en konstnär givit en så ända in i alla enskildheter trängande skildring av sitt arbete, som Edelfelt meddelar i dessa brev. Ej blott de växlande sinnesstämningarna, och de voro många, men själva det tekniska arbetets detaljer, den första konceptionen, ändringar i uppställningen, i gester, i färger, allt berättar han om — och man ser, att han icke blott har en förståelsefull lyssnarinna i sin moder, men också en rådgivarinna, vars vinkar även i fråga om just det rent konstnärliga äro honom dyrbara. Dock, självfallet innehålla breven också annat: för att icke tala om att de på många sätt belysa brevskrivarens eget väsen, få de en viss allmän betydelse genom skildringarna av parisiskt konstnärsliv med de många figurerna som där möta.

Edelfelt hade av välvilliga lärare och andra vänner predestinerats till historiemålare: något annat kunde rakt inte komma i fråga. Hans eget mycket utpräglade historiska intresse var väl därtill en orsak, men också det att historiemålningen då ansågs vara den verkligt förnäma arten av måleri. Akademitiden i Antwerpen hade på allt sätt underblåst denna föreställning. Själv omfattade Edelfelt den alls icke med någon övertygelse, och genren i sig själv hade icke hans hjärtas sympati. »Det är det förargliga med historiska saker», skriver han redan 1877, »att man aldrig kan giva dem den aspect de réalité, som åt scener som man själv sett... Jag hatar det måleri, som fått spenamnet

'la peinture de bibelots', där bibeloterna äro allt och det hela är uppfattat så som ett vackert välgjort stilleben.» När han har en tavla färdig, slår det honom, att i stället för att göra en »storartad, gripande, levande scen», han blott åstadkommit »en massa oordnad teatergrannlåt». Framgången med Ett barns likfärd för honom sedan helt över till friluftsmåleriet, men ännu efter den är han osäker om sin kallelse. Albert Wolff har sagt till honom: »har icke er framgång botat er för kungar, som rycka lik i skäggen — lämna maskeradmåleriet åt dem som icke kunna göra bättre!» — men samtidigt citerar han andra, som fortfarande vilja övertyga honom om, att historiemåleriet är hans rätta gebit. »Bäst är att ej höra någon», tillägger han dock resolut, »utan måla precis vad man vill och för tillfället känner sig livad för». En del stora historisktpatriotiska ämnen, som han välvde i sin håg, inspirerade honom dock icke tillräckligt: Sveaborgs kapitulation, någon svensk konungs resa i Finland m. m. Senare hörde man honom tala om denna »historiska» period såsom någonting på sidan om vad han egentligen bort göra; men han medgav gärna, att han under den lärt åtskilligt.

Någonting — och detta är rätt märkligt — som han gång på gång ger uttryck åt, är hans längtan efter färg. Hans egen kolorit, liksom allas vilka stå honom nära, tyckes honom bunden, han kommer ej utifrån den till någonting fritt, varmt, levande och lysande. Han klagar över att allt blir för brunt efter att ha varit för svart, att tonerna i Drottning Blanca »bli sorgliga, svarta och dystra». Dagnan-Bouveret har sagt till honom — förträffligt för resten: »hela tavlan

måste sjunga, icke blott kvinnan», och han försöker spela in »des notes gaies» i den, men utan att lyckas. »Det står då skrivet i stjärnorna», säger han, då tavlan är färdig och han finner den blek och grumlig, »att jag aldrig kan bli kolorist». »Det värsta för mig är att sammanställa färgen», skriver han tidigare, »och jag märker dag för dag att jag ej är det ringaste kolorist». Betagen av den »storartade österländska koloriten» i Salomos Höga visa önskar han måla ett motiv ur den, sedan han sett en strålande vacker judinnemodell. Även när han fullbordat Ett barns likfärd, beklagar han, att han icke gjort mer av landskapet. Men riktningen var nu en gång sådan den var och gav honom icke en tillfällig sporre att söka nå sin strävans mål och ersätta vad han tyckte sig sakna.

För övrigt är denna 22—24-årige yngling fylld av den djupaste vördnad för sitt arbete. Det är för honom beständigt det första och sista, vid alla tillfällen tänker han på vad han just är sysselsatt med, och hans längtan att få det så bra som någonsin möjligt är icke traktan efter framgången, utan — såsom han någon gång antyder — ett begär att icke synda mot konstens heliga majestät genom att med alltför svaga händer komma vid det. Rörande säger han: »Om man verkligen är konstnär, så måste man väl alltid vid jämförelsen mellan det man känt och det man åstadkommit se skillnaden omätlig och sucka: Jag var dock ämnad till något större. Detta är ej egenkärlek. Det är gudsbelätet, som allt mer och mer inser att det blott är ett *beläte* av Gud.» Allt medan han griper tag i de stora historiska uppgifterna och utställer på salongen, fortfar han att gå i Ecole des Beaux Arts, och han säger sig

vilja teckna och modellera, »ty det är i konstruktionen, i själva grundprincipen för all bildande konst, som jag är så ytterst svag». Han upprepar och han följer sin lärare Gérômes ideliga maning att komponera och komponera. Vem skulle trott att den utmärkte tecknare och i sin komposition alltid övervägande, smakfulle och harmoniske konstnär som Edelfelt var betraktat dessa sidor som sina svaga? Men måhända hade han just föresatsen att arbeta upp dem att tacka för vad han sedan åstadkom. I alla fall finner man hos honom redan nu vad man senare alltid återfann: ödmjukheten inför uppgiften, brist på varje slags förhävelse, en aldrig slappnande iver att arbeta för att nå det bästa möjliga, en ädel och vacker anspråkslöshet vid jämförelsen med andra.

Medan Edelfelt ännu vid Drottning Blanca känner sig mycket osäker och tvivlande på sin förmåga, stadgas emellertid hans tilltro till sig själv vid det följande arbetet. Den brinnande byn ägnar han sedermera ett ringare intresse, och med en uppriktig oförbehållsamhet och utan att gruva sig däröver, medger han även att denna tavla misslyckats: han »förgås av harm över att denna gång ha lyckats till hälften blott, för att icke säga misslyckats, och jag *måste, jag måste* nu tänka på ett nytt stort arbete för att förjaga mina grubblerier»; han talar om sitt »fiasko», föreslår att bilden skall tjäna som avdelningsskärm i hemmet o. s. v. När sedan den stora framgången kommer med medaljen vid 25 års ålder, råkar han icke alls ur sina gängor, är blott innerligt glad, icke minst på sin mors vägnar, firar triumfen med sina vänner och uppgör nya planer.

I ateljén gå kamraterna och öva kritik och ge råd,

alltid välkomna, ofta förbryllande. Det är Bastien-Lepage, som har en skarp kritik och vars konst Edelfelt beundrar, men som icke verkar sympatisk — han tycker bara om en konst, säger Edelfelt, och det är hans egen. Det är Courtois och framför allt Dagnan-Bouveret, vars talang Edelfelt länge ställde högt och vars råd han särskilt lyssnade till. Men där kommo också äldre. G. Cederström presenterar honom för Bonnat, vilken uppmuntrande kritiserar hans porträtt av Koecklin-Schwartz, samt för Meissonier och Munkacsy. Skildringen av besöket hos Meissonier och av hans ateljé är livlig och rolig: gubben låter icke hindra sig i sitt arbete, uppmanar blott Cederström att »fouillera» i portföljerna, tycker att Edelfelt har ett egendomligt huvud och vill måla hans porträtt samt ger honom det rådet att »travailler dur», ty det är det enda sättet att komma fram. Detta första sammanträffande med den store mästaren imponerar ofantligt på Edelfelt: »Ack jag kan ej glömma visiten hos gubben Meissonier. Dessa korta minuter i M:s atelier gav mig åter en fart, som, om Gud vill, skall bära frukter; jag knöt näven i byxfickan, förargade mig åt att jag var en sådan stympare, då jag kanske ändå är född till något bättre. Men det är så svårt att ständigt hålla ångan uppe, att riktigt koncentrera sig, och att *vilja* med allvar.»

Huru starkt Edelfelt än är bunden vid den konstriktning, i vars mitt han nu utvecklar sig, ser han dock kritiskt på vad som alstras omkring honom. Många av dukarna på salongen, säger han, »äro så skickligt gjorda, att jag troligen aldrig kommer till denna yrkesfärdighet, och dock skulle jag ej ha velat signera dem. Det är något banalt, simpelt, osjälvständigt uti *den*

delen av den franska konsten, en simpelhet som söker dölja sig under ett lager av poudre de riz.» Men naturligtvis är franskt måleri för honom det enda dugande, och han talar med beklagande om att finnarna fastnat i det »skojiga» tyska landskapsmåleriet. Bland skandinaviska konstnärskamrater skymta i breven en hel del, Salmson, Hagborg, Pauli, Ekström, Borg, Wahlberg, Skånberg, Sandberg, Österlind, Bissen, Thaulow, Skeibrok och andra. Julfester och »Valhallafester» i deras sällskap skildras. Men Edelfelt trives dock icke rätt i den skandinaviska kretsen. »Jag sympatiserar ej med dem i artistiskt avseende», säger han, och om klubbaftnarna skriver han: »Jag är aldrig mig själv vid dylika tillfällen utan känner att jag poserar och försöker att presentera mig si eller så». Bland svenskar synes han under denna tid mest hava sällskapat med G. Cederström, som på allt sätt varit honom till hjälp. En liten episod är karaktäristisk. Cederström har på en dag fått låna en björnhud från Bon Marché och underrättat Edelfelt att denne kunde få måla av den. Han placerar sin stora duk Drottning Blanca i en vagn, kör upp till Cederströms ateljé och »vi gnodde båda på som besatta och när det började skymma, så voro vi visst icke nöjda med vårt arbete, men fingo lov att se på huru huden skickades bort igen».

Av landsmännen står honom Gunnar Berndtson, den jämnårige barndomsvännen, närmast, och de bo under en tid tillsammans. Edelfelt håller mycket av Berndtson, uppskattar dennes flit och talang och är glad över hans framgångar i Ecole des Beaux-Arts; men han kan icke förlika sig med att vännen ständigt »moltiger». Jag minnes med anledning härav huru

Edelfelt en gång, just i Paris, då det var fråga om finsk trumpenhet och ovänlighet, såsom ett exempel berättade, att den honom annars så trofaste och tillgivne Berndtson under hela deras långa samvaro och samarbete en enda gång uttalat sitt gillande av något som Edelfelt gjort. Det var då Berndtson såg Pasteurs porträtt och utlät sig: »vet du, det där är förbannat bra!» — Walter Runeberg fortfar att intressera sig för sin unge landsman, under vars svåra sjukdom i Rom 1876 han visat honom så stor vänskap, och fastän de i sina konststrävanden föga mötas, är Runeberg alltid full av uppmuntran. Landsmän som komma till Paris ha nu, som efteråt, i Edelfelt en tjänstvillig hjälpare och ciceron. Den originelle skulptören Stigell, som anlänt från Italien, skaffar han in hos Cavalier i Ecole des Beaux-Arts och ger av honom följande karaktäristik, vars innebörd alla som känt mannen skola sentera: »Stigell är fix och ferm, men hans fullkomliga brist på vanliga skolkunskaper gör att man ofta förvånar sig över vad han säger.» Och han tillägger mycket förnuftigt: »Han *tänker* emellertid, och denna tänkande okunnighet är ofta roligare än enfaldig lärdom».

Allt som hade med fosterlandet att göra stod, näst hans hem och hans konst, nu liksom framgent närmast i Edelfelts tankar. Hur genomträngt av allvarlig och uppriktig känsla är icke i all sin ungdomliga patos det brev han skriver till sin mor vid underrättelsen om J. L. Runebergs död, och hur förstår han icke skaldens betydelse: »Måtte alltid våra stora män vara sådana som han, och måtte de framför allt vara *män* som han, från hjässan till fotabjället. Vad vore vi om han ej funnits och vad vore vårt land — ett slags Öster-

sjöprovins med hovråd och guvernementssekreterare, utan självkänsla, utan stolthet, utan hopp på en nationell framtid ... Då kejsar Alexander talte om att han ställde Finland bland nationernas antal, kom denna vackra fras för tidigt. Först då Runeberg uppväckte den patriotism och den kult för det sköna, som äro huvudvillkoren för vår existens, först då begynte finnarna bli ett folk. När jag tänker på de sista ord jag hörde från hans läppar: gå du på och arbeta raskt, så går det nog, så känner jag det som en välsignelse som svävar över min tarvliga person.» — När A. E. Nordenskiöld på Vegafärden kommer till Paris, är Edelfelt med hela tiden och icke så litet stolt över sin landsman, vars trygga manlighet, distraktion och utpräglade svensk-finska uttal han beskriver. Trots sin förtjusning över Parislivet längtar han alltid hem, och skulle han där ha tillfälle till samma utbildning och samma umgänge, så begärde han ingenting bättre.

*

Sådana te sig i korthet de bidrag till kännedomen om Edelfelts utveckling som dessa brev lämna, och ungefär sålunda föreställer jag mig att man ur dem kunde konstruera ett embryo till hans biografi under denna tid. Några stilistiska mästerverk äro dessa brev icke, jag finner till och med många av de tidigare som jag haft i hand raskare skrivna, och ännu tyder ingenting på den spirituella och ovanligt underhållande epistolarstil, som senare blev Edelfelts. Men i stället giva de honom så omedelbart som det bara kan tänkas att en yngling ger sig i förtroende till sin mor, vilken han icke

blott älskar, en håller för sin »bästa vän», sin säkraste rådgivare och sitt starkaste stöd. Självfallet är där mycken ungdomlighet, mycken tvehågsenhet om vägarna och mycket tvivel om förmågan, men där är också ett allvar, som rent av imponerar och en vördnad för arbetet, som hos denne yngling kunde tjäna till exempel för många av senare generationers betydligt äldre konstadepter. Och framför allt möta vi den älskvärda, behagliga och genomkultiverade ande, som vi sedan lärde oss skatta så högt.

2.

Medan den tidigare av Berta Edelfelt utgivna brevsamlingen hade till genomgående motiv den åldern medföljande osäkerheten, misstron och misströstan, är tonen helt annan i de senare breven, som sträcka sig från 1880 till 1883. Den karaktäriseras bäst av systern i företalet: »Om han än är lika sträng, ja, strängare än förr mot sig själv, tvivlar han dock icke längre på sin talang, och vägen till ryktbarhet ligger rak framför honom. Livet rycker honom med sig. Han står mitt inne i det med alla känslor och sinnen vakna, och intrycken jaga varandra i hans själ. Då sätter han sig ned och skriver om allt det som rör sig i hans huvud och hans hjärta till den enda, som alltid förstår och aldrig missförstår honom, som i sitt sinne ger de riktiga proportionerna åt hans utbrott av extas eller förbittring, som vet, att de omdömen om konst, människor och förhållanden, som i ungdomen slungas ut, ofta äro underkastade förvandlingens lag.»

Denna senare volym börjar i december 1880, efter det Edelfelt på våren fått medalj för sin tavla Ett barns likfärd (nu i Konstföreningens galleri i Helsingfors). Han upplevde då, vad så många andra gjort i Paris, att bli ryktbar från den ena dagen till den andra. Den 25-årige konstnären överhopades med beställningar från Europa och Amerika, de stora illustrerade tidningarna begärde teckningar av hans hand, konstvänner och samlare från olika länder sökte upp honom. Bland fransmän, med vilka han nu kom i beröring, var familjen Pasteur. Den store vetenskapsmannens son, sedermera diplomat, hade skrivit en uppsats om honom och införde honom i sitt hem, där han från början mottogs med överflödande vänlighet och hela livet igenom betraktades såsom en av husets närmaste. Denna intima bekantskap förde till hans stora triumf på salongen 1886, Louis Pasteurs porträtt.

Hans brev bära prägeln av lycka och ljusa förhoppningar men också av lugn prövning. Han prisar livet i fantasin, och han gör, såsom han ofta plägade, handgripliga jämförelser med en verklighet, som omgav honom bland vänner och bekanta i hemlandet:

I det hela taget är jag ej så olycklig över att ej vara räkenskapskarl och ha en kamrersnatur. Gud bevare mig att vilja säga något om dessa människor, hederliga och aktningsvärda. Men . . . tänk hur världen skulle se ut om vår sort helt och hållet vore borta! Sparbanker, livränteanstalter, välgörenhetsinrättningar överallt; nyktra, hederliga och torra människor som på klockslaget skulle infinna sig på sina kontor och ämbetsrum — men ingen litteratur (d. v. s. ingen verkligt konstnärlig litteratur), ingen konst, ingen élan, ingen tvivlande oro, inga excesser men heller ingen stormande glädje . . . I går kommo vi in på litteratur. Zola, Daudet, Flaubert, Victor Hugo, Voltaire — och så upp till romare och greker, sist till Homerus. Mamma ser att jag riktigt skrävlade om allt. Saken var, att jag på morgonen talat i tre timmar med Courtois och Dagnan om dessa saker. Det verk-

ligt konstnärliga ... tycktes vara hebreiska för vännen X, och jag kände mig flera gånger djupt olycklig över att ej vara förstådd. Men mina funderingar hade fått ge sig luft, och fastän jag hade talat för döva öron, kände jag mig lättare till mods. Oförnuftigt är det att i timtal gräma sig över att en bok saknar fläkt, att ett konstverk är skralt, och i alla förståndiga människors ögon är man ju blixtgalen då man ställer sådana frågor högre än mat och dryck, kläder och föda, sin ekonomiska framtid o. d. — men kunde alla jordens sorger förmå mig att förneka den fröjd, den själens njutning, som en vers av en stor skald skänker mig? Är man icke skald själv, då man tänker, känner varmt även om man hindras att uttrycka tanken klart, och är icke just »ce petit battement de cœur que je connais si bien», som Musset säger i ett brev, just inspirationen bland det allra härligaste och lyckligaste som på jorden finnes.

Som i ett kaleidoskop följer bild på bild från livet i Paris, stora världen, konstnärsfester, där den unge hyperboréen kommer i beröring med intelligensens spetsar och teaterns skönaste stjärnor, arbetet, som icke vill gå och inbringar straffpredikningar från Bastien-Lepage, beställningar, bl. a. teckningar till en tidskrift, vilket förskaffar honom en lustig seans i Croizettes klädloge medan hon gör toalett och besök i hennes magnifika palats, ävensom Ch. Gounods och senare Alexandre Dumas' bekantskap och umgänge hos dem. En rolig bit om en konsthandlare, som vill att han skall måla Chopin vid pianot och George Sand som hör på, och när Edelfelt invänder att 1840-talskostymerna äro tråkiga, ber honom »flanquer» åt Chopin, som var polack, en präktig polsk adelskostym med skinn och åt George Sand, »qui était une femme extravagante», en vacker 1600-talsdräkt. Några riktiga och vittseende utgjutelser om fransk litteratur, vars olycka är att den göres i Paris och för en blaserad och upphetsad publik — i bakgrunden Runeberg som mönster för den sunda jämvikten.

Därpå reser han till Spanien på några månader, beundrar museerna och kvinnorna och finner till sin glada överraskning vid åtskilliga tillfällen, att han genom sin prisbelönta salongstavla är känd — han och hans land. Han upplever i Alhambra »en av de skönaste dagarna i sitt liv», hänföres av folkmusiken på de små kaféerna, vilken han lär sig, träffar en massa människor, målar, njuter och får tid att beskriva allt, sida upp och sida ned med ett ypperligt humör och en fulländad åskådlighet. Den enda dystra punkten är Escurial: »Här får man över sig en känsla av hat, riktigt hat till absolutism och obskurantism, ty ingenting av det briljanta, som försonar oss t. ex. med Napoleons, Ludvig XIV:s och Gustav III:s egenmäktighet, är här till finnandes.»

Vid återkomsten får han till första arbete att teckna Alphonse Daudet. »Det är en liten, mycket lurvig herre med den allra vackraste profil, bruna ögon, som genom den mest förryckta närsynthet se något blinda ut. Han är särdeles sympatisk, enkel och kamratlig, talar mycket men sakta, och har en liten provençalsk accent. Vi resonerade hela tiden, och det var roligt att höra honom tala om sin ungdom, den sorgligaste, fattigaste, eländigaste man kan tänka sig — svält, utfattigdom, försakelser talade han om, men utan ostentation. Vi talade om Finland, om Ryssland, om Turgeniew, som är en av hans intimaste vänner, om Sverige, om folkvisor, kommo därifrån till zigenare, Ungern, Brahms och Chopin. Då var han riktigt i sitt esse, och under det jag tecknade, gnolade vi alla möjliga ungerska danser, som vi ömsesidigt påminte varandra om. 'Ack, den som vore kompositör', suckade Daudet. — Så gingo vi tillsammans åt 'les fils de

famille', dessa dumma, pösande borgare, som förpesta Paris.»

På sommaren börjar han hemma sin stora komposition Gudstjänst i nyländska skärgården. I slutet av oktober for han till Petersburg för ett porträtt. Det blev en lång vistelse, ända till april, ty när han såsom medlem av den ryska konstakademin ställt ut några tavlor där, fick han i uppdrag att måla storfursten Wladimirs små söner och därpå Alexander III:s och Dagmars två barn Mikael och Xenia. Det var en underlig upplevelse, denna tid, som till en stor del tillbragtes på de kejserliga slotten nära huvudstaden, och åtskilligt av hans brokiga intryck kommer fram i breven, medan man dock tycker sig förnimma att mycket blivit undertryckt såsom alltför personligt. Det var icke något särdeles nöje att i gryningen klä sig i frack och resa ut till Zarskoje Selo:

Både i går och i dag har jag stigit upp kl. $^1/_27$, rakat mig, klätt mig i frack och vit duk, och begivit mig av i det ohyggligaste väder till bangården. Kl. $^1/_29$ är jag i Zarskoje, åker upp till slottet en dryg kvarts timme och träder in. Först bocka 4 schweizare och 2 kyrrassiärer, sedan kliver jag upp för trappan och träder in i matsalen, där vanligtvis ett tiotal betjänter i svarta livréer sitta och sova, därefter öppnar jag salongsdörren, går igenom salongen och har då utsikt inåt storfurstens och storfurstinnans rum, bugar om jag ser någon av dem och fortsätter in i vinterträdgården. Sedan låter jag kalla på barnen och börjar.

Och de fester, som till omväxling erbjödos, hade föga av Paris:

I går afton var storartad middag hos B—f. Ytterst rikligt, ryskt, champagne i floder, pastejer, fiskar, glacer, stekar, allt pudtals. Ett tjugutal personer voro inbjudna, bland dem Jacoby, författaren Krestoffsky, en gitarrspelare, några läkare m. fl. Det dracks, omfamnades och kysstes förskräckligt. B—f flög som en skottspole omkring bordet, tvang folk att äta och dricka — artigheten själv. Jag och X. kysstes tre gånger under aftonens

lopp; så särdeles aptitligt var det ej, men jag hade i början råkat svälja en rutten ostra och då var allt detsamma. Efteråt spelades och sjöngs. Krestoffsky sjöng komiska kupletter, som lära ha varit oanständiga. B—f spelade gitarr.

Det första mötet med kejsarinnan, som bor i Gatschina, lovar bättre. Visserligen är det litet besvärligt, innan han kommer fram.

Jag fördes nu till furst Galitzin, överceremonimästaren, som mycket vänligt tog emot mig, och av honom in i en stor sal, där alla de audienssökande sutto. Döm om min förvåning då jag bland de många generalerna upptäckte två fullkomliga asiater i stora turbaner, en pojke och en äldre man. Det var emiren av Bokhara och hans son. Snart satte sig alla i rörelse. Först en löpare med stora fjäderbuskar och lång prestav, varmed han knackade i golvet vid varje av de långsamma stegen, så en general, så emiren med son, så de övriga, jag i bredd med en general, som kom direkt från teketurkmenerna, och sist Galitzin. Sal in och sal ut, de äro hundrade — alla rikt möblerade i Louis XVI smak, och så korridorer, trappa upp och trappa ned — det tog aldrig en ända, allt i samma långsamma takt — tills vi kommo till en dörr där två soldater och två korpsvarta negrer höllo vakt. En ny sal, igen två negrer, och så kejsarinnans salong. En om en ropades vi in i det allra heligaste. Då min tur kom slogs dörren upp, och furst Galitzin sade mitt namn. Jag steg in och Dagmar stod där och såg ytterst fin och behaglig om också alls ej kejsarinnelik ut. Hennes enkla väsen och snälla, goda blick, hennes lilla växt, något blyga uppträdande kontrasterade med ståten och ceremonierna förut. Hon var klädd i svart atlas . . .

I slottet beundrar han särskilt de kinesiska samlingarna, de största han sett, »tusen sinom tusen vaser, möbler, skärmar, dockor, porsliner, uppställda i ändlösa gallerier». Men helt annorlunda uppriktigt låter det när han berättar för modern om en afton med en zigenarkör, entusiastiskt beskriver primadonnan och oförbehållsamt säger: »Vad jag kan begripa att man kan ruinera sig för en sådan där.» — På akademin upplever han förargelser, emedan man är ovänlig mot honom, och över huvud gör hela atmosfären att han icke känner sig väl.

Men om nätterna lögar han sig i Victor Hugos, Miltons och Heines verk, och hans genidyrkan får ny näring. Och när han återvänder till Paris efter att ha fullbordat porträtten, sålt en tavla till kejsaren och fått en ny beställning av kejsarinnan, utbrister han i en hymn över vårens Paris, frihetens luft, den trygghet varmed han intar sin plats, allt detta berusande, härliga, som är så himmelsvitt skilt från vad han nyss upplevat.

Tre månader i Paris i idel solsken och framgång: en andra klass medalj för Gudstjänsten, tavlan såld till franska staten för att upphängas i Luxembourg, allmänt erkännande och ingen avund. Svenskarna äro de enda, som tycka att det är något mycket, och en av dem säger till honom: »Ser du, en tredje klassens medalj är redan fint, men en andra klassens, ser du, det är djävligt fint.» Han införes i de mest exklusiva franska kretsar och njuter av samvaron med ungdomsvännerna, som nu blivit de förnämsta och av vilka han numera mest beundrar Sargent och Dagnan. I bredd med dem känner han sig klen, men Salongen ger honom »en ofantlig lust att arbeta igen», och barnsligt tillägger han: »Vet Mamma, att jag nu igen svär på att bli målare och bara en riktigt god målare. Jag känner på mig att jag med Guds hjälp kan gå långt. Jag talade så mycket med Dagnan just nu. Se det är en karl. Det finns ingenting så styrkande för en svag figur som mig, som dessa hela, förtröstansfulla naturer, frimodiga och starka.» Sargent kallar han en »amoureux de l'art och en av de mest intelligenta människor jag träffat»; och ur hans hjärta stiger en uppriktig suck av tacksamhet: »Vad det är för en lycka att ha levat med så många människor, som ej äro åsnor.»

Medan i den föregående brevvolymen rätt ofta talas om fester och annan samvaro med skandinaver, särskilt svenskar, förekomma dessa mycket sällan nu. Edelfelt hade ju haft den sällsynta lyckan att få nära kontakt med franskt liv, sådan som ingen annan av hans nordiska samtida, och han gick helt och hållet upp i detta liv, som han älskade och beundrade och varav han var viss om att draga den största nytta för sin utveckling, utom att det icke lämnade honom tid till annat. Den »amour du clocher», vilken han en gång skriver att den franska litteraturen saknar, den friskade han upp under somrarna i sitt hemland, och hans bästa saker, även de som i Paris ansågos bäst, bära dess märke. — Emellertid skymta från denna tid några bekanta nordiska typer:

Jag gick i går kl. $^1/_2$ 3 e. m. till Becker och i hans trädgård träffade jag Wahlberg, som hade modeller, två små barn, som han förgäves sökte måla i ett stort landskap, en makalöst vacker svensk ängsvy. Han kan ej just teckna figurer, gubben stackare, och har suttit och bråkat och ändå sågo de ej mänskliga ut. Jag tog paletten och målade figurerna på två timmar — ibland lyckas det ju, i synnerhet då man ej är rädd, och jag gjorde de vackraste små figurer en plein air, som jag gjort på länge. Wahlberg var förtjust, Becker och några fransmän stodo och beundrade, och W. försäkrade att jag förtjänat åt honom 2,000 francs mera på tavlan. Följden blev att Wahlberg genast bjöd Becker och mig på en alldeles ursinnig middag med laxöringar, caneton de Rouen, gröna ärter, sparris, jordgubbar, alla möjliga viner, allt på en av Paris bästa restaurationer. — Vad färgen är annorlunda här än i norden — inga brutala övergångar, fina, grå toner, allting delikat, vackert. Jag håller av Paris ändå, håller av luften här, färgen, människorna som jag ser på gatan. Då jag i går satt med Wahlberg och Becker, tänkte jag på midsommaraftonen 1874, då jag med dessa herrar satt i Asnières och åt middag liksom i går. Vad denna tid ligger långt, långt borta, och vad det hade k u n n a t gå mycket sämre för mig. Wahlberg drack för dessa åtta år, för mig, som då var en anspråkslös rapin, för mina framsteg och för vad jag ännu kommer att göra. Trots sina 48 år blev han livad och svor på, att han ännu skulle göra

under och mirakel och gå framåt ännu med stora steg. Detta är det enda rätta, alltid se framåt och excelsior! »Arg får man vara, men aldrig modlös», sade han.

En annan gång berättar han om sin landsman skulptören Ville Vallgrens bröllop (med Antoinetta Råström från Sverige):

På morgonen gick jag till mairiet, där civila vigseln skedde. Hon såg mycket nätt ut, flickan eller frun, mycket vackra ögon. Därefter åts frukost, och Ville kom till mig för att låna dynor och en matta. Inte har han just mycket pengar, men vår Herre är ju de dårars förmyndare. — Då jag kom till Villes bakom all ära och redlighet belägna atelier, var vigseln över och en samling skandinaver i färd med att dricka bålar. Ville hade arrangerat det riktigt trevligt, och det hela har bestämt ej kostat 100 francs. Walter Runeberg höll tal på tal, stämningen blev livad, och jag ryckte fram med ett tal för gubben Wallgren. Ville var rörd. — Doktor Munthe läste ganska vackra verser om ungdom och fattigdom och framtidshopp. Vi togo oss till att skriva på fläcken en festkantat med soli, kör av ynglingar och kör av jungfrur, barytonsolo, recitativer o. d. Det hela blev mycket roligt, ehuru det ej tål en strängare kritik. Jag författade ett balladartat solo. Bäst var Janzons (Spadas) verser på melodin av Sandals kanon. Några tal av den ene och den andre voro rätt lustiga.

Återkommen till Paris sent på hösten, griper han sig an med en tidigare beställning, svenska ministern Reuterskiölds frus proträtt, vilket intresserar honom mycket och ju även blev ett av hans bästa. Men så hade han också under sommaren gjort ett märkligt lärospån i porträttkonst, den ypperliga bilden av sin mor. Den hade han tagit med sig till Paris, men ställde icke ut den. Allvarstankar i fråga om konsten och honom själv tränga sig nu på den mognande mannen. Han ser förträffligt sina svagheter, pinas av dem och vill bekämpa dem:

Jag är utledsen, skriver han nyårsnatten, f. n. på allt vad bibelotmåleri heter, och ser en hel del av samtiden, så i konst som sinnen, stå för mig som spridda, ganska konstiga, men ock ganska likgiltiga lyxpjeser på en étagère. Jag längtar efter något som

kunde rycka upp mitt sinne tillräckligt för att även gå andra till hjärtrötterna, något som på förhand skulle tillkännage att här icke är skämt å färde; något duktigt, manligt — låt sedan ämnet vara vilket som helst. Jag nekar ej att jag denna gång skulle vilja göra något helt poetiskt, hörande till sagan mer än till historien — jag drömmer om någon prinsessa i en nordisk sommarnatt, men jag får ej fatt i henne. — Det finnes ytterst få saker bland de miljoner moderna tavlor som produceras, som verkligen förena såväl den raffinerade kännarens som den vanliga betraktarens bifall. Jag har gjort orätt i att svagt, undfallande krusa för dem båda — nej, båda skola tagas med storm, båda skola t v i n g a s att erkänna konstnärens tanke. Kraft, kraft, det behöver jag, även om min starka sida ligger åt det idylliska, lugna och glada.

Det är ganska märkligt att denne unge realist, vilken betraktades såsom en synnerligen trogen adept av den nya skolan, redan nu svärmar om romantik i sin konst. Det var hans djupast inne levande sinne för och behov av poesi, som här kom fram. Och litet senare uttalar han sin konstnärliga ringaktning för tidens litteratur — en dom som den tiden skulle ha förefallit hans litterära medsträvare konservativ och förkastlig och vars profetia skulle ha bragt dem i uppror:

Den moderna litteraturen är moraliserande, politiserande, filosofisk, naturvetenskaplig. Och just därför tvivlar jag på den. L'a r t p o u r l'a r t, den gamla bestridda satsen, håller jag ändå på. Nu för ögonblicket kan man ej öppna en bok utan att tvärt komma in på spörsmål som bäst kunde förhandlas i nykterhetsföreningar, arbetarklubbar och Magdalenahem — men behöves all denna jämmer för att det skall bli poesi utav? Om 30 år kommer den s. k. naturalistiska riktningen att bli till den grad gammalmodig, att den kan jämföras med det mest rysligt långtrådiga i den didaktiska litteraturen.

Fastän han själv klagar över sin svaghet och mottaglighet för intryck, låter han sig icke doktrinärt ledas av teorier liksom han låter sig bländas varken av verk eller människor, när han icke finner dem äkta eller när de icke omedelbart tilltala hans väsen. Han kan

icke rätt med Alexandre Dumas, trots dennes stora vänlighet. Edelfelt är stött och sårad av hans dedikation till sin dotter på ett av skådespelen: »Ma fille Colette, reste toujours une honnête femme, c'est le fond des choses.» Hur kan en far förutsätta något annat! Han förklarar sådana egendomligheter genom att Dumas aldrig haft något hem. »Han är son till sin excentriske far och en judisk aktris. Gengangere! Av en sådan sammansättning måste något skevt, underligt uppstå.» Men som vanligt kapitulerar han inför den stora begåvningen:

Han är kvick och rolig, skeptisk och ofta paradoxal. I alla fall är han intressant. Han trissade om några republikanska politiker på ett högst remarkabelt sätt i afton; de visste till slut ej ut och in på sig. Han stred mot nationalitetsprincipen och mot majoritetens rätt, yttrande sig för andens och snillets internationella aristokrati — alldeles som Ibsen. Det är ju dock så.

Vi ha sett bevis på Edelfelts kritik av den konstriktning, av vilken han själv föres med. En annan gång säger han, efter att ha besökt några »cerclars» utställningar, att han kom bedrövad därifrån:

Det var en så total brist på själ i allt detta måleri, något så »fait de chic», frambragt utan den minsta födslovånda, att jag allvarligt började nagelfara med mig själv. Gör icke jag på samma sätt? Är icke mitt måleri lika mycket ett resultat blott av inlärd skicklighet och handalag?

Han känner ett starkt behov av uppryckning. Det är helt säkert Björnsons sällskap som smittar. Denne har kommit till Paris kort före jul och Edelfelt blir bekant med honom, liksom med Jonas Lie, genom Walter Runeberg. Han betages av det som alltid trots allt tilltvang sig hans hänförda dyrkan: konstnären, geniet. Förträffligt karaktäriserar han Björnson liksom Lie, och flera betecknande episoder anför han. Då dessa

kunna vara av intresse i vidare kretsar än dem, som nås av boken, må här en del utdrag anföras:

I går afton var jag hos Björnstjerne Björnson. Han verkar i allmänhet mycket behagligare, anspråkslösare och hyggligare än vad man föreställer sig ... Naturligtvis är han förfärligt norsk och röd demokrat, men låter också andra säga sin mening .. Han är alltid i tagen, Björnson. En livskraft och en rikedom på idéer som förvånar, ehuru hans funderingar ofta slås omkull av logiken. Paris behagar honom mycket. »Man blir saadan dramatisk stemt.» Han skall gå på boulevarden, i folkvimlet och tänka ut sin nya bok. Komisk ser han ut; en stor hög skinnmössa och en knölpåk värdig jag vet ej vilken av forntidens vikingar ... Småaktig är han i sitt hat till kung Oskar, och försummar ej ett tillfälle att förlöjliga honom. »Den skandinaviske kejser», som han kallar honom. Gambetta är hans idol — dock anser han honom ej tillräckligt demokrat.

Ett par veckor senare:

Han har något så kraftigt i sig, något vari vi igenkänna det bästa av vår nordiska karaktär, att han åtminstone på mig verkar uppfriskande, glädjande. Vad bryr jag mig om hans förhållande till kung Oskar? Dessutom är det ej Norges politiska ställning som utgör samtalsämnet. Nu för ögonblicket är det Gambetta, som utgör föremålet för hans lyriska utgjutelser. Vad han säger allting bra, naturligt, livligt, poetiskt! Det är dock en konstnär! Vad gör det mig att han är norsk norrman — vore han kines så vore det mig detsamma — det är geni på karlen. I förrgår afton var han med fru och Jonas Lie med familj hos Thaulows på middag. Jag var den ende icke norrmannen. Lie är en mera doktrinär, logisk och kanske mera praktisk natur. Eget är att de båda ställa Strindberg så ofantligt högt. Björnson har jag ännu ej hört säga ett ord om Runeberg, men jag är mycket nyfiken att få tala med honom därom. Lie beundrar Jacobsen ofantligt, och däri förstår jag honom så väl. Han ser i Jacobsen en aftonrodnad av en stor litteratur; i den finciselerade, raffinerade och kraftlösa analysen slutet på det danska folkets höga, långa, briljanta konstutveckling. Lie kunde icke nog beundra några ord i Niels Lyhne — just desamma som vi i somras så ofta upprepade, t. ex. »der er dog noget i de Klokker», och det sista: »saa dog han da Döden, den vanskelige Död», vilket Lie säger är skönt som det bästa som någonsin skrivits. Flaubert hade rätt då han höll fram ljudets, ordets betydelse. Vi talade mycket om detta underbart förtrollande i vissa väl funna ordsammansättningar, och kommo till detsamma som jag så ofta sagt, att konsten är något som icke med ord kan förklaras, detta något

som gör att två ljud fogade det ena efter det andra ger oss en kall rysning av förtjusning, under det att tvenne synonyma ord ej göra det eller t. o. m. ordföljdens omkastning förtager all verkan. Det är ju detsamma oförklarliga som existerar i musiken och i måleriet. — Två färger och två toner stå härligt samman under det att den minsta förändring rubbar harmonin — och detta utan lagar, utan tecken till logik. Det är denna rent fysiologiska sida av konsten, detta som går från öga eller öra direkt till ryggmärgen och hjärtat och löper förbi förståndet, det är detta som gör att estetikerna aldrig komma ut med annat än orimligheter. Heine är ett ypperligt bevis. Vad är det som gör att i sången: Es war ein alter König, den helt banala satsen om pagen: »Er trug die goldene Schleppe der jungen Königin», vad är det som gör att vi bakom dessa högst vardagliga ord se en värld av bilder, och att hela situationen står för oss glänsande klar? »Sie mussten beide sterben, sie hatten sich viel zu lieb» kan ej förstås utan det förra och det hela får färg, liv och oändlighet just genom detta: Er trug o. s. v. Men Heine är väl nästan den styvaste just i detta att sätta färg i orden . . . Björnson talte om att han (vid Gambettas begravning) stod bredvid en socialist, som stod där »den første time og lo; saa stod han en time til og var taus, og vid den tredje timen gav han sig, og han graed». Mamma skulle höra huru bra han säger något sådant där.

Björnson har ett magnifikt huvud, fint och kraftigt på samma gång. Unter uns tror jag ej att Björnsons kraft är mycket att komma med. Han är bestämt en lättledd natur och hans kraft är mera ett övermått av liv och inbillning, än den stränga moraliska kraft, som förståndet giver . . .

Björnson saknar logik, och vill dock vara tänkare, djupsinnig, politiker o. s. v. Han är som ett barn — förvånad och »gobeur» — och ingenting vore lättare, om man det ville, än att ljuga honom full. Om J. L. Runeberg sade han en gång, då han skällde ned den svenska litteraturen, med en axelryckning: »Romantiker!» Då blev jag arg, och om jag ej sade det rent ut, borde han dock kunnat förstå grundtanken: ägget bör ej lära hönan värpa. Runeberg är tusen gånger mindre romantiker än Björnson, om någon jämförelse mellan dem kommer i fråga . . . Björnson var här länge och väl i går. Han har gått och tänk på vårt sista samtal och kommer in med ett: »Det förargade mig, det som ni sade sist vid vårt samtal om Sverige, Bellman och Runeberg» — varpå det fortsattes med ökad kraft trots 14 dagars mellanstund. Han är naiv och övertygad om vad han för ögonblicket säger och är därför mera sympatisk, än man på längre håll kunde tänka. Det är som ett barn som vaknar upp till tankar, och tror att han ensam tänkt dem sedan världens skapelse. Hans egenkärlek eller, rättare sagt, naiva erkännande av sig själv är mera lustigt än förargelseväckande. Där är ett bråk och ett väsen i hans

hjärna, och man blir alldeles vimmelkantig av allt det s t o r a i tankar, ord och åthävor. Han går som Gulliver bland pygméerna och är värre än Hobergsgubben i att ta till i stort. Men som sagt hans »idéer» komma och gå med ofantlig lätthet, och tre dagar efteråt säger han raka motsatsen av vad han påstått.

Lie är en prästerlig natur, human, sävlig — en blandning av kaplan och hygglig sjökapten. Hans utseende har något jesuitaktigt, som alls ej återfinnes i hans karaktär. Lie är en sympatisk människa som man aldrig kommer i dispyt med. Björnson lär enligt vad norrmännen säga, alls ej vara van vid motsägningar, men här får han lov att höra på sådant . . .

I morse kl. $^1/_2$ 9 träffade jag Björnson som bor här bredvid, och som var ute för att köpa tidningar. Jag gick och väntade på en modell som ej kom förrän kl. 11. Björnson fick tag i mig, och med hans omotståndliga behov att meddela sig, talade han om att han ej fått en blund i sina ögon, emedan inspirationen då kommit över honom, och han i tankarna fått ett helt drama färdigt. Detta drama har han redan 14 dagar talt om, och för var gång jag träffat honom, har det alltid varit någonting helt nytt. Idén har varit en intelligent kvinnas fordran på männens absoluta renhet, innan hon ger sin hand. I början var hans fundering till den grad barock, att den skulle ha varit rent av dramatiskt omöjlig — nu, enligt vad han sade i dag, har han modifierat den betydligt och t. o. m. icke skytt alla gamla teaterknep såsom vilsekomna brev, igenkända handskrifter o. d. för att ge fart åt det hela. Vad han alltid har, det är e l d. Ingen gymnasist skulle varmare ha kunnat tala om sitt förstlingsarbete — han skrek, agerade, fäktade med armarna — och ingen gymnasist skulle ha rört ihop mera rent barnsligt och snillrikt än han. »Det blir det bästa jag någonsin skrivit», sade han. Vilken lärdom för mig, som alltid går och misströstar! Man bör tro på sig själv absolut, blint, löjligt, det är det enda sättet att frambringa något stort. Hans hjältinna, som på ett brutalt sätt upplyses om fästmannens lättsinne, ger honom avsked på grått papper, avsäger sig denna världens härlighet och blir folkskollärarinna (ett norskt sätt att gå i kloster). Björnson saknar sinne för proportioner och sätter därför lika stort värde på den simplaste, plattaste sanning som han tror sig ha upptäckt, som på en verkligt genialisk, ny tanke. På ett helt annat sätt än Mac Mahon går också han i en »étonnement chronique». Förvånad över världen, över människornas litenhet, över sin egen storhet, är han en hel serie av utropstecken . . .

Mycket har i detta korta referat måst förbigås, teater, politik, intrycket av Gambettas död och mäktiga

likbegängelse, skildring av enskilda märkesmän, som korsat Edelfelts väg — såsom Max Nordau — och många uttalanden om konsten och honom själv. I all sin familjära innerliga ton, med sitt enkla ändamål att hastigt fästa på papperet allt som kan intressera modern, är brevens innehåll likväl en ofantligt rik källa både i yttre och inre avseenden, och de böra läsas själva. Ett fullständigande fordra dock kanske dessa linjer genom ett citat om det egna landet, som dock alltid är det första och sista. Jag tager följande, sagt med anledning av att en gammal beskyddare anklagat Edelfelt för bristande fosterlandskärlek — jämnt upp det dåraktigaste, som kunde sägas om honom:

»Jag är ledsen över att han tror mig vara dålig patriot, för det jag ej är fennoman. Jag vet dock att jag alltid med stolthet tänker på Finland, då jag ser att vi bära oss bra åt hemma eller ute, och med sorg på detta samma kära landet, när dumheten och lumpenheten vinna segrar där, att jag vet att jag, om det gällde, ej skulle vara sämre än de andra i att öppet visa att jag kunde lida och uppoffra något för detta folk och den torva av jorden, där jag blivit född, och där jag levat mina första ungdomsår. Här som i allt annat gäller det att göra något, ej att hålla tal.»

Mer än tjugu år räcker ännu Edelfelts konstnärsbana efter denna höjdpunkt. Han förblir sig lik i sin gränslösa vördnad för konsten och snillet, i sin arbetskraft, i sin milda humanism, som icke uteslöt en skarp ehuru aldrig elak kritik. Hans levnad förblev delad mellan den älskade härden i Finland och det älskade Paris. Dessa hans mogna år se nya riktningar och ideal

uppkomma, men även om han ägnar dem sitt livliga intresse — liksom han gjorde med all intellektuell rörelse — förblir han sig själv. Man räknar på, att även från denna tid ett rikt brevmaterial finnes bevarat och att det snart skall göras bekant.

IN MEMORIAM

Finnes det någonting, som låg mera fjärran från Edelfelts väsen än begreppet död, någonting, som var svårare att förknippa vid föreställningen om denna livsenergins förkroppsligade bild? Länge skall det förbliva omöjligt att tänka sig, att hans strålande livskraft verkligen slocknat, att han icke någonstädes borta från hemlandet vandrar sin vanda väg från arbete till lysande hyllning och åter till järnhårt arbete och en dag dyker upp här hemma igen, slående oss alla med häpnad över sin livsglädje, spänstigare och uthålligare än någon yngling. Ja, ofattligt i sanning är det, att hans stämma för alltid tystnat ibland oss: tusen och åter tusen gånger skola vi sakna den, liksom vi skola sakna hans hand var endaste gång det här i någon form blir tal om en åtgärd i konst. Få hava gjort sig så oumbärliga och få hava så erkänts vara det redan under sin livstid. Hur oändligt mycket starkare skall icke denna känsla förnimmas nu?

Man är av gammalt så van att spörja efter livets mening och icke få svar, eller få svar med dunkla och abstrakta trosartiklars tvivelaktiga tröstegrunder. Men vi äro icke alltid beskedliga nog att nöja oss med sådant, och vi kunna icke medge, att det är vist och förnuftigt och förknippat med ett högre, outgrundligt ändamål, att en sådan man som han mitt i sin blomnings rikedom

tages ifrån ett så fattigt folk som vi. Måhända skulle hans kraft blivit bruten av sjukdomen, säger man, och hans konstnärsbana varit ändad. Och dock, så länge det funnits en gnista liv och en spänd sena i denna kropp, så länge hade det ock funnits kraft och förmåga — ja, hade han än dömts att fjättras vid ett sjukläger, så hade han samlat sin energi på sin andliga kraft och fortfarande omsatt den i sin konst. Men var det då över huvud någon mening i att han skulle brytas av sjukdom, han, vars kroppsliga hälsa syntes lika omöjlig att böja som den andliga och, lik den, syntes för varje gång han varit borta och arbetat och strapatserat och färdats vida ikring, endast hava lögat sig i nya ungdomsbrunnar? Är det icke snarast som skulle livets fiende åter med diabolisk fröjd velat betyga sin makt genom att med ett slag slå till marken en bland de intensivaste uppenbarelser av mänskligt liv och visa hur ingenting håller mot hans brutala nycker? Må den som det kan böja sig och må den välsigna, som därtill tror sig ha anledning; bitterhet, misströstan, förtvivlan över livets meningslösa gång, se där de känslor, som med sorgen tränga sig på oss och som gärna få behålla överhanden — det må gälla för hädelse så mycket det vill.

* * *

Det är naturligtvis icke meningen att i dessa rader söka fästa en bild av Edelfelts personlighet. För det första är det mig omöjligt, under intrycket av den så nyss upplevda förlusten. Och för det andra är det ju överflödigt. Var och en kände honom, och för var och en framstår han säkert i detta ögonblick så utomordentligt levande

som endast han kunde det. Ingen fördolde mindre sin natur, ingen gav mindre tillfälle till spekulation i psykologiska gåtor. Liksom hans konst, låg hans väsen i alla sina facetteringar öppet för allas ögon, ty han var ju omedelbar som få, och till ingen trädde han med misstänksamhet, rädd att låta sig gå för att möjligen utsättas för missförstånd, mot ingen var han förbehållsam. Som konstnär och livskonstnär var han stämningsmänniska i högsta grad. Den som haft lyckan att se honom i olika förhållanden, under olika, i främsta rummet av hans konstnärliga verksamhet beroende villkor — och hur många hade icke det — känner också gott skalan av dessa stämningar, där de svängde mellan rastlös arbetsfröjd och enstaka, i det hela korta och mestadels grundlösa, anfall av missträstan, mellan den livligaste glädje av umgänget, med esprin ständigt liksom nyladdad och den underbart vakna mottagligheten för intryck av alla slag färdig att ge sig uttryck i gnistrande och personlig form — samt de stunder, då längtan efter ostört skapande verksamhet kom honom att beklaga, att temperament och plikter unnade så ringa vila. Men främst vet han, huru djupast under alla stämningar och högst över allting annat hos Edelfelt låg vördnaden för konsten och den konstnärliga begåvningen, en kärlek, en hängivenhet, en beundran, som bragte hans entusiasm till eld var gång han talade om konst och lät honom göra allt för den, vilken han ansåg i någon form hava undfått konstens heliga gåva. Denna hänförelses djup och allvar yttrade sig i hans okuvliga flit. Den var utan tvivel hos honom som hos varje skapande natur, konstnär eller vetenskapsman, en trängtan

att hinna med så mycket han någonsin kan; den var också hos Edelfelt en iver att försöka sig i alla former och grenar av den konst, som var hans och som ingenstädes erbjöd hans suveräna talang svårigheter. Men den sammanhängde framför allt med känslan av ansvar för den gåva han fått, medvetandet att ingenting göres utan möda, respekten för *arbetet* som sådant. Han försummade aldrig detta arbete, det var, trots hans häpnadsväckande förmåga att räcka till för allt och alla, dock ständigt det viktigaste, det för andra osynliga, som fyllde hans tankar, drog honom till sig och fann honom färdig, var som helst och när som helst. Liksom varje äkta konstnär, proklamerade han sin rättighet att måla vad och hur han ville blott han gjorde det bra, och med förtjusning citerade han ofta sin mästare Gérômes lärdom: *il n'y a que deux espèces de peinture: la bonne et la mauvaise.* För honom var konsten till för konstens egen skull, såsom det stora, lyftande innehållet i hans liv och föremålet för hans trängtan och strävan, såsom i och för sig själv en mäktig uppenbarelseform av kulturen och höjdpunkten av ett lands intellektuella blomstring, och i den meningen var det, att han med skälvande övertygelse kunde i en krets som förstod honom förkunna: »*l'art pour l'art* — vid Gud, det är ett sant ord!»

Edelfelts banbrytande betydelse i vår konsthistoria liksom hans betydelse för de yngre generationerna av konstnärer skall först framtiden rätt kunna uppskatta; ett första inträngande försök har i detta avseende gjorts i Gustaf Strengells särdeles upplysande artikel i Ord och bild vid Edelfelts femtioårsdag senaste

sommar. En svensk konstvän och förstående granskare, Oscar Levertin, som såg vad i vår huvudstad fanns samlat av hans hand, förstod först då, vilken kolossal verksamhet han utövat och skrev beundrande och överväldigad därom. Och likväl kan icke hans jätteproduktion överskådas här hemma, även om man söker draga sig till minnes vad man här sett, innan det för alltid försvunnit från landet. Dock, en gång skall man väl göra upp en fullständig förteckning över hans verk, sträva att fylla de beklagligtvis stora luckor, varav hans representation i vår offentliga samling ännu lider och i alla händelser sammanställa en så vitt möjligt rikhaltig kollektion av avbildningar efter hans tavlor.

Det är icke lätt att i ord fixera Edelfelts betydelse för det allmänna livet hos oss eller att fästa på papperet hans spår i detsamma. Han kom och han for igen, han var som en flyttfågel, vilken för med sig ljus och värme, hans röst klang ibland oss, hans hängivenhet ryckte upp oss, hans råd och inlägg visade rätta vägen — och så var han plötsligt borta för att nästa gång komma igen med nya impulser och nya smittämnen till glädje och liv. Det var snarast förtrollningen i hans personlighet, den intensiva värmen, den strömmande vänskapen och älskvärdheten, som gjorde så gott och lämnade en sådan behållning. Så var det ock i det närmaste vänskapsumgänget — jag minnes nu särskilt de oförgätliga tiderna på åttiotalet och kretsen med Tavaststjerna och Neiglick, den, i vilken Edelfelt, om ock litet äldre än de andra, kände sig mest hemmastadd. Det var icke några djupa visdomsord, som där över huvud fälldes och som man

av Edelfelt behöll; men han gav ständigt åt det hela en säregen lyftning, en entusiasm för kulturellt arbete, och han gav framför allt exemplet av sin egen person och sin gärning. Det stod alltid någonting strålande omkring honom, varav man bar kvar ett varmt skimmer långt efter det man skilts och efter det innebörden i hans ord förklingat. Det var icke att räkna på honom och taga honom i anspråk som man gör med andra vänner, ty bäst man trodde sig ha honom fatt, var han på andra kanter, försänkt i nya intressen och samman med nya människor. Men han kom alltid tillbaka, och han hade alltid samma tillgivenhet för dem han engång blivit vän med. Ingen var mera minnesgod i vänskap än han, ingen mera tacksam för hjärtlighet. Han hängde fast vid människorna här hemma, liksom vid torvan, och hur skarpt hans omdöme om dem än stundom kunde falla, så kände han gott, att här räcktes honom händerna varmast och att man var stolt över honom och höll av honom. Han, så bortskämd av berömmelse och segrar, kunde bliva rörd över ett rättframt ord av erkännande från en vän, vars omdöme han satte pris på. Han beklagade sig ibland över finsk trumpenhet och ovänlighet i detta avseende. Han menade då icke den allmänna opinionen utan enskilda vänner. Den konstnärskamrat, som från ungdomen stod honom närmast och vars omdöme han skattade mycket högt, Gunnar Berndtson, hade — berättade Edelfelt såsom någonting karaktäristiskt — en enda gång givit honom ett oförbehållsamt beröm. De åkte från Edelfelts ateljé, där denne just visat B. en ny bild, tillsamman genom Champs-Elysées i Paris, då Berndtson, som tidigare icke uttalat sig, plötsligt

vände sig till honom och sade: »vet du, den tavlan är förb. bra!» — ett ord, som Edelfelt alltid anförde med stolthet.

* * *

Finland älskade han, närmast var han fäst vid Borgå, sin födelsestad och Runebergs stad, och trakten därinvid, hans vilostunders och bästa arbetsstunders hem. Där har ju ock hans pensel fått några av sina allra bästa inspirationer. När man bläddrar igenom en samling avbildningar av hans tavlor, frapperas man alldeles egendomligt av dessa finska skärgårdsbilder; när man gick i Luxembourg-galleriet och ögonen mötte »Gudstjänst i nyländska skärgården», var det ej blott känslan av att man stod inför en finsk tavla, som bragte en att dröja där en lång stund: det var den innerliga, fina lyriska stämningen över landskapet och det kärleksfullt uppfattade i figurerna. Och vem minnes ej alla de andra bilderna från Haiko, de större som de mindre? Det är kanske djärvt att säga, men för min del tror jag att de, jämte några porträtt och ett par genrer, skola bära Edelfelts namn längst genom tiderna.

Av sitt land och sitt hem fick hans personlighet liksom hans konst den fasta bottnen att stå på. Men det hade ej varit nog för honom att alltid leva här. Hans temperament behövde kontakten med den stora världen, och det låg ej blott i hans utbildning och i tidsförhållandena, att han närmast drogs till Frankrike. Hans lynne var i mycket franskt, hans intellektuella begåvning hade den galliska klarheten,

hans formsinne gav honom från början en viktig hjälp, föreningen av lätthet och arbetskraft var hos honom rent fransk. Det är svårare att säga, vilket tillskott hans personlighet fick i Frankrike, än att bestämma det franska elementet i hans konst. Han levde där sin bästa tid i jäsningens och genombrottets dagar, när det unga gick fram med makt, han var själv med i kampen och stod dess förnämsta ledare nära. Från dessa tider och erfarenheter hade han måhända mycket av sin kärlek till det unga, sin orubbliga tro på dess framtid, sin innersta ringaktning för medelmåttan, som höjdes till skyarna på andra grunder än de konstnärliga. Men denna sympati för ungdomen och det nya och friska låg naturligtvis redan i hans väsen. Så var det även med det världsmannamässiga i hans yttre personlighet, ehuru han ju i de utsökta kretsar som öppnades för honom, ytterligare utvecklat det till fulländning. Och likaså tror jag att de starka demokratiska böjelser, som besjälade denne i många avseenden så typiske aristokrat, hade sin grund dels i hans naturs liberalitet, dels i hans konstnärsuppfostran i Paris.

* * *

Jag frågar mig, från vilken tid, från vilken krets, från vilka tillfällen jag helst och längst ville bevara Edelfelts bild för mitt minne, och jag ser honom för mig livslevande i otaliga situationer, i längesedan gångna tider och i de sista — i Paris, under arbetet eller frukostrasten med någon inbjuden fransk vän i ateljén eller på kvällen njutande med fulla lungor

av denna luft, som var för honom ett livselixir, högt prisande Frankrike och fransmännen, berättande om dagens upplevelser, anställande roliga och barocka jämförelser med förhållandena hemma; — i Helsingfors, i konstnärskretsen vid vernissagen till höstutställningarna, som ju närmast voro hans verk och där han med få undantag alltid var den främste; i enskilda sällskap, alltid lika outtröttlig, lika älskvärd, lika färdig att ge vad man av honom begärde; i den intima samvaron med allvarligt samtal om vilka ting som helst, där han alltid fängslade och intresserade, kanske icke så mycket genom tankarnas djup eller konsekvens som genom sitt impulsiva betraktelsesätt och sina av ett ofantligt rikt minne understödda jämförelser; i hans eget vackra hem på Skatudden, där han med sin hustru utövade det charmantaste värdskap och där man kunde höra honom för en inflytelserik främling göra sig till den varmaste, vältaligaste och kunnigaste tolk för sitt fosterlands kränkta livsintressen.

Av allt detta, och mycket mer, fogar nu minnet samman en hel, rik bild, och bland dess beståndsdelar ville jag sakna ingen. Men bland dessa skimrande hågkomster träder dock en fram med ett djupare och stillare patos än alla andra: den av Edelfelt och hans mor vid varandras sida. När man såg dem samman, var det som om det bästa hos honom låg obeslöjat och öppet i dagen, och man varsnade varifrån det kom. Hennes överlägsna, ursprungliga intelligens hade framför allt givit honom den *bon sens* i yppersta mening, som med sådan säkerhet ledde hans omdöme om livets ting, och hennes förhållande till sin »gosse» gav honom

i all hans celebritet och med all hans livserfarenhet någonting barnsligt gott, som vackrast skymtade fram i hans obegränsade vördnad och tillgivenhet för henne. Hon var hans djupaste förtrogna, och när han var borta, gick det aldrig en vecka, då han, trots sitt oerhört upptagna liv, icke fann tid att skriva henne till.

* * *

Mycket skall sägas och skrivas till hans karaktäristik. Dessa rader ha endast velat vara en mångårig väns sista hälsning till honom från fjärran — ett svagt uttryck av saknadens bitterhet och förlustens oersättliga vidd.

Gudbrandsdalen aug. 1905.

PASTEURS PORTRÄTT

MED ANLEDNING AV MINNESUTSTÄLLNINGEN 1910

Stolthet och glädje bemäktiga sig envar vid anblicken av det väldiga livsverk, som nu från väggarna i Ateneum talar till oss. Stolthet över att detta är en mans verk som var vår, glädje över att alla hans bästa konstnärsegenskaper, både de lyckligt undfångna och de flitigt förvärvade, här — trots att så många stora arbeten saknas — framträda så slående och övertygande: hans glänsande målarbegåvning, hans djupa fackkunskap, hans okuvliga arbetskraft och arbetsdyrkan, smaken, hos honom en traditionens färdiga gåva, medan de flesta hos oss famla efter den och många aldrig nå den, hans äkta kultur, hans skönhetsglädje, hans harmoniska jämnmått. Men visserligen är det svårt att ge ordet ensamt åt dessa känslor, och onaturligt vore det ju ock, om de helt kunde undanträngа vemodet över att denna bana bröts så tidigt eller saknaden efter denna personlighet, vilken samlade, lärde och lyfte såsom ingen mer kan det. Och särskilt på dem, vilkas utveckling fallit inom ungefär samma tidsperioders och samma kulturströmningars gränser som Edelfelts, tränger sig vid åsynen av hans skapelser en mångfaldig skara av intryck. Hur stiga icke vid en mängd av dessa tavlor för ögat starka bilder av personligheten, sådan

den då var, av situationer och förhållanden som anknöto sig till deras uppkomst; men också erinringar om hela stora faser i vår nyaste odlingshistoria, deras betingelser och resultat, förhoppningar och kamp, träda upp igen, och skikt för skikt lägga de sig tillrätta i minnet, med honom som medelpunkt, vilken var den andlige föraren om ej för en generation, så åtminstone för en krets, besjälad, som han, av intresse för den inhemska kulturens kontakt med den europeiska och för vilken han ständigt förkunnade satsen: endast det bästa är gott nog, såsom ledstjärna för arbete och kritik.

Man har bett mig nedskriva ett intryck eller ett minne av sådan art. Jag griper i hast till det närmaste jag erinrar mig, en episod från de dagar, då Edelfelts största ungdomsarbete, porträttet av Pasteur, genomgick sitt eldprov i Paris.

* * *

Edelfelts bekantskap med familjen Pasteur gick tillbaka till 1880—81. En son till Louis Pasteur, som i likhet med sin fader tog några steg på konstens bana innan han vände sig till något, som låg mer för hans håg — Jean-Baptiste Pasteur blev sedermera diplomat, var i flere år anställd i Köpenhamn och dog som envoyé i Aten — skrev till honom för att erhålla några upplysningar för en artikel om unga konstnärer, och sålunda kommo de ihop. Vänskapen mellan honom och Edelfelt, vilken blev livslång, förde den senare till det Pasteurska hemmet, och hos Jean-Baptiste, vars ungdomsporträtt hör till Edelfelts

tidigare arbeten i Paris, vaknade först tanken på att Edelfelt också skulle måla hans berömde fader.

Vid denna tid hade den unge finnen — nu trettio år gammal — redan en aktningsvärd position såväl i den parisiska konstnärsvärlden som i många av societetens bästa kretsar. Han hade redan 1880 med Ett barns likfärd erövrat tredje medalj på salongen och två år senare vunnit den andra med Gudstjänst i nyländska skärgården samt fått denna tavla såld till franska staten. Under den period av ofantligt rik produktion, kanske den rikaste i hans liv, som därefter följde, hade han nått allt högre i sin konst, väckt nytt bifall bland sina kamrater genom På havet, den kraftigaste stegringen i skärgårdsbilderna från hemlandet, och målat flere porträtt av bekanta personligheter i Paris, såsom Dagnan-Bouveret. Han hade varit en bland de mest entusiastiska i skaran av ungdomar, som slutit sig kring Bastien-Lepage, och han stod i nära vänskapsförhållande till dem vilka efter mästarens död (i slutet av 1884) såsom de främsta följde hans spår, Dagnan och Courtois. Med dessa och andra kamrater har han varit med i den grupp, som 1875 demonstrativt hyllade Bastien, då denne ej fick romarpriset, och han kunde aldrig utan rörelse omtala den scen, då Sarah Bernhardt steg fram och fäste en kvist av lager vid hans tavla. I denna krets var hans talang fortfarande högt uppskattad, och man räknade på honom som en av dem, vilka skulle infria de framtidslöften man givit.

En sådan ställnings förpliktelser voro icke små, och de kunde knappast underkastas ett hårdare prov än det som nu förelades honom. Han behövde ju vis-

serligen icke taga uppgiften från den mest fordrande sidan, han kunde ju göra ett mera privat porträtt av Pasteur, i överensstämmelse med de förhållanden, under vilka denna uppgift tillkommit. Men när den nu en gång erbjöd sig, så var det visserligen icke efter Edelfelts sinne att taga den så. Intresserad av allt som hade det intellektuella sökandets allvar, andaktsfullt vördande allt som i konst och vetenskap bar storhetens märke, hyste han för Pasteurs gärning en beundran, som t. o. m. översteg hans oinskränkta sympati för människan. Det blev således för honom icke fråga om annat, än att det just var *forskaren* han skulle måla. Men denne forskare stod nu på höjden av sitt rykte som en av den nyare vetenskapens främste heroer och en hela mänsklighetens välgörare. Till hans enkla laboratorium vid rue d'Ulm strömmade ej allenast läkedomsökande från alla håll, utan också vetenskapens ämnessvenner, som sökte insikt i hittills dunkla vrår av naturens arbete och kunskap om nya forskningsmetoder. Huru stort och tillika huru farligt blev ej då problemet! Edelfelt grep det med hela den intensitet han vid sådana uppgifter lade i dagen. Han levde sig icke allenast in i det konstnärliga, han levde sig också in i miljön på det sätt, att intet för tiden intresserade honom så, som rabies och Pasteurs kaniner — alldeles som tio år senare, då han målade dr Roux och man knappast hörde honom tala om annat än bakteriologi och Ilja Metschnikoff och dennes storartade drömmar om förlängt liv åt mänskan och andra under, som forskningen i det nya Institut Pasteur skulle åstadkomma.

Porträttet blev färdigt, och Helsingfors' publik

var den första som fick se det. Men i följande års salong, 1886, skulle det undfå sitt elddop. Med vilken spänning väntade vi icke alla med Edelfelt på denna händelse! Vi voro i Paris, ett par av hans nära vänner, och vi följde från dag till dag hans oro, hans missmod och hans förhoppningar. Det var ett grand sanning i det, som Hjalmar Neiglick skrev till Nya Pressen, att »vi landsmän hade blivit så nervösa, att vi ett ögonblick inbillat oss, att var och en av oss målat tavlan själv». Och i sin uppsluppna, nära tre spalter långa artikel om succès'n beskriver han huru stämningarna växlade: när vi hörde vad jurymännen kommo och sade om porträttet; när vi observerade deras handtryckningar och småleenden och klappningar på skuldran, »hoppade vi på ett ben, knepo ihop ena ögat och sade: ja, du ska' få si, du ska' få si»; men när vi tyckte oss varsna någonting i motsatt riktning, ansågo vi, att »det var nu alldeles detsamma vid de idioterna tycka!»

Det kritiska var att bryggar Jacobsen i Köpenhamn av Bonnat beställt ett porträtt av Pasteur, som också skulle ställas ut på salongen, och det låg, såsom jag skrev i Helsingfors Dagblad, »i luften för Edelfelt och hans vänner ett ödesdigert tvivel om hur det skulle gå i tvekampen». När vi emellertid hörde, att Bonnat målat Pasteur med sin lilla dotterdotter vid handen, lugnade vi oss. Det var redan ett övertag: den ryktbare målaren av franska storheter, vilken fått en officiell beställning, som skulle övergå till franska staten, hade utfört en familjetavla av Frankrikes ryktbaraste man, medan den unge främlingen, som fått måla honom just på grund

av familjeförbindelser, gjort ett porträtt, som djupt och allvarligt fattat vetenskapsmannen mitt i hans arbete! Det var ju en besynnerlig motsättning, men vilken på förhand borde tillförsäkra segern åt vår vän. Och när vi vidare genom en av jurymännen hörde, att juryn brustit ut i en applåd, då porträttet bars fram, voro vi säkra. Men Edelfelt, som vi träffade aftonen före vernissagen, hade ett av sina mörka ögonblick. Han hade hört att Bonnats tavla skulle bliva salongens stora »pièce de résistance». Den som sett honom i dylika stunder, skall igenkänna denna kanske dock något överdrivna skildring, som jag gav i mitt brev: »Han var sorglig att skåda, söndersliten av ovisshetens kval, misströstande om sin kallelse, vredgad på pariserpubliken, de usla journalisterna och hela världen. Vi förde honom omkring på alla bulevardens kaféer, men han drack bara soda och var otröstlig. Mer död än levande åkte han hem för att tillbringa natten i sömnlöst grubbel.»

Helt visst har aldrig någon med större spänning väntat på tidningarna en morgon, än Neiglick och jag i vårt lilla studenthotell vid rue de la Sorbonne denna 30 april, när vernissagedagen grydde. Visserligen hade Guy de Maupassant, som för en gångs skull och för att experimentera åtagit sig att bedöma salongen i XIX:e Siècle, förkunnat, att ingen kritiker förstår sig på konst, ty skulle han göra det — i den mening konstnärerna vilja — så skulle han icke skriva, utan måla. Men vi visste vad tidningskritiken betydde för en konstnärs ställning i Paris, och vi visste att för vår vän nu allt berodde av den. Albert Wolff, den gamle, tjocke juden, var den mest fruktade och

den strängaste konstdomare i Paris. Också togo vi först fatt i Figaro. Wolff ställde sig ytterst överlägsen gentemot detta års salong och skrev skarpt och gement. Endast några helt få talade han gott om — och en av dem var Edelfelt. Han anställde en direkt jämförelse med Bonnat och sade, att Edelfelt hade »innerlighetens företräde» framför denne. Sedan sågo vi, att, liksom han, alla andra prisade kompositionen i Edelfelts bild, medan de ansågo Bonnats, trots dess rent tekniska överlägsenhet, förfelad genom uppställningen. En kritiker, i Gaulois vill jag minnas, frågade sig, om det skulle föreställa den blinde konung Oidipus, ledd av sin dotterdotter. Och bedömaren i L'Intransigeant uppmanade Bonnat att nästa gång han ämnade måla ett porträtt, taga några lektioner hos Edelfelt!

Man kan tänka sig vår glädje. Vi skyndade till salongen, försökte förgäves komma in som tidningskorrespondenter — våra resp. blad voro ej bekanta för herrarna på byrån! — och offrade slutligen våra 10 francs för att få vara med om den första stora framgången. Och vi bevittnade, på respektfullt avstånd, hur vår vän komplimenterades och var lycklig, och vi trängde oss bland den fina publiken, som ständigt stod framför bilden, och sökte uppsnappa dess omdömen. Neiglick var otroligt ivrig, såsom han kunde, och när han sedan skrev i sitt blad, att han velat stiga fram och säga: mina damer och herrar, vill ni känna en förnimmelse av mästaren, så touchez-là, denna hand har just hållit en av hans cigarretter! — så var det nog ett exakt uttryck för hans översvallande känslor.

Det tycktes oss, som låg en värld mellan Bonnats porträtt och Edelfelts, vars tekniska underlägsenhet vi för övrigt alls ej kunde förstå. Det förra: »en äldre fransk herre med hederslegionen och hans dotterdotter hos fotografen», saftigt och skickligt gjort visserligen, men mörkt och tungt och tråkigt; det senare, kallare och tunnare i färgen, men fängslande icke blott genom uppfattningen av personligheten och hela ämnets fördjupning, men också genom den förtjusande behandlingen av laboratoriets ljusa perspektiv, mot vilket forskarens gestalt står. Både i konception och utförande låg det i Edelfelt bild så mycket mer friskhet och intelligens.

Den traditionella vernissage-frukosten hos Ledoyen med alla skandinaviska artister kunde denna gång för hällregnets skull icke avätas i trädgården, men där härskade dock ett ypperligt humör. Där voro Hasselberg och Larsson och Pauli och Hagborg och jag minns ej allt vilka, men Edelfelt var dagens hjälte och fick ett särskilt tal. Efteråt samlades vi finnar i en trängre krets kring honom på vår vanliga matosdoftande men så förträffliga lilla restaurang Joseph vid rue Montpensier. Där tömde vi under den allra hjärtligaste stämning en och annan »flûte» till hans ära, och han besvarade vår hyllning med tal och sånger, infall och historier, en flod av espri, som gnistrade klarare än någonsin i reflexerna av dagens upplevda lycka, varma utbrott av tacksamhet, vänskap, fosterlandskärlek — sällan har jag sett honom mer hänförande.

Salongen var också annars ägnad att glädja våra finska hjärtan. Edelfelt hade, utom Pasteur, det

flotta pastellporträttet av herrskapet Vallgren, nu i Göteborgs museum och tyvärr (lika litet som På havet) icke erhållet till minnesutställningen. Walter Runeberg utställde sin förträffliga byst av Rob. Montgomery, Vallgren sin oändligt graciösa statyett Eko och Gallén sin käring med katten. I denna stund har jag denna tydlig för mig, där den hängde rätt högt över cimaisen, kärvt avstickande från all elegans i omgivningen, med sin gråa ursprunglighet och modellens avskräckande men godmodiga fulhet, sin elementära kraft och sin brutala ärlighet.

Några dagar senare flanerade jag med Edelfelt i salongens skulpturträdgård. Plötsligt kommer emot oss en kuriös företeelse: en liten man, en dvärg kan man säga, med ett väldigt huvud på den obetydliga kroppen, ett böljande långt vitt skägg, som räckte nästan till marken, och spelande klara ögon, som lyste upp luften ikring honom. Jag kände igen Meissonier redan innan min ledsagare sagt namnet. Han tryckte Edelfelts hand och yttrade kort och bestämt: »Se, *så* skall man måla! Det är mycket bättre gjort än Bonnats»! Edelfelt stod länge, märkte jag, under intrycket av dessa ord; och han sade en gång efteråt, att intet av vad han hört om sin tavla varit honom så dyrbart.

Snart visade sig den upplevda framgångens följder: hederslegionskorset, som den tiden ansågs konsakrera den artistiska rotfästelsen i fransk jord och innebar ett erkännande vida utöver den yttre utmärkelsen; inköpet till franska staten, som var ännu viktigare, med uttalad avsikt att porträttet skulle

få en plats i det nya Sorbonne. Allt i allt, en av de soligaste punkterna i denna bana på höjder och i sol. Och hur förtjänt framgången var, det kunna vi nu vittna, när vi efter nästan ett kvarts sekel se bilden monumentalt stiga fram bland den skara av mästerverk, som efteråt slutit sig till den.

Vi hade ju en förnimmelse av detta, vi som då i den ungdomligt entusiastiska vänskapens namn förtröstade och jublade. Icke utan ett ålderns överlägsna småleende har jag återläst våra utgjutelser, och jag förstår, vad vi då alls icke förstodo, att B. O. Schauman kunde skriva till Edelfelt att, så mycket man än hemma gladde sig åt hans seger, hans unga vänners brev dock icke voro ägnade att verka tillitsfullt på den lugne betraktaren.

Men vi hade dock rätt i vår förtröstan och vår obegränsade stolthet.

1910.

HJALMAR NEIGLICK

1860—1889

(INLEDNING TILL HANS VALDA UPPSATSER 1916)

Fastän Hjalmar Neiglicks korta livsgärning redan blivit tecknad av mer än en penna[1] och för senare generationer hans alstring och icke några sena lovord av jämnåriga måste få tjäna som måttstock för hans gåvor, har jag icke kunnat motstå uppmaningen att åter i minnet framkalla bilden av en man, vars betydelse för dem som stodo honom nära var ofantlig, och vars kritiska verksamhet, trots sin ringa omfattning, blev banbrytande i vår litteratur. Detta sista skall fullt förstås, när den litterära och dramatiska kritikens historia hos oss en gång skrives. Vi som arbetade sida vid sida med honom förstodo det nog redan då; nutiden, som blott jämför med sin egen produktion, vilken i alla avseenden är en frukt av det sista kvartseklet, har kanske svårare att fatta det och måste antingen tro oss på vårt ord eller företaga den historiska betraktelsen. Men framför allt verkade Neiglick genom det som icke kan beskrivas, den personliga auktoritetens makt, stödd på en sällsynt förening av en intellektets och karaktärens förnämhet, vartill kom den

[1] Jarl Hagelstam: Hjalmar Neiglick (Album utgivet av nyländingar X); G. Castrén: Hjalmar Neiglick som kritiker (Album XI); Wald. Ruin: Två tänkare från vår brytningstid (Från brytningstider, häft 8); jfr även Finsk biografisk handbok.

grundliga bildningen, den logiskt skolade tanken och en väsendets frihet och älskvärdhet av rent ovanlig art hos oss — allt sådant, som det är svårt att i ord göra levande för främmandes föreställning.

* * *

Han uppenbarade redan i det yttre att han icke var som alla andra här. Ej blott den mörklagda typen med det sydländskt livliga minspelet, men också gestaltens smidiga kraft och elegans tydde på en blodets uppblandning med andra än finska och nordiska element. Det fanns i själva verket zigenarblod i hans ådror; hos honom hade arvet dock fått en stark europeisk slipning, medan det nog så ursprungligt, fastän mycket sympatiskt, stack fram i hans fars egendomliga utseende. Släkten stammar från Karelen, där den var och ännu är ganska utbredd; det är ingen sällsynthet att just i dessa trakter tidigare förekommo talrika inympningar på den finska stammen från det kringvandrande folkets håll. Hjalmar Neiglicks farfar, länsman i Salmis, hade spelat den tragiska huvudrollen i en tilldragelse, ganska enastående på denna sidan gränsen, vilken här för kuriositetens skull må återkallas i minnet. Under en koleraepidemi 1831 retades folket, som trodde att tjänstemännen hade del i sjukdomens spridning, genom karantänsåtgärderna, tågade till länsmannens bostad, slet av honom kläderna, misshandlade honom och trängde honom slutligen in i ett brinnande hus, där han omkom. Efter en långvarig jätteprocess, där i senaten 30 av de anklagade dömts till döden, benådades dessa på högsta ort, men en del sändes

efter hårda kroppsstraff för livstiden till Sibirien, en del fingo 40 par spö och andra livstids tvångsarbete i Kronstadt. En kulturbild i sitt slag!

Salmislänsmannens son, Hjalmars fader, tillbragte, också han, större delen av sitt liv långt borta från landets bildningscentrum, de senare åren såsom Finlands banks kommissarie i den ryska metropolen, där Hjalmar föddes och där han, visserligen uppfostrad i Helsingfors, dock sålunda tillbragt både sina tidigaste barnaår och en del av sina ferier även efter det han blivit student.

Man kan sålunda säga, att han med ganska ursprungliga släkttraditioner var bunden vid helt andra trakter, denne unge man, som sedan blev en så varm nylänning och älskare av havet och som i hela sin andliga läggning och kultur blev mer utländsk än kanske någon förr eller senare i detta land. Men det var visst ett atavistiskt drag, att han aldrig förlorade förnimmelsen av det gemensamma fäderneslandet, han kände det emedan han sett så mycket därav, han kände och uppskattade de finska bildningssträvandena, han kände deras förnämsta representanter nära, trivdes gott tillsammans med sina jämnåriga bland dem och aktade högt ärligheten och den renhjärtade idealismen hos många bland de äldre. Det var blott intrigspelet och smusslet, som han med sin utomordentligt klara rättskänsla fördömde.

»Fosterland» och »mänsklighet» betecknar hans biograf med rätta såsom Neiglicks dubbla lösen. Hans strävan att komma i beröring med utlandets bildningskällor var visserligen närmast sprungen ur personlighetens läggning, men på samma gång ur ett med-

vetet behov att bringa den fosterländska odlingen och det inhemska betraktelsesättet under världskulturens befruktande inverkan. I detta var han hos oss en företrädare för samma lära, vilken så starkt gjordes gällande i »åttiotalets» Sverige och vilken där — i synnerhet efteråt — blivit, liksom emellanåt här, stämplad nära nog som fosterlandsförräderi, i alla fall såsom en löjlig och fördömlig jäktan efter utländskhet och förakt för det egna. Den som själv deltagit i dessa strävanden, kan intyga, att de hade sin grund i ett fullt lika varmt fosterländskt intresse som det, vilket dikterat den självtillräckliga nationalismens deklamationer. Det var ju naturligtvis i allra bästa välmening man bemödade sig att värja den inhemska kulturen för denna brist på konkurrens och allmänna vyer, vilken kunde för densamma bliva så skadlig; och om man stundom var alltför skarp i sin kritik av det inhemska och alltför entusiastisk i sitt lovprisande av det utländska, så var detta blott överdrifter i sakens intresse, vilka icke borde tagas efter bokstaven. Det har visat sig, att riktningen burit de bästa frukter, och hos oss har man t. o. m. märkt, att just på det håll, där den exklusiva nationalismen då var högljuddast, man efteråt alldeles demonstrativt begynt visa, att man vill gå och gälla för »europé».

Det finnes lyckligtvis många olika sätt att befordra det fosterländska kulturarbetet. Neiglick begrep fullständigt det arbetes värde, som endast kan ske så att säga inifrån och närmast riktar sig på vad man kallar folkbildningen. Såsom kurator i nyländska avdelningen gjorde han kraftiga inlägg i dess strävan för denna sak, och i sitt tal vid dess första sommarfest

säger han de i hans mun ganska märkvärdiga orden, att studenterna hade i sig »för mycket kultur och för litet bonde». Han förstod vilken betydelse den elementära upplysningen har liksom han förstod betydelsen av att känna sig fäst vi torvan, ty i grund och botten var han demokrat i ordets bästa mening. Men han var i alla fall bildningsaristokrat därjämte. Han skulle aldrig nöjt sig med det ideal, som kanske är det vanligaste i vår intellektuella värld, nämligen en aktningsvärd folkupplysning och i fråga om den högre bildningen en tillfredsställande så att säga populärt vetenskaplig och litterär medelnivå med ytterlig aktsamhet för personliga idéer. Han ville, liksom alla, vilka med honom yrkade på en livligare kontakt med det stora bildningslivet där ute, att vi skulle bliva bekanta där, uppskattade och förstådda i vår egenartade kulturella och politiska ställning; man han visste, liksom de, att för att verkligen hävda en plats i det allmänna kulturella framåtskridandet fordras annat än läskunniga bönder och aktningsvärda professorer, det fordras helst naturligtvis stora snillen, men i brist därpå åtminstone att i vetenskap, litteratur och konst den högsta måttstock skall tillämpas och fordringarna icke rätta sig efter att »vi äro ett fattigt folk», »vi leva så långt från civilisationens centrum» m. m., ej heller att man skall slå sig till ro med vackra filosofiska fraser utan motsvarande handling. Denna sida av sin strävan kom han icke i tillfälle att utveckla i form av en betydligare egen vetenskaplig alstring eller ett inflytande på elever; men var och en som kände honom, fick till överflöd veta vad han därom tänkte.

*

I sin varma, på många ställen så ypperligt karaktäriserande, ehuru annars av improvisationens prägel märkta dikt till Neiglicks minne säger Tavaststjerna:

> Han borde ha lagts på sin vackra bår
> draperad i Frankrikes trikolor,
> med Finlands tårar begjuten.

En anmälare i ett finskt blad frågade spetsigt om icke Finlands färger skulle ha varit goda nog åt Neiglick. I sanning, ett trångsynt sätt att fatta Tavaststjernas ord. Man kan fråga tillbaka: var det icke nog med att skalden tänkte sig hela fosterlandet i sorg efter den förtidigt skördade, och fick han ej lov att unna denne att draperas — just »draperas» — i det folks fana, av vars väsen han så starkt hänförts och som han så högt älskat?

Neiglicks franska sympatier hade sina förutsättningar i själva hans temperament, det livliga och klara i hans begåvning, hans smak, hans naturliga fallenhet att låta det yttre skicket bära vittnesbörd om det inres förnämhet. Jag vet icke, om han i sin barndom rönt några inflytelser i denna riktning; men i skolan hade han haft till lärare en man, vars sällsynta intelligens och upphöjda karaktär förvärvat honom Neiglicks beundran och vilken väl var den förste, som egentligen gjorde honom medveten om den franska kulturens betydelse och det franska språkets skönhet. Gabriel Biaudet var en av de hela och starka naturer, som utan att vilja göra sig gällande utåt, avsätta outplånliga spår i de människors sinnen, vilka få lyckan att komma dem nära, en av dem, vilkas röst man hör

så länge man lever, när minnet går till framfarna tider. Detta sades i nekrologerna och i vackra ord vid hans grav; det må här erinras om, nära tjugu år efter hans död. Han förblev alltid Neiglicks vän, och dennes tacksamhet mot honom försvagades icke. På Biaudets råd begav sig Neiglick, efter det han tagit sin studentexamen 1879, först till Genève för att ordentligt inhämta språket, vilket också lyckades honom bättre än för de allra flesta av hans landsmän, och sedan på två månader till Paris. Denna korta vistelse blev avgörande för Neiglicks litterära bana och för hans ställning i de brännande kulturella spörsmålen. Hela hans i grunden rationalistiska riktning innehöll förutsättningarna för att han skulle sluta sig till genombrottsidéerna, liksom hans hat mot all sliten och tom konventionalism och hans ungdomliga iver att få se framtiden sjuda av ny alstring. Hans studier gällde framför allt litteraturen: böjd för metodiskt tillvägagående som han var trots all sin livlighet, gick han tillbaka till den moderna naturalismens begynnelse och läste med förkärlek Balzac och Flaubert. Troligen stammade också hans bekantskap med den nyare estetiken och den psykologiska kritiken, med Taine och Sainte-Beuve, från denna tid. Likaså bekantskapen med Renan, vars skrift »Vad är en nation?» han senare översatte och vilken han, för att erhålla det nödiga tillståndet, personligen besökte.

Allt ifrån denna tid stod Paris för honom såsom vetandets paradis och livets lustgård, och den franska litteraturen, den franska esprin och det franska levnadsvettet såsom oöverträffliga. I ett brev till mig, som 1885 i Wien studerade romansk filologi för den berömde Adolf Mussafia och av hans för-

kärlek för italienskan höll på att låta locka mig till ett specialarbete på detta område, skrev Neiglick: »Du väntar kanske icke heller för mycket av Paris. Kommer man dit med klart begrepp om vad man skall göra och med öppna ögon, så måste man där få mer uppslag än på något annat ställe i världen. Det stora moderna, som vårt släkte förstår, ligger i luften, och det är nog i grunden en solidare bas för ens arbete än vilka tyska system som helst. Paris är som kvinnorna, det fattar med en underlig instinkt vartåt vägen går, och så står det leende och behagligt vid målet decennier förrän vi grubblande germaner hinna fram. Denna underbara instinkt skall säkert i alla tider ställa fransmännen på ett sätt främst bland folken, ty den driver dem bröstgänges mot det föråldrade. Den härliga franska fördomsfrihetens förtjänst är det väl, att man i Paris har en mer ogenerad och lycksalig känsla av att vara människa än på något annat ställe i världen . . . Jag hoppas, att din professor Ratafia, eller hur han nu heter, icke lyckats göra dig alltför het efter Italien. Det kan hända, att det är en personlig svaghet hos mig, men jag kan icke hjälpa, att jag alltid tänker på ett slags positivspelare, när jag hör talas om vetenskap och konst i det nuvarande Italien. Far du till Paris — Ratafia i all ära!» — Jag följde rådet, och den ingalunda minsta vinsten av min första Paris-sejour var att där träffa Neiglick och i ett par månader vara med om hans outtröttliga entusiasm.

Man trodde det estetiska området skulle bliva hans, men begäret att tränga frågorna på djupet förde honom till filosofin. W. Ruin har i en fängslande uppsats om dessa Neiglicks filosofiska studier

berättat, att deras gemensamma diskussioner sannolikt ledde honom i denna riktning, och han har med rätta betonat, vad tidigare minnestecknare knappast gjort, i vilken tacksamhetsskuld Neiglick stod till A. F. Soldan, som han kallar sin mästare och den som egentligen lärt honom att tänka. Jag minnes så väl från vår tidigaste bekantskap i början av 80-talet Neiglicks långa aftonbesök hos den egendomliga myntverksdirektorn, som rest världen runt under olikartade upplevelser, som skrivit avhandlingar om den finska industrin och tecknat de finska banksedlarna med sina landskap, och nu efter slutade ämbetstimmar i sin enslighet hängav sig åt grubblerier över sina älsklingsämnen kemi och filosofi. Alltid var Neiglick full av idéer och stridslystnad, när han kom från Soldan. Det som drog honom till denne var icke blott Soldans ovanliga personlighet med dess rika livserfarenheter, hans skarpsinne och vida insikter, men helt visst också den filosofiska utveckling Soldan genomgått, då han efter ett femtonårigt irrande i den Hegelska idealismen fann en tillfredsställande och tröstrik hamn i Herbarts verklighetssunda lära. När Neiglick sedan efter sin kandidatexamen skulle specialisera sig, drogs han emellertid ännu längre till vänster och såg sitt begär efter realitet och spekulation tillika tillfredsställt genom att slå sig på experimentell psykologi. Trots sin så avgjorda förkärlek för Frankrike och sin lika avgjorda antipati mot den tyska smaklösheten och kälkborgerligheten insåg Neiglick, att Tyskland ensamt kunde bjuda honom en rationell vetenskaplig uppfostran och begav sig till Wundt i Leipzig. Om hans studier där och resultatet av dem må man läsa

närmare i Hagelstams och Ruins uppsatser: jag saknar all kompetens att i detta ämne yttra mig. Blott så mycket vill jag säga, att när Ruin talar om, att Neiglick senare kände sig otillfredsställd med det rena experimenterandet och tänkte på en stor undersökning över de moraliska känslorna samt framhöll de etiska krafternas rot i den mänskliga naturen och svårigheten att med Mill och Spencer nöja sig med utilitaristiska läror och över huvud med förståndsmässiga förklaringar, så antecknar man dock hans bestämda hänvisning till »instinkten» och »driften», hans yttrande, att moralens egennatur ej kan härledas ur begrepp, och man kan vara övertygad om, att Neiglicks undersökning, i händelse han fått fullfölja den, aldrig kommit att röra sig med svävande abstrakta förutsättningar utan helt säkert på något sätt grundats på realiteter, sökta vare sig i sociologiska förhållanden eller i andra.

Arbetet i Wundts laboratorium intresserade honom på det högsta, särskilt sedan han av ledaren fått förtroendet att själv leda en del arbeten. Men med tyskeriet försonade han sig ej, och Leipzig som stad var icke ägnat att blidka honom. Utomordentlig var hans förtjusning att därifrån på några veckor komma till Paris för att träffa vänner, skaka av sig forskardammet och leva upp. Aldrig såg jag hans nästan barnsliga hänförelse svalla över som då och taga sig de mest lustiga uttryck.

Men bland arbetskamraterna hos Wundt träffade han på tvenne jämnåriga främlingar, vilka båda efteråt gjort sig stora namn inom den samtida forskningen, dansken Alfred Lehmann, sedan professor i psykologi i Köpenhamn, och fransmannen Durkheim,

sedan professor i sociologi vid Paris' universitet. Med båda blev Neiglick god vän. Lehmann har långt senare yttrat, att Neiglick var den intelligentaste man han i sitt liv råkat, och Durkheim uttalade i ett brev, som var svar på det meddelande jag gjorde honom om Neiglicks död, den uppriktigaste och smärtsammaste saknad, såväl i eget namn som i vetenskapens.

Det föredrag om Voltaire Neiglick höll vid nyländska avdelningens årsfest 1885 visar, huru kretsen för hans studier vidgats, och när han såsom docent i psykologi under sina sista år skötte dåvarande rektors filosofiska professur, måste han naturligtvis uppfriska och fullständiga sina examensstudier i ämnets olika grenar. I sin akademiska verksamhet inlade han samma intensitet som i allt, hans föreläsningar voro underhållande och personliga, hans tentamina för honom själv en fröjd och ett ypperligt tillfälle att — där det var möjligt — anbringa sin förmåga att söka upp det bästa hos människorna.

Neiglicks filosofiske vän och minnestecknare nämner icke någonting om hans första uppträdande i kamp för den fria tanken — de artiklar han 1884 på våren, då nybliven kandidat, under pseudonymen Arius skrev om några universitetslärare, vilka lagt sin auktoritet i vågskålen emot dr C. von Bergen, som i Helsingfors hållit några av det yngre släktet med sympati hälsade, av de äldre såsom hädiska betraktade föreläsningar. Vad man än må säga om de starka överorden han begagnar och om den person han försvarar, så var detta i alla fall en modig gärning i tankefrihetens tjänst, och, vad åtminstone en av de angripna beträffar ett sko-

ningslöst, i formen glansfullt och kvickt, om också särdeles kraftigt påvisande av bristerna i den filosofiska tankegången. Och genom dessa artiklar — sedan utkomna i en överallt läst broschyr — fick Neiglick plötsligt med ett slag bland de yngre, framåtsträvande i litteratur och konst en ställning av teoretisk ledare och ett anseende som en framtidens man av sällsynta löften.

*

Neiglicks första betydelsefulla handling på litteraturkritikens fält var den granskning han sommaren 1883 ägnade Tavaststjernas första dikter och varom i bådas biografier talats. Här må blott inskjutas, att han nu gjorde Edelfelts bekantskap, vilken snart förbyttes i nära vänskap på grund av så många andliga beröringspunkter i bådas väsen. Båda fullständigade också varandra i viss mån; för Neiglick var detta särskilt välkommet i fråga om hans mottaglighet för bildande konst. Så länge Neiglick levde, var Edelfelt honom den tillgivnaste och trognaste kamrat, och under den gemensamma vistelsen i Paris i flere olika repriser gjorde han allt för att öppna för honom tillträde till kretsar och förhållanden, annars för främlingen oåtkomliga.

Edelfelt deltog i den trehövdade kamratkritiken, vilken ingalunda från Neiglicks sida var skonsammast. Jag tror icke man kan säga, att Neiglick i utpräglad grad besatt den känslighet för diktens oväg-bara, djupaste vibrationer, vilken gör litteraturgranskningen själv till konst, ej heller hade han kanske förmågan att fullt sätta sig in i ett främmande uppfattningssätt. Hans kritik var logisk och realistisk: han

anföll tankegångens skavanker, lösligheten i verkets byggnad, uttryckets osäkerhet, formens estetiska brister, för vilka han hade ett gott gehör. Han ansåg sig mot en vän böra vara oblidkelig, och han gjorde utan tvivel Tavaststjerna utomordentlig nytta, om också han stundom för mycket utmanade dennes poetiska självmedvetenhet. I det privata livet betydde detta ju ej så mycket, och det hindrade honom ingalunda att vara entusiastisk för sin skyddsling: när För morgonbris kom ut, skrev Valfrid Vasenius till mig i München, att i den litterära världen hemma blott hördes att Tavaststjerna var stor och Neiglick hans profet. Men när Neiglick sedan inför publiken anlade samma stränga mått och ton, fick granskningen, huru riktig den än kunde vara, lätt en färg av mästrande översitteri och kunde till och med någon gång såra. Den ypperligt skrivna och i många avseenden så träffande kritiken av Barndomsvänner brast i en viktig punkt: den, att Neiglick nödvändigtvis ville tvinga Tavaststjerna att vara en om också icke större så i alla fall konsekventare realist än han i grund och botten var, med andra ord, att Neiglick icke fullt skönjde betydelsen av den konflikt mellan romantiken i hjältens anspråkslösa strävan och den hårda verkligheten, vilken Tavaststjerna så vackert betonat i sin romans slutscen. Kritiken av En införding åter fick en alltför stark subjektiv prägel därigenom, att Neiglick i berättelsens osympatiska figur tyckte sig finna icke blott sin egen person, utan främst de idéer karikerade, vilka Tavaststjerna i samförstånd med honom lovat sig att förfäkta. Måhända är artikeln över Nya vers i Politiken det rättvisaste och innehållsrikaste Neig-

lick sagt om sin vän. Vers var icke den form, han i allmänhet ställde högst, och från början uppmanade han ständigt Tavaststjerna att kasta om till prosa. Detta berodde på hans egen, såsom jag redan antytt, ringa lyriska läggning. Med all sin eminenta formtalang skrev han aldrig vers, varken på skämt eller allvar.

Såsom teateranmälare framstod Neiglick mest kunnig, intresserad och personlig. Man kan säga, att han anknyter till traditionerna från Z. Topelius och Fr. Berndtson. Också mellan och efter dem har det funnits kompetent teaterkritik, men vad som gjorde att Neiglicks så starkt stack av från de närmaste föregångarnas, var hans sätt att säga rent ut vad han tänkte och ej nöja sig med några halvt berömmande och intetsägande fraser — detta förutsatt naturligtvis, att han verkligen tyckte något — dels hans sakliga bedömande av både regin och skådespelarens konst. Liksom Topelius och liksom alla för den dramatiska konsten verkligt varma teatervänner ständigt gjort, satte han i främsta rummet fordran på en god repertoar, och när han därjämte yrkade på konstnärlighet i hela hållningen och i skådespelarnas uppfostran, ofta hänvisande till finska teaterns exempel, var det självfallet underförstått, att dessa faktorer skulle alstra en inhemsk dramatisk litteratur. Jag minnes icke om han skrev det eller sagt det, men jag minnes så väl huru han en gång skildrade vilken klyfta alltid måste vara för handen mellan salongen och scenen genom att skådespelarna icke voro barn av samma land och samma lynne, och han tillade — jag erinrar mig ännu orden: vilken betydelse har det icke, att när Matti Kurikka skriver att stycke,

så spelar hans syster huvudrollen i det, och på parterren sitter släkten och betraktar det hela som en familjeangelägenhet! Senare blev Neiglicks kritik välvilligare, han insåg svårigheterna och uppskattade ansträngningarna bättre, ja, denna sympati förskaffade honom till och med från annat håll i pressen ett klander, som kränkte honom djupt och föranledde en mycket ledsam polemik, där motståndaren visade sig alls icke begripa med vem han hade att göra och Neiglick å sin sida tog saken alltför känsligt.

Hans verksamhet som teaterkritiker var 1884 — 85 förlagd till Finsk Tidskrift, den tiden ännu ledd av C. G. Estlander. En revy, som han på våren sände denne, blev orsaken till att Neiglick avgick från tidskriften, sedan en tidigare konflikt (med anledning av Herman Bang) klarerats. Revyn trycktes första gången bland det posthuma urvalet i nylänningarnas album X. Man kan se, hur ofarlig den i själva verket var. Då händelsen har ett visst intresse för vår teaterhistoria, meddelar jag Neiglicks egen skildring av den i brev till mig från våren 1885. I det första avsnittet beröres närmast hans livliga intresse för Ida Aalbergs nordiska gästspel.

Den 23 maj skriver Neiglick: »Nu när jag är kvitt arbetet med en lång teaterrevy till tidskriften, skall du få svaret... Till tidskriften — du ser således, att schismen är bilagd. Det gick så till, att vi gingo halva vägen båda, tidskriften och jag. Det var nu påtagligen hälften för litet från tidskriftens sida, men man gör väl i sådana frågor bäst i att söka andra hälften i sitt goda samvete och tänka på allmännare intressen en smula mera än på sina liktornar. Det gjorde jag vid lugnare

stämning, och slutet blev att jag begynner denna månads revy med en ganska utförlig analys av Bang såsom Osvald — i vilken kritik naturligtvis inga ändringar av red. få komma i fråga. Någon panegyrik är det för övrigt icke. Men det försöker åtminstone att vara rättvisa . . . Denna revy skulle eljes sluta med en komparativ blick på båda teatrarna och därmed följande ovett åt den svenskas repertoar och ledning, några reformförslag o. s. v. Men detta blev långt, och som min kritik redan upptar 4 blad, så får det stå över till nästa nummer, som således kommer att innehålla min slutuppgörelse med teatrarna här innan jag reser bort på lång tid. Omständigheterna ha gjort mig till yrkesteatermänniska dessa tider. Jag skrev härs och tvärs till Sverige för Ida Aalberg; men som hon hunnit få tillfälle att spela redan innan mina brev (till Harald Molander och en artikel till Stockh. Dagblad) hunno fram, så blevo de onödiga och ha väl ren hamnat i papperskorgar av kongl. svenskt vide.

Det gläder mig emellertid ofantligt, att hon slog sig så väl igenom, nästan ännu mera att hon genast fick spela mot en sådan som Rossi, och nu har jag skrivit till henne personligen och uppmanat henne att till intet pris komma tillbaka på ett par år. Det är vid gud hennes skyldighet mot konsten . . .»

Den 20 juni fortsätter Neiglick: »Förargelser har jag emellertid även haft, och av dem kan den sista och största vara av något intresse för dig — men du kommer att få den uppfattningen, att jag under månadtal ingenting annat haft att göra än ligga i obehagligheter med Estlander. Det har verkligen kommit till konflikt igen. Utkastet till min ovan-

nämnda resumé av årets teaterhändelser återkom för någon tid sedan från C. G. E. med några bittra marginalanmärkningar om min »patologiska smak», om att jag »icke bemödat mig att träffa sanningen», då jag påstod, att det givits stort ingenting annat än operetter på sv. teatern denna vinter. Naturligtvis hade jag giltigt skäl att bli arg och skulle icke ha gjort orätt, om jag avträtt. För sakens skull, som jag anser viktig, föredrog jag emellertid att med siffror bevisa, att jag hade rätt; därjämte utarbetade jag min artikel betydligt, i synnerhet i fråga om regin, som jag anser vara sv. teaterns svagaste punkt. Jag bifogade ett allvarligt brev till C. G. E. För några dagar sedan hade jag mitt manuskript tillbaka med ett brev, som innehåller ungefär det, att då han själv är så nära intresserad i svenska teaterns ledning, så är min pretension att få klandra företaget i Finsk tidskrift en näsvishet.

Allt detta har kommit som en bomb över mig. Jag handlade, som du kan tänka dig, alldeles ointresserat, av sympati för en god svensk teater hos oss och av lust att gagna. Nu har jag fått jag vet icke vilken hämndlystnads fula fläckar på mig och nu står jag där utan att kunna företaga mig någonting. Jo, naturligtvis skulle jag kunna försöka i de dagliga tidningarna; det kommer jag kanske också att göra om jag lyckas segla upp mig till nytt mod här ute på Jollas, men för ögonblicket är jag så nedstämd och led åt alltsamman att jag icke har energi till något.

Mitt kritikerskap i tidskriften är nu emellertid slut. Några specialkritiker, som skulle in i nästa häfte, tog jag tillbaka ... Jag är nu vid det kusligaste höst-

humör, och det är fan så dumt, när det samtidigt omsider blivit vår runt omkring. Jollas är ljusgrönt och lummigt och häggdoftande. Kanske smittas jag av allt detta. Och hjälper icke en sommar ute i skären, så hjälper väl resan, som jag skall företaga i höst. Den längtar jag efter, det kan du förstå . . .»

Resan och de nya intrycken drevo snart misstämningen på flykten. Banden med Finsk tidskrift återknötos 1886, då kritiken över Barndomsvänner offentliggjordes där. Men om teater skrev Neiglick sedan blott i Nya Pressen. Att ett så ringa antal artiklar från denna tid i urvalet av hans skrifter meddelas, beror på, att han mindre sysselsatte sig med betraktelser över styckena och litteraturhistoriska utvikningar, än med de enskilda skådespelarna. Styckena underkastades visserligen analys, men denna var med några få undantag knapp och koncis, och sedan fick spelet ett lika långt omnämnande, allt i allt icke synnerligt vidlyftigt. Men, såsom jag redan framhöll, allt hade innehåll, personlig uppfattning, realitet, liv och saft, och det var därigenom Neiglicks artiklar skilde sig så vitt från det man blivit van vid. Och det var visst första gången på bra länge skådespelarna verkligen erkände sig ha nytta av kritiken.

När Neiglick företager sig att ingående studera styckena, är hans syn också alltid personlig. Allvarlig och omsorgsfull är hans utredning av förhållandet mellan historia och dikt i Kungsämnena. Hans analys av Mäster Olof visar, huru mycket han ända in i enskildheter fäster sig vid den dramatiska utvecklingen och arbetets teknik; märkvärdigt nog finner man i denna artikel ingenting om styckets grundidé och

skaldens personliga förhållande till densamma. I recensionen av Työmiehen vaimo av Minna Canth, saknar man också ett starkare betonande av de samhälleliga idéer, varur stycket sprungit upp, medan de dramatiska egenskaperna skarpt skärskådades. Den mycket omtalade och redan vid sitt framträdande starkt diskuterade artikeln om Rosmersholm är mycket karaktäristisk för Neiglick. Hans avvisande hållning hade kanske mindre sin grund i att han, såsom G. Castrén antager, överallt närmast spanat efter tendensen, ej konsten hos Ibsen; visserligen var det ju vanligt att fråga vad Ibsen »menade», men snart nog uppstod dock en reaktion mot detta betraktelsesätt, och Neiglick, såsom andra, kunde till fullo uppskatta konstnären — det visar ju hans ampla erkännande av personernas utmejsling, av dialogen m. m. Men just från konstnärlig synpunkt ansåg han det klandervärt att dramats idé icke kom fram med den klarhet, som var hans yttersta fordran på all konst; han kunde icke förlika sig med en utveckling av styckets tankar, vilken lämnade rum för tydningar av svävande, subjektiv art, och vad han minst kunde med, var människornas blodlösa uppgående i abstrakta, fantomartade ideal, vilket gjorde dem omöjliga för verkligheten. Fast botten i allt, i livet som i konsten, var vad han ville, det nebulösa, dimdunkla förstod han ej, han brydde sig ej om att tränga igenom det och hade för det blott ringaktning. Det gjorde ock att han blev ensidig och orättvis mot Ibsen; kanske kunde kritiken av Rosmersholm dessutom vara påverkad av behov att reagera mot en ännu mera oförstående beundran. — I varje fall profeterade Neiglick nog icke rätt, när han i Rosmersholm

såg ett ålderdomssymptom och ett varsel om nedgång. Visserligen hava också andra tyckt, att Ibsens symbolism i de senaste dramerna tytt på intelligensens avtagande klarhet; men i senare tiders ögon innehålla både Rosmersholm och de flere år efteråt tillkomna Hedda Gabler och Byggmester Solness mycket av Ibsens allra bästa.

Det är Neiglicks egenskap av realist som åter tryckt sin prägel på dessa omdömen. Den långa resan 1885—86 hade allt starkare utvecklat honom åt detta håll. Jag tror att hans vistelse i Danmark, först några veckor på nedfärden och sedan några månader på återresan, därvidlag varit av den allra största betydelse. Det danska inflytandet var mer omedelbart än det franska, genom att han kom i beröring med de allra förnämsta av den nya tidens män i Danmark, bröderna Brandes, Peter Nansen, Erik Skram, Oscar Bentzon, och det vid en tidpunkt i hans liv, då hans själ stod öppen för all intellektuell påverkan som en blommas krona för middagssolen. Så kritisk han än kunde vara, så tystnade dock alla inkast när det var något han beundrade och kände sig ha gott av. Allt detta danska var förträffligt — och till det danska räknades också Kielland, som där förlade sina arbeten och hade en stor och beundrande publik. Han är väl den berättare, Neiglick, såsom så många i norden, ställde högst (det var besynnerligt hur sent vi åtminstone här hörde talas om Jacobsen). Men likväl var, skulle jag tro, Edvard Brandes den, som mest av alla påverkat Neiglicks sätt att se, att bedöma, att skriva, i synnerhet att bedöma teater och forma sin uppfattning om den.

Några ingående specialstudier hade Neiglick icke gjort inom den dramatiska litteraturen eller inom den sceniska konstens teori och historia. Men han var ju full av starka intryck från det bästa man den tiden fick skåda på Thalias tiljor i utlandet, och hans blick och uppfattning understöddes ej blott av det varmaste intresse för denna konst, den som han bland alla förstod bäst, utan också av en mycket stor personlig dramatisk begåvning. Dess produktioner — t. ex. då han på originalspråket reciterade Daudets La chèvre de M. Séguin eller någon av Coquelins monologer — utgjorde oundgängliga och alltid beundrade nummer vid varje aftonsamkväm, där Neiglick var med.

*

De närmaste åren före utrikesresan kunde man kalla Neiglicks egentliga kamratår. Åtminstone föreställer jag mig honom alltid från dessa tider omgiven av en klick »medsträvare», vilka han på ett eller annat sätt fört ihop. Hösten 1884 bodde vi tillsammans på en holme nära huvudstaden; han läste på kandidat- och jag på licentiatexamen, vilket icke hindrade, att han för mig höll lärorika föredrag i fransk litteratur. I staden funnos Edelfelt och Tavaststjerna. Genom den senare trädde Neiglick i början av 1885 i beröring med Juhani Aho, som nyss förut skrivit Rautatie och Markkinamies, vilka vi med stor beundran läst. Neiglick, som alltid var färdig att liksom tillägna sig alla människor, hos vilka han fann någonting att taga vara på, och särskilt livades där han träffade andlig aktivitet och äkta begåvning, hämtade Aho

till oss som ett fynd, och den just från Savolaks komne lantlige och blyge studenten var lika tacksam för den uppmärksamhet han väckt bland denna främmande publik, som han var förvånad över vår lyx. När vi, efter att en kväll ha sammanträffat på finska teatern, beslöto bjuda honom på supé på Opris och därtill beställde den visserligen mindre vanliga tillsatsen av en flaska vin samt sedan övergingo till de alltför vanliga likörerna, steg vår nye savolaksiske väns häpnad gradvis, och slutligen kunde han ej avhålla sig från att utropa: herrarna måtte vara mäkta rika män! Neiglick genomdrev, att Aho som sin avdelnings representant bjöds på den nyländska årsfesten, där R. F. v. Willebrand höll festföredraget och andra spetsar av den unga nyländska intelligensen presenterades. Efteråt gjordes med Neiglick en promenad på Brunnsparksvallarna, och denne bjöd till ett gott slut gästen hem till sig för att »kinesa» — såsom det brukades, när man ville prestera ett riktigt vänskapsprov. Aho säger sig ännu minnas hur bländad han var av den fine mannens toalettföremål och allt som var nytt för honom i detta i hans tycke så eleganta rum (vid Fredriksgatan) och hos dess värd, och vilket kulminerade i dennes omsorgsfulla kalla avrivning på morgonkvisten — någonting, som Sasu Punanens, bastuhjältens, blivande skildrare aldrig ännu skådat...

Bekantskapen med Aho förde Neiglick närmare den finska litteraturen. Han upphörde aldrig att tycka, att den angick de svensktalande såsom en fosterländsk företeelse. Det var medvetandet om denna förstående och breda syn på det fosterländska kulturlivet, som — naturligtvis jämte hans person-

liga egenskaper — förskaffade honom livliga sympatier också på rent finskt håll i den akademiska och litterära världen.

Samtidigt härmed knöts han allt starkare vid den nyländska bygden, både genom avdelningslivet och, än mer omedelbart, genom att under några somrar bo i skärgården med goda vänner. M. W. af Schultén var en av hans lärare i seglingskonst och kärlek till havet, och lärjungen visade sig tacksam icke blott genom att inhämta den bästa kunskap i ämnena utan ock genom att ägna sin lärare en aldrig svikande personlig hängivenhet.

Över huvud fanns det ingen mera trofast vän än Neiglick, så länge han blott kunde lita på den andra parten. De som han slutit sig till nu, förblevo hans intimaste kamrater ända till hans död, men den krets, där hans inflytande på senare år var starkast, blev naturligtvis nyländska avdelningen. Härom vet jag av egen erfarenhet ingenting annat än vad han själv förtalde om sitt intresse för studenternas allmänna och enskilda angelägenheter och sin ivriga, ofta i lustiga former klädda förföljelse av slarvar och skojare, men därom har ju mycket ordats av dem som sett honom i verksamhet. Edv. Westermarck säger i ett otryckt minnestal träffande, att man ej visste vad man mer skulle beundra, den öppenhjärtighet, med vilken han talade om de förtroligaste saker, eller den uppsluppna levnadsglädje, som strömmade ifrån honom åt alla håll, och för att karaktärisera hans kuratorskap citerar Westermarck hans egna ord till studenterna: »jag är äldre än de älsta och yngre än de yngsta.» Detta passade på hans väsen också i övrigt: ingen var för

gammal att av honom erhålla kloka råd i livets intimaste angelägenheter, ingen så ung, att ej Neiglick förmått sätta sig in i hans bekymmer och hans fröjder.

*

Neiglick är »åttiotalets» enda egentliga teoretiker hos oss. Liksom han är den förste, vilken på ett historisk-filologiska fakultetens ämne tillämpade en experimentellt vetenskaplig metod, var han den förste, som åtminstone i någon mån sökte utreda den nya litteraturens grundsatser och klargöra dess utgångspunkter — han hann ju på detta område med så litet, och även här var hans personliga inverkan kanske störst. Han är vidare den förste kritiker hos oss efter Fr. Cygnæus, som uppträtt med en personlig och konstnärlig stil; men medan dennes sjöd av fantasins fullhet och glans mer än den återspeglade tankens klarhet eller skärpa, hade Neiglick slipat sin i den franska och danska skola där han gått, och bragt över den en harmonisk jämvikt i rytmen, en kraftig klang och en spänstig hållning, vilket allt naturligtvis speglade innehållets egenskaper, ty någon frasmakare var Neiglick allra minst. Hans tal voro på samma sätt fria från all onödig utsmyckning, kloka, starka och varma på samma gång, med en utpräglad hållning och med espri blott så vitt den var liktydig med intelligens. Hans karaktäristik av S. O. Lindberg i det berömda talet till hans minne är förträfflig, särskilt när han talar om föremålets »magnifika ovilja för allt och alla, som syntes honom bära nattens färg». Hans tal till Björnson å ungdomens vägnar i maj 1887 var en briljant im-

provisation — tog sig åtminstone ut som en sådan. Han hade, när han ville, stilistens och talarens största förmåga att med de enklaste ord ge en egenartad tankebild och röra de djupaste känslostränger. Likaså kunde han vara outtömligt sprudlande och spirituell, när han slog an den tonen. Fick han polemisera, i synnerhet mot det som syntes honom »bära nattens färg», var han eld och liv som kanske aldrig annars, fastän det tog hårt på hans nerver och fast han där mången gång lade in mer än saken varit värd. För hans väsens psykologi är detta hans polemiska skriftställarskap av stor betydelse, ty ingenstädes uppenbarade sig hans gränslösa övertygelsetrohet och hans harm gentemot allt tarvligt, småaktigt, allt mäklande med sanningen och allt krypande bakom tvetydiga ord i en så ohöljt, man kunde säga naivt strålande öppenhet som här.

W. Ruin säger i sin minnesteckning, att om Neiglick fått leva, »ej blott studentlivet varit annorlunda och de kollegiala förhållandena vid universitetet — det förefaller mig, att vi alla likasom levat i en starkare och renare luft». Jag tror nu för min del icke, att en enskild man kan uträtta mirakel, när det gäller människors inre skapnad, vare sig studenters eller professorers. Men d e t är sant, att han skulle brett ren luft omkring sig. Han skulle såsom han i sin ungdom gjorde, vakat över att den makt, som halvsanningar, fraser och självtillräcklighet ha hos oss, icke fått ostraffat regera, och han skulle aldrig ha tröttnat i den hopplösa kampen mot andlig och moralisk inskränkthet. Han skulle framför allt icke nöjt sig med abstrakta utläggningar om den eller den moraliska principen, från sin kateder hade han flyttat ut dem i verklighet

och handling, själv föregående med det bästa exempel och oavlåtligt förkunnande vetenskapsmannens plikt ej blott att söka sanningen och utreda begreppen, utan ock att bryta nya vägar, även med fara att bräcka sin panna. Han skulle alltid hos sina lärjungar inpräglat, att förutsättningarna för att lyckas ingalunda blott ligga i den obestämda goda viljan, men i kärlek till intellektuella mödor — sådan han själv lågade av — i en hög kultur, sinnets som minnets, en personlig övertygelse, ett oförtrutet arbete för att förvärva sig kunskap, rikta och förädla sin själ.

Men det är ju icke för att visa vad han hade gjort om han fått leva, som urvalet ur hans skrifter kommit till. Det är för att visa den bästa delen av vad han verkligen hunnit göra — han som dog vid tjugunio års ålder, tio år efter sin studentexamen. Betänker man det, skall man finna, att det icke var så litet, och till och med vara böjd att häpna över vad han haft tid att andligt åstadkomma, i synnerhet när man vet, huru hans liv beständigt togs i anspråk av allt och alla.

Jag upprepar det: endast den historiska återblicken kan klargöra hans betydelse för hans samtid — minnet av vad som skrivits i hans fack före honom, kännedomen om konservatismens sega motstånd, erinran om, att vår tunga lynnesart hade oändlig nytta av beröringen med just de utländska kulturvärden han satte högst och vilka ju också blevo bestämmande för riktningen av den nya litteraturen, framför allt den som spirat upp på finska. Hans livsverk fick blott sin början, emedan han dog så ung. Och dock innehöll det så mycket: impulsernas styrka och rikedom, målmedvetenheten,

hänförelsen, ansvarskänslan, det var detta han gav och det ersatte fullt vad som brast i hans egen alstrings avrundning och helhet.

*

Sammanfattande vad hans vänner förnummo när den första smärtan förgått, skrev Tavaststjerna några dagar efter Neiglicks död:

> Jag ville ikring dig sömma
> en sällsam svepning av doft och vår,
> av vackra minnen i unga år,
> av allt vad sinnena drömma,
> när livet hägrande för dem står.

När jag ännu i denna stund känner det på samma sätt, så sker det icke för att den åldrande med rörelse minnes sin ungdomstids löften och glädje, vanligen förgyllande dem i det långa avståndet, utan därför, att Hjalmar Neiglick på ett förunderligt sätt skapade vår omkring sig, att han väckte våra sinnen att drömma om stora framtidshägringar, att hans kärlek till livet och hans hänförelse för arbetet blevo oss ett oförgängligt föredöme, att, med ett ord, det vackraste vi hoppats och det högsta vi tänkt under ungdomens dagar av lycklig självtillit är för all tid oupplösligt förbundet med hans minne.

JEAN SIBELIUS

TAL VID FEMTIOÅRSFESTEN

Den man, vi i dag hylla, står ännu — han har nyss givit oss ett glänsande bevis därpå — i sin alstrings yppigaste sommar, och likväl har han bakom sig ett livsverk av en sådan omfattning och betydelse, att på denna bemärkelsedag, då han icke nått längre än det första halvseklets gräns, hela hans land förnimmer ett behov att bringa honom sitt tack och betyga honom sin beundran och kärlek.

Det säges, att vi äro ett musikaliskt folk. Kanske äga vi verkligen i vårt lynne en klangbotten, som dallrar i starkare mottaglighet för tonernas konst än för någon annan, undantagandes ordets. Men hur få bland oss är det egentligen förbehållet att tränga in i den höga och slutna värld där Fru Musica tronar, att helt förstå hemligheterna i hennes överjordiska språk och med alla sinnens hängivenhet försjunka i hennes dyrkan! Hur mången av oss vet egentligen vad det är, som gör att Jean Sibelius står så stor, så egenartad och ensam i den moderna musikens hävder, att han är en formernas förnyare, att han försmälter samman realism och romantik, såsom i grunden alla stora konstnärer, öppen livskänsla och starkt verklighetssinne med inbillningens flykt och poesins mystik? Dock, mer än ett av hans verk har vuxit sig in i allas vårt medvetande och blivit nationaldikt, och för mer än en av oss

lekmän, som oreflekterat lyssnat till hans toner, har något av dessa verk blivit till en spegel för vad vi själva innerst erfarit av känslor och strider, av sinnets lyftning och hjärtats sorg. Och det som vi åtminstone alla förstå, det är att vi i Sibelius äga en av de rikaste andar som någonsin fötts i detta land och den största skapande kraft, som nu lever ibland oss. Vi veta ock att snillena, som ett litet folk fostrat, lysa likt aldrig slocknande facklor över dess spår i kulturhistorien, evigt bevarande dem från att plånas ut. Det finns ej någon makt eller tid som kan förgöra vad ett folk skapat av andliga storverk. Hur nära sin undergång det än kan bringas, skall det i dem ständigt finna en ny maning till mod i kampen mot sitt öde. Ja, om dess lott ock blir att förintas, överlever det sig självt i vad det genom sina bästa andar frambragt, och en dag firar det sin återuppståndelse genom dem. Allt detta veta vi, och känna det än starkare i tider, då hela världen omkring oss skakar i sina grundvalar. Är det då underligt om vi rikta vår varmaste tacksamhets tankar mot en man vilken begåvat oss med slik oförvansklig egendom?

En stor konstnär, vilken skapar ur sitt folks medvetande, är som sagans jätteträd, vars rötter gå till jordens innandöme och vars krona når himlens fäste. Men en konst som Sibelius' har sina rottrådar icke blott i den jord vi trampa och ur vilken vi alla äro vuxna. De räcka djupt ned till trakter, där mullen slutar och elden bor, där de fördoldaste krafterna leva och folksjälens skatter renas för att blott en gång på ett sekel av ett gudabenådat geni hämtas upp i dagen. Mot skyn reser sig den manligt raka stammen, men i lövverket rör sig ett underbart spel av dagrar och skuggor.

Där härja oroliga, våldsamma vindar, där susar ödemarkens vemod och där höras återljud från tidens splittrande jäktan; men där viska ock sagans röster och där jublar vårens hopp; där suckar ett helt folks smärta, men där dikta också milda aftonvindar hymner till hemlandets fägring och själens samlande ro. Hur praktfull och mångskiftande har icke kronan brett sig, långt ut över vår egen mark, synlig och beundrad vida omkring i världen! Sällsamt, i sanning, tyckes det oss, när vi blicka upp mot den utan att dock kunna mäta all dess vidd och skönhet, att ur vår karga jord en sådan växt spirat. Och om man säger oss, att vårt folks andliga kraft nu åter en gång efter långa tider samlat sig till en väldig ansträngning, så förstå vi det dock lika litet som vi förstå, att ett bländande stjärnskott tänts på samma bleka himmel, där de andra ljusen matta tindra för våra ögon.

Men ingen andlig företeelse står helt isolerad, så överraskande den än kan synas. Detta land har förut givit oss både Kalevala och Runeberg. Det är icke en tillfällighet, att Sibelius från dem hämtat sina första stora ingivelser. Han är släkt både med folkdikten och med nationalskaldens sånger, och han fortsätter dem båda, men på sitt egendomliga vis och som barn av en helt ny tid. Jag bör också påminna om, vad i hans uppväxtår här utfördes i musiken av två män, den ena hans första vägledare i sträng teoretisk lärdom, den andra hans föregångare i fråga om den nationella tonen i vår konstmusik. Den tid då han började, var en renässansens tid för hela vår nationella konst, och hans ungdomsverk hava mognat i denna luft. Här finnas säkert många, som voro med för tjugufyra år sedan, då

konstnärernas första höstutställning blev en banbrytande händelse och på alla områden av andlig verksamhet en stämning av självmedvetet och framtidserövrande hopp steg högt och lät oss upprepa Ulrich von Huttens berömda ord om hans tid, då »andarna vaknade, studierna blomstrade och det var en lust att leva». Nyss hade Juhani Aho vunnit hela den läsande allmänheten genom sina första Spånor; Tavaststjerna tryckte som bäst Hårda tider och gjorde en finsk dramatisering med tanke på Ida Aalberg, som spred glans över den finska scenkonsten. Edelfelts strålande bana hade nått zenit, Gallen hade just fullbordat sin första stora Kalevaladuk, Järnefelt gav sin själfulla tolkning åt inlandets poesi, Halonen dök upp, kraftfull och ursprunglig. Vad allt Sibelius tillförde denna strömning, behöver jag icke säga. Starkast av alla fångade han i sin musik det fosterländska patos, som höjde vår konst under denna tid, han omdiktade folkpoesin och Runeberg, han gav sin brinnande fantasi och sitt översvallande livsbehov luft i en räcka av verk, men han förband i dem det finskt egendomliga med någonting annat egendomligt, som uteslutande var Sibeliuskt, och på ett häpnadsväckande sätt uppfyllde han det nya konststrävandets fordran på uttrycksmedlens överlägsna behärskning — ja, djärv och självständig som han var, gick han utöver gränserna och formade sina egna uttrycksmedel för klanger och rytmer, vilka lekte i hans sinne.

Intet är svårare att definiera än det »nationella draget» hos en så utomordentligt allsidig ande som Sibelius, och intet är farligare än att återföra hans väsentliga egenskaper på något så obestämt som det.

Hur stark och påfallande den än är, den finska undertoн, vilken skänker så många av hans tonverk deras säregna karaktär, hur mycket av vårt öde vi än finna tolkat i dem, förblir det dock alltid personligheten själv, vilken förlänar verket dess högsta originalitet och präglar det med snillrikhetens stämpel. Man kan ju knappast tala om riktlinjer i en alstring, som rör sig framåt med vågsvallets bredd och oro, men måhända skönjer man där dock en med åren allt bestämdare strävan mot utvecklingen av detta rent personliga och bort från allt, som även i vidsträcktaste mening kan kallas program. Jag tänker blott på en jämförelse mellan Kullervosymfonin och de senare symfonierna eller mellan de andra mytologiska tondikterna och den komposition, vilken åtminstone för mig framstått såsom den mest gripande uppenbarelsen av konstnärens innersta och även bär sitt namn därefter, Voces intimæ, stråkkvartetten. Men med denna fördjupade subjektivism förlorar Sibelius' konst intet av sitt särdrag, ej heller av sin rikedom. Ständigt tyckas nya källsprång öppna sig, ur vilka den blott har att ösa: de sprudla upp ur personlighetens förråd av tanke- och fantasibilder, vilket tyckes outtömligt. Och denna utvecklingslinje följa vi själva i vårt förhållande till Sibelius: om vi tidigare drogos till honom av förnimmelsen att hans musik sammanfattade och utåt åskådliggjorde vad för oss var en dyrbar andlig nationalegendom, så hava vi nu lärt oss beundra och älska honom för att han är just han, Jean Sibelius, och för att hans musik uttrycker vad just h a n känner och tänker.

Betydelsen av en nationell insats i den universella konsten ligger ju däri, att den förefintliga kretsen

av stoff eller former vidgas med nya, egendomliga värden, karaktäristiska för ett visst folks ande. Men för att dessa skola göras fullt gällande och anammas av alla, bör konstnären med snillets makt kunna tvinga alla att lyssna till honom. Ingen konst härskar över så vida landamären som tonernas, men ingen är kanske heller så bunden vid en gång utstakade normer. Jämnare än mången annan ny och självständigt tänkande tondiktares har Sibelius' väg genom den musikaliska världen varit: ett segertåg, kan man säga, där avundsmän och belackare, vilka aldrig saknas i geniets spår, snart bragts att tystna. Hans ursprunglighet har icke skymt bort hans höga kultur, hans personliga egenhet icke hans djupt mänskliga egenskaper, hans intelligens icke hans hjärta. Så har han tillfört vår tids andliga kultur det största tillskott som hittills givits den från finskt håll och tagit plats som representant för sitt folk bland konstens allra förnämsta.

En konstnärs belöning, heter det, ligger främst i hans eget verk. Men det skall icke förmenas hans medborgare att offentligt säga honom, hur högt de skatta vad han skänkt dem och kommande generationer, och kanske skall denna hyllning för en stund öka hans tillförsikt och liva hans skaparlust. Jag ville kunna framföra detta tack till dig så uppriktigt och innerligt som det är menat av oss alla — jag ville göra likt den romerska veteranen, som fått sig anförtrott att hälsa en triumferande fältherre och lade en nypa salt på sin tunga för att ej hans festtals fraser skulle klinga fadda och söta... Men jag tror du skall förstå oss när vi säga:

Hell dig, Jean Sibelius, du store mästare, du härliga

människa! Vi önska att åren må sakta sin gång vid din tröskel, på det dig må förunnas att ännu i många, många skapelser gjuta övermåttet av dina tankars innehåll och din själs skönhetsdrömmar, till ära för ditt land, till glädje för mänskligheten, vilken du tillhör.

FREDRIK AUGUST VON PLATEN

EN TYP FRÅN EN ÖVERGÅNGSTID

Vårt universitetsbibliotek förvarar i några kartonger den litterära kvarlåtenskapen efter en man, som kanske var den största språkkännare vilken hittills levat i Finland, likasom han helt säkert var ett av de största original vi haft — Fredrik August von Platen. Dessa »efterlämnade skrifter», av vilka endast en ringa del är tryckt, bestå mest av översättningar från flera språk till svenska eller franska, stundom bättre, stundom sämre, men alltid röjande lika mycket en beundransvärd insikt i tungomålen, om vilka det är fråga, som bristande förtrogenhet med de djupare hemligheterna i poesins hantverk. Detta litterära bagage kan anses värt att inpolletteras i historien om de nyare språken och deras litteratur hos oss. Men Platens liv och personlighet erbjuda tillika ett visst intresse; han är ingalunda någon betydande personlighet, långt därifrån, men han är en karaktäristisk typ från övergångstiden mellan det svenska och ryska väldet i vår historia, och i hans biografi skymta flere av dess märkesmän. Jag har därför ej trott det vara överflödigt att ge en kort framställning av den besynnerlige mannens öden och vittra sysselsättningar. Källorna äro förnämligast hans egna papper, av vilka även en del, tillhörande fornminnesföreningen, förvaras i Statsarkivet — bland dessa ingår början till en självbiografi — vidare no-

tiser i biografiska verk, ett par brev i den Runebergska handskriftsamlingen i Borgå samt några meddelanden från Platens anhöriga.

I.

Fredrik August von Platen föddes den 7 oktober 1790 å Gammelgård egendom i Lampis, som ägdes av hans morfader.

Hans fader, Gustav Bogislaus von Platen, var överste vid Nylands infanteriregemente, sedermera överintendent för sjukvården vid den finska armén under 1808—1809 års krig — varvid skulden för de usla arrangemangen vid arméns reträtt norrut till stor del föll på honom — samt slutligen brigadchef. Modern hette Margaretha Elisabeth och var dotter till hovjunkaren Stjernvall. Platen meddelar i sin självbiografi icke annat om sina föräldrar än att fadern låg sjuk i sju år innan han dog och att moderns »älskeliga röst ljöd en Finsk visa för Gustav III vid hästombytet å Taulila gästgiveri i denna Lampis socken». Det var hans mormor, som blev hans egentliga uppfostrarinna; hon förde länge och väl spiran på Gammelgård och svingade den med vänligt eftertryck bland annat över två olika kullar dotterbarn — med namnen v. Platen och v. Kræmer. Hennes minne skulle allt intill F. A. v. Platens sena ålder livligt och tacksamt av honom bevaras. — År 1804 inträdde Platen vid Haapaniemi krigsskola och erhöll redan följande år fullmakt å en kornettbeställning vid Nylands dragoner, men utexaminerades från sko-

lan först tvenne år senare, 1807. Hans dimissionsbetyg är undertecknat av M. Klingspor, vilken som inspektor för skolan övervar examen — »den i krigets annaler kände, av skalden porträtterade mannen», säger Platen i sina mer än ett halvt sekel efteråt avfattade anteckningar. »Honom återsåg jag», tillägger han här, »Anno 1812 i Stockholm på Societén, i det Bondeska palatset, under aftonljusens sken, då den gamla General-en-Chefen släpande sig fram emot mig med blåa bandet över bröstet frågade: heter icke eder mor Stjernvall? andra ord erinrar jag mig icke hava hört av honom, som ingen talte vid, hellre vändande honom, den fallne storheten, ryggen!» —

Genom att, såsom det förefaller, hava blivit halvt tvungen till ett tjänstebyte, kom Platen i garnison till Sveaborg och upplevde där såväl belägringen som kapitulationen, »då vapnet krossades mot Ulrikasborg bergsklack». Vad han om dessa viktiga händelser i sin dagbok säger, är på intet sätt belysande för dem; han uppehåller sig mest vid enskilda episoder, medan stämningen under dessa veckor icke lyser fram genom hans visserligen av den långa mellanliggande tiden förvanskade minnen. Däremot har det sitt intresse att taga kännedom om ett på annat ställe av Platen gjort uttalande om Sveaborgs kapitulation. När han några år senare, såsom tjänsteman i ryska utrikesministeriet, ur förhandenvarande dokument sammanställer ett arbete, som till en del skall tjäna till att belysa underhandlingarna mellan Ryssland och Sverige, kan han icke förbigå ett citat, som rör kapitulationen, utan att tillfoga en not, vilken gör heder åt hans fosterländska sinne — ty ar-

betet var avsett för de ryska ministrarna och visades även för en av dem. Då denna not, oaktat ett och annat ger vidhanden att Platen, till följd av sin ungdom och låga rang, knappast hade reda på alla omständigheter vid händelsen, i alla fall är nedskriven av en som var med, kan dess huvudsakliga innehåll här i översättning meddelas:

— Då jag deltagit i denna händelse, utan att likväl kunna säga med den trojanska hjälten *et quorum pars magna fui* — ty jag uttjänade mitt noviciat som officer på Sveaborg då fientligheterna begynte — är det dock kanske icke ur vägen, att jag här ger några upplysningar, som kunna motiveras av sakens intresse. — — — Omgiven av alla slags vallar, försvarad av ett tusental eldgap, med en garnison av nära sex tusen man, av vilka ungefär femton voro sårade eller döda vid tiden för kapitulationen, och provianterad så väl som förhållandena någonsin kunde medge, gav sig Sveaborgs fästning åt H. K. M:s segerrika vapen nästan utan ett skott; ty jag räknar icke de två veckor, under vilka den hade att utstå ett mycket livligt bombardement från de belägrandes sida. Våra dagars krigshistoria har att uppvisa mer än ett exempel på städer, vilka, utan att hava varit i besittning av alla krigsgudens attribut, likväl hållit stånd i längre tid än man någonsin kunnat vänta.

Jag är skyldig flertalets av mina vapenbröders heder den anmärkning, att ingen modlöshet i garnisonens sinnen kunnat motivera denna viktiga fästnings överlämnande. Man har velat tillskriva den förnämsta orsaken till kapitulationen bristen på livsmedel och ammunition, ehuru i själva verket såväl kanonerna som de belägrade ända till stunden för kapitulationen voro ganska rikligt försedda med proviant. Också var bestörtningen allmän, då kommendanten såg sig nödsakad till den sorgliga plikten att meddela, att fästningen måste giva sig, om den icke inom en månad skulle erhålla hjälp. — Den 3 maj 1808 kapitulerade *Sveriges bålverk*, kallat Sveaborg. I kapitulationsfördraget förekom den märkliga punkt, att ifall engelsmännen skulle återställa den danska flottan, de vid Sveaborg tagna krigsfartygen likaledes skulle återlämnas åt Sverige. — Kuriren, som förde underrättelsen till Stockholm, blev icke trodd på sitt ord. Man var då så övertygad om ointagligheten av denna fästning, att man var färdig säga med Wallenstein, att den med kopparkedjor var fäst vid himlen. — I Finland gick ett rykte, att fruntimren hade överlämnat Sveaborgs fästning. Då flertalet av de särskilda fortens befälhavare voro gifta och hade sina fruar hos sig, trodde

man, att dessas ömma uppmaningar inverkat på deras mäns beslut. Men sådana påståenden sakna all grund, och jag måste göra de finskor, vilka velat utsätta sig för alla en belägrings vanskligheter, den rättvisan, att om det hade berott av dem, Sveaborgs försvar sannolikt varit ärofullare.

Denna lilla utvikning torde finna nåd inför mina läsares ögon, då jag förklarar ändamålet därmed blott hava varit att bevisa, att om denna fästning, vilken i längden otvivelaktigt måste duka under, hållit stånd i längre tid än den gjorde, de belägrade skulle, i det de gåvo vika för nödvändigheten, hava tillvunnit sig aktning icke blott hos en ädelmodig segrare, utan ock, vad som för dem icke bort vara mindre kärt, hos sina egna landsmän. — »Tiens-toi à ta parole comme le bœuf se tient à ses cornes,» tillägger Platen med en icke alldeles korrekt översättning av det även i original meddelade finska ordspråket, »l'adage finnois: *Sanasta miestä Sarvesta herke*».

Efter kapitulationen såg Platen i Helsingfors »utom den spinkige, vigilante Kamensky även dess motsats Buxhœvden, sittande på en brun springare med bläs, svängande kommandostaven på Helsingfors gator, emellan de rödmålade husen där». Jämte sina kusiner, tvenne löjtnanter v. Kræmer, fick han därpå tillåtelse att begiva sig till Gammelgård. »Med långa näsor nalkandes vårt gråa hem, står vår Mormor oss till mötes i Farstugan, ropande: 'Kom hit, att jag får spotta er i synet', vid det hon moderligen tog oss i luggen. Troligen hade hon också bättre värnat Sveaborg än vi alla där gjorde med Commendanten i spetsen! ty oförskräckt umgicks gumman med de på gården kringflygande kosackerna, hållande bränvinsflaskan i handen, sedan de unga damerna fått retirera i övra våningen. Öltunnan skickades i mjugg till närbelägna Pohjois by, där Adlercreutz logerade.» — När sedan på sommaren bud från erövraren kom, att de finska officerare, vilka vid Sveaborgs kapitulation råkat i rysk fångenskap, hade att välja mellan att svära ryske kejsaren trohetsed eller att som krigs-

fångar transporteras till det inre av Ryssland, blev valet för Platen och hans kusiner lika litet svårt som för någon annan. Den 17 augusti 1808 lämnade den grupp, till vilken de hörde, Petersburg, och den 11 september skedde framkomsten till den lilla staden Ustjug Velikij i guvernementet Vologda. Platen har över den tilldels ofantligt besvärliga, till en annan del av ett vackert väder gynnade och genom fängslande trakter båtledes gående färden fört en »Resjournal», som tyvärr avslutas vid ankomsten till förvisningsorten. Vi veta således icke huru fångenskapen gestaltade sig för honom och hans kamrater, och en liten lapp med en av kvinnlig hand upptecknad rysk sång och av Platen tillfogad upplysning: »av ett fruntimmer i Ustjug Velikij A:o 1809» ger därom icke heller mera än en blyg antydan.

I början av år 1809 återvände de finska krigsfångarna från Ryssland, och med dem Platen. Synbarligen vistades han nu i ett års tid på Gammelgård. I januari 1810 anträffas han i Petersburg, anslutande sig till den finska officersdeputationen, som under ledning av J. F. Aminoff redan i december begivit sig dit och till vilken även tvenne av hans släktingar, bröderna Stjernvall, hörde. Genom den ene av dem erhöll han — som fortfarande kvarstod i svensk tjänst och även hade formell permission till Petersburg först på sex månader och sedan på ytterligare sex — ett slags sekreterarebefattning hos svenska envoyén vid ryska hovet, den ärevördige veteranen från 1788—89 års krig, friherre Curt von Stedingk.

Det finnes bland Platens papper tvenne olika skildringar från vistelsen i Stedingks hus, den ena

— snarare ett utkast — skriven på svenska, den andra på franska. I den förra talar Platen särskilt om de landsmän som besökte hans chef, vilken han kallar »denna incarnerade varelse från en högre rymd! av klen skepnad, med uppstående snövitt hår över den öppna fria pannan, blommande kinder — Jofurs bild, som Tegnér skriver». Vårt intresse fästes i hög grad vid den åskådliga skildringen av den man, som bland de till kejsarstaden flyttade finnarna stod huvudet högre än alla andra: »Som en lysande vålnad ur förgången tid, inträder ensammen, i vaggande gång, klädd i Rysk Generals Uniform, Gustaf Mauritz Armfelt, denne mångbeprövade Ulysses på livets hav. Han uppsöker sin gamle vän ur Gustavianska tiden, väl vetande vad denne nu tänker — men också, att det goda hjärtats gåvor voro dem båda gemensamma. Där sitter eller rättare ligger Armfelt långsträckt i fåtöljen, med hopknäppta händer och tummarna ringlande, obeskrivligt fritt språkande om det Kejserliga Hovet, varifrån han kom. Sedan går han tillbaka till sin kongliga vän Gustaf, härmande Hjortsberg, reciterande Oxarne, jag tror av Lindegren, vari smått grymtande förefaller. Så förnöjd gick Stedingken fram och åter, snusande, skådande med löje på oss kringstående, bättre värderande än vi det kunde detta eko ur en glad och snillrik tid. Ej förglömmer jag interlokutörens blixtrande ögon, de där också skulle längre fram i tiden nedsänkas till mig . . .» — Officersdeputationens och den finska kommitténs ledamöter få ett kort omnämnande; bland de förra ihågkommer Platen särskilt »Hans Henrik Gripenberg, vilken skild ifrån de övriga vandrade med sin långa guldhövdade käpp ikring salongen, där han roade

sig med att mönstra de gyllne stolarna, ej utan skämt av de övriga. Soldaten, gengångaren ifrån Spartas tid, högväxt, kungligt blickande, tänkte sig, i all denna prakt, tillbaka på krigsfält, dem han i en förtid mätt med Stedingken tillsamman.»[1]

[1] I de franska anteckningarna heter det: »— — — Je l'ai vu (Stedingk) journellement depuis le matin jusqu'au crépuscule du soir, lorsque l'heure du jeu aux échecs sonnait — occupation avec laquelle lui et moi à deux raccourcirent la longueur du temps jusqu'à minuit — Combien de choses d'un temps passé n'a-t-il pas dans ces veillées racontées, tant en matières civiles que de guerre! Sa langue un peu vacillante se reposait toujours avec prédilection sur: »Porosalmi et Parkumäki» — en sorte qu'un baron d'*Oxenstierna,* attaché de même que moi à l'Ambassade, se donnait la liberté ingrate de me dire à l'oreille: »Le voilà derechef revenu à son éternel Parkumäki.» J'ai dîné à sa table sur vaisselle d'argent et porcelaine de Saxe comme de Sèvres. Tous les »mercoledi» il y eut table servie pour les membres de la Diplomatie, *Comte de Maistre,* Ministre Sarde, pâle, somnambule, Littérateur, Auteur de »Voyage autour de ma chambre;» M:r *de Navarro,* de Portugal, homme d'un air honnête et mélancolique: M:r *Einsiedel,* de Würtemberg: Le Baron *de Blom,* danois, rond, avec un visage d'histrion, et tant d'autres! Le Général autocrate des Jésuites, Pater ... Polonais (à ce que l'on prétendait le feu penchait un peu vers la sacrée Congrégation). — Encore parmi les dames invitées je me rappelle la Duchesse de *Clermont Tonnière,* affublée d'une coiffe à dentelles qui lui couvrait le visage, lequel flamboyait de la rougeur d'une beauté passée. A son arrivée au salon j'ai vu de mes propres yeux l'hôte aimable, chevaleresque faire sa génuflexion devant elle ... Mais parmi les personnages les plus marquants et historiques je dois nommer: *Le duc de Vienne,* Grand-Ecuyer du Conquérant, Gouverneur-général presque de la Métropole étrangère. Il était vêtu d'un simple uniforme blanc sans décorations quelconques — d'une taille élevée, qui correspondait à son »portamento» altier, remuant la tête assidûment dans sa cravate noire, tandis que les autres diplomates, qui avant son arrivée loquaces, se trouvaient réduits à un silence absolu. Cependant le respectable hôte aux cheveux d'argent ne se donnait pas grande peine pour ce grand écuyer, qu'il avait vu comme souslieutenant dans son régiment de *Royal-Suédois.* — J'ai assisté aux bals de ce même *Caulaincourt,* que j'ai vu trotter polonaise avec les Grandes Duchesses, lorsque dans le fort de la mêlée il s'arrête, jetant nonchalamment la jambe sur ma chaise,

Vistelsen i friherre von Stedingks hus räckte icke längre än halvtannat år. På sommaren 1811 sändes Platen av Stedingk som kurir till Sverige och sökte upp Karl XIII i Örebro, där denne höll riksdag. Nära staden hände honom missödet att köra ihop med en mötande och stjälpa, så att han stötte sig och måste få ett bandage kring pannan. När han kom fram, träffade han kungen, som frågade honom: »Vad har

---

à l'effet d'ajuster sa culotte noire (on les portait courtes alors) — véritable trait d'arrogance d'un écuyer de l'empire universel! — Cependant, »tempora mutantur», les précieuses fenêtres à une seule glace de son palais sur la Néva, pang, s'envolèrent en pièces lors du départ de l'arrogant. — J'ai vu aussi dans la maison de l'ambassadeur Suédois nos »Contadini», lesquels alors se trouvaient à la piste de la fortune, qui aussi ne les a pas démentis: M:r *Laurent H—n*, (Haartman) créé à présent baron, fut vu pour la première fois dans la grande pièce de réception aux lambris dorés, nouvellement sorti de l'Académie, avec une tête grecque, dont les traits réguliers quoiqu'austères donnaient le pronostic d'un homme d'état achevé. Puis notre »Unvergesslicher» *Robert Rehbinder*, au cœur de coton, stable au démon. Et puis encore mon Oncle *Charles W—n* (Walleen), homme d'Horace »Vir fortis etc.».— Ces personnages devenus si marquants, même illustres depuis, se plaisaient alors aux rayons du soleil levant tandis que moi je fus, comme on dit: »Hoffähig» ayant les yeux fascinés aux fêtes si brillantes de la Zénobia du temps, la belle et mulliga M:me *Naryskin*, étincelante de pierres et de lierre. Toutefois »tempora mutantur et nos mutamur in illis», si à présent je n'aspirais qu'à une simple place d'Intendant des ponts et chaussées (*Bro- eller Skallfogde*) j'aurais bien de la peine à l'attraper. ! !

In margine: Le valet de chambre du comte mérite aussi d'être mentionné. Il s'appelait *Kell*, qui l'avait longtemps servi tant en guerre qu'en temps de paix. C'était un Français de la vieille roche, basanné avec un air austère, noble et probe. On avait, dans des circonstances épineuses, à S:t Petersbourg, vainement offert au fidèle Kell 25 Rb pour la clef du cabinet de l'ambassadeur. — Un matin arrive le cordonnier avec une nouvelle paire de bottes, qui n'allaient pas bien. Le Comte se fâche, tourné vers *Kell*, qui s'aigrit aussi, marmottant: »L'ouvrier est innocent — vous avez les jambes *cogneuses* (krokuga).» O, toi bon Maître endurant envers ton vieux valet impertinent ! ! —

ni där?» Platen, som icke visste vem det var han talade med, säger: »Troende mig hava framför mig en vaktmästare i blåa commiss-kläder, med gula knappar, rökande en lång pipa med läderskaft, svarade jag spotskt: å jag har kört ikull» — det hade också förargat honom, att kungen rätt och slätt kallat honom *ni*. När han sedan upplyses om att det var Karl XIII själv som han avfärdat med ett så kort svar, ursäktar han sig med att han icke gärna i denna person kunde se en monark, då han kom från Petersburg med ett alldeles färskt personligt intryck av den ståtlige och elegante Alexander I!

På denna färd till Sverige stannade Platen emellertid. Ehuru han redan i juni 1810 blivit överförd till Skånska husarregementet, synes han knappast hava tjänstgjort där, utan snart beslutit sig för att gå över till den civila banan[1]. För detta ändamål tog han 1811 studentexamen och sommaren 1812, efter flitiga, »natt och dag» bedrivna studier, kansliexamen i Uppsala. Vid tillfället var han »klädd i full gammal Nylands Dragon Uniform», vilket medförde ett stort tillopp av »libri studiosi». Omedelbart efteråt avlade han inträdesexamen till »Stora Cancelliet» i Stockholm inför »Skalden Leopold, en spenslig man i Caffébrun dräkt och gula släta knappar — en om ej *vacker*, dock idealisk bild ur förgången tid». Vid kansliet gjorde han enligt sin uppgift tjänst som translator, vilket även framgår av några

[1] Platen relaterar senare en förfrågan av hans chef vid detta regemente, om han icke besökte Adlercreutz i Stockholm, och tillägger följande reflexion: »Then mannen är ju min Faders förklarade ovän, ej allenast hans, men nästan alla övergivna Finnars, vilka denna gudlösa, egennyttiga, grova fast tappra Soldat gemenligen illa bemötte.»

koncept till översättningar ur bulletiner rörande kriget mellan Ryssland och Frankrike. »Dessa översättningar», har Platen antecknat, »gjordes av mig under min tjänstebana i kgl. Stora kansliet i Sockholm och lästes av kronprinsen, numera konungen». Men ehuru han synbarligen var väl upptagen i huvudstadens högre kretsar och för sin litterära talang fann en viss stimulans i dem, bragte honom otillfredsställelsen med hans verksamhet, längtan att tjäna hemlandet och kanske ock det oroliga lynnet, att allt mer tänka på flyttning tillbaka till Finland. Den 4 maj 1813 är hans avsked daterat, och under sommaren ser han sig om efter anställning. Hans ögon ha fästs vid kommittén för finska ärendena i Petersburg, och han tillskriver såväl Aminoff som Armfelt i detta syfte. Den förre har emellertid dragit sig tillbaka till sitt Rilax och kan blott i ett vänligt brev uttrycka sin fägnad över att Platen ärnar ägna fosterlandet sin tjänst. Detsamma gör också Armfelt, tilläggande följande märkliga ord: »Affermir et créer la félicité de la Finlande sont les buts marqués et essentiels pour notre sollicitude. Tant que la Russie possède un Souverain comme Alexandre I, il ne tiendra qu'à nous-même d'approcher de plus en plus les matériaux du grand édifice dont les fondements vont se poser, et le sont déjà en partie. — L'Empereur sait qu'une nation qui a des lois et qui sait les obéir, n'offre à son Souverain qu'un vaste champ de gloire et une force non équivoque pour combattre avantageusement tous les principes comme tous les efforts des destructeurs du bonheur et du repos de l'humanité.» Armfelt lovar dessutom Platen att vara honom behjälplig i hans strävanden och uppmuntrar hans beslut att under

någon tid studera juridik i Åbo. Följande år finna vi honom i själva verket vid den finska högskolan — hans anteckningar från Calonii föreläsningar, Annotationes jurisprudentiæ ex prelectionibus Illustr. Professoris Calonii collectæ Anno 1814, äro ännu i behåll; han avlägger ånyo juridisk examen och tjänstgör vid hovrätten. Samtidigt bedriver han dock även andra studier, såsom en vidlyftig »lärokurs i Arabiska» bland hans papper från denna tid ger vid handen. Ännu samma år blir han genom Armfelts förmedling antagen till extra tjänstgörande vid kommittén för finska ärendena i Petersburg. Men här stannar han dock icke mer än ett år eller så; den diplomatiska banan i rysk tjänst föreföll honom mera lockande, och han övergick till det kejserliga utrikescollegium. Av Armfelt hade han tillika såsom översättare blivit anställd vid den för gamla Finlands angelägenheter 1814 nedsatta kommittén.

Platens diplomatiska karriär blev dock varken lång eller lysande. År 1819 finna vi honom åter vid kommittén för finska ärendena, tills han efter ett par års förlopp tar avsked och flyttar över till Gammelgård, som numera blivit hans, i arv efter mormodern. Ämbetsmannameriterna hade förskaffat honom titeln av protokollssekreterare 1819 — efter det han i tvenne olika repriser hugnats med titulärråds namn och värdighet — men för resten medfört endast svikna förhoppningar.

Vad han under densamma sysslat med, framgår till en del ur papperen. Främst har han författat en Précis historique de la mission du comte de Tolstoy à Paris dans le cours des années 1807—1808. Själva

arbetet finnes, prydligt renskrivet, bland papperen, och till detsamma sluter sig en mängd avskrifter av handlingar, utgörande »egentliga källan» för själva uppsatsen; »och skall denna samling», säger Platen i en anteckning å koncepten, »om den någonsin, utan min particulièra risque, kommer att skåda dagsljuset, lämna rätt viktiga bidrag och upplysande notioner rörande historien om denna époque, varutur frön till senare tiders händelser och välvningar blivit utströdde». Det förefaller i själva verket som om sammanställningen, vilken uppenbarligen kostat mycken möda, bort ha intresse för tidens diplomati, ty den innehåller åtskilliga intima upplysningar rörande förhållandet mellan Alexander och Napoleon, underhandlingarna om ställningen till Sverige, om Finlands blivande lott m. m.; men när Platen överlämnade den till de ryska ministrarna, vände han sig icke till dem, för vilka dessa avslöjanden voro angelägnast, och man kan därför icke heller förvåna sig över hans arbetes öde (därom genast mera i Platens nedanstående relation). Memorialet, som ställvis är skrivet med stor schwung, slutar med en harang, däri författaren ber om ursäkt för sin djärvhet att med svag och oövad penna framlägga frukterna av sina bemödanden för så upplysta blickar. »Det är endast med slutna ögon jag vågar framlägga ett alster, i vilket det skall finnas så många fel och så många misstag att framhålla ... Måtte jag finna överseende för ett företag, som framgått ur en enda bevekelsegrund, önskan att vara nyttig och därigenom göra mig förtjänt av ett bättre öde!» Senare, när denna förhoppning strandat, har Platen tillfogat en reflexion som i

sin lakoniska grovhet står i en sällsam kontrast mot de sirliga fraserna i den nämnda epilogen och visar vilken bitterhet han ännu efteråt kände vid tanken på den behandling som de höga herrarna låtit honom vederfaras.

Ett annat opus från den petersburgska tiden är en självständig Essai sur la politique, om vilken Platen senare (1823) antecknat, att den inlämnats såsom specimen till Capo d'Istria vid inträdet i utrikesdepartementet 1816. »Innehållet härav», tillägger han, »är lämpat efter dåvarande tidsomständigheter. — Övertygelsen att det fallne Lejonet Napoléon av mången annan blivit ännu hårdare bedömd och recenserad är för mig en tröst i denna framflutna tid, då döden redan utkrävt sin rätt och världens passioner övergått till andra föremål.» — Essain innehåller icke stort annat än upphöjelse av Alexander I och klander av Napoleon, en jämförelse mellan England och Frankrike ävensom åtskilliga mer eller mindre fantastiska utläggningar — alltsammans avbrutet medelst versifierade citat på latin, italienska, tyska, spanska och svenska. Denna uppsats, likasom den föregående, visar i sin anläggning och stil mera intresse för det pikanta, det yttre, än för politikens innersta kombinationer, och det är åtminstone icke med ledning av dem man kan yttra, såsom levnadstecknaren i Biografinen Nimikirja, att Platen hade utsikter att gå långt på den diplomatiska banan.

Vidare finnes bland dessa papper en översättning till franska av ett fördrag mellan Ryssland och Persien. Den missmodiga anteckning, som härtill är fogad, lyder: »Denna version överstyrdes sedermera med avgående Feldjägare, till ministern greve Capo-

distrias, vilken då åtföljde kejsarens Person vid kongressen i Aachen, och som skall hava låtit införa densamma uti Journal de Francfort, organen för Rysslands politik. Ehuru belöning och uppmuntran utlovades för detta arbete, som kostade mig mycket besvär, utföllo dessa löften lika litet till min fördel, som många andra av samma natur, vilka jag varit lycklig skörda på det publika livets bana.»

Och sist hava vi från denna tid att anteckna ett uttalande rörande förslaget om livstidsfångars transporterande till Sibirien, i vilken fråga Platen med bestämdhet intar en ståndpunkt rakt motsatt den som av hans lärare, Finlands berömde prokurator Mathias Calonius, förfäktats, då denne betraktade saken som en ren polisfråga, med vilken ständerna icke hade något att skaffa.[1]

När Platen efter så korta läroår beslöt sig för att icke vidare låta sig frestas av den diplomatiska banans lockelser samt tillika övergiva även varje annan tanke på ämbetsmannaverksamhet, skedde det kanske just med anledning av den ringa uppmuntran han — säkert icke oförtjänt — rönt och emedan hans fantasifulla lynne icke kunde foga sig i de tråkiga formerna. En mycket karaktäristisk relation, som föregår hans Précis historique och är nedskriven ett par år efter avskedstagandet, belyser på ett intressant sätt alla dessa förhållanden och förtjänar att in extenso återgivas. Platen säger sig vilja redogöra för de

---

[1] Se härom, likasom om ett par andra av Platens »det kära Fosterlandet» rörande skrivelser, J. R. Danielsons uppsats Fredrik August von Platenin papereista i tavastländska avdelningens tillfällighetspublikation Häme 1891.

omständigheter, under vilka hans arbete tillkommit och fortsätter:

Enär jag år 1813 om sommaren övergav den svenska tjänsten, var det efter min återkomst till Finland som jag på H. E. Greve Armfelts invitation blev påföljande året antagen expecterande Cansellist vid den i St. Petersburg établerade Committée för Finska ärendena. Efter denna min märkliga mæcenats 1815 inträffade död, såg jag min fortkomst uti detta ämbetsverk på flerehanda sätt stängd och motarbetad, icke mindre genom den subalterna avundsjukan och idiotismen, än fast mera av en högre uppsatt liknöjdhet och indolence. Över detta mitt dåvarande förhållande, kan jag ej väl egentligen vara den opartiska domaren — allt nog att dessa motiver föranledde mitt beslut att försöka den diplomatiska carrièren i Ryssland. Flerehanda svårigheter uppstodo motarbetande detta engagement. Såsom förut vorden kandidat i den svenska diplomatiken, ansågs min kappas förändrade svängning såsom föga recommenderande, varföre också denna omständighet troddes böra förtigas uti min underdåniga requête hos kejsaren. Vid föredragningen av detta ämne voro Baron Troil, Committéens dåvarande ordförande, samt Stats Secreteraren Baron Rehbinder, närvarande. De hava sagt mig att H. K. M. synnerligen fäst Dess Höga uppmärksamhet vid den omständigheten att jag förut varit uti Svensk tjänst engagerad; men då ansökningen för övrigt appuyerades av desse män, blev densamma sluteligen i nåder bifallen. Likväl avslogs min underd. anhållan om förhöjd rang vid utgåendet från Committéen, såvida enligt min skäliga förmodan något tillstyrkande i detta avseende å vederbörandes sida uteblev. Härvid skall kejsaren, efter vad Baron Troil mig sedermera enskilt förtäljde, hava yttrat sig ungefär på följande allegoriska sätt: »Voici, messieurs, une file de boules que je place sur cette table — je pousse la première et celle qui dévance les autres est mon homme — j'aurai bientôt occasion de connaître votre monsieur — il travaillera sous mes yeux.» Ett uttryck av denna beskaffenhet kunde icke vara annat än högst livgivande för mig, som redan var så gott som halvdöd genom den flere månader långa väntan på föredragningen av min angelägenhet, om också min politiska himmel skulle något skymmas av de moln som visade sig på Baron Rehbinders panna och av hans laconiska uttryck: »*Ni gör där ingen lycka!*» Men lotten var redan utdragen, mitt öde bestämt, och den inhumana profetian hade kunnat vara borta. Mitt första åliggande uppå den nya banan var uppvaktningen hos mina nya Chefer, grevarne *Nesselrode* och *Capodistrias*, vilka då för tiden (1816) samfält ägde Utrikes Ärendenas portefeuille. Utan ledare, utan förespråkare, lämnad för att så säga på min hals, sökte jag förgäves tillträde hos dessa mäktiga

Coryphéer. Under mina fruktlösa korsfärder, vilka nästan dageligen i flere veckors tid förnyades, led jag såväl till själ och kropp. Än var Hans Excellence icke hemma, än var han just i minuten uppfaren till Kejsaren, än tog han i dag ej emot någon, men i morgon skulle han säkert träffas, m. fl. dylika motvindar. —

Det var under dessa omständigheter dock en tröst, ehuru ringa, att se flere Stats Råder och decorerade herrar i samma väntande ställning med mig uti dessa ministrars antichambre, och med enahanda budskap föravskedade av någon framstående kammartjänare. I detta ovisshetens tillstånd, som räckte i flere månader, väntade jag att någon av mina förra förmän skulle medelbarligen på något sätt antaga sig min sak. Att Troil ej därtill kunde förmås, därom var jag övertygad, vid betraktande av dess oavbrutna sjukdomstillstånd och den maklighet, språkokunnighet, som gjorde honom lika oskicklig uti affairerne, som föga aktad bland sina landsmän. Dock erhöll mademoiselle Rousseau, som var guvernante uti hans hus, anmodan att genom Directeuren av Nesselrodes Cancellie, ett Statsråd Oubril med vilken hon var bekant, söka bana mig vägen fram till ministern. Om resultatet av denna kjortelmission varken begärte eller erhöll jag sedermera någon vidare upplysning. Sluteligen behjärtades ändock min belägenhet av Statssekreteraren Baron Rehbinder, som under dess officiella sammankomster med Nesselrode, utverkade för mig en audience-dag. Beledsagad av min mentor och i sällskap med Herr O. Wasenius, vilken aspierade till något Ryskt Consulat utrikes, begav jag mig uti min parade-costume (varav dock silkesstrumporna genom de täta och fruktlösa besöken voro något nötta) till det ministeriella Hotellet, beläget mitt emot det Kejserl. Vinterpalatset vid den såkallade parade platsen. Efter någon stunds väntan, rämnade slutligen förlåten av ministerns Cabinet och sedan Rehbinder presenterat sine clienter, vände sig Nesselrode först till Wasenius med några insignifianta frågor på tyska, rörande dennes petition. Sedan kom turen till mig, genom en hastig svängning på den ministeriella kroppen, med dessa ord: »Veuillez passer chez moi un jour,» varefter han mumlade ännu några ord som jag ej kunde höra, gjorde en kort bugning samt gick med Rehbinder till ett fönster under det vi andra lagade oss ur rummet. ——— (Gift med den rike Finans-ministern Greve Gouriers dotter, bodde Nesselrode den tiden i nedre våningen av Svärfadrens hôtel, beläget vid den sköna Nevan. Av uttrycket *passez chez moi*, trodde jag det böra vara där han skulle träffas, varföre också jag några dar härefter mig dit begav. Efter en lång och tyst väntan i detta rum, där alla soffor och stolar voro uppfyllda med landskapsstycken och andra målningar, öppnades hastigt en dörr till vänster, där ministern visade sig med vänlig nickning. Vid det jag från min djupa revérence uppstod, fann jag mig ensam uti rummet och alla dörrar tillslutna. Patience, tänkte jag, turen kommer väl snart

till mig lutheran. Efter att hava väntat närmare en timma, utkom från samma dörr en av ministerns employéer, som frågade vem jag vore, vad jag ville etc. och tillade Greven blott vore tillgänglig på dess ämbetsrum i Ministerhuset, dit jag således borde följande dagen kl. 11 mig infinna. Trött och ledsen genom så många fruktlösa expeditioner, var jag hart nära att utgjuta min harm för den lilla näsvisa herre som stod framför mig, men tillbakahöll utbrottet härav, vid tanken att jag nu äntligen skulle lyckas, sedan audience timman så säkert bestämdes. Sålunda befann jag mig åter den utsatta dagen uti ett audience-avvaktande Status quo. För denna gång framträdde mig till möte Chefen för ministerns Cancellerie, det av mig förut omnämnda Statsrådet Oubril, vars uppsyn röjde en viss slags förlägenhet. Då jag med otålighet efterfrågade Greven, gav han mig till svar: att denne omöjligt i dag kunde träffas: att han, Oubril, vore anmodad att lämna mig alla de upplysningar som vore erforderliga i avseende å inträdet i Utrikes Collegium, där jag ägde att anmäla mig hos Statsrådet Palenhoff, *un homme très comme il faut*, tillade han, och att jag vore välkommen när jag ville besöka honom, Oubril, i dess logis. »*Monsieur, êtes-vous bien donc accessible?*« frågade jag. *Mais, mon Dieu, je le serai, quand il vous plaira*» var hans svar. Jag uppgav numera allt hopp att omedelbarligen få nalkas de osynliga ministrarnes *Numen*, och ehuru Oubril syntes mig en personnage av ringa inflytande, (varom han mer än en gång försäkrade, sägande *je ne puis rien faire pour vous auprès de ces messieurs*, i det han menade ministrarne), var det likväl för mig ett instructivt nöje att ofta besöka denne man, som alltid med hövlighet och ett visst deltagande bemötte mig, även då han som mest var vid skrivbordet sysselsatt, utan att han därav hindrades att med sammanhang och lätthet fortsätta discoursen. — — — Tiden nalkades nu då jag borde till tjänstgöring anmäla mig uti Utrikes Collegium. Efter uti Senatens kyrka avlagd trohetsed, vilken vidlyftigt förestavades av den Ryska Popen, som till slut framräckte mig sin Bibel att kyssa, blev jag med rang av *Translator* antagen i detta Collegium, i sanning en föga avundsvärd befordran, men destomera ett lysande bevis på mina landsmäns välvilja och bevågenhet. Dock lämnades mig en glorieuse upprättelse, förmedelst den ett år härefter meddelade Titulaire-Råds värdigheten, varmed jag skulle belönas för det verkligen trägna och högst odrägliga arbete, som under tre års tid sysselsatte mig nästan oavbrutet vid den i Petersburg 1814 nedsatta Committée, för översättningar på Svenska av alla de handlingar och oavgjorda mål vilka rörde gamla Finland eller Wiborgs Län, under Ryska administrationen. Då, efter några år, enahanda befordran vederfors mig uti Utrikes Collegium, hade jag sålunda tvenne resor blivit upphöjd till en och samma värdighet och skördat den onereusa äran att erlägga dubbel fullmakts Lösen. Men också var

jag ett verkligt Titulaire Råd *in dupplo*. Denna möjlighet hade kunnat förekommas, genom ett officiellt meddelande av min första utnämning — men alla mina föreställningar härom hos Stats Sekreteraren för Finska ärendena voro fruktlösa; ty jag borde anses som ett förtappat får. — Från dessa betraktelser, varav minnet nu för mig är lika mycket oangenämt, som disharmonien av min ställning då för tiden föga rörde mig, övergår jag till min reminiscence av de känslor som överväldigade mig vid första inträdet uti ovannämnda Collegium. De kunna svårligen beskrivas. Detsamma föreföll mig mera som en Caserne än något civilt embetsverk, Poster voro placerade vid dörrarne till de inre rummen, där gamla, trasiga invalider lupo om varandra med icke mycket bättre klädda små herrar, vilka nu voro mina nya embetsbröder. Prejeri och tiggande mötte mig vid varje steg, och likt ett offerlamm stod jag ibland dessa glupande ulvar. Stats Rådet Palenoff, Oubrils *homme comme il faut*, var nyligen bleven Sécreterare *en chef* uti Departementet, ifrån en beställning han förut innehaft på Cronstadts fästning. Denne man som ej förstod annat än Ryska, borde lämna mig tillfälle till övning på ett främmande språk det han ej var mäktig. Över detta förhållande gjorde jag föreställningar hos Oubril. Han proponerade ett engagement vid redactionen av *Le Conservateur Impartial*, ett slags ministerielt blad som den tiden utgavs i St. Petersburg, under inspectionen av en fransysk Abbé St. Pierre, om jag rätt erinrar mig. Dock som denna befattning för mycket avlägsnade mig ifrån mitt egentliga mål, föreslog han Utrikes Collegii Archiv, där, förmedelst anteckningar för någon viss époque ur senare tiders Diplomatik, en tillförlitlig övning tills vidare erhölls. I följe härav beviljades mig tillträde uti denna branche av bemälte Departement. Geheime Rådet Divoff, en rätt förekommande och hygglig Gubbe, som ibland de många språk han med lätthet talade, även förstod något *Svinska*, vilket han lärt under en resa i Sverige, var Chef för Archivet. Detta ombyte var mig i flere avseenden välkommit, och är egentliga origine till närlagda arbete. Det är resultatet av 13 månaders compilation ur 20 starka folio band, innehållande den intressantaste perioden av Rysslands politik efter freden i Tilsit 1807. *Le précis historique de la mission du comte de Tolstoy*, frambars till dopet åt Oubril, som lovade däråt fästa vederbörandes uppmärksamhet. Det dröjde också ej länge innan Oubril underrättade mig, att detta foster banat vägen till Capodistrias, som önskade se mig. Men härvid erinrade han, att som detta arbete innehöll åtskilligt som ej finge yppas, så borde jag ofördröjligen återlämna alla annotationer och concepter, till undvikande av obehagligheter för framtiden. Att frukten av mina bemödanden, huru obetydlig och omogen den med skäl borde synas i de initierades ögon, skulle lämnas utan avseende och snart helgas åt glömskans damm, det förutsåg jag nogsamt. Varföre också

denna skrift med dess *pièces justificatives*, blivit frälsade ifrån ett skeppsbrott, som oundvikligen förestår varje intellectuelt bemödande uti ett land, där styrelsens colossala byggnad vilar på dessa all civilisation förkrossande grundpelare: mörker och despotisme. — Änteligen befann jag mig, *per tot discrimina rerum*, insläppt i det ministeriella Cabinetet. I det han med vänlighet helt nära trädde mig till möte gjorde Capodistrias åtskilliga tätt på varandra följande frågor, såväl rörande mina Academiska studier som de språk varom jag vinnlagt mig, och vid det han nämnde om mitt ifrågavarande arbete, vilket han med nöje sade sig hava läst, tillade han, *pour le français je vois que vous le savez*. Härmed slöts denna entrevue, vars följder blevo för min carrière lika sterila som de av några förnyade besök hos samma minister, vilken kort tid därefter åtföljde monarchen till Congressen i Achen. — — — Dessa anteckningar, vilka torde synas nog vidlyftiga, och vilka även blivit utsträckte över gränsen för deras primitiva plan, kunna icke äga annan förtjänst än den, att vara troget uppfattade ur mitt minne. Sju år ha förrunnit sedan den tiden. Förflyttad ifrån det allmänna livets skådeplats, till lantmannens monotonare, kanske tacksammare, säkert lugnare rôle, är det med min Horatius jag får säga:

Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis,
— — — — — — — — —
Forumque vitat, et superba civium
Potentiorum limina. —

Gammelgård d. 6 Dec. 1823.

F. A. von Platen.

Så var då Platens bana i statens tjänst utan ära avslutad, och i lantlig ro förflöt för honom den långa tid, han ännu hade kvar att leva. Studier och vittra sysselsättningar upptogo i växling med lantmannens omsorger — vilka stundom bestodo i agronomiska experiment av mindre obestridd nyhet än nytta — med jakt, fiske och blomsterodling, största delen av denna tid. Men för varje år som gick utvecklades hos Platen allt starkare några drag, vilka gjorde honom vida känd som ett original av sällsynt egendomlighet och måhända

en och annan gång gingo över gränsen för det normala.

Av allt vad han studerat, fängslade honom de orientaliska språken och deras hemland mest. På sin egendom sökte han imitera orientens byggnadssätt. Kullar och bergsklackar voro besatta med kiosker, minareter och brokiga torn, inkörsporten till herregården kröntes av en turkisk halvmåne, och omkring denna stod en vers ur koranen i arabisk skrift. Det berättas att Platen en gång mottagit ett besök av Georg August Wallin, och i sin förtjusning över denna heder klätt av Wallins stövlar för att få kyssa de fotsulor, som trampat öknens sand. En annan gång — det var när han redan var gammal — erfor han, att en man från Orienten tillbragte sommaren vid Ulrikasborg för att bada. Platen beslöt att söka upp honom, och middagsgästerna i Brunnshuset invid Helsingfors förvånades en vacker dag över att se ett högst egendomligt ekipage, likt ett duvslag och orangegult till färgen samt förspänt med tre hästar, stanna framför trappan; ur detsamma hoppade med största lätthet en fet man med istermage och isterhaka, till skepnaden ej olik en lergök, som var klädd i en dräkt av hemvävt tyg, bar på huvudet en italiensk halmhatt med stora brätten och fladdrande gula taftsband samt hade det röda håret sammanknutet till en liten stångpiska i nacken. Han sökte upp araben vid dennes middagsbord, presenterade sig, underhöll sig en stund med honom på hans språk och återvände sedan på samma sätt som han kommit till sitt Gammelgård, beläget på fem mils avstånd från huvudstaden.

Platens ständiga längtan till Orienten blev en

gång åtminstone till hälften uppfylld. Han hade hört talas om den besynnerliga lady Ester Stanhope, som efter att i egenskap av sin morbroders, den yngre William Pitts, intima och allhärskande rådgivarinna hava haft ett mycket stort inflytande i London, dragit sig tillbaka till Libanons berg och där levde som ett mystiskt väsen, omgiven av magier, slavar och bödlar, hälften sibylla och hälften asiatisk drottning, med sina ränker understödande sultanens politik mot österns småfurstar, vilkas europeiska sympatier voro henne förhatliga. Bland de få européer, som erhållit tillträde till henne, var Lamartine, åt vilken hon förutsagt en utomordentlig framtid som politiker och vilken i sin *Voyage en Orient* omtalar sitt besök hos henne. Det är mycket sannolikt att Platen, som var en ivrig beundrare av Lamartine, läst dennes pittoreska skildring kort efter det hans arbete utkommit (1835) och att den stimulerat hans längtan till orientens trolska värld. Alltnog, han beslöt sig för att gå i Lamartines spår och uppsöka den excentriska damen. Och så starkt hade han gripits av berättelserna om henne, att han beredde sig att uppoffra det som han hittills ansett för sitt dyrbaraste, sitt ungkarlsstånd, samt bjuda lady Stanhope sin hand och sitt hjärta. Visserligen var hon vid denna tid redan sextio år gammal — ty hon var född 1776 — och om hennes yttre visste man, att hon höll modiga sex fot i längd och var såsom en biograf säger, »varken nätt eller vacker, ehuru proportionerlig». Men Platen såg visst i henne någon österländsk sagoprinsessa, som hade förmågan att aldrig förlora sin ungdom; förtröstande på styrkan av sina känslor och tagande med sig alla sina litterära arbeten, bröt

han upp på sommaren 1836 med syfte att, efter det han uträttat sitt ärende hos lady Stanhope, besöka det heliga landet. Färden gick över Sverige och Tyskland till Italien samt därifrån med ångbåt till Konstantinopel. Men här mötte honom underrättelsen, att pesten rasade i Mindre Asien och angränsande länder, och han beslöt då att vända om, tog kosan över Odessa, Kiev och Moskva samt anlände till Gammelgård julaftonen 1836. På Svarta havet hade han råkat ut för en storm, som dock icke inverkade på honom mera än att han lugnt satt på däck och — då det var söndag — läste i sin andaktsbok. I denna sysselsättning störes han av de italienska sjömännens råa sånger och högljudda skrål. Platen företog sig då att sätta dagens text i italiensk vers och på en lätt melodi, lärde matroserna den och fick dem att ljudeligt sjunga den improviserade koralen. »Och på det sättet matade jag ändå Guds ord i de kanaljerna», plägade han sluta berättelsen om detta reseäventyr. — Det heliga landet fick han sålunda aldrig skåda, och lady Stanhope, »Tadmors drottning», vars dagar blevo allt dystrare, slutade tre år senare i ensamhet och det gräsligaste elände sin märkvärdiga levnad.

Ensam skulle Platen också framleva sina dagar. Det berättades visserligen, att hans vänner och fränder gjorde många ansträngningar för att få honom att gifta sig, och att dessa till och med en gång voro nära att lyckas. Överenskommelsen var gjord och eklateringsdagen inne, men när släkt och anförvanter sammankommit för att högtidligt begå denna, infann sig fästmannen och förklarade utan vidare krus, att han »icke kunde tåla» sin utkorade samt al-

drig komme att gifta sig med henne. Och så gjordes intet försök mera. Såsom sällskap hade Platen dock i sitt hem under långa tider en »kamrat från krigets tid», en fänrik Argillander, till vilken han stod i samma förhållande som v. Konow till sin korpral, — delande med honom sitt bröd, men under ständiga trätor. Det var, säges det, nära nog blott vid måltiderna som en försonlig stämning inträdde, efter det värden begynt med följande bordsbön:

Tack, gode Gud för maten,
Som Du har gett åt Platen
Och åt Argillander,
Vilken är utan klander.

Livet på Gammelgård avbröts än en gång av en resa. På våren 1837 begav sig Platen till fots, med stav i hand, över Heinola, Kuopio och Idensalmi till Aavasaksa för att bese midnattssolen, samt återvände från denna promenad sjövägen via Stockholm.

Bland sina övriga upplevelser har Platen synbarligen varit djupast berörd av en eldsvåda, som till följd av att blixten slog ned, en gång härjade hans hem. Han har förevigat den i en längre »Récit» på franska, vilken är mycket dramatiskt hållen; den utmynnar i skildringen av Platens ansträngningar att rädda det dyrbaraste han tyckte sig äga, sin mormors porträtt, och framgången häri har inspirerat honom till en lång dikt på franska, varmed den i början så hemska skildringen idylliskt slutar.

Platen beskrives för övrigt som en synnerligt vänsäll och älskvärd man, satirisk och kvick när det gällde, en varm fosterlandsvän och utustad med det bästa hjärta i världen. Bland hans många egenheter

måtte en blivit honom rätt dyr; han säges nämligen haft för plägsed att ofta, när han tryckte handen på någon människa, låta en blank silverrubel falla i den, vare sig handen tillhörde en bekant eller obekant, en fattig eller rik! — I sitt hem kunde han endast tåla manliga tjänare, vilket icke hindrade honom att till stora gemensamma arbeten, »talko», sammankalla både unga män och bondflickor från trakten. De förra fingo då vid avskedet i ersättning den traditionella silverrubeln, de senare begåvades med — en ros var! — I god tid hade Platen beställt sig likkista, men den fick vänta så länge att han växte ur den — han använde den också stundom, likt Sarah Bernhardt, som sovplats — och han måste skaffa sig en ny.

Bland de närmare och fjärmare grannar, med vilka Platen umgicks, var även Runeberg, till vilken han skrivit några brev, som ännu förvaras i handskriftsamlingen i Borgå. Det första av dem är på vers och härrör från den 1 november 1852. Det lyder, med bortlämnande av några latinska rader:

LÖVDANSEN.

Tagen löv, I sparvars bilder, som förvillen mig en stund,
Tagen mina blickar tagen, ej som *de* min fikna mund!
Det är lustigt se er dansa i min långa ensamhet,
Uti brist på soareer, de dansantas rörlighet.
Själv som ni jag är ju vissnad, står på ålderns driva här —
Men min dans är annorlunda, den med jordiska besvär.
Lätt ni färdas fram er kosa, ingen frågar vart ni far?
Ingen gräver ner er aska, som på jorden stannar kvar
För att någon dag uppstiga i förnyad skepnad, glans.
O hur lycklig är er bana, huru avundsvärd er dans!
Annat slut på livets bana, än som ert, jag för mig ser.
Ack! om jag en dag fått grönska, och i annat likna er.
Fått av livets sol mig fröjda, liva vårens fågelsång,
I grönt sällskap sammanvara på den glada skogens spång.
Men av grönska, sång och samkväm ej mitt blad fått roa sig
Ensamt har det alltid vuxit, tränar bort på livets stig.

Det är till denna missmodiga utgjutelse som Runebergs i Efterl. Skr. I, 43 införda »Svar till F. P.» hänför sig:

Ja, de falla våra rosor, ja de gulna våra trän,
Våra korta vårars fägring föds blott för att vissna hän.
Finns på jorden någon blomning, som ej vinterns fläkt förstör?
Jo, men sök den inom hjärtat, sök ej, broder, utanför.

I sin lilla självbiografi finner Platen anledning att tala om »det rummet med vackra rävskinn kring väggarna, där jag detta år (1859) hade äran tillbringa en rolig natt, hos den Store Skalden Johan Ludvig Runeberg i Borgå. Splendet in orbe decus.» Och det är väl till denna natt som en liten lapp hänför sig, på vilken är antecknat: »Hemställes om Han icke ville lämna mig, såsom »compensatio vanæ spei» en vers på *Fyra rader* — lik denna:

Gamle bror, så låt oss sjunga. —
Sjunga än vid sjutti år.
Har blott lärkan kvar sin tunga
Nog har livet sol och vår.

På morgonkvisten i Borgå d. 16 mars 1859.»

För övrigt ingå i breven poetiska utgjutelser, i vilka Platen ger luft åt sin obegränsade beundran för skalden, och ett av dem är ställt till fru Runeberg — medan hennes man deltog i psalmboksarbetet i Åbo 1854 — samt skrivet på franska, i en synnerligt chevaleresk och elegant ton. I slutet ber Platen henne helt allvarsamt: »Dites à Johan Ludvig qu'il ne maltraite pas trop nos vieux *Psaumes*. Car il y en a qui se conserveront toujours vierges, avec tous leurs défauts rimés — le *St. Esprit* n'aime pas les ornements!»

Resultaten av Platens sysselsättning med skönlitteraturen under de nära femtio år han tillbragte på

Gammelgård, skola här nedan beröras. Men också annat än vitterheten gav honom någon gång anledning att nedskriva sina tankar. Bland papperen finnes en fransk översättning av ett brev ur den svenska tidningen Nya Extra Posten, vilket skarpt klandrade den finska regeringens (senatens) åtgärder. Brevet, som var skrivet av A. I. Arwidsson och hörde till en serie resebrev från Finland, väckte på sin tid ofantligt uppseende såväl i Sverige som i Finland. Tidningens ägare, boktryckaren Imnelius, blev dömd till tre månaders fängelse, och av Platens anteckningar framgår, att kejsar Alexander, som fått reda på dessa brev, givit i uppdrag åt kommittén för finska ärendena att avfatta ett utlåtande om desamma. Detta utlåtande, som skrevs av statsrådet von Willebrand, översattes av Platen, vilken begagnade tillfället att kopiera Willebrands original. Platens anteckning härrör från 1830. Han har icke någon aning om att brevskrivaren varit en finne, utan öser sin vredes skålar över svenskarna: »Detta märkvärdiga brev, som icke mindre i Sverige och Finland än även hos Ryska regeringen gjorde på sin tid så mycket uppseende, ja verkligen mera än detsamma hade förtjänat, i anseende till dess sannerligen smädaktiga beskaffenhet, dess obestridligen déloyala esprit mot en gammal vän, sådan som Finland varit till Sverige, (men icke vice versa, vilket hela brevets tendance utmärker såsom författat av en Gudlös, låg och avundsjuk Gud vet icke allt, Svensk *Chevalier de la triste figure*), . . . detta brev, säger jag, skickades . . .» Här relateras gången av förklaringen, varefter Platen tillägger: »Tiden, som avkyler passionerna, utan att dock så föga

förändra oss syndiga människovarelser, har gått fram sin gång . . . Sverige med alla sina frihets idéer, sin fria bokpress m. m. torde dock avundas oss vår ställning, när dess Skribenter och Correspondenter nedlåta sig att skriva invektiver av den art som brevet innehåller, och vilka ofelbart av dess rättsinnade innebyggare måste hava blivit désapprouverade. — Vad fan rå vi för det att vi blivit Ryssar, I kunnen hava försvarat oss bättre än I gjorden, eller hållen då hellre munnen fast, och låtande (oss) leva i frid så väl med Eder själva som med våra nya kamrater. Men se then Svenska avunden sticker här åter fram skenbarligen. — I handelsväg behöva vi varandra båda, och Gud vet om I själva ej bliven mera lidande på ett annat förhållande, än vi skulle bliva det. Vår Råg, våra Victualia, veden, smaka Eder tyckes mig rätt väl, och Edra svenska papperslappar äga icke så högt värde som I Eder inbillen. Det är ett problème att solvera om icke Edert mynt oss mera skadar än gagnar? . . .»

En annan skrivelse, från juni 1822, utvecklar vidlyftigare olägenheterna av att främmande sedelmynt hade kurs i Finland, och en tredje behandlar frågan om boställen och oodlad jord samt framhåller att denna fråga i anseende till sin vikt borde överlämnas till ständernas prövning — »om deras sammankallande någonsin beslutes». Skrivelsen är odaterad och på franska; möjligen härrör den redan från den petersburgska tiden.

Fredrik August von Platen avled på Gammelgård den 1 april 1868, i den höga åldern av 77 år. Med honom utgick på svärdssidan den adliga ätten av samma namn i Finland.

II.

Platens litterära produktion omfattar dels översättningar, dels egna alster. Det är nästan uteslutande de förra, som hava något intresse. Av de senare skall en mindre del i det följande nämnas eller citeras; men för det allra mesta utgöras de av tillfällighetsdikter, vilka knappast utmärka sig för någon egenskap, som skulle höja dem över mängden av vad dilettanter med öra för språket och någon vana i verskonsten pläga frambringa i denna art, och vilka därför utan den minsta orättvisa mot Platens minne kunna här förbigås.

Till Platens tidiga ungdomsår kan man hänföra ett dramatiskt fragment i tre scener vid namn *Walter eller Hämnden*, där blodiga uppträden omväxla med uttryck av det gränslösaste ädelmod och som förefaller att mycket väl ha kunnat uppföras vid något »spex» antingen i Haapaniemi eller på Sveaborg, ty miljön är krigisk och huvudpersonerna officerare i lägre och högre grader. Lika litet som mången annan, vilken i sina fänriksår skrivit en tragedi, fortgick Platen emellertid på den dramatiska banan.

De närmast följande alstren av hans penna äro översättningar, och bland dem finnes en, som har en viss litteraturhistorisk betydelse. Platen har år 1811, medan han på sensommaren vistades på Gammelgård, till svenska överflyttat Molières komedi *Les Fourberies de Scapin* under titeln Scapin en skälm för alla skälmar. Detta stycke hade en gång förut översatts till svenska av en J. Boding eller P. Bliberg (se Warburg, Molière, s. 174) och uppförts år 1741,

under namn av Mickel Illparig, men lika litet som Platens torde denna översättning hava blivit tryckt. Den finske litteratören förtjänar sålunda en plats i de icke få svenska Molière-tolkarnas leder. Hans översättning är visserligen icke klassisk, men dock, särskilt för hans tid, rätt duglig. Teatersvenskan rörde sig då, i synnerhet i de från franskan överflyttade styckena, i ganska styva gängor, och Platens Scapin avviker icke från denna regel. Naturligheten i dialogen och lättheten i replikerna gå därigenom ofta förlorade — i synnerhet där poängen ligger just i repliken, såsom i styckets lustigaste scen, den med »galejan»; men andra scener äro bättre återgivna, och som en genomgående förtjänst har man att anteckna den mycket trogna reproduktionen av originalets mening, om ock, som sagt, vändningarna stundom skulle vunnit på en mindre sträng ordagrannhet.

En Horatius-översättning härrör även från denna tid — den är daterad den 28 maj 1811 och gäller odet V i första boken, till Pyrrha. Ännu ett par andra tolkningar av Horatius förekomma bland papperen, ode I, XVIII till Varus, som är helt lyckat återgivet, och några strofer av odet I, XII till Augustus, vilka däremot äro ganska förfelade. Blott i ett av dess stycken har översättaren försökt sig på originalets versmått, men blandat bort sig alldeles. De två andra synas hava passerat genom ett franskt medium, antingen blott i översättarens uppfattning eller mera objektivt, såsom framgår av odet till Pyrrha:

Vilken Yngling ljuv och täck
och med vällukter begjuten
Pyrrha! trycker dig i Rosenhäck
tätt i dina armar sluten?

Säg för vem det blonda hår
Du i lockar enkelt pryder?
Ack! hur ofta grymt Den får
ångra de begär han lyder!
Stum han skåda skall ett hav
grymt av svarta vindar härjat
Då han dig sitt hjärta gav
och för dig sin fana färgat
föga kunnig om den lott
du åt älskare bereder.
Endast ångerns fyllda mått
kröner dem du falskt förleder.
Doppad uti samma hav
mina kläder mig påminna
vilken bred och gyttjig grav
Pyrrha! man i dig kan finna.
Denna viktiga epok,
målad i Neptuni tempel,
blir för seglaren en säker båk
om han undgå vill din stämpel.

Slutligen finnes det all anledning att förmoda att Platen under sin vistelse i Sverige hopsatt ett större episkt kväde i fransk stil, som är benämnt *Panthoiden* och behandlar legenden om den fagra Panthea, hustru till Abradates, konung i Susa, som genom sin skönhet och dygd uppväckte Cyrus' ädelmod och gjorde att Abradates från att ha varit dennes fiende blev hans trogna bundsförvant. Man behöver endast läsa några rader:

Bland Kunga Ättlingar en Ättling Gudar lik,
Den store Cyrus syns på alla dygder rik,
Än ifrån Thronens höjd med Diademets börda
Än uti kojans sköt med sälla känslor, skörda
Den frukt som honom räcks av Persens blinda nit.
För undersåtens gärd av tacksamhet och flit
Han fredens dyra Palm åt fosterlandet räcker,
Och vitt kring Persiens fält en okänd blomstring väcker

för att ana ett franskt original, och behandlingen av namnen — Panthée, Thymbrée, Trebié — stär-

ker misstanken om ett sådant. Det har dock icke varit mig möjligt att uppspåra detsamma, och jag ledes av denna omständighet på tanken att Platen möjligen kunnat versifiera legenden sådan han funnit den i någon fransk prosaskildring — i M:lle de Scudérys *Cyrus* eller annorstädes. Stycket innehåller visserligen passager, som måste tillskrivas Platens egen uppfinning, t. ex. den djärva metafor, som knappast preciösernas fantasi skulle hittat på:

> Man fruktlöst våga skall att ge den tavla liv
> Vars kolorit blott finns i känslornas arkiv.

Vad som bringar mig att tro att stycket tillkommit i Sverige, är, utom den ungdomliga handstilen, en av Platen senare gjord anteckning: »corrigerad av Fru Grevinnan Ugglas», vartill också hänför sig ett motto, taget ur Boileau, *Art poétique*, ch. I, (»Faites-vous des amis prompts à vous censurer» o. s. v.); denna grevinna Ugglas kan ej gärna ha varit någon annan än Curt von Stedingks dotter Sophia Theresia, som 1812 gifte sig med greve Pehr Gustaf av Ugglas och vilken Platen naturligtvis väl kände från den tid han vistats i hennes faders hus.

Från studietiden i Åbo 1814 finnes en liten på franska avfattad prolog, som enligt anteckning å manuskriptet uppfördes därstädes med författaren såsom innehavare av den ena rollen och greve Alexander Armfelt i den andra. Prologen, ytterst obetydlig till sitt innehåll, äv avsedd att utgöra en — rättvis— hyllning åt den vid tillfället närvarande generalguvernören Fabian Steinheil och hans grevinna samt slutar med följande strofer:

C'est à Toi — Ami de la Finlande,
que je consacre cette offrande
D'un cœur sincère —
Puisse ma Lyre champêtre,
former pour Ton Bien-être
Des accords qui sachent te plaire!

Vive longtemps, de ma patrie
Soutien des loix, image chérie
Du Souverain qu'Aura adore!
Vive longtemps — faits nous longtemps goûter
De ce bonheur qu'on voit nous enchanter
depuis Ton aurore.

Senare har Platen under dessa verser antecknat: *de très mauvais vers*, i vilket omdöme man måste ge honom rätt, om också den fosterländska stämningen är ägnad att verka sympatiskt.

Följande års siffra bär en översättning till franskan av en galant spansk novell, *Les Ennemis généreux*, till vilken jag icke lyckats utleta originalet. Det nästa opus i ordningen är också en fransk tolkning av ett spanskt original, denna gång av Quevedo. Det är hans *Las Zahurdas de Pluton*, som Platen på franska givit titeln *La basse Cour de Pluton*, med tillägg: *une Vision, traduite de l'original espagnol de Quévedos*. Översättningen, som enligt anteckning är »écrite dans l'été de 1818», omfattar i manuskript nio foliosidor, men saknar dock, förutom det inledande brevet och prologen, även slutet, vilket endast meddelas i referat. Den återger över huvud originalet mycket väl, stundom litet fritt, beroende på franskans fordringar; detta språk är i översättningen lika elegant behandlat som det spanska originalets mening är riktigt uppfattad.

Ännu ett par av Platens översättningar härstamma sannolikt från hans vistelse i Petersburg, ehuru de icke äro daterade. Jag menar dels en flytande tolkning på franska av Guarinis *Il pastor Fido*, akt II, scen II, dels en svensk översättning av Boccaccios fjärde novell under tredje dagen av *Decamerone* (historien om den gamla Frater Puccio och hans rival munken Don Felice), dels slutligen en av Ovidii metamorfoser (IV, 4), vilken under titeln *Pyramus och Thisbe* är återgiven på en lätt löpande prosa, icke sällan med en viss schwung och med stor trohet gentemot originalet.

Från början av Platens »otium sapientis» daterar sig en översättning av Manzonis berömda, strax efter Napoleons död skrivna ode *Cinque Maggio*. Försvenskningen av denna dikt har synbarligen givit Platen mycken möda, att döma av de två med talrika korrektioner försedda manuskripten, som finnas i samlingen. Någon vän har också genomsett översättningen och med blyerts gjort ändringsförslag i margen samt tillagt: »Om de understrukna verserna skulle kunna ändras och vinna samma höjd av fullkomlighet, som översättningen in toto äger, så skulle den samma göra epoque uti vår literature.» Man har måhända något svårt att ena sig om denna vänkritiks utslag, men helt visst har Platen, inspirerad av den mäktiga sången, gjort sitt allra bästa, om också hans musa av naturen icke var skapad att tävla med Manzonis. Läsaren må själv döma av följande prov, som omfattar den första strofen och snarast visar en poetisk stil av akademisk hållning:

Han är ej mer: orörlig lik hans kropp,
Som vilar glömsk av sig och världen,
Sen sista sucken erlagt gärden
Åt livets evigt minnesvärda lopp,
Så även jorden står i häpnad fången,
När budet kom: han är ur världen gången;
Förstummad tänker hon uppå den stund
Då ödet slöt den mannens bana,
Och vet ej om hon vågar ana,
Att någon ann på lika blodig grund
Skall bland de dödlige uppstå att trycka
De samma fjät som ledde fram hans lycka.

Det första av de två arbeten, vilka Platen lät trycka, var en översättning av Alexander Puschkins beskrivande dikt Fången i Kaukasus, som under namnet Minne av Kaukasien utkom i Åbo 1825, utan angivande av översättaren. Platens publikation föregås av en liten tillägnan på vers, i vilken han jämför Puschkin med Tegnér och i förbigående skänker sin fosterländska hyllning åt Franzén:

En anförvant uti Romancen
är du med Axels skald, den mogne sångaren
som höjer krönta tinningen
beundrad opp mot stjärnekransen.
Hans snilles ljus i västern ler,
din stjärna steg ur Österhaven;
det land som skymtar mellan Er
står lutat emot brutna glaven,
med minnen utav *Saimens Ö*,
av *Menskans Anlet, Lappens snö*,
av sångmön som på Thules fjällar
i dans med gracerna sig sällar.
Hon ljuder än i sångens sfer,
den sköna, känslorika lyran;
men vår Franzén vi se ej mer,
med honom flydde sångaryran
den rena oförfalskade,
och sprungna ligga strängarne.

I några slutord yttrar sig Platen om dikten och dess författare, varvid han återkommer till Tegnér,

givande uttryck åt sin beundran för honom i följande ord: »Vid denna översättarens yttrade mening, måste hans tankar jämförelsevis möta den man, som även i den romantiska verskonsten förvärvat sig en så väl förtjänt namnkunnighet: Övers. menar den moderna Skandinaviska skalden, Axels skapare, Esaias Tegnér. Svårligen torde bland nyare tidens vitterhetsalster något enda förefinnas som röjer en mera sant utbildad, en kärnfullare poetisk talent, än den som presiderat vid formationen av Romancen *Axel*. Detta mästerstycke i den nya romantiken står ett avskräckande mönster för alla dem vilka sökte upphinna eller efterhärma denna idéernas essor, dictionens jämnt stigande intresse, yppigheten uti bilderna, uttryckets originella behag och, så till sägande, indolence. — Övers. vet att Axel blivit kastad i kritikens degel, men ehuru han ej är närmare bekant med processen av detta experiment, förblir hans övertygelse dock alltid orubbad den, att nämnda poëmes författare omisskänneligen intager första rummet bland närvarande tids sångare i norden.»

Minne av Kaukasien anmäldes i Åbo Tidningar den 8 mars 1826 och rekommenderades såsom ett medel att lära känna rysk poesi ävensom för diktens egen förtjänst. Dock fick den icke många läsare, ty allt vad som fanns kvar av upplagen — och många exemplar tyckas ej ha blivit sålda — förstördes vid Åbo brand 1827. Platen kom sig först mycket senare att tänka på en ny upplaga. En sådan föreligger fullt färdig och med betydande förbättringar bland hans papper, som även innehålla korrektur till ett par ark. På manuskriptet, som bär den förändrade titeln Fången i Kaukasien, är antecknat: Tryckes

hos G. Nordensvan i Tavastehus. $18^{9}/_{11}49$, och ett träsnitt, som skulle fungera såsom titelvinjett och som föreställer den s. k. Kaukasiska porten, är bilagt det prydligt renskrivna häftet. Emellertid blev denna nya upplaga aldrig färdigtryckt — orsaken därtill känner jag ej. Den versifierade prologen till Puschkin är där bortlämnad, men i stället finnes ett längre företal, i vilket översättaren omtalar det sorgliga öde som drabbade den första editionen samt säger att han beledsagat densamma med en prolog, vilken slutade med att beröra Tegnér och Franzén, omnämna den senares bortflyttning från Finland och uttrycka en misströstan om »Sångens framtid». — »Runebergs stjärna», tillägger Platen, »var då ej anad, än mindre uppgången — den som nu lyser i sin fulla glans. — Puschkin! din går ej mera ned — den tindrar i oförgängligt ljus bland första rangens stjärnor på Rossia's himmel. — För övers. förvandlar sig likväl dess sken i ett mera blodrött, likt *Aldebaran* eller oxens öga, vid åtanken av den katastrof, som lyktade skaldens bana:

> Han var en folkets äkta man,
> Båd dö och leva kunde han;

Och liksom Rbg själv,

> Bestrålande sitt land.

Översättaren, förlägen över att i denna oansenliga uppsats hava infört så ansedda namn — de förefalla som en allt för stor kyrka till en liten by — slutar detta förord med att överlämna åt läsaren sin, i förra upplagan saknade bearbetning av den dedikation varmed Puschkin anslår sin 'Påväs' eller Dikt (Till Ra-

jevski.)» — I en efterskrift nämner översättaren Puschkins emellertid inträffade död och förmodar — med en något egendomlig slutledning — att han »kanske var ett offer åt denna nya tid, som med förkärlek omfattar romanen, med dess evigt långa intrasslade dialoger, och dess mer eller mindre säkra tendenser, de där hemsöka jorden under det poesien fördömes såsom »en förslappningens utgjutelse» — men, vad är då en blommande prosa, sådan varpå vårt Litteraturblad framter prov, annat än en dikt, änskönt med en längre slingrande väg: *Halikon kautta Turkuun.* Den rätte sångaren, *bonus vates*, enär och var han uppträder, kan alltid vara viss på sin sak, . . . och trefalt lycklig han, om hans genius är mäktig även av att anslå Davids harpa, *den* som ändå skall leva så länge fästet välver sig över jorden, och jordens barn skåda dit upp: *erectos ad sidera tollunt vultus.*»

Ännu mycket senare umgicks Platen med avsikten att låta verkställa den av en eller annan orsak avbrutna tryckningen av den nya upplagan. Detta framgår av ett brev till Runeberg, i vilket det bl. a. heter: »Gode, Vördade Broder Iohan Ludovice! Under aftonskymningen, »inter jocula & pocos» (!) vid talet om en förnyad upplaga av mitt opusculum i tiden förliden: Fången i Caucasien, vilket hade missödet att förlisa i lågorna av Åbo branden anno 27, tyckte jag mig fugitivt höra, huru som Gode Bror vore hugad att tillhandagå vid nämnda nya upplagas åvägabringande i ljuset, sedan jag för flere år sedan hade anbud härom, av en Frände, »Otto Tarvanen» eller *T:felt*, som härifrån förhindrades genom sitt utnämnande till Postmästare i *Gl. Carleby* — — — — — — — —

Skulle nu Goda Bror vara hugad att härmed sig befatta, ville jag draga försorg om aktens »cum appertinentiis» överantvardande med första hjulspår» — — — Detta brev är skrivet den 1 april 1859. Fettisdagen 1863 antyder Platen i ett brev till en gemensam vän missmodigt att han genom denne återfått sitt »olycksfoster, som undgått elddopet i Åbo stora brand och sedan vilat nära en stor man», vilken dock icke uppfyllt sitt löfte. »Sic transit gloria mundi, må väl sägas, under det att båda Contrahenter äro nöjde . . . Han såsom löst ifrån sin förbindelse — jag ifrån en fåfänglig väntan, i det ordspråket besannas: »Il ne faut pas manger raisins avec les grands.» [1]

Om över huvud flere exemplar av Platens översättning gått till eftervärlden — det är troligt att hans eget var det enda — så hade det varit skada för hans anseende som översättare att icke den andra upplagan publicerats. Utom att den var fullständigare än den första, där en del av slutet blivit bortlämnat, skulle den innehållit en mängd väsentliga förbättringar och kanske kommit att inom gränserna för Platens möjligheter giva en jämförelsevis god föreställning om Puschkins byroniserade versberättelse.

Såsom helhet äro dock måhända översättningarna från Lamartine bättre. De utkommo i Helsingborg 1835, anonymt även de, och omfattade tio dikter. Häftet är tillägnat Platens svägerska, överstinnan Henriette v. Platen, född friherrinna Munck.

---

[1] Det är ju möjligt att den ovan citerade lappens »vanæ spei» hänför sig till detta eller något annat poetiskt löfte av Runeberg, avgivet under den »roliga natten».

I dessa översättningar, liksom i en del av Platens övriga skrifter, rör han sig på själva diktionens område med en viss säkerhet: han behärskar språket väl, får därur helt klangfulla tonfall och lyckas ibland träffa det mjuka och smekande i Lamartines stil. Men alltför sällan undgår han dilettantens fara att falla ur jämvikten, och för Platen innebära särskilt rimmen de mest oemotståndliga lockelser till att skatta åt smaklösheten och platityden. I översättningarna från Lamartine förekomma därför ock en hel del smaklösa bilder och banala uttryck ävensom sammanträngda fogningar, vilka ej ge luft åt meningen att tydligt arbeta sig fram. Dock tyckes Platen hava låtit sig angeläget vara att när han förberett sina tolkningar för trycket, göra sitt bästa för att avlägsna de svåraste otympligheterna, och så kan man säga att hans försvenskningar till en del äro helt presentabla. Det kan vara så mycket mera skäl att här meddela några prov ur den bästa, som Platen synbarligen själv betraktade sina Lamartineöversättningar som det viktigaste han producerat. Icke heller detta stycke går emellertid fritt från de anmärkta svagheterna:

DÄLDEN.

Berövad allt, av hoppet övergiven
Jag ingenting av ödet mer begär;
Du barndoms däld, min enda fristad bliven,
Skänk mig en stund att vänta döden här.

En ringa väg sig genom dalen sträcker —
En lummig skog från kullen skådar ner;
Dess spridda skuggas mångfald mig betäcker,
Och mig sin frid, sin djupa tystnad ger.

Två bäckar där av grönska överhängda
Gå irrande och bilda däldens famn;
De knota liten tid i loppet trängda,
Tills dess att de försvinna utan namn.

Så ock med mig, så flöto mina dagar,
Förutom stoj, att evigt glömda bli:
Fast deras väg är klar, min själ dock klagar
Att ingen sol sig speglat däruti.

Men vila ut, mitt bröst, dig ingen vägrar;
Som öknens vandrare med hoppfull kind,
Förrän han stadens portar når, sig lägrar,
Och andas kort en blomrik aftonvind.

Slå dammet av din fot, så är hans vana;
Den väg du gått, du aldrig mera går;
Njut såsom han vid ändan av din bana
Det lugn som evig frid dig förespår.

— — — — — —

Det hade varit Platens mening att tillägna översättningarna Tegnér, — en versifierad dedikation, som anger detta, finnes bland papperen, men blev icke tryckt. Tvivelaktigt är också om Tegnér, trots välmeningen, skulle känt sig mycket smickrad av hyllningen, vilken börjar och slutar med dessa två strofer:

Sen jag dig såg är du till Biskop vorden,
Och nu jag hör att Du på riksdag är,
Du är ej nöjd att röra hela jorden
Med din musik, men axlar ditt gevär.

— — — — — — — — — — — —

Tag ännu mot, om sådant dig behagar,
En skärv av mig, en vers imitation
Av Lamartine, som där vid Seinen klagar,
Som i sin *Däld* har hittat på din ton!

Ännu må av Platens översättningar nämnas några från tyskan. Av sin namnes, greve von Platens dikter har han försvenskat fem: Kung Odo, Tärnans klagan,

Pilgrimen vid St. Just, Graven i Busento och Fiskargossen. Ett par av dessa översättningar kunna kallas relativt lyckade, men sakna dock icke sina små utvikningar på banalitetens och prosans allmänning. Det är onödigt att bevisa detta genom något prov. Bland papperen förekommer vidare en översättning av Schillers ballad Der Gang zum Eisenhammer, men ett annat exemplar, å vilket står antecknat att översättningen är gjord »av fru Landshövdingskan Hjärne, som också nedskrivit densamma», ger vidhanden att Platens manuskript endast är en ändring och förbättring av fru Hjärnes. Detta, som är signerat S. R. (Sofie Rosenborg), har sålunda till upphov den beryktade dam, som bevisligen haft en så stor del i Sveaborgs kapitulation: bekantskapen mellan henne och Platen daterade sig naturligtvis från de tider, då de tillsammans vistades å fästningen, och att döma av denna litterära kollaboration kände de varandra nära — någonting som också i sin mån förklarar, att Platen med sin chevalereska natur velat fritaga henne, och med henne alla andra finska damer, från varje ansvar i fråga om kapitulationen (se ovan). — Tillägger jag ytterligare ett par smärre översättningar från italienskan, så tror jag mig ha givit en riktig uppfattning om Platens produktivitet såsom tolkare av utländsk litteratur och om hans vidsträckta intresse för densamma.

*

Hans egen fantasi var, om ock på andra områden livlig nog, inom poesin icke tillräckligt stor för att kunna skapa någonting av värde. Utom de många

tillfällighetsdikter som finnas kvar — en del på svenska, en annan på franska, en dikt, vid grevinnan Rehbinders död, på italienska — är det endast några få saker, vilka falla utom kuriositetens råmärken. Dessa utgöras av smärre dikter, dels på franska, dels på svenska, av vilka de senare ha en religiös färg.

En egendomlig litterär idé har Platen haft när han vid studiet av Le Beaus vidlyftiga *Histoire du Bas-Empire* företagit sig att göra »Poetiska travesteringar», som han kallar dem, av några episoder i det nämnda arbetet. Han har sålunda dragit ihop åtta långa dikter med medeltida stoff, varav de längsta fylla åtta foliosidor i hans manuskript. Det är liksom med en suck av lättnad Platen efter den sista av dessa besynnerliga stycken antecknar: »3:dje dag jul anno 1831», och efter den långa dikten om Mauritz håller han upp utan att föra själva historien till sitt slut och utbrister:

Åt Théodos må Grahn nu giva
Det sista hugget — trött är jag
Som redan gav så många slag!
I fria luften vill jag driva
Och fånga på min kind
Den kalla vårens vind. —
Och se hur mina kalvar hoppa,
Hur gässen sina näbbar doppa
Och huru mina fyra svin,
Klunk — dranken av mitt brännevin.

Grahn, som uppmanas att giva »Théodos» det sista hugget, var en god vän och granne, som intresserade sig för detta poetiska arbete; vid början av samma dikt finnes antecknad en undrande fråga, om »Broder Grahn» nu skall bli nöjd.

Dessa travesteringar äro till största delen rätt misslyckade. Det uppriktiga omdömet måste de få. I synnerhet visar sig författaren litet till sin fördel när han skall skämta, ty hans blygsamma ansatser i detta syfte kvävas alldeles av ämnenas beskaffenhet och falla ned till de svåraste plattheter. Det är blott motsatsen mellan det stundom så helt allvarliga historiska patos och de halvt omedvetet inströdda vardagligheterna som verkar lustigt. Rimmen falla nog helt lätt, men med resonen är det ej alltid så helt.

Från 1813 daterar sig en *Hymno alla primavera in versi cosi detti maccaroni*, som är ett försök i italienskt versjongleri, med inströdda strofer på andra språk — finska, tyska, ryska. På klingande italienska finnes också koncept till ett långt brev, uppenbarligen till O. Rehbinder i Tavastehus, vilken till Platen adresserat ett rimbrev på samma språk. Sin mångkunnighet i tungomål bevisar Platen slutligen genom ett »Jul-tal i mosaique» 1851, till en högt uppsatt frände, i vilket olika passager äro avfattade på svenska, franska, ryska, finska, latin, tyska, engelska och italienska. Och slutligen har han skrivit ett utkast till ett långt tillfällighetstal på latin samt ett poem på samma språk.

Det sista opus av Platens hand, som är daterat, utgöres av några små julverser 1852, betecknande så till vida som innehållet till en del består av reflexioner över honom själv och hans liv samt giver en behaglig inblick i hans förnöjda och småhumoristiska väsen. De må därför här till avslutning meddelas:

ETRENNES POUR L'AN 1852.

O toi, dont le génie anime
Et les vivantes et les morts,
Reçois, reçois ma pauvre rime! —
Digne d'un regard, si non de ton estime,
Elle entre naufragée au port.
Sur les débris de l'année écoulée,
Elle t'offre ses vœux pour l'an à venir —
Bercée sur les flots à travers la marée,
Que ta nacelle soit sauve et aimée
Par le monde, dont tu fais le plaisir!

Quelque chose que le sort nous prépare,
Soyons tranquilles — espérons le mieux —
Qui cherche le bonheur, souvent s'égare —
Qui ne l'attend pas, s'en empare —
Comme le soleil se donne au ciel nébuleux.

— — — — — — — — — — — —

Vieux je préfère la vieille coutume,
Qui tient les deux sexes séparés,
Tant en fait de vie que de costume,
De nos temps la grande amertume
Est, parmi les femmes, cette singularité.

Elle provient de la vaste Amérique,
Où tout change, tout court sans délai —
Femmes, télégraphes électriques,
Vapeurs, idées politiques —
Où tout finira, Dieu le sait. —

Chemin d'enfer à la *Californie,*
Passage creusé au *Panama* —
La paix chimérique infinie,
Tout agite l'inquiet génie
D'un monde sans égal ici-bas.

Habitant primitif de ce globe,
Pauvre indien à la rouge peau —
Avec ton arc et plumagée la robe,
Partout où ton être se dérobe,
Plus de place pour ton hameau!

Ami, chez moi je t'invite —
Ta solitude est familière à moi —
Partageons en frères le même gite —
Vivons, vivons en érémite —
C'est ainsi qu'on vécut autrefois.

La solitude est du ciel l'appanage —
Silencieuse et vaste comme lui,
Elle se plait au soleil, au sombre nuage,
Aimant à être sans partage
Tout à la joie, comme aux soucis.

Au tombeau ainsi sans compagne
Je descendrai ou triste ou gai —
En laissant mon antique campagne
A la merci d'un Charlemagne
Ou d'un conquérant gueux, qui sait?

Comme n'étant ni pauvre ni riche, —
De ces deux conditions au milieu, —
J'ai pu m'asseoir au seuil du Dervische,
Sans envier la dorée corniche
Du Sultan, son voisin dans ces lieux.

Ainsi le plus cher de mes hôtes
Est un père délabré et gueux,
Pourvu qu'il ne joue pas despote
Et ne ronge pas trop les pauvres côtes
De mes jambons fumés et creux.

* * *

Fredrik August von Platen var ju icke någon egentlig litterär talang, ej heller hade han ägnat djupare teoretiska studier åt andra språk än måhända de orientaliska. Men han är i högsta potens en representant för den tid, då kunskaper i de levande utländska språken ansågos som en betingelse för högre bildning och då inom de högsta civiliserade klasserna var och en intresserade sig för litteraturen på dessa språk, kände den förträffligt och själv betraktade rimleken som det ädlaste och nöjsammaste tidsför-

driv på lediga stunder. Han är tillika en ganska karaktäristisk och kuriös typ för övergången mellan den svenska och ryska tiden med alla dess egendomliga och hastiga ombyten av banor, levnadsvillkor och politiska ideal. Som språkkännare och litteraturvän intresserar han kanske mera, och som sådan förtjänar han en om ock anspråkslös plats i den moderna filologins historia i Finland.

1890.

BECKER-BEY

Den 22 februari 1907 avled i Neapel en landsman, vars liv på mångahanda sätt varit olikt mängdens, i synnerhet olik mängdens av hans landsmän. Det var överste Waldemar Becker, eller såsom han på senare tider kallade sig, med tilläggande av sin moders namn, Becker-Reuterskiöld. För dem som skötte avdelningen för döda i våra tidningar — åtminstone de tidningar jag i utlandet såg — tyckes han ha varit en okänd man, ty nekrologerna upptogo endast en torr avskrift av de biografiska handböckernas bristfälliga data. Emellertid hade dock uppmärksamheten här hemma i olika skeden varit starkt fäst vid hans äventyr och hans skriftställeri i utlandet. Den generation, som nu står i medelåldern, hörde i sin ungdom med häpnad talas om en finne med det exotiskt klingande namnet Becker-Bey, vilken kämpat på olika världsdelars slagfält, stått kejsare, khediver och ministrar nära, än varit simpel soldat i påvens livgarde, än stabschef hos befälhavare över stora arméer, vilken bragt sköna ögon att glöda och hjärtan att slå var än han gått fram, börjande sin erotiska karriär med en romantisk enlevering och nående ända till att dikta nådigt upptagna hyllningsvers åt prinsessor; som varit en bland ledarna av en stor folkresning mot turkarna och kort efteråt spekulerat i

silverminor i Spanien; som skrivit ytterst sakkunniga artiklar och broschyrer om olika länders militärväsen och om storpolitiska frågor, och mitt i allt detta aldrig glömt sitt fosterland, vars politiska framtid han skärskådat i en 1880 i Paris publicerad broschyr, även den av högst uppseendeväckande slag. Länge försvunnen ur hemlandets minne, dök den gamle krigaren åter upp, när ofärdsåren kommo, ställde sig i korrespondens med personer härstädes, skrev artiklar om Finland och särskilt om förhållandena i Ryssland, till nordiska, italienska, franska och engelska tidskrifter, brann av begär att gagna sitt land och sörjde bittrare än någon över dess öde, men hoppades också alltid, fastare än någon, på ljusning. Han bodde då i Neapel; där och under tillfälliga uppehåll i dess sköna omnejd mottog han en och annan yngre landsman, som av hans ståtliga apparition och dess ännu på gamla dagar synliga skönhet liksom av hans skarpa intelligens, stora vyer, utomordentliga insikt i Europas politiska frågor och varma intresse för Finland bevarar det livligaste minne.

Genom omständigheterna bragt i beröring med denne märklige man under de sista åren av hans liv och efter hans död satt i tillfälle att taga del av åtskilliga intressanta uppsatser, anteckningar, brev m. m. i hans kvarlåtenskap, har jag betraktat det som en skyldighet att söka för en större allmänhet än den som känt hans öden, uppdraga några konturer av detta så enastående växlingsrika liv. Tyvärr kan den i sig själv fängslande uppgiften icke fullt lösas av en, som i likhet med mig saknar betingelser att kunna bedöma arten av de politiska händelser

i vilka Becker deltagit och värdet av de idéer, han i sina skrifter om dessa ting nedlagt. Det blir alltså blott en teckning av ytterlinjer; men jag hoppas att någon sakkunnig i framtiden skall genomgå och möjligen offentliggöra hans reflexioner och upplysningar om Balkanstaternas och Greklands politik på 1870-talet. De synas mig hava både ett dokumentärt och ett teoretiskt värde.

Materialet har jag fullständigat genom de brev till Helsingfors Dagblad, Becker vid slutet av sjuttiotalet offentliggjorde, samt tidningsmeddelanden om honom, varjämte jag haft att tillgå vänliga upplysningar av närstående.

I

Evert Waldemar (eller Woldemar, såsom han tidigare i brev kallar sig) Becker föddes den 16 april 1840 i Helsinge och härstammade från en gammal krigarsläkt, som under århundraden haft att uppvisa endast enstaka civila i sina leder. Hans utpräglade militäriska böjelser och hans rent av renässansartade krigarlynne få häri sin förklaring. Också hans fader var militär; hans moder, Christina Reuterskiöld, var medlem av en högt begåvad familj och själv på huvudets och hjärtats vägnar rikt utrustad. Hon levde ända in på åttiotalet, ett föremål för sonens aldrig upphörande ömhet och hans förtrogna i alla hans många och stundom högst delikata livsangelägenheter. Han går några år i Helsingfors Lyceum och kommer sedan, självfallet, till kadettkåren i Fred-

rikshamn. En livlig korrespondens med modern visar, hur hans temperament redan nu är lagt. Hans sinne för den yttre glansen och makten bländas av kejsar Nikolajs besök i kåren 1854, han smusslar sig ett stycke med, när kejsaren reser bort, stående på dennes egna slädmedar; och då Nikolaj frågar efter hans namn och om han vill följa med honom, svarar han med den lojalaste entusiasm: »fast till världens ända!» Hans fantasi sättes i rörelse av händelserna under orientaliska kriget. Han skulle så innerligt gärna vara med och kallar sig »Mammas krigiskt sinnade gosse», han drömmer om tidig befordran, tjänst vid kavalleriet, kurs vid generalstaben, ryttmästarepåletter och förlovning vid tjugutre år, om möjligheten att tagas till fånga av engelsmännen och föras till London, där han skulle ha det storartat! Hans stolthet uppreser sig mot lärares småsinthet och orättvisa, han blir degraderad, men faller icke till föga, och rörande ömt skildrar han händelsen för modern, för att denna icke måtte bedrövas. Bland kamraterna väcker hans begåvning undran; han läste aldrig — säga de, men detta dementeras dock av breven — och var alltid den förste i kunskaper. Så ock vid den slutliga examen. Men på grund av disciplinära oroligheter, som åter ägt rum, får han en låg siffra i uppförande, så att han, ehuru primus, ej befordras ut på »gammalt garde», utan på »ungt», och utnämnes till fänrik vid finska gardesbataljonen. Dock, det är på intet sätt hans framtidsmål att sitta i Helsingfors och vänta på långsamt och lagenligt avancemang. Redan förut har han en gång för modern i brev bekänt sin ärelystnad och undrat över vilken makt det kunde vara »som driver människan ut i världs-

bullret», fastän hon kunde sitta hemma i lugn och ro och ha det bra — därmed angivande, huru han redan nu försporde inom sig symptom av den oro och törst efter nya intryck, som under hela hans liv skulle komma att jaga honom från ställe till ställe, från en verksamhet till en annan, från äventyr till äventyr.

Så fort han blivit officer, ser han sig om efter möjlighet att vinna transport till en plats, där han finge tillfälle att slåss. Hans gamla dröm om kavalleritjänsten spelar med, och han tänker på att söka sig till de amurska kosackerna för att i Ost-Asien få sin längtan tillfredsställd. Dock, han lugnar sig och sköter sin garnisonstjänst i Helsingfors, mycket ivrigt deltagande i societetslivet, själen i glada och överdådiga fester, obekymrad om sådana småsaker som utgifterna, och tändande hjärtats brännoffer för många av stadens unga skönheter, som välvilligt upptaga den sällsynt vackre och elegante gardesfänrikens hyllning.

Men ärelystnadens lockelser lekte i hans håg, och 1859 finna vi honom i Petersburg, inskriven i en kadettkår, där han ville följa med undervisningen i någon specialklass för att med denna merit kunna söka sig över till ett av rangregementena. I den ryska metropolen lever han i början stillsamt och anspråkslöst, åtminstone att döma av egna skildringar till modern, men gör dock snart även där bekantskaper i förnäma kretsar. Han införes i dem framför allt av en landsmaninna, vilken den tiden spelade en stor roll i den ryska metropolens sällskapsliv: fru Aurore Karamsin, född Stjernvall, första gången gift med furst Demidoff, sedan med överste Karamsin. Hennes bekantskap hade han gjort på en ångbåt mellan Hel-

singfors och Petersburg. På fru Karamsins uppmaning gjorde han visit hos henne. Han skriver till sin mor den 27 oktober 1859: »Sedan for jag till fru Karamsin, så att nu kan jag berätta huru man blir mottagen i stora världen. Först kom en Schweitzare och öppnade dörren och frågade vad jag hette, sedan detta var gjort ropade en annan mitt namn åt en tredje uppe i tredje våningen genom ett språkrör. Han sade det åt en fjärde, som, äntligen, anmälde mig för hennes nåd och frågade, kan jag förmoda, om hon behagade taga emot; därifrån kom på motsatt väg svaret, ja — då sprang genast en femte fram och tog min paltå, en sjätte mina galoscher, skada att jag ej hade något vidare att lämna, ty ännu stodo ett par sysslolösa. — Sedan allt detta skett, naturligtvis på kortare tid än Mamma behöver för att läsa det, började jag småningom en promenad upp till tredje våningen på superba mattor, ty ehuru där stod en hissningsapparat, lär denna dock ej vara ämnad för ungherrar. Slutligen kom jag in i ett cabinet, där hon själv befann sig och var mycket aimabel» . . . Efteråt är han ofta bjuden till sin landsmaninna och sammanträffar i hennes salong med många höga dignitärer, furst Gortschakoff, ministerstatssekreteraren greve Alex. Armfelt, åtskilliga utländska ambassadörer m. fl.

Redan den 8 november skriver han till sin mor: »Rustningarna i Spanien och Frankrike bedrivas med särdeles stor iver, så att det ser ut som Marocko snart skulle upphöra att existera. Lycka på vägen, måtte jag få vara med om att göra slut därpå — det är dock oförsvarligt att sjöröveri skall kunna få äga rum i Europa under XIX:de seklet; allmän skall i Spanien

enthousiasmen vara, alla partistrider hava tystnat för att lämna rum för det enda allmänna intresset, och stort är det, vida högre än ett krig för någon souverains nycker.» Här åsyftades Spaniens inblandning i Marockos affärer på grund av några missförstånd, som egentligen torde varit en förevändning för den spanska ärelystnaden att visa hurusom detta land ännu kunde göra sig gällande, men förde till en kampanj och intagandet av Tetuan samt ett fördrag, som garanterade Spanien en årlig inkomst och någon hamn. Frankrike hade haft orsak till förvecklingar med Marocko några år tidigare, då ett franskt skepp, som lidit haveri, blev plundrat av marockanerna med deras regerings goda minne; men i fälttåget deltog Frankrike icke. Det är medverkan i dylika »civilisatoriska» uppgifter, som nu föresvävar den unge krigaren. Och det är ej första gången han välver slika planer: i förbigående nämner han en gång, att han haft för avsikt att begiva sig till Italien i liknande krigiskt ändamål; dock säger han icke till vems förfogande han skulle ställt sin värja — det var vid tiden för Garibaldis lysande fälttåg mot österrikarna i norr och hans därpå följande tåg neråt. I betraktande av Beckers redan nu tydligt utpräglade monarkiska tendenser, är det dock föga troligt att han skulle slutit sig till frihetshjälten.[1]

Alltnog, när han skrev ner de citerade raderna om Marocko, voro hans avsikter redan ett gott stycke på

[1] I ett brev från 1867 säger han: »Rätt glädjande vore det för mig att få höra, att Prim och Garibaldi, dessa eviga revolutionsmakare, blivit hängda i var sin ända av ett starkt och nytt rep, och med nöje depenserade jag de enda 50 kop. jag har i fickan för att betala detta.» — En lika avgjord som osympatisk konservatism hos en 27 års man!

väg till förverkligande, ehuru han därom ännu icke underrättat sin mor. I ett, litet senare skrivet, postskriptum till samma brev säger han nämligen, att han »måhända på egen begäran på sätt och vis blir skickad till Marocko», att denna resa kommer att bliva honom »till utomordentlig nytta», att både Alex. Armfelt och C. v. Kothen livligt rått honom att företaga den och att den måhända komme att räcka ett år. Tillika ber han modern förlåta, att han icke tidigare omtalat sina åtgöranden. Efter diverse svårigheter får han äntligen den officiella permissionen för utrikesresa — på grund av ett läkarintyg om dåligt bröst — och beger sig dagen före julaftonen på väg. Av kejsaren har han erhållit personligt tillstånd att deltaga i kampanjen, varöver han är mycket smickrad, och han talar om utsikten att bli anställd som ordonnans hos spanske överbefälhavaren O'Donnel, — den orolige statsmannen, som i så många repriser lett Spaniens öden. Färden gick först med diligens till tyska gränsen och sedan över Paris till Marocko.

Bland breven till modern finnas inga från fälttåget. Men vi kunna dock, genom andra källor, följa med den stridslystne gardesfänrikens öden, åtminstone i någon mån. Den 20 februari berättas i tidningen Papperslyktan: »I Indépendance Belge får man från det spanska lägret vid Tetuan läsa den intressanta underrättelsen, att en av vårt finska gardes yngsta officerare herr Becker (Baker) i sällskap med greven av Eu, hertigens av Nemours älste son, anlänt dit för att deltaga i det marockanska fälttåget. Han har, heter det, uppslagit sitt tält vid sidan av högste befälhavaren O'Donnels.» Senare meddelas, att Becker

redan 31 januari deltagit i en het strid, och därjämte avtryckes ett brev, daterat den 5 februari, dagen före stormningen av Tetuan, fälttågets betydelsefullaste och avgörande händelse. Vi skola låta vår nittonårige hjälte själv tala:

Den 5 februari. Arabernas läger utanför Tetuan.

Du skall väl tro att jag blivit överlöpare, då du ser en så hemsk början. Saken är helt enkelt den, att i går stormades lägret, och nu ha vi tillbragt en natt bland brända tält, kringströdda kulor och nyss kallnade lik. — I går morgse kl. vidpass 8 började trupperna rycka ut från lägret (spanska) och kl. 10 1/2 började artilleriet sitt arbete, besvarat av fienden, som hade byggt två batterier, ett framför det läger, som ligger framför Tetuan, och ett annat på berget framför deras huvudläger. De sköto bra, men de hade otur, ty alla deras kulor gingo alldeles nära förbi, men utan att skada. Under hela kanonaden, som räckte över fyra timmar, troddes först, att på vår sida endast en häst blivit sårad, men sedermera kom man i dag under fund med att tre man och en mulåsna delat samma öde; kanske ännu några flera finnas, som man ej känner, men i alla fall ser du att förlusten ej varit stor. I början sköto ej våra batterier synnerligt bra, men mot slutet, då distansen ej mer var så särdeles lång, gick det ypperligt; en hel massa kruttunnor sprungo i luften och bidrogo att föröka villervallan; småningom demonterades deras kanoner, så att, då vi attackerade, blott två av dem, som funnos på det lägre belägna batteriet, mottogo oss med kartescher. Första attacken vändes mot fiendens vänstra flygel; general Prims korps med frivillige från Catalonien i spetsen stormade mot deras barrikader, ty annat namn kan man ej giva deras retranchementer, som bestodo av täta häckar, sammanbundna av störar; endast batterierna voro väl byggda. Man ämnade, tror jag, göra skarpt motstånd, men i samma ögonblick avancerade ett batteri, som tog dem i högra flanken; då syntes redan att de började vackla; men sedan, då några bataljoner fördes i attack, blev försvaret endast ett förtvivlat kämpande av några fanatiker; resten retirerade under skjutande — Spanska trupperna stodo sig utomordentligt bra. Det var ett nöje att se med vilken elan de störtade fram. Att fienden dock försvarade sig något bevisades därav, att vi hade under den halva timme det egentliga kämpandet räckte, ungefär 400 *hors de combat*, efter vad marskalken (O'Donnel) i går efter bataljen sade mig. Bytet bestod i 8 kanoner, något krut och kulor, 7 à 800 tält, några och tjugu kameler,

dessutom hästar, åsnor, bournuos, gryn, apelsiner, och något som ej är att förakta, magnifika brunnar; några lanthus stormades också. Av kanonerna äro några engelska, några arabiska, några venetianska. Tälten äro till största delen ypperliga, cylinder-koniska; de förnämsta prydda med målningar.

I går var den första gången jag var utsatt för egentlig artillerield, ty att en gång en kula under en rekognoscering slog ned några alnar från sviten kan jag ej räkna; det var förmodligen ett misstag. Men i går var elden långvarigare, och i början var det bra nog obehagligt att, då man sett rökmolnet från en kanon, vänta tills man hörde smällen; i synnerhet då man oftast kunde antaga att skottet var riktat mot en själv, eller rättare emot ens omgivning. En gång såg jag en fundering komma genom luften rakt över mig, och ofrivilligt böjde jag huvudet. Men småningom blev jag van vid musiken, och då man ser att just ingen skada sker, så försvinner det obehagliga i saken. Jag tänkte många gånger på våra stora och små manövrer, ty såsom en av dem föreföll mig roligheten till en början, men då man såg Arabernas tält börja brinna, så kom man dock ihåg att det finns en liten skillnad emellan lek och allvar.

I flere attacker deltog jag, och man påstår att jag uppfört mig väl, så att efter slutad batalj general en chef hade den älskvärdhet att *au nom de Sa Majesté Catholique* giva mig San Fernando korset. Jag tror dock, att jag fick det mera för affären d. 31 Jan., än för den i går.

Måtte bara kampanjen räcka någon tid. Högst obehagliga fredsrykten cirkulera; i dag kom en deputation från Tetuan och berättade, att staden vore färdig att giva sig, ty Muley Abbas hade, sedan han låtit halshugga några kabyl-chefer efter slaget, kört bort de övriga och dragit sig med sina egna trupper inåt.

Få nu se huru det går; om till kl. 10 f. m. i morgon staden ej givit sig, börjas bombarderingen; jag tror dock det ej går så långt, ty under hela loppet av denna dag ha vi ej hört ett enda kanonskott, ehuru vi ligga tätt under staden. Jag tror ej just, att den är mycket befästad. Med general Prim gjorde jag i dag rekognoscering, och vad vi i den vägen kommo underfund med, var en ringmur med några batterier, samt ett slott, Alcazar, som dominerar staden. I alla fall skulle jag ej tro att de äga mer än 40 kanoner. För stadens skull vill jag hoppas, att den giver sig; detta sades även åt parlamentärerne i dag, vilka voro mycket villige, men tillika förklarade de, att det egentliga arabiska partiet ännu vore ytterst fanatiskt. Den röda flaggan svajar ännu på Alcazar.

Jag har försökt att samla notiser om slaget i går. Den största förlusten har divisionen O'Donnel lidit: 349 man sårade och döde, däribland 32 officerare, så att det hela ej lär överstiga 500 man. — Arabernas förlust är svår att beräkna, men av den mängd lik,

som fallit i våra händer, oaktat de vanligen aldrig lämna några efter sig, måste man antaga att deras förlust varit stor. En kanon till har man funnit i dag.

Ur denna skildring framgår icke med full tydlighet, om Beckers hopp om att bli ordonnans hos marskalken verkligen gått i uppfyllelse, men så torde dock hava skett. I stället fäster man sig i brevet vid ett namn, som redan nu betcknade en karriär av enastående snabbhet och glans och som senare skulle komma att med sitt genljud fylla Europa: general Prims, den ständige revolutionären, yrkesfabrikören av pronunciamentos, störtaren av Isabellas tron, kungamakaren och den yttersta grunden till fransk-tyska kriget 1870, offret för en sammansvärjning i Madrid just i det ögonblick hans protégé, konung Amadeo av Savoyen, steg i land i Spanien för att mottaga dess krona. I Beckers livshistoria skall detta namn ännu en gång möta oss.

Vi veta icke vad Becker ytterligare företog sig i Afrika, där emellertid fälttåget snart ändades. Men ur spanska tidningar inflöto i de våra notiser om hur han gjort sig omtyckt i armén, hur han umgicks på förtrolig fot med soldaterna o. s. v. Hans första krigiska företag måste således i alla avseenden ha förefallit honom lyckat, när han, dekorerad, omtalad i offentligheten och följd av ryktbara generalers ynnestfulla saknad, i slutet av mars eller början av april lämnade det marockanska landet, »efter att i de sista drabbningarna ha utmärkt sig ganska mycket», såsom tidningarna berätta.

Efter sin återkomst säger han sig sakna »de sköna dagarna i Afrika» och nämner med stolthet, att spanska ambassadören i Petersburg försäkrat honom att

han vunnit O'Donnels stora tillgivenhet. Med nya förhoppningar och spänd väntan motser han resultatet av de politiska förvecklingarna i början av sextiotalet. Men ingenting sker. Han har emellertid lämnat finska gardet och överförts till Grodnoska husarregementet. Han vinner sina kamraters och förmäns sympatier, icke minst genom sina skildringar från fälttåget, varom han författar en militärisk rapport till krigsministeriet och gör anteckningar för framtida publikation — de synas tyvärr ha gått förlorade. Garnisonslivet skänker honom emellertid icke tillfredsställelse nog, ej heller det starka nöjeslivet och de många erotiska förbindelserna, i vilka hans lätt antända hjärta snärjer honom och om vilka — dock sannolikt icke om alla — han med en rörande uppriktighet skriver långa redogörelser till sin mor. I brist på tillfälle att förnöja sin längtan efter utmärkelse på slagfältet, upptar han sin gamla plan att gå in vid generalstabsakademin, studerar flitigt, sköter samtidigt sina nöjen och når det resultat, att han på hösten 1861 slutfört alla examina och i alla sina ämnen fått utmärkta vitsord.

Man kunde ju knappast tänka sig en mera hoppfullt börjad militärisk bana, än denne nu tjuguettårige kornetts. Men då händer plötsligt en vacker sommardag 1862, att han ger allting på båten och försvinner — tillsammans med en kamrats hustru. Det var icke blott en enlevering, det var också en desertering: ty väl hade han — så har han själv uppgivit — inlämnat sin avskedsansökan till regementet och trodde att den genomgått nödiga instanser, men den hade av någon mystisk orsak aldrig frambefordrats och Becker hade i förmäns och oinvigda kamraters ögon helt

enkelt rymt tjänsten. Sin Circe, en dam av rysk börd, men gift med en finne — vilken torde upptagit Beckers ingripande med fullständigt jämnmod — körde han i vagn genom hela Finland upp till Vasa. Nära tjugu år efteråt berättar en känd rådman och skribent från denna stad i Åbo Underrättelser på tal om Beckers anställning i Egypten: »Jag såg Becker-Bey, då denne var en ung fänrik med klipska ögon och livliga maner .. En vacker dag åker en ståtlig vagn in på gården till Bernhards hotell i gamla Vasa, ur vagnen stiger en bildskön kvinna och vår Bey.» De ha för avsikt att över Kvarken fly till Sverige. Försöket misslyckades, länsmannen i Replot grep flyktingarna, som emellertid efterlysts, och återförde dem till Vasa. Emellertid lyckades de dock komma över till Sverige och därifrån vidare till England. Den vanliga traditionen förmäler, att den ridderlige gardeshusaren mycket oridderligt övergivit sin ledsagarinna i London. Men det förhöll sig icke så. De reste nog tillsammans över till Amerika, men den sköna blev på ångbåten rov för en hastigt uppflammande kärlek till en rysk läkare, och när båten var framme i New York, begav hon sig i väg med denne och lämnade sin finske kavaljer att, ensammare än han någonsin varit, begrunda den ombytlighet i människans känslor, om vilken han några månader förut i brev till sin mor med en viss lillgammal överlägsenhet filosoferat.

Huruvida Becker redan i Europa tänkt på att i den nya världen träda in på krigiska banor, vet jag icke, men det är i betraktande av hans läggning mycket sannolikt. De länge fortsatta oroligheterna i Mexiko och den storpolitiska interventionen av euro-

peiska makter voro ägnade att fresta honom. Han omtalar senare, att han var i besittning av ett rekommendationsbrev från general Miramon, en man, som redan vid denna tid spelat en stor roll i Mexikos historia, varit president, blivit störtad, åvägabragt den europeiska interventionen och nu försatts i overksamhet, men som senare skulle återuppträda för att bliva arkebuserad i sällskap med kejsar Maximilian. Då av de källor jag haft att tillgå framgår, att Miramon vid denna tid levat i Europa, kunde Becker måhända ha träffat honom där eller genom någon annans bemedling erhållit rekommendationsbrevet, som var ställt till överbefälhavaren för det reaktionära partiets trupper, general Marquez, i Mexiko. Vi finna emellertid Becker i oktober 1862 på väg till detta land. »Det var», berättar han själv, »med lättnad i hjärtat jag den 22 oktober 1862 första gången strövade omkring på Havannas gator och överallt såg spår av den kreolska vällustiga sorglösheten». Han kom från New Orleans, »då försänkt i djupaste sorg och i dolt raseri darrande under unionsgeneralen Butlers lågsinta förtryck». Det har uppgivits, att han försökt att deltaga i det pågående inbördeskriget mellan Nord- och Sydstaterna. Men troligen har detta icke varit fallet. Mexiko var helt visst från början hans mål.

I detta land hade emellertid sakerna tagit en ny vändning. De intervenerande makternas representanter hade i sina åtgöranden desavuerats av kejsar Napoleon III, som fullföljde sin egen specialpolitik, avseende ett starkt kejsardöme i Mexiko såsom motvikt mot Förenta staterna. Då bundsförvanterna med anledning därav dragit bort sina trupper, sände

Napoleon förstärkning åt de franska trupperna samt en ny befälhavare, vilken fått sig ålagt att i förening med de reaktionära störta den republikanske presidenten Juarez. Denne hade hittills vunnit stora framgångar, och det gällde nu framför allt att intaga ett bålverk, han hade i sina händer, staden Puebla.

Under sin färd hade Becker erfarit, att vänskapen mellan Miramon och Marquez ej längre var synnerligen varm och den förres rekommendationsbrev således ej mycket värt. Desto lägligare kom för honom ett tillfälligt sammanträffande i Havanna med en gammal krigskamrat från Marocko, som lovade presentera honom för en präst, pater Miranda, »nästan det reaktionära partiets själ», såsom vännen uttryckte sig. Miranda uppsöktes och befanns stadd på väg till Mexiko, han ock, och det med samma båt som Becker. Efter att gemensamt hava utstått en upprörd sjöresas alla kval, voro de båda vid framkomsten till Vera Cruz så goda vänner, att patern gav Becker en varm anbefallning till Marquez, med den effekt, att denne genast anställde honom som sin adjutant. På detta sätt inleddes vår landsmans femåriga vistelse å denna skådeplats för den huvudlösaste politik man i nyare tid skådat, och hans deltagande i den förfärliga tragedi som blev följden av densamma.

Femton år senare skildrar Becker i en artikelserie i Helsingfors Dagblad begynnelsen av denna kampanj. Tyvärr har han icke, såsom hans avsikt varit, slutfört sin skildring. Då icke heller breven till hans moder från denna tid äro i behåll, på några få undantag när, är det icke lätt att bilda sig en sammanhängande föreställning om hans upplevelser under dessa

år. Till fullständigande av de nämnda artiklarna kunna dock tjäna en del fragmentariska anteckningar samt senare meddelanden i brev.

Han börjar med en äventyrlig färd från Vera Cruz inåt landet, i sällskap med pater Miranda och en hel konvoj, sextio ofantliga vagnar, var och en dragen av tio till tolv oxar, samt två kompanier av främlingslegionen och en pluton afrikanska jägare. Lyckligt framkommen till Marquez' läger blir han anställd som adjutant hos denne, och trupperna bryta upp mot Puebla. Hela denna marsch beskriver Becker ytterst utförligt och mycket intressant. Hans livliga uppmärksamhet har fästs vid de mest olika saker; den starka verklighetsprägeln över skildringen antyder, att den är gjord efter anteckningar nära nog på stället, och han ger målande bilder av marschens vanskligheter, av dess faror, under vilka han stundom blott genom en slump undgått döden, av sitt deltagande i halsbrytande strövtåg och rekognosceringar, av de märkvärdigt sammanbragta mexikanska trupperna och deras befäl, av sällskapslivet i städerna »med stormande valser och drömmande habaneror», av damerna, vid vilka han gärna uppehåller sig, ströende in en pikant historia här och där, av befolkningen, dess seder och fester m. m. Stundom går han in på detaljer i krigets strategiska och politiska historia för att, som han säger, beriktiga de uppgifter som vanligen anföras.

Hade dessa brev varit skrivna på ett världsspråk, skulle de utan tvivel givit ett bidrag till historien om detta världssorgespel: ty om än icke så särdeles viktiga, äro de dock vittnesbörd av en ytterst vaken

iakttagare och en förtäljare, som vet att förläna sina intryck den största åskådlighet. I viss grad måste de också betecknas såsom opartiska. Någon entusiasm för saken lyser icke genom raderna, ty denne unge finske officer liknar renässansens condottierer däri, att han stred mera för stridens skull än för idéns. Medges måste likväl, att han med full övertygelse yttrar sig om det berättigade i Napoleons plan, för så vitt den innebar ett avvärjande av Förenta staternas strävan att, i enlighet med Monroe-doktrinen, stänga Nya världen för Europa, men öppna Europa för amerikanerna. Napoleon leddes, säger Becker, »av en högre idé såväl i politik som i rent mänskligt avseende», och hans plan var både djärv och storartad, men utfördes på ett fullkomligt förkastligt sätt. Skulden härtill låg i hög grad hos de allierade makterna; särskilt far Becker illa fram med spanjorernas överbefälhavare, general Prim, hans gamle bekante från Afrika, vilken spekulerat på kejsarkronan för sig själv, men när han såg att den gick honom ur händerna, begynte anstifta oenighet. Han kritiserar för övrigt skarpt både mexikanerna och fransmännen. De förras trupper bestodo av lycksökare och patrask, de senare åter skötte sig utomordentligt illa. Om fransmännens högste chef, Forey, hans feghet och oskicklighet, tröttnar Becker icke att berätta. Ett exempel: vid en belägring hade Bazaine och Forey stått i en löpgrav och den senare uppmanat den förre att draga sig undan de alltjämt vinande kulorna. »Om ni är rädd», sade Bazaine, »så göm er bakom mina rockskört», vilka han i detsamma lyfte upp. Forey dröjde icke att åtlyda uppmaningen — så hastigt, att hans hatt föll av vid beröringen med

Bazaines kropp! Bazaine, med vilken Becker första gången stötte ihop, då hans kår under marschen mot Puebla förenade sig med Marquez, och vid vars stab han senare tjänstgjorde, har i allmänhet tillvunnit sig Beckers sympatier, åtminstone i början. Senare har detta förhållande något förändrats. Bazaine förenade, säger han, med sin onekliga militäriska talang ett för politiska frågor skapat lynne. Han var falsk och hade inga betänkligheter att bryta ett givet ord. Då i Beckers närvaro någon sagt till Bazaine: »Ni lovar alltid men håller aldrig», svarade generalen: »Jag lovar alltid och håller stundom.» Han trodde sig vara en stor diplomat, därför att han i början lyckades bedraga folk genom sitt jovialiska sätt; men man lärde känna honom, och det blev han som bedrogs. Becker tror sig kunna uppdraga åtskilliga paralleller mellan Bazaines uppträdande i Mexiko och senare i Metz. — Marquez håller han mer på. Denne har visat honom stor bevågenhet och bibehållit honom i sin tjänst allt intill kejsardömets införande. Det har rört Becker att bevittna Marquez' sammanträffande med sin gamla mor under tåget till Mexiko efter Pueblas fall: »Den starka och sanna, om ock måhända ensidigt religiösa känsla, som bildade grundtonen i detta återseende, gav detsamma en högtidlig och imponerande karaktär.» Han medger dock att Marquez hade vissa svagheter. I historien framstår denne general såsom en fullständig barbar. — Något erkännande åt motståndaren söker man i alla fall förgäves hos Becker. Upprepade gånger talar han om Juarez' officerare såsom formliga banditer, och när han nämner, att högsta befälhavaren i Puebla, general Ortega, egentligen

var advokat, tillägger han: »De juaristiska generalerna voro med få undantag advokater eller stråtrövare.»

Jag skall nu ge ordet åt Becker själv, meddelande utdrag ur hans livfulla skildring av Pueblas fall samt hans egna sysslsättningar efteråt. Vi erfara också här ett och annat om hans ställning till befälhavarna samt om seder och förhållanden vid den mexikanska armén.

Vi hade ordres att, då första skottet hördes från franska kolonnen, rycka fram i riktningen av S:ta Inez, en tre kilometer bakom S. Lorenzo liggande by. Mexikanarne gjorde det med sådan iver, att de efter att hava överändakastat de juaristiska bataljoner de mötte, redan befunno sig framför S:ta Inez, där resten av transporten stod försvarad av en division, då fransoserna knappt hunnit ut från S. Lorenzo. Av en överlöpare underrättad om att transporten ännu ej lämnat byn, men i ögonblicket skulle göra det, försökte Marquez att ensam taga den, under det han skickade en adjutant i sporrsträck att begära förstärkning av Bazaine. Vi blevo tillbakakastade med förlust och fienden gjorde, märkande vår fåtalighet och för att låta transporten vinna tid, en retouroffensiv. Då fick jag befallning att påskynda avsändandet av den begärda förstärkningen. För att hinna fortare fram tog jag en genväg över fälten. Med ens såg jag dem genomskurna av en bred kanal med en tredjedel vatten och två tredjedelar gyttja. Då jag ville sätta över den, föll min häst däri. När jag kommit upp fick jag tag i en hästjägare, bad honom draga upp min häst och tog hans. Emellertid fortfor elden i riktningen av S:ta Inez, så att jag bad första franska bataljonskommendör, jag mötte, begiva sig dit efter det jag underrättat honom om förhållandet. Detta gjorde han, trogen franska krigsprincipen »d'aller au canon», utan att invänta någon befallning och därigenom frälste han Marquez ur en obehaglig klämma, ty Bazaine svarade mig helt lugnt: »je ne puis pas faire marcher mes troupes avant qu'elles n'aient pris la soupe». Han befallte därpå den adjutant, som förut ankommit och som ännu väntade, att säga Marquez att hålla sig, ifall han kunde, och ifall han ej kunde det, falla tillbaka på fransmännen. Så vände han sig till mig och sade skrattande: »d'où diable sortez vous?» Jag var nämligen betäckt med gyttja från topp till tå. »Ni ser just ut att behöva förfriskning, frukosten väntar, och ni kan lugnt intaga den, ty allt är slut för i dag, hélas!»

Allt detta föreföll mig gåtlikt. Bazaine var ej den som tänkte på »la soupe» varken för sig eller andra då det gällde att slå fienden, och så detta »hélas!» som han uttalade med hånfull vrede? Efter frukosten gav mig en av hans adjutanter förklaringen, att före expeditionen Forey givit Bazaine befallning att under ingen förevändning rycka längre fram än till St. Lorenzo. Till och med i hans officiella rapport över striden hette det, att hela expeditionens egentliga mål var att fouragera i de omkringliggande haciendorna. Hade Bazaine d. 8 maj haft fria händer, hade troligen varken en vagn av transporten eller en kanon av artilleriet undsluppit. Comonforts armé var så sprängd, att han i sin officiella rapport, daterad två dagar efter slaget, säger att han ännu ej vet vad det blivit av en av hans brigader. Men ju fullkomligare fiendens nederlag hade varit, desto större hade även Bazaines ära varit! — — — —

Natten emellan d. 15 och 16 maj öppnades första parallellen emot Totimehaucan-redutten på 200 meters avstånd och följande morgon vid dagbräckningen koncentrerades emot den allt artilleri som kunnat ställas i batteri. Fienden, oförberedd på anfall från denna sida, svarade svagt, och snart tystnade hans artilleri fullkomligt. I flygande fart hade fransmännen redan kommit helt nära redutten, redan hade flottans 30-pundingar öppnat en bresch som förklarades bestiglig, då plötsligt den vita flaggan höjdes på alla verk och en parlamentär begärde tillåtelse för stabschefen, general Mendoza, att komma till franska högkvarteret för att underhandla om kapitulation. Kort därefter sågo vi också en grupp ryttare komma ut ifrån staden från norra porten och i riktning av Rancho de posados; de emottogos av en fransk generalstabsofficer med eskort. Ögonen förbundos på Mendoza och hans svit, och en hästjägare tog varje av dessa herrars hästar vid tygeln. Framför den mexikanske (allierade) fältvakten, där en mängd av Marquez' officerare församlat sig för att glädja sig åt juaristernas förödmjukelse — dessa juarister som före fransmännens ankomst förskaffat dem så många svåra stunder i Sierra — flöt en liten bäck, som där bildar en tämmeligen bred och djup pöl. Mendoza var klädd i sin på alla sömmar guldbroderade generalsuniform och bar en trekantig hatt med vita strutsfjädrar. Då hans häst kommit ungefär till mitten av pölen, skyggade den plötsligt, ryckte sig lös från hästjägaren och kastade Mendoza med hela sin stå i dyn. De allierade officerarne, som just jämfört Mendozas och hans följes nya glänsande uniformer med deras egna utslitna, lappade och smutsiga och troligen känt ett visst obehag över att deras fiender skulle framställa sig i så lysande skick inför de för yttre intryck så emottagliga fransmännen, bröto lös i ett skallande skratt, som måste klingat allt annat än angenämt i Mendozas öron, i synnerhet då den avfallna bindeln visade honom, att det kom från hans älskade landsmän.

Framförd till Forey begärde Mendoza först fritt avtåg för stadens besättning, vilket naturligtvis nekades. Forey fordrade kapitulation utan alla villkor, vilket Ortega i sin tur nekade. Så förgick hela dagen; på aftonen förklarade Forey, att ifall staden ej givit sig följande morgon kl. 8, skulle han skrida till storms. Intet svar hade ännu anlänt, då en fransk bataljon, som stod norr om staden, anfölls av en mexikansk sappörbataljon under översten baron Gagerns befäl. Efter kort strid nedlade den dock vapen och gav sig jämte sin chef till fånga. Fångarne berättade, att Ortega på aftonen givit ordres att taga fanorna av trupperna och låta gömma dem, vapnen skulle sönderbrytas och kastas i brunnar, cisterner, etc., varpå trupperna upplöstes med befallning att söka att gömma eller rädda sig bäst de kunde. Officerarne däremot samlade sig på rådhuset, därifrån Ortega vid dagbräckningen lät förständiga Forey att de ställt sig som krigsfångar. Strax på morgonen d. 17 voro fälten utanför staden och inom blockadlinjen betäckta av juaristiska soldater, som till största delen bortkastat sina uniformspersedlar och nu sökte rädda sig genom flykten. De insågo dock snart det fåfängliga i sitt försök, då såväl franska som allierade mexikanska kavalleriet skickades ut för att fånga dem, vilket även skedde utan stor svårighet. I synnerhet då de övriga sågo att de först tagna ej skedde något ont, utan tvärtom, att de av segrarne fingo en bit bröd eller en tortilla, så var det ej mera de våra som jagade dem för att fånga dem, utan tvärtom de som jagade de våra för att så fort som möjligt låta fånga sig. De fördes till en kvarn bakom linjen, där de emottogos av sina olyckskamrater från St. Lorenzo, och kunde där i lugn och ro utbyta sina »impressions de voyage», sedan den stund de blivit tagna med »leva» för att göras till »patrioter mot sin vilja». Jag är fullt övertygad att då de på eftermiddagen fingo sig utdelat bröd och kött i rikt mått, de ansågo dagen för sin fångenskap för sin första lyckliga dag sedan de lämnade hus och hem. — Denna stilla lycka skulle dock ej räcka länge för dem, ty redan följande dag blev största delen av dem och St. Lorenzofångarne inskrivna i de allierade truppernas leder. Jag hade förut berättat huru officerarne genom pronunciamientos gå över från ena partiet till det andra. Ibland, då dessa officerare hava befäl över trupper, följa dessa vanligen viljelöst med. Vad krigsfångarna av underbefäl och manskap beträffar, så stickas de helt simpelt in i segrarens leder och slåss fullkomligt lika väl på ena sidan som på den andra, men sanningen att säga desertera de lika väl från båda, om blott tillfälle yppas. Sådana äro de krigare, om vars glödande patriotism, som ej skydde något offer för att bekämpa den främmande inkräktaren, vi läst så många vackra saker i en del tidnigar.

Den 17 på förmiddagen intågade 1:a jägarbataljonen i staden. Resten av dagen undanröjdes barrikaderna på de förnämsta gatorna och bortskaffades de ännu obegravna liken. Den föl-

jande sattes staden i ordning så gott sig göra lät, och d. 19 gjorde Forey sitt intåg under klockringning, petardskjutande, ja till och med en och annan blombukett kastades åt honom och armén.

Som jag nyss sagt, hade staden de varmaste sympatier för Marquez och hans trupper; och dock nekades det dem och invånarne tillfredsställelsen att deltaga i intåget, och ett par dagar senare beordrades de på väg till Mexiko, utan att andra än enskilda officerare, och det med skriven tillåtelse från franska högkvarteret, hade fått inträde i staden. Denna och dylika retningar bidrogo att stärka den antipati emot fransmännen, som redan föddes i Orizaba och som småningom steg i sådan grad, att då de lämnade landet jag verkligen ej vet vem som var mera tillfreds därmed, fiender eller »vänner».

Jag blev beordrad att kvarstanna i Puebla för att vara generalstabschefen behjälplig vid organiserandet av nya bataljoner av fångarna och hade därunder en häftig scen med Forey, som en dag lät mig ganska tydligt förstå att han ansåg mig för en rysk reporter och agent, vars närvaro vore honom allt annat utom angenäm. I det stora hela gjorde det mig ingen skada: tvärtom misstänker jag mitt spända förhållande till Forey och hans stab förökade den välvilja Bazaine alltid visat mig. Vid tillfället vill jag berätta en annan händelse, som också bevisar huru lättsinnigt fransmännen ofta gå till väga. En natt kl. ett eller två väcktes jag av ett bultande på min dörr. Jag gick och öppnade samt fann tvenne kvinnor, den ena gammal, den andra ung och remarkabelt vacker. Båda, i synnerhet den unga, voro upplösta i tårar. Så snart hon såg mig, kastade hon sig utan avseende på min föga för emottagandet av fruntimmersvisiter passande dräkt till mina fötter och ropade: »för Guds skull, rädda min man, kl. 5 på morgonen skola fransmännen skjuta honom». Efter en stund fick jag dock henne så tillvida lugnad att hon åtminstone kunde redogöra för vem hennes man var, och för vad han var anklagad. Han var major vid Marquez' artilleri, hette Bravo och var anklagad för att hava stulit mulåsnor av dem som blivit tagna i Puebla från fienden. Hon bedyrade dock, att han gjort det endast på chefens för Marquez' artilleri befallning, och det var för våra kanoners räkning. Jag klädde naturligtvis på mig och gick genast upp till platskommendanten överste Brincourt, lät väcka honom och anmäla mig i ett viktigt ärende. Han tog genast emot mig och var till och med så älskvärd att ej bliva alltför förargad över mitt nattliga besök i ett icke tjänsteärende. Jag lovade honom att genast skriva till Marquez och utreda saken, och han lovade mig att ej låta arkebusera Bravo innan jag givit honom svar. Ett ögonblick hade jag det nöjet att läsa den varmaste tacksägelse i ett par sköna ögon. Svaret från Marquez lydde att Bravo icke allenast tagit de ifrågavarande mulåsnorna för artilleriets räkning, men att han gjort

det på Marquez' och Foreys muntligt autoriserade befäl. — På detta vittnesmål slapp naturligtvis Bravo fri, men endast slumpen hade frälst honom från döden.

Becker skildrar vidare det lysande intåget i Mexiko, som blev en följd av Pueblas erövring, och befolkningens stämning, vilken han betecknar såsom förmånlig gentemot de reaktionära, oaktat man fått lov att böja sig under Juarez. Han stannar nu i huvudstaden en tid, upptagen av det egendomliga sällskapslivet, som han i några målande episoder beskriver, och av sin tjänst. Men vaken och intresserad som han är, riktar han sin uppmärksamhet åt många håll. Han studerar Mexikos historia och arkeologi, och han påträffar i dess gamla gudalära en personlighet, som han gör till föremål för en vetenskaplig hypotes. Härom skriver han i breven till H. D., men dessutom har han sammanställt en hel liten uppsats på franska om denna sak. Han försöker, i korthet sagt, leda i bevis, att den mexikanska guden Quetzel-Coath, vilken skildras som en lång, blåögd och blond man med stort ljust skägg — således en typ, fullkomligt olik den mexikanska — leder sitt ursprung från någon norsk missionär, vilken från nordligaste Amerika kommit hit ner. Till stöd för detta antagande citerar Becker några drag ur gudens legend, vilka tydligt påminna om den kristna lära, som den norske missionären predikade: sålunda låter legenden Quetzel-Coath nedstiga i graven på tre dagar och därifrån fara upp till himlen. Jag känner dessa saker alldeles för litet för att kunna om hypotesen säga det ena eller det andra, men bevisföringen är tilltalande. — Därjämte sysselsätter sig Becker med projekt om en finsk kolonisation i Mexiko — det är,

som hade han en förkänning av att man i tid borde se sig om efter ett nytt fädernesland. Man vet intet närmare om hans plan, men till modern skriver han härom, sägande sig ha fått ett brev, i vilket Bazaine låter meddela honom, att kejsar Maximilian läst hans »finska kolonisationsprojekt» med största intresse, men önskade höra sin minister för allmänna arbeten, innan »han kunde bestämma sig».

Detta brev är från våren 1866. Maximilian hade två år tidigare anlänt till Mexiko. Att Becker efter Pueblas och huvudstadens besättande genom sin befattning hos Marquez fortfarande stod i fält och deltog i åtskilliga strider, tyckes framgå av några knappa anteckningar om dessa, ehuru han i sina resebrev intet säger därom. Han berättar blott utförligt, huru det gick till, när nationalförsamlingen inkallade Maximilian och huru det av denne önskade referendum ficks till stånd. Att hans sympatier icke voro på åtgärdens sida, är mycket tydligt. När kejsardömet upprättades, blev Marquez sänd som ambassadör till Konstantinopel, och Becker, som för sina konservativa åsikter icke var väl sedd av Maximilian — lika litet som han själv kunde finna sig i dennes i början så liberala regemente — befann sig utan emploi. Då fästes han av Bazaine som tolk vid den franska armékårens generalstab, i vilken anspråkslösa befattning han kvardröjde till hösten följande år.

I det nyss citerade brevet till modern från juni 1866 berättar han, att han dagen förut av krigsministern »begärts» till ministerium såsom avdelningschef för att organisera några fransk-mexikanska bataljoner, men att hans tillfälliga chef, general Osmont, avslagit

detta, emedan »han var honom oumbärlig». Allt detta tyder på, att Becker gjort sig bemärkt genom talanger och duglighet.

Han tillägger om denna sak: »I det stora hela fröjdades jag däråt, ty jag har ingen lust att bidraga till kejsar Max' kvarhållande, i synnerhet då jag klarare än förr ser hans fall nära. Vem vet huru allt detta kommer att sluta, för närvarande tyckes som om Santa-Anna[1] skulle bliva Max' efterträdare, för min enskilda del tror jag det skulle vara mig fördelaktigt.»

Någon särskild profetisk förmåga behövdes icke för att vid denna tid förutsäga kejsarens fall. Redan i januari hade Napoleon beslutat draga bort de franska trupperna, och insurrektionen stod i full brand. Men först i september fick Maximilian det bestämda rådet att abdikera. Han avslog det efter någon tids tvekan, och hänsköt sedan, som bekant, avgörandet till en »junta», som bestämde sig för kejsardömets upprätthållande. Det är med en märkbar kyla Becker alltjämt uttalar sig om Maximilian, ehuru denne ju numera var fullständigt i de klerikalas våld.

Dessa hade, när situationen tillspetsade sig, från Europa kallat tillbaka såväl Miramon som Marquez. Den senare blev nu kejsarens generalstabschef och återtog i sin tjänst (synbarligen på hösten 1866) Becker, vilken utom sin adjutantsyssla tillika fick befälet över en skvadron. Det var i dessa egenskaper han skulle bevittna sista akten i det mexikanska dramat.

---

[1] Santa-Anna hade sedan trettio år tillbaka flera gånger stått i spetsen för regeringen, men till sist blivit störtad för sina militära och klerikala böjelser.

Medan hans yttre ställning undergick dessa växlingar, hade han ock i sitt privatliv gjort föga vanliga erfarenheter. Längesedan hade helt visst den korta sällhetsdrömmen från Petersburg och Vasa med sina atlantiska besvikelser försvunnit ur hans minne, när han en vacker dag i en kyrka i Mexiko fick syn på en utomordentligt fager ung dam och på stället förälskade sig i henne. Påminner det icke om Petrarca och Laura i kyrkan i Avignon? Den unga damen var lyckligtvis icke gift, som Petrarcas älskade, och därför obehindrad att besvara den hastigt uppflammande lågan, vilket hon också ögonblickligen gjorde. Hon var visserligen förlovad, det är sant, men det utgjorde ett ringare hinder. Bekantskapen inleddes, förklaringar å ömse sidor följde, och fästmannen avskedades. Men en svårighet uppstod, då skönhetens fader, señor Juan Adorno, förklarade sig fullständigt ovillig att lämna sin dotter i händerna på förste bäste officer från ett högst okänt land i Europa, till på köpet fattig som en kyrkråtta, en som icke hade blygts att ställa till skandal i hans familj, åstadkomma brytning av en förlovning och förvrida huvudet på hans hittills så sedesamma dotter. Det såg förtvivlat ut; men Becker hade en ypperlig bundsförvant i sin personliga tjuskraft. Han uppträdde inför gubben Adorno och fascinerade honom till den grad med sitt utseende och sitt sätt, att den stolte mexikanaren gav efter och bröllopet firades. Att döma av ett brev som denne sedan skrev till Beckers mor, ångrade han sig icke. Och de unga syntes ha varit utomordentligt lyckliga; det säges att bland alla vår hjältes många inklinationer under hans vandrings-

liv detta var den stora, den allvarliga, den rätta kärleken. Han skriver till sin mor och skildrar sin unga hustru till häst, och vi få en liten föreställning om hennes färgrika exotiska apparition: »Concha presenterar sig rätt väl i sin långa ridklädning av svart merino med vita manschetter och krage, röd liten halsduk, svart sammetsmössa med strutsfjädrar och en ros av röda sammetsband, vita handskar och ett smalt nätt ridspö av valfiskben med silverhylsor och röda tofsar; hästen är tämmeligen stor, grå till färgen, sadeln och betslet prydda med rött också.»

Denna lycka skulle emellertid icke räcka länge. Redan vid den första bekantskapen erfor Becker, att den unga damen hade svaga lungor, och endast sju månader efter giftermålet, i december 1866, fördes hon av den hastigt tilltagande sjukdomen i graven. På sin dödsbädd tog hon av sin make löftet att han skulle övergå till den katolska religionen, vilket också skedde.

Dock, nu följde viktiga händelser slag i slag på varandra, och det var icke tid att hänge sig åt personliga sorger. Maximilian har snart endast några få städer i sitt våld, och han drager sig från huvudstaden till Queretaro, i hopp om att där vara bättre skyddad. Marquez följer med, men återvänder sedermera till Mexiko, försöker därifrån undsätta Puebla, men blir tillbakaslagen och lyckas med några officerare i sitt följe uppnå huvudstaden, där han bekläder ett slags ståthållarskap och far fram med en oerhörd grymhet. Dessa hans expeditioner, i vilka Becker troget var honom följaktig, hörde till krigets äventyrligaste och blodigaste företag. Emellertid blev, som bekant, Queretaro uppgivet efter ett skamligt

förräderi av general Lopez, Maximilian togs tillfånga och fusillerades den 19 juni jämte Miramon och en annan general, Mexiko nödgades kapitulera och Becker blev krigsfånge med de andra.

Från denna tid härrör följande skildring, skriven i början av fångenskapen och frapperande genom det lugn, med vilket Becker på äkta krigarvis talar om de djärva och blodiga expeditionerna samt övriga upprörda händelser:

Den 13 sistl. februari (1867) reste kejsaren härifrån med Marquez och 1,600 man. Samma dag mötte vi 6 lieues från Mexiko en fientlig styrka, som ville hindra vår marsch, men som blev slagen. Den 16 hade fienden besatt en mycket stark position. Jag fick ordres att forcera den med avantgardet, vilket jag lyckligt utförde. Den 19 ankommo vi till Queretaro. Den 6 mars presenterade sig fienden för staden med ungefär 22,000 man; vår styrka var 8,500 man. Den 14 gjorde han den första attacken, men blev tillbakaslagen med stor förlust. Den 23 kl. 12 om natten reste Marquez till Mexiko på kejsarens befallning med 1,200 ryttare för att emottaga riksståthållareskapet. Den 27 hade vi på 28 versts avstånd från Mexiko vår första träffning och samma eftermiddag ännu tvenne andra. I den senare hade jag på nytt den turen att tillfälligtvis vara chef för den esqvadron, som slog fienden. Den 27 på morgonen ankommo vi till Mexiko och den 27 blev jag inkvarterad hos marquisen av Guadelupe. Den 30 om morgonen tågade Marquez ut för att undsätta Puebla med 3,600 man, men vi kommo för sent och fingo således lov att vända om med oförrättat ärende, och detta var ej så lätt, ty general Diaz tågade emot oss med hela sin armé, ungefär 10,000 man stark. Den 6 april blevo vi anfallna av hans kavalleri, 3,800 man, kl. 8 på morgonen; kl. 9 voro de tillbakaslagna och vi kunde fortsätta vår väg, men på eft. midd. kl. 5, då vi gjort halt, visade sig på nytt ett fientligt kavalleri av ungefär 2,000 ryttare. Efter trenne avslag tillät general Marquez mig slutligen att chargera med röda österrikiska husarregementet under överstelöjtnant greve Khevenhüllers befäl, 200 man starkt. Aldrig har jag sett en brillantare charge; fienden blev fullkomligt överändakastad och lämnade slagfältet betäckt med lik. Som vår styrka var jämförelsevis högst fåtalig, såg jag, i samma ögonblick angreppet började, att fienden höll på att taga oss i flanken; då tog jag första husarskvadronen, förde den i sträckmarsch på högra flygeln och omkullkastade allt som fanns i min väg. Detta gjorde

mig synnerligen populär bland husarerna. Samma dag blev jag med tvenne andra officerare skickad av generalen på recognoscering, då vi stötte på ett fientligt bakhåll av ungefär 150 man. Lyckligtvis gåvo de fyr då vi kommo på 100 stegs avstånd samt voro 1,000 steg från våra trupper. Ingen av oss blev träffad. Denna dag påminte mig om mina afrikanska tider, enfin, c'était un de mes beaux jours. Den 3 april mötte vi en fientlig styrka av ungefär 1,500 man, som kom för att besvära vårt återtåg, men den blev slagen inom en halv timme. Den 9 om morgonen voro vi omringade av tredubbel fientlig styrka och väntade hela dagen att bli anfallna, men fienden väntade att vi skulle angripa honom. Under tiden rev han upp alla broar framom och bakom oss. Emellertid bröto vi oss igenom den 10:de, och efter att hava slagits under 15 timmars tid på 40 versts vägalängd, befunno vi oss i säkerhet. Vi förlorade härvid ungefär 1,500 man och största delen av vårt artilleri; den 11:te intågade återstoden, ungefär 2,000 man, av vår kolonn i Mexiko. Den 13 april blev huvudstaden blockerad av general Diaz. V ihade närmare 6,000 man i staden. Småningom började fienden belägringsarbetena och den 24 april gjorde han sitt första angrepp, som blev fullkomligt tillbakaslaget. Belägringen fortsattes sedan hela maj månad. Denna tid tillbragte jag vid finansministeriet såsom departementschef ända till början av juni, då jag, inseende det kritiska i vår ställning och slutets annalkande, återvände till min gamla post. Den 9 juni hade jag nytt tillfälle att utmärka mig och blev befordrad till överstelöjtnant, ävenså den 13, då jag erhöll tapperhetsmedaljen. Emellertid hade Queretaro fallit i fiendens händer genom Lopez' nedriga förräderi den 15 maj, och från Queretaro, Tolusa och Sydkusten fick fienden nästan dagligen förstärkning. Den 19 juni spridde sig äntligen i Mexiko ryktet om kejsarens fångenskap. Marquez ville försvara sig till det yttersta, men de främmande trupperna förklarade honom, att de ej mera ämnade slåss, och även de mexikanska generalerne ville övergiva staden. Nu övergav Marquez befälet åt Tavera, vilken överlämnade platsen mellan den 20 och 21 juni. Marquez lyckades komma undan. Vad mig enskilt beträffar, så ville jag ej förena mig med de främmande trupperna, sedan jag hört att de vägrat att slåss, så att jag ej gick upp på slottet om natten såsom de andra. Som nu Tavera tog sitt beslut om natten, visste jag ej att platsen skulle uppgivas så snart. Då man om morgonen berättade mig att de liberale redan intågat, gick jag ut att se till vad som stod att göras. Man rådde mig att hålla mig undan, men jag tackade. Jag gick nu för att bedja generalen om tillstånd att lämna landet, men knappt hade jag kommit på stora torget framför slottet, då en adjutant, som kom emot mig, förklarade att han hade befallning att arrestera mig.

Man fäster sig här bland annat vid en episod: brevskrivarens anställning som departementschef i finansministeriet. Den torde hava föranletts genom en kallelse av ministern, generalintendenten Friand (?), men det talades i hemlandet icke litet om denna sak och det undrades, hurudan ledningen av de mexikanska statsaffärerna månde varit, då den unge husarofficeren, vars svagaste sida beständigt varit skötseln av hans egen ekonomi, ansågs lämplig att här användas. Det är visserligen sant, att kassan vid denna tid var fullständigt uttömd, men så mycket större tycktes ansvaret. Dock, det var ju endast en övergående tjänstgöring på några veckor.[1]

Från fångenskapen, som först tillbragtes i Reginaklostret i Mexiko men sedan i Perote, föreligga några korta meddelanden i brev. Men många år senare har Becker av en särskild anledning i ett brev till en anförvant skildrat hela denna episod, och det tyckes mig lönt att här intaga denna skildring.

Den 19 juni 1867 hade kejsar Max blivit arkebuserad i Queretaro, 500 österrikiska officerare och soldater, som bildade kärntrupperna för huvudstadens, Mexikos, försvar, insnärjda i vissa intriger, förklarade att de nekade att taga vidare del i striden. Marquez ansåg det ej rådligt att försöka att arrestera de österrikiska cheferna, överstarne Kodotisch och greve Khevenhüller, och kunde ej efter detta nästan förräderi fortsätta försvaret. Staden skulle övergivas åt fienden. Jag var naturligtvis mycket intim med alla österrikiska officerare. Den 20 kl. 6 på

---

[1] I Beckers egenhändigt skrivna meritförteckning står, att han 1866 haft denna anställning. Håller detta datum sträck, skulle således den i brevet nämnda tjänstgöringen varit en repetition. Men jag tror med säkerhet, att meritförteckningens datum beror på ett minnesfel.

e.m. bad Kodotisch mig sälla mig till dem i kejserliga palatset, varpå de hissat den vita fanan. Jag nekade att deltaga i deras räddning. Om natten besattes staden av juaristerna. Kl. 6 på morgonen gick jag ut i kejserlig uniform. Jag bodde hos markisen av Guadelupe, en gammal herre, som hade stor vänskap för mig. På gatan fick han tag i mig med sin son, som var juaristisk överste och genom sin sociala och finansiella ställning hade stort inflytande hos sin överbefälhavare. Guadelupe bad mig gå in i en portgång med dem, där presenterade han mig sin son och bad mig så varmt att jag skulle låta honom gömma mig tills vidare, och så skulle hans son nog veta att skaffa mig till Vera-Cruz. »Du ansvarar mig med ditt arv att man ej rör ett hår på överstelöjtnant B:s huvud!» Stackars Pepe, jag ser honom ännu, han ansåg kommissionen kinkig, ty jag var en av dem, som på förhand voro dömda till döden, men svarade dock genast sin far, att han gav sitt ord att rädda mig. Men då jag svarade tvekande, att vi europeiska officerare ej brukade gömma oss efter en förlorad kamp, klarnade hans ansikte lika mycket som hans fars mörknade. Stackars gode gubbe, han vred sina händer och utropade: »men B., ni vet hurudana kanaljer juaristerna äro!» Pepe hörde på och såg ej just mycket uppbyggd ut. En timme efteråt blev jag arresterad på gatan, just utanför kejs. palatset, dit jag begivit mig för att åse defilerandet av de juaristiska trupperna. Guvernören hade givit befallning att hålla mig där på torget, ty som han sade, då överstl. B. är så oförskämd att han vågat komma att se defilerandet, skall han få det nöjet att se det till slut. Och där fick jag stå $1^1/_2$ timme, bevakad av en officer och tolv man. Sedan kastades jag i en fängelsehåla utan fönster och utan andra möbler än en bastmatta och ett vattenkrus ... Dagen därpå visste en tidning att berätta, att jag blivit arkebuserad på just den kyrkogård, där Concha Adorno ligger begraven. Emellertid lät man mig veta, att jag borde göra en nådeansökan — jag nekade, emedan jag ej ville bedja det packet om någonting ... Fjorton dagar hade jag legat där, utan att få tala med någon, utan böcker, utan papper och blyerts. Då kom en vacker morgon Guadelupes svärson och bragte mig underrättelsen, att det lyckats dem att rädda mitt liv och att följande dag jag jämte ett dussin andra till arkebusering bestämda medfångar skulle förenas med de andra fångna amerikanska officerarne. Så blev livsstraffet utbytt mot fyra års fästning. I medlet av september fördes vi till Perotefästet, helt nära stället där jag deltagit i min första strid i Mexiko i oktober 1862. I oktober och november var där bittert kallt, det ligger ung. 10,000 fot över havet. Vi voro inhysta i kasematter utan fönster eller dörrar, utan varma kläder eller täcken. Ett par dogo av bröstinflammation, tre av hunger, tills äntligen i december mitt fängelsestraff utbyttes mot evig landsflykt ...

Detta var det sorgliga slutet på fem års strider och utmärkelser: Becker hade under denna tid deltagit i tre belägringar, aderton fältslag och sju skärmytslingar, hade under kejsardömets fem sista månader fått två grader, tre ordnar på slagfältet, bland dem en, som blott gavs för lysande tapperhet, och av både kejsaren och Marquez blivit på det mest smickrande sätt utmärkt. Och resultatet: att han stod blottad på allt och såg sig tvungen börja från första början igen!

Full av vemod skriver han till sin mor från fängelset i Perote: »Då jag blickar tillbaka, förefaller mig hela denna tid som en lång, fantastisk dröm... Jag ser mig så livligt under min vigselakt och sju månader därefter vid en öppen grav, som sluter i sitt kalla sköte allt hopp på verklig sällhet... Vad makt beträffar, än allsmäktig i finansministeriet eller såsom riksståthållarens favoritadjutant, än en fattig tolk vid franska generalstaben, ömsom hälsad med största empressement av alla ministrar, ömsom med nådig nedlåtenhet av en kabinettskrivare, ur militärisk synpunkt än hälsad med skallande hurrarop av kejserliga arméns tappraste regemente, än överlämnande mig utan vapen åt fiender, som svurit min död på avrättningsplatsen. Än en ung elegant, som hälsas med de vänligaste småleenden av Mexikos första aristokrati... än hopflickande med egen hand mina söndriga skjortor...»

— I januari 1868 begav sig Becker från Mexiko till Europa. Han torde haft i uppdrag att medfölja en konvoj franska krigsfångar till Frankrike. Vi återfinna honom i själva verket i Paris.

II.

Becker inträffade på vårvintern 1868 i den franska huvudstaden. Bland hans reskamrater, de frigivna fångarna, funnos några unga män av hög börd, tillhörande de legitimistiska kretsarna i Frankrike. Nyss omvänd till katolska läran och i följd därav mycket varm för dess idéer, hade Becker lätt att tillvinna sig deras förtroende — och hans inträde i Seinestaden skedde därför under de bästa förebud. Sex månader tillbragte han nu här, sällskapande med sina nyförvärvade vänner och deras meningsfränder och genom dem påtagligen driven allt längre i entusiasm för de katolska idealen. Det var denna iver som slutligen förde honom till att på hösten nämnda år låta inskriva sig bland påvens zuaver. Han följde härvid exemplet av många bland sina dåvarande umgängesvänner. Det var en handling av troshängivenhet och på samma gång ett slags politisk-legitimistisk demonstration, detta att för en viss tid, vanligen för sex månader, anmäla sig till avtjänande av sin värnplikt i påvens armé. Becker, liksom andra, lät införa sig i rullorna som simpel soldat: han ville icke begagna sig av den förmån, hans tidigare militära bana skulle givit honom, fastän chefen för trupperna, general Charette, ivrigt påyrkade att han skulle mottaga ett befäl. Denna sex månaders vistelse i Rom använde han till att studera sig in i Italiens förhållanden och att göra sin plikt som god katolik och påvetjänare. Pius IX fäste sig vid honom, bevisade honom mycken godhet och beviljade honom flere enskilda audienser. Vid den sista av dem, då han stod i begrepp att frånträda sin

tjänst, bad Becker påven att skänka hans mor den apostoliska välsignelsen — glömsk av att modern var luteran. Påven fattade situationen, föreföll en stund litet tveksam och sade slutligen med ett milt och fint småleende: »Mitt barn, skriv till er mor, att den gamle påven ber för henne.»

Beckers avskedsbrev från tjänsten i det vatikanska livgardet är daterat sista dagen i februari 1869. Men redan några veckor tidigare hade han faktiskt lämnat denna tjänst, troligen med permission för den ännu återstående tiden. Vi finna honom nämligen redan den 17 februari på audiens hos konung Georg i Aten. Hans avfärd till Grekland hade varit brådstörtad, det är allt vad hans omgivning minnes att han sagt om den. Huru han kom att företaga den, vad som för honom möjliggjorde ett omedelbart tillträde till hovet, vilka personer som i hans oroliga sinne nu uppväckt intresset för den grekiska frågan, allt detta är höljt i dunkel. Men konceptet till ett brev från april 1869 låter oss blicka in i hans idéer och skönja arten av hans förbindelser. Innan jag meddelar innehållet av detta brev, är det dock nödvändigt att förutskicka ett par ord till belysande av ställningen i Grekland vid denna tid.

Allt från början av sextiotalet hade livliga oroligheter försports i de turkiska lydländerna. På medelhavsbäckenets östra sida hade de kristna marmoniterna under ledning av den tappre syriern Karam, scheik av Eden, gripit till väpnat motstånd mot turkarna 1864, blivit besegrade och i sin tur tillfogat turkarna svåra nederlag, men slutligen tvungits att underkasta sig; Karam, som en tid varit fången i Konstan-

tinopel, utdrevs från landet och fick genom franska regeringen en tillflyktsort i Algier 1867. På Kreta hade efter länge tålt förtryck de kristna invånarna äntligen, i förlitan på Frankrikes och Greklands hjälp, rest sig och utkämpat en treårig förtvivlad och olycklig strid mot sina behärskare. En internationell konferens, som sammankallats till Paris, hade efter långa underhandlingar förklarat, att den intet kunde åtgöra i den kretensiska frågan. Det parti i Grekland, som varit böjt för ett inskridande till förmån för kretenserna, hade nödgats draga sig tillbaka från ledningen av landets styrelse, och regeringens chef, Komunduros, hade avgått. Men trots detta ytterst platta slut på den kretensiska frihetskampen, jäste det överallt i Balkanprovinserna och även i Grekland, och vart ögonblick väntade man, att en väldig resning skulle bryta ut.

Helt säkert hade Becker redan i Paris begynt intressera sig för de kristnas kamp mot turkarna — hela världen höll ju med spänning sina ögon fästa på Kreta — och kanske redan där hos honom lagts ett frö till det, som sedan blev hans stora intresse och växte till ett formligt livspatos: turkarnas fördrivande från Europa och kristenheten. Helt säkert hade han också redan där, liksom senare i Rom, kommit i beröring med inflytelserika personer, som sågo att hans begåvning kunde utnyttjas och gåvo honom anbefallningar. Alltnog, vid sin ankomst till Grekland uppvaktar han, som vi sett, kungen, och ett par månader senare skriver han till Komunduros ett brev, som visar att han haft överläggningar med denne och att han dessutom smitt planer tillsammans med ingen

mindre än den syriske frihetsledaren och scheiken Karam-Bey.

Brevet, vartill ett koncept förvaras bland Beckers papper, innehåller följande. Vid hans skilsmässa från Komunduros, säger Becker, hade denne givit honom tillåtelse att skriva, och han ville begagna sig därav. Rörelsen bland beduiner och kurder hotar för ögonblicket att tudela det turkiska väldet. Den är av enorm politisk betydelse, emedan den visar, att revolten mot Turkiet omfattas också av musulmännen: nu kunna turkofilerna icke mera skylla på grekiska och ryska intriger eller på revolutionära kommittéers pengar. Det skulle därför vara av högsta vikt att understöda denna rörelse i det gemensamma intresset: det turkiska väldets förintande. Karam, med vilken Becker här i Aten haft flere samtal, begär intet bättre än att få ställa sig i spetsen för rörelsen i Asien; den komme då att antaga sådana proportioner, att man hade fritt spel i Europa, emedan turkarna måste binda sina styrkor i Asien, och en resning i Thessalien, Epirus, Macedonien och på öarna skulle krönas med framgång. I detta ögonblick — brevet är skrivet den 15 april — peka alla officiella och privata underrättelser på en mycket snart förestående brytning mellan Frankrike och Preussen.

Dessa makter skulle sålunda bli ur stånd att hjälpa sin skyddsling, Turkiet, som funne sig hänvisat till sig självt. Becker har önskat påpeka för Komunduros, att stunden nu vore inne för en allmän gemensam operation, och han har särskilt velat underrätta honom om Karams patriotiska böjelser.

Det blev intet av planen. Förhållandena i Grek-

land voro icke gynsamma[1] — och Komunduros kom till makten igen först i början av sjuttiotalet, skulle jag tro, efter det fransk-tyska kriget, vilket Becker med så säker blick förutspått. Dennes första storpolitiska konstruktion hade således förfelat sitt mål; men vi skola se, att han ännu mycket senare höll fast vid dess ledande tanke. Emellertid begav han sig nu åter till Paris, där vi finna honom på sommaren 1869. Och åter finna vi honom mitt uppe i nya kombinationer.

Denna gång gäller det Don Carlos och hans anspråk på den spanska konungatronen. Genom sina legitimistiska förbindelser i Paris hade Becker utan tvivel kommit de kretsar nära, vilka verksamt understödde den nämnde infantens pretentioner — han var ju gift med en nièce till greven av Chambord. I juni hade Don Carlos, vid denna tid tjuguett år gammal, sänt ut sitt bekanta manifest, lovande åt det spanska folket alla fördelarna av den absolutism, detsamma nyss befriat sig ifrån genom Isabellas fördrivande. Tidpunkten var just icke synnerligen lämplig, men i norra Spanien slöto sig i alla fall åtskilliga anhängare till den unge arvtagaren av gamla traditioner; hans och legitimitetens anhängare i Frankrike voro vid gott mod, och vår landsman, som misslyckats i försöket att blåsa upp en stor frihetsrörelse i öster, nöjde sig i stället med att omfatta en absolutistisk och katolskt-reaktionär rörelse på motsatt håll av Europa. Med vilken övertygelse och iver han hängivit

[1] Detta land skulle snart genom de kända rövarbragderna på ett föga smickrande sätt fästa Europas blickar vid sig.

sig åt sina vänners intressen, framgår av ett brev till hans moder, daterat den 9 augusti. Han berättar om rörelsens utbrott ett par veckor tidigare, redogör för hela fälttågsplanen och säger, att i slutet av augusti väl en stor inryckning skall ske i Spanien; till dess ville han stanna i Paris. Han talar hela tiden om »de våra», kallar Don Carlos »kungen» och varnar modern för att tro vad tidningarna i Finland säga om denne kung: »De veta intet, rakt intet därom, utan kopiera från de liberala franska bladen, som naturligtvis äro oss fientliga, så att de väl åtminstone ett halvt dussin gånger komma att berätta att kungen och vi alla blivit hängda, skjutna, brända m. m.»

I samma brev berör han ock sina personliga förhållanden. Modern har, icke utan skäl som det tyckes, hyst farhågor för hans framtid, och han ber henne icke se allt så i svart: »Att mina penningeaffärer stå skralt, är ej något nytt, så har det alltid varit och så kommer det gudnås troligen alltid att bliva, men ej är detta en orsak för mig att förlora allt vad jag hittills intagit såsom militär och såsom statsman (!) för att vid 30 års ålder slå mig på att bliva bodbetjänt eller något dylikt. Nej, jag *vill* och *skall* tjäna mina idéer, om förhållandena efter alla strider hindra mig därifrån på den världsliga vägen, så skall jag göra det på den andliga, under vårt tidevarv är den ena kampen lika meritfull som den andra.» Hans lynne har lämpat sig för den förra, och därför har han valt den. Han kunde lätt finna en plats i ett »stort bolag» med tretusen francs lön, men han inser att han på den banan ej skulle bliva något. Till slut talar han i vemodiga ord om en kärleksaffär, som synbarligen

nära berört både honom och den andra parten, men som nu är förbi.

Vad som utgjorde Beckers egentliga sysselsättning i Paris under denna tid, är svårt att säga. Men sannolikt hade han redan nu skaffat sig fast fot i den franska huvudstadens press, och utom journalistiken, som måhända tillförde honom de nödiga existensmedlen, ägnade han sin uppmärksamhet åt politiken. I flere månader såg han sig om efter lämplig verksamhet på den väg, han ansåg för sig utstakad, och det förefaller som om han ännu på vårvintern 1871 hade varit tveksam om vart han skulle vända sig. Grekland och Balkanoroligheterna stodo ständigt för hans håg, men samtidigt synes han begynt kasta sina blickar mot Egypten. I mars skriver hans mor ett brev, som antyder att han möjligen på nytt är i Grekland, och hon uttalar vissa tvivel rörande hans framgång där. Emellertid veta vi, att han den 25 i samma månad inträder i tjänst hos khediven av Egypten. Dit hade han synbarligen kommit utan att rätt veta vad han skulle göra, men i förhoppning på att där kunna verka mer för undergrävandet av Turkiets inflytande, än vad för tillfället i Grekland var möjligt.

Sedan 1863 hade i Egypten Ismail Pascha regerat under ständiga och framgångsrika försök att emancipera landet från Turkiets övervälde, och en västerländsk, särskilt fransk ton hade alltmer begynt göra sig gällande i det högre kulturlivet i städerna, trots det militäriska och politiska inflytande, som England allt framgent utövade. Ismail själv hade genom sina reformer och sin beslutsamhet tillvunnit sig ett

visst anseende i västerlandet, och icke minst hade han gjort sig bemärkt, när han 1867 besökte världsutställningen i Paris och två år senare gjorde en rundtur till Europas hov för att framföra inbjudningar till Suez-kanalens invigning, som efter vissa slitningar med Turkiet gick av stapeln i november sistnämnda år. Allt detta förklarar, att en man som Becker trodde sig i närheten av en dylik representant för oppositionen mot turkarna kunna finna en tillfredsställande verksamhet.

Han blev antagen i tjänst såsom överstelöjtnant vid generalstaben och chef för en av dess »sektioner». Här, som alltid, frågar man sig, vilka officiella förutsättningar han haft för att på detta sätt genast komma in på en hög rangplats, och man får till svar intet annat, än att han genom sin, som det tyckes, rent av ensamstående personliga tjuskraft vunnit förtroende. Han hade visserligen ett brev med rekommendation från Marquez till khediven — och kanske var det därigenom, han närmast kom att tänka på Egypten — men detta brev har aldrig blivit framlämnat.[1]

Huru som helst, så voro de militära meriterna från akademin i Petersburg, från fälttågen i Marocko och Mexiko samt måhända några militära artiklar i franska tidskrifter tillräckliga att skaffa honom den nämnda väl avlönade befattningen. Men han fann icke sina förhoppningar fyllda. Han hade alltför litet att göra, och det gavs intet fält för hans storpolitiska drömmar. Några månader efter sin ankomst var han för

[1] Han hade en gång yttrat: »utan Rom intet Egypten», vilket skulle tyda på, att han under sin tjänst hos påven fått någon anbefallning dit.

övrigt utsatt för en oangenäm historia, som skulle förbittra hela hans egyptiska séjour. Han hade på öppen gata förolämpats av en major Parys, en arab eller halvarab, som sagt honom att han spionerade på officerarnas moral och gav rapporter därom, samt icke lytt, då Becker befallde honom i arrest. Krigsrätten gav ett frikännande utslag, men krigsministern uttalade sitt ogillande av denna utgång, och processen räckte i två år, utan att Becker slutligen fick den önskade satisfaktionen. Emellertid hade han ägnat sig åt praktiska reformfrågor och 1872 av khediven erhållit ett uppdrag att i utlandet studera järnvägsmaterielen ävensom järnindustrin i allmänhet. Tillika attacherades han vid den egyptiska deputation, som besökte utställningen i Köpenhamn och kom ända upp till Stockholm. På uttryckliga uppmaningar av khediven och dennes son återupptog han dock därefter militärtjänsten, fungerade som andre chef, t. o. m. en tid som chef, för generalstaben och erhöll titel av Bey. Men då den nämnda processen icke slöts i enlighet med hans begrepp om rättvisa, lämnade han sina befattningar. Hans chef, general Stone, som just föreslagit honom till högre rang, skrev ett beklagande brev och önskade blott, att hans tjänster annorstädes komme att bliva lika högt uppskattade som de varit det i Egypten; och khedivens son, prins Hassan, försäkrade honom om sitt missnöje med saken och sin vänskap. — Becker bevarade självfallet icke denna tjänstgöring i angenämt minne: i en några år senare skriven korrespondens skildrar han khediven som »en vällusting och krämarsjäl, vars mest framstående egenskap är fruktan», om solda-

terna säger han, att de i striden falla på knä, kasta bort sina gevär och ropa »nåd», om rekryterna, att de måste länkas vid varandra med kedjor; och de egyptiska officerarna påstår han utbildas sålunda, att banditer sändas till kadettkåren i stället för till galärerna, och till professorer utnämnas de, som fås billigast. Men livet i det sköna luftstrecket och den angenäma internationella societeten hade dock naturligtvis sina behag.

Nu beger sig Becker åter till Grekland och gör även ett besök i Konstantinopel. Här sammanträffar han med den ryske ambassadören greve Ignatieff — genom förmedling av en i Ryssland högtställd finne, säger man; och Ignatieff, som har i uppdrag att »vid Bosphorens stränder lösa den orientaliska frågan», finner i Becker en man som kan användas, medan denne å sin sida har intrycket av att stå inför en verklig statsman: »en av de intelligentaste människor jag någonsin träffat», kallar han honom ofta senare. Den omedelbara följden av sammanträffandet blev, att Ignatieff rekommenderade Becker hos den unge fursten av Serbien, Milan Obrenovitsch, vilken skulle reorganisera sin armé för kommande behov. Becker träder i beröring med Milans representant i Konstantinopel, Cristitch, och ställer som villkor för sitt antagande endast, att han får bibehålla sin överstelöjtnantsgrad och att hans tjänst icke blir någon sinekur. Efter att i mars 1874 hava avslutat en kort därpå i Paris publicerad studie över den turkiska arméns organisation, kallas han till adjoint hos serbiske krigsministern samt får i uppdrag att biträda vid härens reformering. Han finner emel-

lertid, att man ger honom för litet arbete, och anhåller efter ett års förlopp, i maj 1875, om avsked. Han utnämnes då till överstelöjtnant vid generalstaben och medlem av armékommissionen. Han är outtröttligt verksam för att ställa armén på duglig krigsfot, och han hör till dem, vilka anse kriget mot Turkiet icke böra uppskjutas. Ännu så länge har Milan fredliga avsikter; men i början av 1876 förändrar han mening, och detta sker till stor del genom Beckers inflytande, ty under denna period har denne en stark om ock kortvarig makt över furstens belsut. Förgäves skriva inflytelserika medlemmar av det panslavistiska partiet, såsom general Fadejeff, till Becker och föreställa honom att det är bättre att vänta.[1] Denne är orubblig, och i slutet av juni bryter det flere månader förut beslutade kriget ut. Milan säger till Becker ännu några dagar tidigare: »Men, överste, vi komma att bliva slagna», vartill Becker svarar: »Jag vet det, men vi komma att draga de andra med oss!» Redan i mars har Becker beordrats till »inspecteur général» vid sydvästra gränsen med uppdrag att där leda krigsförberedelserna i enlighet med en fälttågsplan, som han på furstens begäran uppgjort.[2] Se-

[1] Fadejeff säger sig ge sitt hedersord i pant på att man icke skall lyckas förmå en enda soldat från asiatiska Turkiet eller Egypten att lossa ett skott till förmån för Serbien. Detta tyder på att Becker haft sangviniska förhoppningar om revolten. I själva verket har han redan 1875 skrivit till sin forne chef, general Stone, i Egypten och föreslagit ett samarbete; men denne låtsade i sitt svar ingenting förstå.

[2] Milan skriver till honom vid denna tid en biljett, bedjande honom att meddela sina erfarenheter från de distrikt han besökt och upplysande honom om att fursten tagit sig friheten bryta tvenne till Becker adresserade brev, det ena från Leonidas

dermera utnämnes han först till stabschef för den västra, Morava-kåren och i maj till samma befattning hos general Tscherniajeff, vilken som bekant efter de första nederlagen blev den egentlige överbefälhavaren. Emellertid hade plötsligt Milan under påtryckning av just Tscherniajeff och några andra generaler helt och hållet ändrat Beckers plan. Denne såg häri det första avgörande beviset på det panslavistiska inflytandet i Serbien, och hans ställning till fursten led en svår knäck. I alla fall gjorde han med Tscherniajeff det olyckliga fälttåget ända till augusti, då han icke mera höll ut hos denna både som militär och människa föga sympatiska personlighet och fick ett befäl vid Timok-kåren, vars högsta ledning en tid provisoriskt var honom anförtrodd. När en gång några hundra soldater gjorde revolt och Becker tvungit dem att utlämna sina ledare samt telegrafiskt anhöll om tillstånd att låta avrätta dessa, svarade Milan med hans återkallande — man var ej van vid detts slags energisk disciplin. Det var droppen, som bragte Beckers missnöje att flöda över, och hans karriär i Obrenovitscharnas och Karageorgievitscharnas orofyllda land var härmed avslutad.

Redan före krigets utbrott nedskrev Becker några anteckningar om vad han i Belgrad iakttagit: det är ett par tiotal foliosidor med rubriken: »Une année à Belgrad», en mängd observationer om landets inre förhållanden, främst och nästan uteslutande de poli-

---

Bulgaris, med vilken Becker sedermera i Grekland skulle samarbeta, det andra från överste Zelenoi, rysk militäragent i Konstantinopel, vilken meddelar en plan av de turkiska truppernas dislokation och vars skrivelse Milan lämpligast anser sig böra sända till den utsedde överbefälhavaren, general Zach.

tiska. Här, som i allt vad han skriver, visar Becker en stor styrka i karaktäristiken av de personer han skildrar: denna är mycket intressant, spirituell, skarp och åskådlig. Om Milan säger han, att dennes ställning åtminstone icke ännu är osäker, huvudsakligen emedan man ingen annan har att sätta i stället. Karageorgievitsch anser han icke kunna komma i fråga, emedan han misstänkes för delaktighet i mordet på prins Michael. Men han har sett tillräckligt av Milan för att förutspå, att förr eller senare en katastrof kommer att inträffa.

Själv tyckes Becker under kriget varit en mycket bemärkt person, och hans namn nämndes långt utom de kretsar, vilka hade sina händer med i Balkanstaternas invecklade politiska intrigspel. I olika repriser presenteras han för den europeiska publiken i dess framskjutna blad. En korrespondent till Figaro skriver: »Överste Becker är en fulländad parisare, en av dessa kosmopolitiska ryssar(!) vilkas umgängessätt är så angenämt och språk så rent, att man tycker dem nästan vara mer fransmän än vi själva. Han är en storväxt, ännu tämligen ung man med vacker hållning och en förtjusande blick. Han talar med oss om allt annat än det pågående kriget, om Kairo på den tid han var Becker-Bey, om Turkiet, som han känner i grund, om frågan angående krig eller fred i Europa.» Korrespondenten för den tyska tidningen Bund berättar: »En gestalt som fullt passar ihop med den kommenderande generalens, är Tscherniajeffs generalstabschef Becker. Det tar sig alltför löjligt ut, då man ser de två magra herrarna spatsera bredvid varandra. Becker är en äkta soldat, som i krigets stormar söker en förströelse. I pauserna mellan sin militära verksamhet har han för-

värvat sig ett namn som författare. Ännu för kort tid sedan publicerade han i Journal des sciences militaires i Paris en artikel om den turkiska arméns organisation, som av fackmän blivit mycket gynnsamt bedömd.» Ännu ett par decennier efter kriget mindes en person, som sett dess ledande män på skådeplatsen, med största tydlighet vår landsman, emedan denne i alla avseenden, både som militär och människa, höjt sig huvudet högre än den svärm av lycksökare och oduglingar som omgav honom.

Under fälttåget och samvaron med de ryska generalerna hade Becker vunnit en hel del erfarenheter, både av direkt och mindre omedelbart slag. En av dessa senare gällde hans fädernesland. Hans chef Tscherniajeff älskade den stämning, då tungans band lossas av vinet och en mild förtrolighet får makt över dimmiga sinnen, och under sådana icke sällan upprepade tillfällen erhöll Becker del av det panslavistiska partiets planer gentemot Finland. Han fick den uppfattningen, att ett helt program förelåg, för vars realiserande man försiktigt men beslutsamt avvaktade den lämpliga tidpunkten, och från denna tid begynte hans tankar att ofta kretsa kring frågan, vilket vore det rätta sättet att gendriva dylika planer och förskaffa Finland en tryggad framtid.

Redan då kriget tedde sig oundvikligt, hade Becker arbetat på att få till stånd en överenskommelse mellan Serbien och det aktiva partiet i Grekland, och en synnerligen livlig korrespondens mellan honom och krigskommittén i Aten — till vilken hörde bl. a. L. Bulgaris, Delyannis och, som ordförande, Canaris — finnes bland hans papper. I den hänvisar Becker

upprepade gånger till Karam, av vars verksamhet han ännu väntade frukter. I mars fick Becker underrättelse att Komunduros, ministerpresidenten, gärna skulle mottaga en agent från Milan, och man skulle planera en gemensam resning i Epirus, Thessalien och Macedonien i samma ögonblick Serbien skred till anfall. Det hela blev en pannkaka, ty det telegraferades återbud från Aten i samma ögonblick agenten — Garaschanin, sedermera de konservativas ministerpresident — skulle resa: han for i alla fall, men blev mottagen varken av konungen eller Komunduros. När på hösten stilleståndet slöts, begav sig Becker själv till Aten, hade en audiens hos konung Georg och kände sig mycket avkyld genom det sätt, på vilket denne talade om kriget och om Greklands hållning. Där var intet att vänta. Men samtidigt vistades i Aten en mängd f. d. chefer för insurgentband i de nämnda Balkanländerna och på Kreta. De ställde sig i förbindelse med Becker, som förtog dem allt hopp om hjälp från det uttröttade Serbien, men rådde dem att vända sig till Ignatieff. De omfattade förslaget med entusiasm och uppdrogo åt Becker att framföra deras skrift. En fransk översättning av denna »petition» finnes bland hans papper. Där framställes läget såsom förtvivlat, Grekland som opålitligt och vankelmodigt och Becker såsom en känd »modig försvarare av alla orientaliska folks rättigheter»; undertecknarna anhålla om vapen, ammunition och pengar samt framlägga utkast till en krigsplan. Då ryska armén efter krigsförklaringen i början av 1877 gick över Donau, erhöll Rysslands representant i Aten, Saburoff, i själva verket telegram om att 10,000 chassepot-gevär och två

miljoner patroner uppköpts i Tyskland samt expedierats till Venedig. Becker beordades att mottaga dem där. Men då han var rädd för grekiska regeringens dubbla spel, förde han dem icke till Aten, utan magasinerade dem i Venedig. Grekiska regeringen såg emellertid i den ryska åtgärden endast en fara, lovade sköta om sakerna på egen hand, undanbad sig alla »irreguliära rörelser», utsände befallningar att hindra insurgenternas företag och förmådde Saburoff att ställa vapenförråden i fråga till dess eget förfogande.

Brinnande av stridslust hade Becker emellertid ansökt att bliva återtagen i rysk tjänst, påpekande, att han för femton år tillbaka icke rymt från tjänsten, utan lämnat in avskedsansökan i riktig ordning, ehuru den icke kommit fram. Men vederbörande kunde icke dela denna uppfattning, och han fick avslag. I Grekland inväntade han nu därför utgången av det rysk-turkiska fälttåget, på vilket han ställt så stora förhoppningar.

Det han främst räknade på, var att, trots allt, de grekiska löftena skulle infrias och en kamp mot turkarna begynna i alla provinser. Han hade engagerat sig mycket starkt i denna sak och hade tillsammans med sina meningsfränder gjort upp förslag till ett slags självstyrelse för det efter befrielsen bildade Balkanförbundet, vilket skulle regeras av ett triumvirat: man hade erbjudit Becker att bliva en av triumvirerna. Hur bitter han var, när alla hans förväntningar kommo på skam, kan man förstå.

Efter den misslyckade historien med de ryska vapnen begav sig Becker till Korfu. Men där kände han sig påtagligen alltför långt borta. Vi finna honom

därför åter i Aten i september, och sedan gör han en rundresa i de norra av kriget intresserade Balkanländerna, Montenegro, Serbien och Rumänien. Denna resa var naturligtvis icke företagen för nöjes skull. Att resultatet synts honom gott, framgår av den tillfredsställda tonen i hans brev från Triest, där han inträffar i slutet av oktober. Han hoppas alltjämt att Grekland skall giva tecknet till den stora kravallen, och talar om dess konung med en viss förtröstan. Full av otålighet beger han sig i januari 1878 till Aten över Korfu. Med förtjusning iakttager han den allmänna jäsningen i huvudstaden, och han förargar sig blott över krigsministeriet, som ej är färdigt. »Men färdigt eller icke, måste Grekland blanda sig i striden, om det ej vill offra upp all framtid av fruktan för en lumpen materiell förlust för ögonblicket.» Han sammanträffar med den outtröttlige patrioten Leonidas Bulgaris — en annan av de påtänkta triumvirerna — vilken just återkommit från en expedition till de turkiska provinserna, och han antyder att en främmande officer (med andra ord han själv, Becker) skall få i uppdrag att utarbeta en allmän försvarsplan för grekiska kusten. Men tiden går, och förhållandena ge honom icke rätt. Han bevittnar visserligen folkets förbittring över att intet blivit gjort, när ryktena om stillestånd anlända och de fredliga ministrarnas fönsterrutor kastas in, men han gör sig lustig över de ledandes ringa manhaftighet. Slutligen inträffar dock det stora: den 1 februari ges order, att tolvtusen man grekiska trupper skola rycka in över thessaliska gränsen. Men omedelbart efter deras avtåg får man veta, att dagen förut fredspreli-

minärerna i Adrianopel blivit undertecknade! Skandalen var färdig. Man frågade sig, vem som bar skulden till att man intet erfarit om den nära förestående freden, och alla skyllde på varandra. Förvirringen ökades, när man erfor, att den turkiska eskadern satt sig i rörelse för att bombardera Piräus, där det fanns sex kanoner och två gamla krigsskepp. Ministrarna sprungo andfådda hos de utländska makternas sändebud för att förklara sig; under en sådan turné, berättar Becker i sina anteckningar, träffade han på gatan Komunduros, ministerpresidenten, som bad honom på stående fot leverera en plan till Atens försvar.[1] »Slutligen, efter fyra dagars ångest, erhöll man den 8 februari den trösterika underrättelsen, att sultanen lovat betrakta hela den grekiska arméns fälttåg såsom en sportövning, anhållande blott att grekerna en annan gång skulle förlägga sina exkursioner utom hans gränser.»[2]

Åter en besvikelse således, och en mycket stor. Nu har Becker endast kvar hoppet på insurgenterna. Men han ser snart att, om än på olika håll strövtåg företagas och bataljer levereras, det icke kan bli något allvarligt av. Ledningen är dålig och resurserna så gott som inga. I brev till Dagbladet skildrar Becker dessa äventyr i detalj. Inpå april förblir han i Aten, men sedan beger han sig åter till Korfu och slår sig ned där, sysslande med att redigera sina minnen och flitigt skrivande pessimistiska korrespondenser om

[1] Denna försvarsplan uppgjordes i själva verket av Becker; men då han som en första åtgärd anbefallt, att olivskogen mellan Aten och Piräus skulle nedhuggas, fick han hela folket emot sig.

[2] Citerat ur Beckers uppsats »La crise grecque».

händelserna och om förhållandena i de olika Balkanländerna. Redan i slutet av april konstaterar han, att resningen på de allra flesta håll är kvävd.

Sådant var slutet av Beckers serbisk-grekiska period. Denna tid betecknar, förefaller det mig, höjdpunkten av hans aktivitet och måhända också av hans inflytande. Frågan om de kristnas kamp mot turkarna bildade sedan slutet av sextiotalet medelpunkten för hans intressen, och med sin utomordentligt hängivna naturs hela kraft hade han kastat sig in i den. Att de humana synpunkterna här åter måste vika för de storpolitiska, det hade han, trots all sin insikt i storpolitiken, svårt att någonsin förstå, liksom han ej räknade med de små Balkanfolkens oberäknelighet. Alltnog, det var med bittra känslor Becker såg slutet på denna serie av kvävda förhoppningar, fruktlösa ansträngningar och politisk ynkedom, och han har icke ord nog skarpa för att gissla dem, hos vilka han trodde sig finna närmaste felet till att inga av hans tioåriga drömmar förverkligats.

III.

När Becker i början av år 1880 lämnade Grekland, styrde han för tredje gången kosan till Paris. Utan någon sysselsättning, utan något perspektiv för den närmaste framtiden, som särskilt lockat hans verksamhetsbegär, synes han ha beslutat sig för att göra sina erfarenheter från de gångna åren gällande i publicistikens tjänst. Som man sett, har han av fransmän fått vitsordet att vara nära nog mer fransman än

fransmännen själva, också till språket. Ännu 1869, i brevet till Komunduros, kan han göra sig skyldig till någon ofransk vändning; men stilen är flytande och tonen mycket fransk, och det behövdes ej mycket, innan alla påminnelser om modersmålet eller andra av de många språk, Becker behärskade, avlägsnats. Från denna synpunkt mötte således icke några svårigheter för skriftställarverksamhet i Frankrike, och då hans tidigare inflytelserika bekanta hållit honom i gott minne, vann han lätt tillträde till den konservativa pressen, Le Gaulois, Le Monde, Le Contemporain. Ja, han fick till och med en fast sysselsättning såsom politisk redaktör i tidningen L'Estafette.

Huru mycket Becker i sina dagartiklar sysslade med den orientaliska frågan, undandrager sig vårt bedömande. Helt visst utnyttjade han sin grundliga kännedom om den. Men i alla fall hade den upphört att intressera honom i samma grad som förut. Hans tankar hade de sista tiderna rört sig kring två spörsmål, vilka han på olika sätt kommit att träda nära, och det är dem, hans skriftställeri, för så vitt det ej är dagsjournalistik, nu närmast kommer att gälla.

Under sin långvariga vistelse på Korfu hade Becker noga följt med livet i det helt nära intill, på andra sidan om sundet, belägna Albanien. Dess historia kände han naturligtvis på förhand, och dess nationalhjälte i striden mot turkarna på 1400-talet, Skanderbeg, var, jämte Hannibal, hans favoritgestalt bland alla tiders fältherrar. Den albanesiska frågan hade väckts till nytt liv under de orientaliska krigen, både 1854 och 1877, och det olyckliga folket, splittrat

inom sig, förtryckt av turkarna, draget åt olika håll, hade äntligen nu inträtt på en väg till självförsvar, som tycktes lova enighet och vinningar för friheten. Becker framlade i en artikelserie på över 50 sidor i Le Contemporain en bild av hela den albanesiska frågan, skildrande folket, dess historia, landets materiella och intellektuella resurser, dess senaste strävanden för sina rättigheter, samt framhållande att stormakterna borde låta albanesarna sköta sina angelägenheter själva, utan inblandning från deras sida. Det skulle väl, säger Becker, resultera i ett krig med Montenegro, som dock icke bleve långvarigt. Han spekulerar över betydelsen av den nybildade albanesiska ligan och förutspår fullt riktigt att den snart skall omfatta alla, utan avseende å religion. Även hans profetior om förhållandet till Montenegro gingo i någon mån i uppfyllelse, och hans förhoppningar om Albaniens framtid synas ju vara på väg att göra detsamma. I alla fall var hans uppsats det första försöket att inför en större västerländsk allmänhet belysa denna fråga i dess nyaste skede samt plädera för det lilla folkets rätt till självständigt liv.

Av större intresse för oss är den andra uppsatsen La Finlande indépendante et neutre, upptagande 48 av den nyssnämnda tidskriftens stora oktavsidor. De samtal Becker under serbiska fälttåget fört angående Finland med Tscherniajeff och kanske andra av dennes sort, hade öppnat hans ögon och sysselsatt hans sinne långt efteråt, och från denna tid intog frågan om hans fäderneslands räddning undan de panslavistiska planerna samma centralställning i hans tankar, som tidigare frågan om turkarnas utdrivande ur

Europa. Tre fjärdedelar av denna artikel är ägnad en framställning av de historiska förhållandena, gjord huvudsakligen enligt Yrjö Koskinens historia, av vilken författaren säger sig haft den tyska översättningen till hands. Där förekomma dock även åtskilliga personliga reflexioner. Så, när det är fråga om finskhetssträvandet och Becker antager — framtiden skulle visa huru riktigt — att den ryska regeringen skulle komma att uppmuntra detsamma, emedan den därigenom tror sig bli kvitt svekomanernas separatistiska och svenskvänliga tendenser. Han förnekar dessa, liksom han varmt förlitar sig på allas enighet när det gäller att försvara konstitutionen. Därefter övergår han till en framställning av Finlands strategiska och politiska betydelse för stormakterna, och slutligen ger han på de sista sidorna en utblick mot framtiden. Han tror — detta är skrivet ett år före Alexander II:s död — att Ryssland snart, kanske redan under Alexander III, skall få en konstitution, men han anser Finland icke ha mycket att vänta av den, ty panslavisterna, även om de äro liberala till sin nyans, komma dock alltid att gentemot Finland söka sätta i verkställighet det ryska programmet. Detta upptager enligt Becker närmast följande punkter: 1) den finska lantdagen sammankallas icke, men Finland får välja delegerade till det blivande ryska parlamentet; senaten sammansmältes med den dirigerande senaten i Ryssland; 2) ryssar erhålla rättighet att bekläda civila tjänster i Finland; 3) den finska armén slopas, och finnarna få göra sin värnplikt i ryska hären; 4) tullgränsen mellan Finland och Ryssland upphäves; 5) det ryska pappersmyntet får tvångskurs i Finland. Vad gör nu, frågar

han sig, Finland, när allt detta drives igenom? Naturligtvis uppresa sig finnarna som en man till försvar för sina konstitutionella rättigheter. Men huru bör motståndet gestalta sig för att föra till ett lyckligt resultat? Och här börjar författarens storpolitiska fantasteri. Detta försvar bör, säger han, vara beväpnat. Finland kommer att kunna räkna på tre stormakters intresse i denna kamp: Österrike-Ungern har det livligaste intresse av att Ryssland blir litet mindre; England måste se till, att Rysslands framträngande till en hamn vid Ishavet förhindras, och Bismarck yttrade redan 1866, att nu skulle turen komma till Frankrike och Ryssland. — Alltså! Dessa makter skulle åvägabringa för Finland en neutralitetsgaranti, och detta land skulle sålunda kunna uppnå en fullständig frihet, vilken det på grund av sina andliga och materiella resurser gott kunde bära. Denna slutledning innehåller dock ett »om»: »Om Finlands försvar blir segerrikt», säger Becker, förutsättande således detta villkor för makternas intresse! — Man behövde icke våra dagars erfarenheter för att kunna bedöma, huru sangvinisk en vädjan till detta intresse var, och i fråga om det »segerrika» i en eventuell kamp förstår man helt enkelt icke författaren. Detta hindrar ej, att hans arbete innehåller en mängd riktiga synpunkter och märkvärdigt framsynta farhågor (det ovan citerade programmet har kanske Tscherniajeff meddelat honom!), och när han till slut säger, att den ryska parlamentarismen i den oundvikliga panslavistiska riktningens tecken skall betyda för Finland ett bakslag i politiskt och materiellt avseende, så verkar detta som om det hade yttrats med denna dags situation för ögonen.

Hemma mottogs Beckers skrift med en oerhörd fosterländsk och lojal indignation. Tidningarna skrevo så skarpt, som om det nesligaste förräderi blivit begånget, och hjälpte till att stämpla honom som en farlig person, med vilken det för den enskilde var bäst att avbryta all förbindelse. Ingen fäste sig vid de allvarsamma varningarna, ingen vid den värma för fosterlandet, som strömmar igenom artikeln, ej heller vid den omständigheten, att detta var första gången Finlands ställning på ett exakt sätt skildrades i en stor och inflytelserik utländsk tidskrift. Att man på avstånd kunde se klarare i en del saker än här hemma, det föll icke någon in. Den djärva och omöjliga tanken på »upproret» skymde allt annat: den kunde ju draga olycka över hela landet! Becker uppfylldes av bitterhet över det bemötande som kom honom till del även från närståendes sida. Men han varken glömde fosterlandet eller uppgav sin teori.

Emellertid hade hans publicistiska verksamhet tagit en egendomlig vändning. Den unge konungen av Spanien Alfons XII hade vänt sig till redaktören för L'Estafette med uppdrag att i Madrid grunda en franskspråkig tidning, som på ett sakkunnigt sätt skulle behandla den stora politikens frågor, och denne erbjöd Becker att bliva medarbetare. Redan i oktober 1880 skriver han, att han uppställt sina villkor och kommer att provisoriskt bosätta sig i den spanska huvudstaden. Det hela förefaller besynnerligt, då ju Beckers karlistiska sympatier voro stora och han ej dolde dem. Jag vet också alls icke, huru det sedan gick med hans arbete i tidningen, som faktiskt kom till stånd och bar namnet L'Europe. Men för Becker blev

detta uppslaget till en lång vistelse i Spanien och början till en tid, som troligen hörde till de bekymmerfullaste i hans liv.

Han slog sig nu på affärer. Han skriver till sin mor, att han arrenderat en silvergruva på tio år, och jämte en spanjor ställde han upp ett kontor med laboratorium o. dyl.; han spekulerade i albanesiska skogar, gjorde upp planer att införa nickeln för småmynt i Spanien, och jag vet icke allt vad. Intet avkastade emellertid någon vidare förtjänst. Dock bliva breven mot slutet av 1882 mera förhoppningsfulla, han talar om att han fått påökning i sin lön samt att hans sociala position nu var en helt annan än i början. Han har dock redan från början, tack vare sin personlighet, kommit in i de högsta kretsarna. Han säger sig få audiens vid hovet genast då han anmäler sig; kungen tar nådigt emot en uppsats över den spanska armén, som Becker skrivit och som leder till reformer i den av honom anbefallda riktningen, hans verser läsas upp för infantinnan Paz, konungens syster, och denna meddelar honom sina, han är i ständig beröring med ministrar och sändebud, och han har ett par starka inklinationer bland societetens damer, en förnäm markisinna och en dotter till en av Madrids rikaste män! Det syns, att han kunde hålla sig framme.

På våren 1882 finner han den politiska ställningen sådan, att den rättfärdigar hans utopier rörande Finland. Han väntar varje ögonblick, att ett krig skall utbryta mellan Tyskland-Österrike och Ryssland — det som man i våra dagar åter väntat så länge! — och hoppas att England, möjligen Sverige, skall an-

sluta sig till de förra. Han frågar, om man icke därhemma inser, att han icke haft så orätt. Och en annan sak, av helt annan beskaffenhet, tror han bidraga till att höja hans förlorade anseende. Drottningen hade önskat se en älsklingsdikt, »Svalorna», av en poet, som bar ett liknande namn som Becker (Bequer), satt i musik; vår landsman sände den då såväl till en norsk kompositör som till Fr. Pacius, och vardera levererade en komposition. Becker skaffade Pacius en orden och var glad att tidningarna, när de omtalade saken, kallade honom »vår landsman», i stället för »vår f. d. landsman», såsom han betecknades efter broschyren av 1880!

Den spanska episoden tar slut 1885. Då finna vi Becker åter i Paris. Där erhåller han av tidningen La Défense nationale uppdraget att beresa Balkanländerna och skriva korrespondenser för ett gage av 10,000 francs om året. Han tar vägen över Bukarest och Sofia till Konstantinopel. Där träffar han änkan efter en grekisk bankir, Calvocoressi, född Comnène och härstammande från den bekanta kejsarätten. Han gifter sig med henne: vigseln förrättas i Mindre Asien av ärkebiskopen av Calcedon 1889. Två år senare slår han sig ner i Neapel.

VI.

Becker var nu femtio år. De krigiska drömmarna hade under livets erfarenheter mist sitt forna lockande skimmer, och en i lugn och materiell bekymmerslöshet tillbragt existens syntes icke innebära nå-

gonting motbjudande för honom. Väl hade han i Spanien tänkt sig möjligheten att draga blankt igen, då några förvecklingar med Marocko tycktes uppstå, väl ställde han under grekisk-turkiska kriget sin värja till konung Georgs förfogande — mera driven av ett »noblesse oblige» än av lust att vara med — väl fantiserade han alltjämt om att få uppleva den romantiska finska frihetskampen, men i grunden hade hans politiska intresse nu blivit nästan uteslutande teoretiskt och spekulativt, och tillfälle att på detta sätt odla det hade han mer än nog. Jag skall här nu endast uppehålla mig vid de reflexioner om politiska ämnen, vilka han nedlagt i sina skrifter, tryckta och otryckta.

Bland de senare är främst att märka ett »kåseri», som Becker kallar det, om den grekiska krisen av 1897, 38 foliosidor, en skildring av händelserna på Balkan allt sedan 1877 och av alla de faser, vilka Greklands ställning till Turkiet, dess förhoppningar om makternas understöd m. m. genomgått: en del känna vi ur korrespondenserna till Helsingfors Dagblad. Särskilt ägnar författaren sin uppmärksamhet åt den ryska politiken, som tillintetgjorde dessa förhoppningar, samt åt de eländiga förhållandena i själva Grekland. Med mördande kritik behandlas slutligen krigföringen, och en i sin tragik ofta humoristisk exposé gives av alla de försummelser grekerna läto komma sig till last, av kungahusets handlingssätt m. m. — Sedan ha vi några »betraktelser över rysk-japanska kriget», började före dess utbrott och nedskrivna under dess gång, mest i form av spekulationer över vad som närmast skall komma att inträffa. Jämte

en kunskap i militära och strategiska saker, vilken förefaller lekmannen fullkomligt häpnadsväckande, bevisa dessa anteckningar en särdeles förutseende blick. Jag skall här i översättning citera blott en reflexion, som nedskrivits den 28 januari 1904, alltså några dagar innan kriget begynte, och som bär titeln »Si la guerre éclatait» — »Om kriget skulle utbryta»: »Den japanska flottan skall vid olika tillfällen slå den ryska. Så snart japanerna blivit herrar över havet, skola de landsätta högst betydande styrkor och tränga ryssarna tillbaka mot Amur; mer eller mindre autentiska »boxare» skola ofta förstöra den mandschuriska järnvägslinjen och även den, som följer mongoliska gränsen, samt därigenom försvåra ryssarnas proviantering. Port Arthur skall belägras och falla, om blott kriget fortfar tillräckligt länge, men det vore möjligt att makterna skulle inskrida till förmån för freden, efter det ryska flottan i Ostasien blivit fullständigt tillintetgjord och Rysslands finanser förstörda. — Det är möjligt, att Kina kommer att iakttaga en föga vänlig eller t. o. m. hotande neutralitet för att tvinga ryssarna att immobilisera en betydande styrka i avsikt att bevaka sina kommunikationer. — Ryssland har velat gå på alltför hastigt i Fjärran Östern och riskerar därför högeligen att bryta halsen av sig. — Finland bör förbliva fullständigt lugnt, ända till dess ett stort krig utbryter i Europa.»

Slutligen nämner jag en vidlyftigare uppsats med titeln »Indien. En kamp för tillvaron», skriven, liksom de andra, på franska, indelad i fem kapitel och upptagande 143 stora foliosidor samt slutförd först i oktober 1906. Den har troligen varit avsedd att tryc-

kas. Det är en fullständig, historisk och etnografisk framställning av Ostindiens förhållanden, gående ut på att visa, huru de infödda illa behandlats och huru den europeiska storpolitiken syftar åt detta land. Det är där som, enligt Beckers mening, den egentliga striden om världsväldet skall stå, där, som Ryssland och England förr eller senare skola törna ihop. Intetdera landets indiska politik tillvinner sig hans gillande, men mest klandrar han dock ryssarna. I uppsatsen är en mycket stor mängd litteratur citerad, och åter lägger Becker i dagen vidsträckta strategiska och militärorganisatoriska insikter.

När ofärdsåren bröto in över Finland, riktades Beckers tankar helt och hållet hitåt, och hans penna kom i flitig rörelse. Det skulle föra för långt att ur de talrika privata brev, som kunna tjäna till bevis härför, anföra utdrag, huru intressanta dessa än kunde vara. Så mycket må endast sägas, att Becker, utan att i princip uppgiva sina fantasier om Finlands framtid, likväl betydligt modifierat sina förhoppningar om deras realiserande och även i fråga om medlen kommit på andra tankar. I korthet sagt var hans ståndpunkt den, att vi finnar alldeles för litet stått i kontakt med dem som i Ryssland tänkte lika med oss, men därjämte betonade han ivrigt, att vi borde fullständigt avhålla oss från all inblandning i kejsardömets inre angelägenheter, av vad slag de vara må.

I offentligheten sökte Becker framför allt rikta uppmärksamheten på Rysslands förhållanden, vilka han naturligtvis betraktade från en mycket, låt oss säga, pessimistisk synpunkt. Dock försummade han självfallet icke att i dess rätta ljus ställa den finska

författningskampen. En första artikel i detta syfte är publicerad i tidskriften Rivista politica e letteraria för april 1901 och bär titeln La question finlandaise. Man återfinner där delar av den historiska överblicken i broschyren från 1880, men intet av dess utopier, utan endast en exakt och vältalig redogörelse för händelserna under Bobrikoffs tid. Något senare publicerar Becker i samma revy och under samma pseudonym »Ilmarinen», vilken han använde i hela detta skriftställeri, en storpolitisk artikel med rubriken La crise scandinave, redogörande, med anledning av konsulatfrågan i Norge, för unionen och slutande med att visa nödvändigheten av ett germanskt förbund, som skulle avskräcka Ryssland från dess planer på Ishavet. Becker anser tydligen tecken för Tysklands anslutning till ett dylikt förbund vara för handen. — Tvenne år efteråt ingår i den nämnda tidskriften en kortare uppsats: La russification et la résistance passive en Finlande, som skildrar de sista tidernas händelser. Och 1906 utkommer slutligen på napolitanskt förlag en 164 sidor omfattande bok: La Russie, son passé, son présent, med följande talande underrubriker: I. Aperçu historique. II. Anarchie religieuse. Tzarodoxie et sectes. III. Anarchie économique. Anarchie politique. Också här heter författaren »Ilmarinen», och den historiska och statistiska dokumenteringen är högst fullständig.

Men därjämte finna vi »Ilmarinen» som en flitig medarbetare i Nordisk revy. Han publicerade där en mängd artiklar, bland vilka särskilt hans Ryska studier och hans historik över självhärskardömet torde ihågkommas på grund av sin grundliga sak-

kännedom, sin självständiga syn och sin friska stil; han skriver svenska som om han icke varit en dag borta hemifrån. I övrigt må av dessa artiklar nämnas: Beröres Skandinavien av det rysk-japanska kriget?, Den ryska faran och en skandinavisk allians, Pronunciamentot i Belgrad, Balkanhalvön och den ryska politiken, med motto: Jo, därom kan jag ge besked, om herrn så vill, ty jag var med, och några intressanta detaljer om serbiska kriget och Tschernia-jeff. I de första av dessa uppsatser återkommer Becker till frågor och synpunkter, vilka vi känna ur hans tidigare anförda skrifter.

Åtskilliga av Beckers åsikter undergingo under tidernas lopp rätt betydande förskjutningar. Erfarenheten hade i fråga om Grekland givit honom praktiska lärdomar, vilka han icke kunde förbise. Italiens nationella enhet tedde sig för honom nu annorlunda, än när han ville hänga Garibaldi i ett femtio kopeks rep, om ock han alltid påstod, att det fanns en klyfta mellan de olika delarna av detta land. Från sin entusiasm för katolicismen bevarade han slutligen icke annat än en viss beundran för den katolska kyrkans organisation. I religiösa frågor hyllade han snarare på gamla dagar den mest vittgående tolerans. Respekten för legitimiteten hade åtminstone i vissa fall givit vika för en rent revolutionär böjelse. Hade denna i fråga om turkarna ursprungligen sin grund i religiösa och humanitära skäl, så hade den i ett annat fall sin källa i patriotiska synpunkter.

* * *

Den korta och nödtvunget ofullständiga teckning av Waldemar Beckers liv, som här ovan givits, bör hava varit tillräcklig för att rättfärdiga vad i början sades om hans för en finne högst egendomliga bana.[1] Att denna, trots de många ansatserna, icke förde till något mål, där han kunnat inskriva sitt namn med tecken, som skulle lysa i historien, berodde till en del på de omständigheter, under vilka han arbetade, dels ock på hans karaktär. Sällsynt energisk i själva anloppet, begåvad med ovanliga förutsättningar att komma fram: en högst överlägsen intelligens, ett utseende och sätt som intogo alla, en språkkännedom, som före eller efter honom få nordbor innehaft, vidsträckta kunskaper, en stor förmåga att utan falsk anspråkslöshet göra allt detta gällande — saknade han däremot i hög grad uthållighet och hade lika lätt att stöta sig med människor som att intaga dem. Mer konstruktör och fantast än en den reala politikens man, kunde han framkasta de utmärktaste uppslag, men drev alltid för vittgående slutsatser och lät sig själv bländas av det förledande i sina teorier. Och den första motgången för hans idéer bragte honom till desperation. Därtill kom väl också en viss otur: just då han tycktes nära att nå sin strävans mål, inträffade alltid något omslag, som ryckte det långt bort.

I alla fall var han en av dessa sällsynta typer, vilka under en viss tid uppstå och ej alls tyckas höra hemma

---

[1] Med A. M. Myhrberg — den i dikten besjungne frihetshjälten, som stred för Grekland och Polen — kan knappast någon jämförelse komma i fråga, ehuru vissa yttre likheter i levnadsbanorna äro för handen. Det var en ande av helt annan lyftning.

i den. Det fanns hos honom en underlig blandning av medeltid, renässans och oroligt nordiskt lynne.

Som en varm och djup ström går genom detta mångskiftande livs växlingar kärleken till modern, vilken ju levde ännu, då Becker stod i mannaålderns fulla mognad. Hans brev till henne äro i det sista rörande och barnsligt ömma, och tanken, att han själv omöjliggjort ett återseende med henne, förföljde honom ängslande till hans levnads kväll.

Vi hava ock sett, att vad som under långa år i fjärran land stod livligast för hans håg, var tanken på hans fäderneslands lycka. Det är därför hans förtrognaste och närmaste medarbetare under hans ålderdom — hans styvdotter — drömt om att bringa urnan med hans aska hit för att låta den vila i Finlands jord.

Jag kan icke avhålla mig från att här till slut meddela ett utdrag ur ett brev till mig från 1902, vilket sammanfattar Beckers tankar om Finlands ställning. Han skriver (på franska):

»Jag förstår vårt folks karaktär och de egendomliga förhållanden, under vilka de senaste generationerna uppfostrats. I min lilla broschyr över den finska frågan uttalar jag utan förbehåll min beundran för deras medborgerliga mod, vilka hava lett det lagliga försvaret för våra besvurna rättigheter. Jag är icke revolutionär, långt därifrån, jag är tvärtom monarkist, legitimist, ärke-konservativ. Men jag tror att varje underkuvat folk, som är utsatt för förtryck av främmande, har den heliga plikten att, då tillfälle därtill erbjuder sig, återtaga med våld det som det förlorat genom våld. Jag tror på rättvisan och dess slut-

liga seger, ty rättvisan är lagen, och världen regeras av oföränderliga lagar. Vi känna möjligen de förnämsta lagarna för materien, men vi ana knappast lagarna för andens värld. Det är troligen därför var och en tillämpar dem efter sitt förstånd och sin fördel. Sålunda anse finnarna, vilka gjort ett så vackert bruk av sina små friheter, att dessa rättvisligen böra bevaras. Men huru? Jag tror icke på någon återgång från Rysslands sida, ty Finlands förryskning är en del av en väldig plan, som strävar att realisera den gamla drömmen om herraväldet över jorden. Vårt stackars land befinner sig i en fredlig resandes ställning, vilken utsatts för ett överfall. Och lika onödigt som det är att vid ett sådant tillfälle för angriparna hålla en föreläsning om rättvisa och rättigheter, lika onödigt är det för finnarna att vädja till de maktägandes känslor och rättrådighet. Eder första stora adress var ur politisk synpunkt ett mycket skickligt drag. Den länkade den civiliserade världens uppmärksamhet på Finland och tillförsäkrade dess folk alla deras sympatier, som förstå att uppskatta rättvisa, andlig kultur och patriotism. Den andra adressen var onödig och t. o. m. skadlig . . . Framtiden tillhör den som förstår att vänta. Det är kanske en Försynens vink för oss, att den europeiska jämvikten håller på att ersättas av världsjämvikten, där nya faktorer, Förenta staterna, Japan och kanske förrän man tror det, Kina komma att förrycka tyngdpunkten. Sedan tio år lever jag fjärran från politiken, men jag känner saker, som låta mig tro, att när den stora sammanstötningen inträffar, den kommer att medföra alldeles oväntade kombinationer . . . Vore jag i tillfälle att ge ett råd åt mina landsmän, skulle

det lyda, att icke blottställa någonting på grund av misströstan, ej heller låta sig nedslås av hotande utsikter, utan alltid genomträngas av de sista verserna i Vårt land.»

1908.

BINDING LIST DEC 1 1928

Author Söderhjelm, Werner
Title Profiler.
227439
LSwed
S6815p
DATE.
NAME OF BORROWER.
University of Toronto
Library
DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET
Acme Library Card Pocket
Under Pat "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU